

NÁRODNÉ POĽNOHOSPODÁRSKE
A POTRAVINÁRSKE CENTRUM
VÝSKUMNÝ ÚSTAV EKONOMIKY
POĽNOHOSPODÁRSTVA
A POTRAVINÁRSTVA

Ekonomika poľnohospodárstva **Economics of Agriculture**

Bratislava 2019

1

Predseda redakčnej rady Ing. Štefan ADAM
Chairman of Editorial Board *NPPC-VÚEPP, Bratislava*

Redakčná rada Ing. Zuzana CHRASTINOVÁ, podpredsedníčka redakčnej rady
Editorial Board *NPPC-VÚEPP, Bratislava*
Dr. h. c. prof. Ing. Peter BIELIK, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra
doc. Ing. Gejza BLAAS, PhD.
expert na agrárnu ekonomiku
doc. Ing. Štefan BUDAY, PhD.
NPPC-VÚEPP, Bratislava
PhDr. Stanislav BUCHTA, PhD.
expert na agrárnu ekonomiku
Dr. h. c. prof. mpx. h. c. prof. Vladimír GOZORA, PhD., MBA
Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Bratislava
doc. Ing. Klaudia HALÁSZOVÁ, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra
prof. h. c. doc. Ing. Monika HUDÁKOVÁ, PhD. MBA
Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra
Ing. Štěpán KALA, MBA, Ph.D.
Ústav zemědělské ekonomiky a informací, Praha
prof. Ing. František KUZMA, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra
prof. JUDr. Eleonóra MARIŠOVÁ, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra
prof. Ing. Ján POKRIVČÁK, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra
prof. Ing. Ľuboslav SZABO, CSc.
Ekonomická univerzita, Bratislava

Výkonní redaktori Ing. Dagmar MATOŠKOVÁ, PhD.
e-mail: dagmar.matoskova@vuepp.sk
Ing. Ivan MASÁR
e-mail: ivan.masar@vuepp.sk

Editor *Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum –*
Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva
(NPPC -VÚEPP)

Adresa redakcie *Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika*
Editorial Office *tel 02/58243 273; 58243 234*

© NPPC-VÚEPP

Ekonomika poľnohospodárstva • ročník XIX. • číslo 1/2019 • redakčne spracované v mesiacoch marec-máj 2019 • príspevky nájdete na internetovej stránke www.vuepp.sk • časopis je excerpovaný do medzinárodného informačného systému AGRIS/FAO a CAB ABSTRACTS • evidenčné číslo MK SR 3146/09 • ISSN 1338-6336 (online)

Obsah Ekonomiky poľnohospodárstva č. 1/2019
(Table of Content of the Economics of Agriculture No. 1/2019)

Vedecké práce (*Scientific Papers*)

1) Zuzana Chrastinová – Svetlana Belešová – Jana Jenčíková

Ekonomické a sociálne aspekty agropotravinárstva

Economic and social aspects of agri-food sector 5

2) Dagmar Matošková - Jozef Gálik

Odbyt slovenských poľnohospodárskych komodít na domácom a zahraničnom trhu

Sales of Slovak agricultural commodities in the domestic and foreign markets 30

3) Katarína Bradáčová - Štefan Buday - Samanta Dömötöröová

Analýza vývoja trhu s poľnohospodárskou pôdou vo vybraných okresoch Slovenska v období rokov 2007-2017

Analysis of the development of the agricultural land market in selected districts of Slovakia in 2007-2017 46

4) Lucia Vargová - Miroslava Rajčániová

Cenová transmisia v agropotravinárskom sektore na Slovensku

Price transmission in the Slovak agro-food sector 68

5) Marián Tóth

Štrukturálne zmeny v poľnohospodárstve na Slovensku po vstupe do EÚ a dopady stropovania priamych platieb

Structural changes in Slovak agriculture after joining EU and the effect of capping direct payments 81

6) Ivona Ďuričová – Ivan Masár

Infraštruktúra turizmu v kontexte s vidieckymi oblasťami a ubytovacími zariadeniami v SR

Tourism infrastructure in the context of rural areas with accommodation establishments in the Slovak Republic 91

7) Josef Václ

Minipivovary a cestovní ruch v České republice ve světle výzkumu

Microbreweries and tourism in Czech Republic in the light of research 103

8) Emília Mäsiarová

Úloha ekologického poľnohospodárstva v rozvoji vidieka

The role of organic agriculture in rural development 124

Informácie zo sveta (*Information from Abroad*)

Kristína Gendová Ruzsíková

Podpora agrárnej vedy a výskumu SR prostredníctvom OECD

Support of agricultural science and research in the Slovak Republic through OECD 138

Zuzana Chrastinová – Svetlana Belešová – Jana Jenčíková

Ekonomické a sociálne aspekty agropotravinárstva

Economic and social aspects of agri-food sector

Abstract *The article contains the results of an analysis, based on data from the Farm Structure Survey and the social aspects of agriculture and food industry, focusing on employment and job evaluation. In Slovakia, predominantly rural areas dominate, with agriculture and production output linked to it. According to other Farm Structure Survey, there were 25 658 farms of legal and natural persons in Slovakia, which manage 1 889 819 ha of utilized agricultural land. A large majority group consists of natural persons, namely registered and unregistered (87,8 %) and a minority group of legal entities (12,2 %). From the point of view of the size of farmed land, the situation is the opposite when enterprises of legal persons farm 80,0 % of agricultural land and enterprises of natural persons farm approximately 20 % of agricultural land. The average size of farms in Slovakia is 73,65 ha for all subjects, including unregistered. For legal entities it is 1287 ha. In 2017, 46,6 thousand persons were employed in agriculture and 41 thousand persons in the food industry. In both sectors, wages do not reach the national economy average wage level.*

Key words *agriculture - food industry - Structural Survey of Farms - utilized agricultural land - rural areas - employment - wage*

Abstrakt Článok obsahuje výsledky analýzy vypracovanej na základe dát zo Štrukturálneho zisťovania fariem a sociálne aspekty v poľnohospodárstve a potravinárstve zamerané na zamestnanosť a ocenenie práce. Na Slovensku dominujú prevažne vidiecke oblasti, ktorých neoddeliteľnou súčasťou je poľnohospodárstvo a s ním spätá produkčná výkonnosť. Podľa ostatného Štrukturálneho zisťovania fariem existovalo na Slovensku 25 658 fariem právnických a fyzických osôb, ktoré obhospodarujú 1 889 819 ha využitej poľnohospodárskej pôdy. Početne väčšinovú skupinu tvoria podniky fyzických osôb a to registrovaných a neregistrovaných (87,8 %) a menšinovú skupinu podniky právnických osôb (12,2 %). Z hľadiska veľkosti obhospodarovanej pôdy je situácia opačná, keď podniky právnických osôb obhospodarujú 80,0 % poľnohospodárskej pôdy a podniky fyzických osôb cca 20 %. Priemerná výmera fariem na Slovensku v prípade všetkých subjektov, aj neregistrovaných, dosahuje 73,65 ha. U právnických osôb je to 1287 ha. V poľnohospodárstve bolo v roku 2017 zamestnaných 46,6 tis. osôb a v potravinárstve 41 tis. osôb. V obidvoch odvetviach mzda nedosahuje priemernú úroveň mzdy v národnom hospodárstve.

Kľúčové slová poľnohospodárstvo - potravinárstvo - Štrukturálne zisťovanie fariem - využitá poľnohospodárska pôda - vidiecke oblasti - zamestnanosť - mzda

Článok poskytuje parciálne informácie z riešenia projektovej úlohy, vypracovanej v roku 2018 zameranej na „Dopad podporných nástrojov SPP EÚ na ekonomickú efektívnosť poľnohospodárstva a potravinárstva SR“. Obsahuje aj problematiku zameranú na sociálne a ekonomické aspekty poľnohospodárstva a potravinárstva.

Podľa štúdie Európskej komisie (2010) venovanej príjmovej situácii v poľnohospodárskom sektore sa uvádza, že v rokoch 2000-2009 klesol počet pracovných síl až o 25 %. Skúma rozdiely vo vývoji príjmov na jedného pracovníka v nových krajinách EÚ-12 a pôvodných EÚ-15 a za faktory vyvolávajúce diferenciáciu príjmov pokladá náklady na pôdu (nájom), prácu a kapitál.

Sociálny aspekt poľnohospodárstva a potravinárstva je chápaný z hľadiska zamestnanosti, úrovne miezd, reprodukcie pracovných síl a vzdelanostnej úrovne. Poľnohospodárstvo v tvorbe nových pracovných miest zohráva menej významnú úlohu oproti iným odvetviám národnej ekonomiky. Vývoj poľnohospodárskej populácie prešiel za posledné desaťročia degresívnym vývojom a smeruje k potenciálnym komplikáciám reprodukčnej základne pracovných síl pre poľnohospodárstvo. Ďalšou pretrvávajúcou prekážkou je zabezpečenie stabilizácie dostatočne vzdelanej pracovnej sily, ktorá je jedným z predpokladov ekonomického rastu a inovačného rozvoja tohto odvetvia (BUCHTA, S. 2016).

Modernizácia poľnohospodárskych podnikov zabezpečuje zvyšovanie výkonnosti prác a súčasne nahrádza živú prácu a redukuje pracovné náklady, čo sa prejavuje v ich efektívnosti a v konkurenčnej schopnosti. Konkurenčná úspešnosť agrárneho sektora je ovplyvnená aj technickou a technologickou vybavenosťou výroby a účinnosťou využívania a každoročnej obnovy fixných aktív poľnohospodárskych podnikov (GRZNÁR, M. 2013).

Efektívnosť výroby a podporná politika sú rozhodujúcimi faktormi ovplyvňujúcimi dôchodkovú situáciu a ekonomickú stabilitu poľnohospodárstva. K ďalším determinantom patrí optimálna štruktúra výroby, úspornosť nákladových faktorov s dosahom na zamestnanosť, obnova fixného kapitálu a zabezpečený odbyt produkcie. Ostatné roky sú charakteristické preferovaním rastlinnej výroby pred živočíšnou s rozdielnym vývojom rozsahu výroby a intenzity (zaostávanie za okolitými krajinami), strata postavenia a výrobného potenciálu živočíšnej výroby (pokles počtu zvierat, najmä hovädzieho dobytku). V podnikateľskej štruktúre rastie podiel obchodných spoločností a klesá podiel poľnohospodárskych družstiev a samostatne hospodáriacich roľníkov (CHRASTINOVÁ, Z. 2019).

MEZERA, J. - PLÁŠIL, M. - NÁGLOVÁ, Z. (2017) každoročne vypracovávajú publikáciu tzv. „Panorama potravinárkeho priemyslu“, v ktorej sa uvádza, že z hľadiska makroekonomickej pozície výroba potravín, nápojov a tabakových výrobkov v ČR sa v roku 2016 podieľala na HPH v b. c. 2,19 % a na zamestnanosti 2,59 %. Napriek tomu toto odvetvie patrí k významným zamestnávateľom, podobne ako v celej EÚ. Z hľadiska počtu zamestnancov (vrátane výšky osobných nákladov) bola najsilnejšia skupina „Výroba pekárskeho, cukrárskeho a iných múčnych výrobkov“, čo súvisí s potrebou denne dodávať čerstvé pečivo do trhovej siete na celom území ČR. V uvedenej skupine bolo zamestnaných 34,4 % zamestnancov potravinárskeho priemyslu. Výroba múčnych výrobkov vrátane výroby mäsových (24,4 %) a mliečnych výrobkov (9,6 %) zamestnáva spolu 68,4 % pracovníkov potravinárskeho priemyslu.

Metodický postup

Pri analýzach boli využité údaje zo ŠÚ SR, najmä Štrukturálne zisťovanie fariem (predtým tzv. Poľnohospodársky census fariem), ktoré sa vykonáva v trojročných intervaloch rovnakým metodickým postupom pre všetky členské štáty EÚ z dôvodu zabezpečenia kompatibility a možnej komparácie v rámci krajín EÚ. Ostatné údaje Štrukturálneho zisťovania fariem za rok 2016 boli zverejnené v roku 2018. Do zisťovania boli zaradené všetky poľnohospodárske podniky - farmy zaoberajúce sa rastlinnou resp. a živočíšnou výrobou bez ohľadu na rozsah produkcie, ako aj domácnosti, ktoré dosiahli niektorú z prahových hodnôt stanovených pre farmu v Slovenskej republike.

Sledovanie zamestnanosti v poľnohospodárstve je značne zložitá, vzhľadom na existenciu viacerých prameňov a to podniková metóda, výberové zisťovanie pracovných síl a Štrukturálny census fariem. Objem prác, vyjadrovaný počtom pracovníkov, je v poľnohospodárstve značne podhodnotený, pretože sezónne výkyvy spotreby práce sa v podnikovom výkazníctve zohľadňujú v položke „služby pre poľnohospodárstvo – zmluvné práce pre poľnohospodárstvo“ (tzn. objednaná práca) a nepremietajú sa do pracovných nákladov.

Údaje za potravinársky priemysel boli využité zo ŠÚ SR. Makroekonomickú situáciu poľnohospodárstva a potravinárstva z hľadiska sociálno-ekonomického aspektu sme vyjadrili participáciou týchto odvetví na národnej ekonomike počas rokov 2008-2017. Išlo o vývoj podielu ukazovateľov poľnohospodárstva a potravinárstva na ukazovateľoch národnej ekonomiky SR, hrubej pridanej hodnoty, zamestnanosti a priemernej mzde.

Údaje boli spracované bežnými štandardnými metódami výskumnej práce ako sú analýza a syntéza, komparácie, triedenie súborov podnikov a grafické znázorňovanie vývoja vybraných ukazovateľov za časové obdobie.

Vlastná práca

1. Charakteristika územia Slovenska a sociálny aspekt vidieka

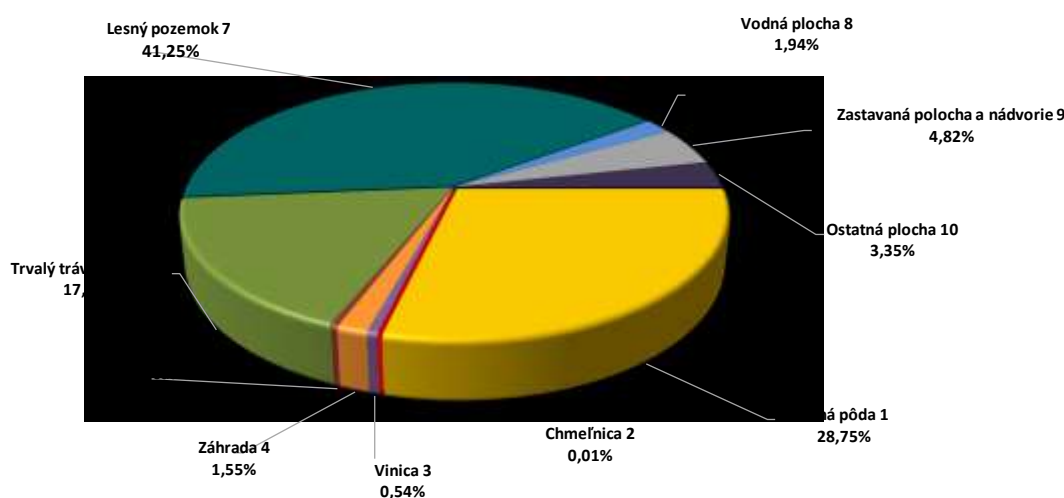
Územie Slovenskej republiky sa rozprestiera na výmere 4 903 434 ha. Z toho nepoľnohospodárska pôda predstavuje 51,4 % a poľnohospodárska 48,6 % (Tab.1). Najväčší podiel z nepoľnohospodárskej výmery pôdy predstavujú lesné pozemky (41,3 %). Poľnohospodárska pôda zaberá takmer polovicu celého územia (48,6 %) a z nej orná pôda tvorí 28,8 % územia SR (Graf 1).

Tab. 1 Štruktúra pôdneho územia SR v roku 2016 (v ha)*Structure of SR land area in 2016 (in ha)*

Výmera územia v SR ¹	ha	%	Podiel z výmery ²	ha	%
Poľnohospodárska pôda ³	2 385 328,1	48,6	Orná pôda ⁴	1 409 777,9	28,75
			Chmeľnice ⁵	510,5	0,01
			Vinice ⁶	26 266,5	0,54
			Záhrady ⁷	76 205,7	1,55
			Ovocné sady ⁸	16 685,2	0,34
			Trvalé trávne porasty ⁹	855 882,2	17,45
Nepoľnohospodárska pôda ¹⁰	2 518 106,5	51,4	Lesné pozemky ¹¹	2 022 522,3	41,25
			Vodné plochy ¹²	95 257,1	1,94
			Zastavané plochy a nádvorcia ¹³	236 281,1	4,82
			Ostatné plochy ¹⁴	164 046,0	3,35
Celkom ¹⁵	4 903 434,6	100,0		4 903 434,6	100,00

Prameň: ŠÚ SR, výpočty NPPC - VÚEPP¹⁶

1/ Land area in the SR, 2/ share of the area, 3/ agricultural land, 4/ arable land, 5/ hop gardens, 6/ vineyards, 7/ gardens, 8/ orchards, 9/ permanent grass lands, 10/ non-agricultural area, 11/ forest lands, 12/ water areas, 13/ built-up areas and courtyards, 14/ other area, 15/ total, 16/ Source: ŠÚ SR, NPPC – VÚEPP calculations

Graf 1 Štruktúra pôdy v SR za rok 2016 (v %)*Land structure in the SR in 2016 (in %)*Prameň: ŠÚ SR¹¹

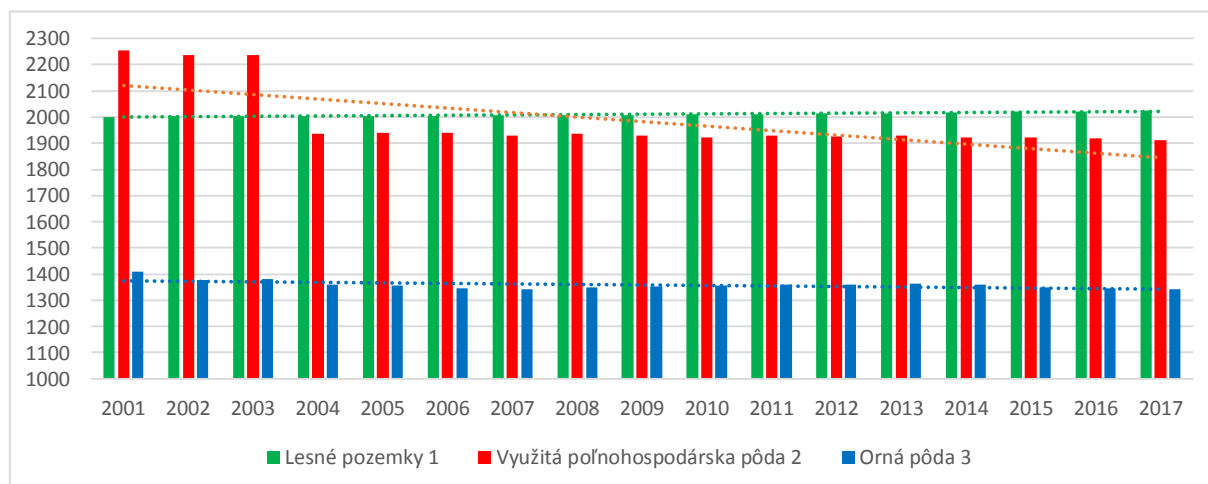
1/ Arable land, 2/ hop-garden, 3/ vineyard, 4/ garden, 5/ orchard, 6/ permanent grass land, 7/ forest land, 8/ water area, 9/ built-up area and courtyard, 10/ other area, 11/ Source: ŠÚ SR

Od vstupu Slovenska do EÚ sa uviedol výraz využívaná poľnohospodárska pôda (1 910 654 ha), na ktorú sa poskytujú dotácie, a ktorá je o 20 % nižšia ako celková poľnohospodárska pôda SR (Graf 2).

Tendencie vo vývoji poľnohospodárskej pôdy dokumentujú, že od roku 2004 došlo k miernemu poklesu využívanej poľnohospodárskej pôdy a postupnému miernemu nárastu

lesnej pôdy. Orná pôda, až na malé výkyvy v rokoch 2006 a 2007, si zachováva rovnakú úroveň.

Graf 2 Vývoj využitej poľnohospodárskej pôdy (v tis. ha)
Development of utilized agricultural land (in thous. ha)

Prameň: ŠÚ SR⁴

1/ Forest land, 2/ utilized agricultural land, 3/ arable land, 4/ Source: ŠÚ SR

Vidiecke oblasti

Na Slovensku dominujú prevažne vidiecke oblasti, ktorých neoddeliteľnou súčasťou je poľnohospodárstvo a s ním spätá produkčná výkonnosť, ktorá ako jedna z kľúčových prvkov ovplyvňuje ekonomicko-sociálnu úroveň jej obyvateľov. Aj napriek uplatňovaniu Spoločnej poľnohospodárskej politiky na znižovanie regionálnych rozdielov po vstupe do EÚ, na Slovensku pretrvávajú značné regionálne disparity. Vidiecke oblasti, ktoré sú charakteristické svojou poľnohospodársky dispozičnou pôdou, predstavujú nevyužitý potenciál na aspoň čiastočné riešenie problému nezamestnanosti a rozvoj vidieckej sídelnej štruktúry.

Slovensko má celkom 5,5 mil. obyvateľov s priemernou hustotou zaľudnenia 110,5 obyvateľov na 1 km². Stupeň vidieckosti územia, určený na základe metodiky Eurostatu, je daný podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach. Z hľadiska podielu na celkovej rozlohe SR prevládajú prevažne vidiecke regióny spolu s prechodnými regiónmi, ktoré súhrnne zaberajú takmer celé územie SR (95,8 %). Prevažne mestské regióny tvoria nepatrnú časť SR s podielom 4,2 % z celkovej rozlohy krajiny (Tab. 2).

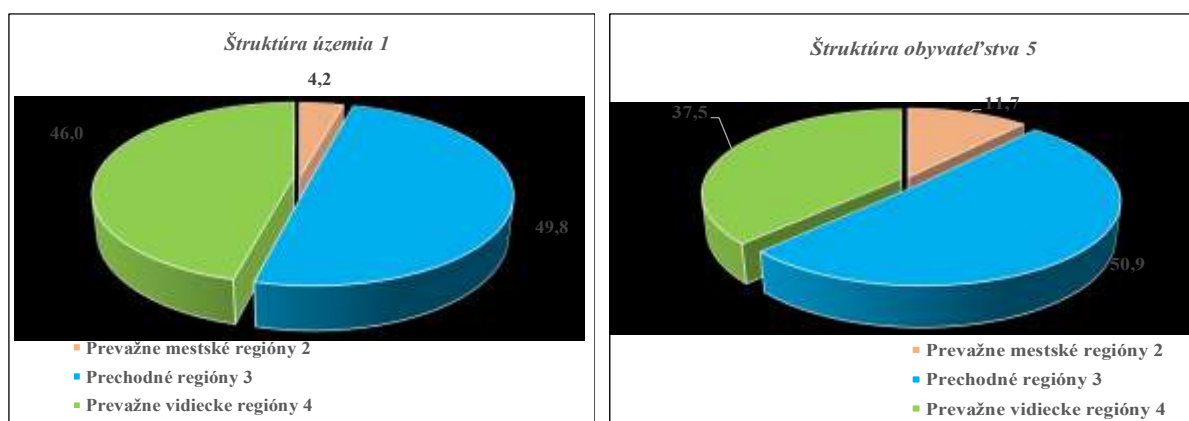
Ľudia, ktorí trvale bývajú v obciach zaradených do „prechodných regiónov“ tvoria polovicu (50,9 %) všetkých obyvateľov SR. Spoločne s ľuďmi z „prevažne vidieckych regiónov“ (37,5 %) tvoria podiel až 88,4 %. Najmenší podiel trvale žijúcich ľudí je zastúpený v prevažne v mestských oblastiach a to len 11,7 % (Graf 3).

Tab. 2 Štruktúra územia a obyvateľstva SR podľa regiónov podľa typológie NUTS (2016)*Structure of the territory and population of the SR by regions according to the NUTS typology (2016)*

Región ¹	Rozloha v km ² (2)	Podiel z rozlohy SR v % ³	Počet obyvateľov regiónu ⁴	Podiel obyvateľov SR v % ⁵
Prevažne mestské regióny ⁶	2 053	4,2	633 288	11,7
Prechodné regióny ⁷	24 409	49,8	2 759 546	50,9
Prevažne vidiecke regióny ⁸	22 573	46,0	2 033 418	37,5
SR celkom ⁹	49 035	100,0	5 426 252	100,0

Prameň: ŠÚ SR, výpočty NPPC-VÚEPP¹⁰

1/ Region, 2/ area in km², 3/ share on the SR area in %, 4/ population of the region, 5/ population share in the SR in %, 6/ mostly urban regions, 7/ transitional regions, 8/ predominantly rural regions, 9/ SR in total, 10/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Graf 3 Štruktúra územia a obyvateľstva SR podľa regiónov (v %)*Structure of the territory and population of the SR by regions (in %)*Prameň: Eurostat, výpočty NPPC-VÚEPP⁶

1/ Area structure, 2/ mostly urban regions, 3/ transitional regions, 4/ predominantly rural regions, 5/ population structure, 6/ Source: Eurostat, NPPC-VÚEPP calculations

2. Štruktúrne zisťovanie fariem a vývoj pracovných síl v poľnohospodárstve

Podnikateľskú štruktúru na Slovensku tvoria komerčné farmy (na princípe obchodných spoločností a poľnohospodárskych družstiev) a farmy fyzických osôb. Podľa Štruktúrneho zisťovania fariem za rok 2016 existovalo na Slovensku 25 658 fariem právnických a fyzických osôb, ktoré obhospodarovali 1 889 819 ha poľnohospodárskej pôdy. **Početne** väčšinovú skupinu tvorili podniky fyzických osôb a to registrovaných a neregistrovaných s podielom 87,8 % a menšinovú skupinu podniky právnických osôb s podielom 12,2 % (Tab.3).

Tab. 3 Vývoj počtu a výmery poľn. podnikov podľa organizačno-právnych foriem
Development of the number and area of agricultural enterprises according to organizational and legal forms

Poľnohospod. podniky 1	2010				2013				2016			
	Počet 2	Podiel na počte (%) 3	Výmera (ha) 4	Podiel na výmere (%) 5	Počet 2	Podiel na počte (%) 3	Výmera (ha) 4	Podiel na výmere (%) 5	Počet 2	Podiel na počte (%) 3	Výmera (ha) 4	Podiel na výmere (%) 5
Právnické osoby 6	2 276	9,3	1 529 083	80,7	2 666	11,3	1 531 331	80,5	3 139	12,23	1 511 949	80,0
- OS 7	-	-	-	-	2 094	-	826 139	-	2 465	-	836 586	-
- PD, ŠM, ŠP 8	-	-	-	-	572	-	705 192	-	674	-	675 363	-
Fyzické osoby 9	22 187	90,7	366 417	19,3	20 900	88,7	370 283	19,5	22 519	87,77	377 870	20,0
- registrované 10	6 008	-	316 370	-	5 469	-	311 580	-	5 996	-	307 551	-
- neregistrované 11	16 179	-	50 047	-	15 431	-	58 703	-	16 523	-	70 319	-
Právnické a fyzické os. spolu 12	24 463	100,0	1 895 500	100,0	23 566	100,0	1 901 614	100,0	25 658	100,0	1 889 819	100,0

Prameň: CD MPRV SR, NPPC-VÚEPP, Poľnohospodársky census fariem 2010, Štruktúrne zisťovanie fariem 2013 a 2016¹³

1/ Agricultural enterprises, 2/ number, 3/ share in number (%), 4/ area (ha), 5/ share in area (%), 6/ legal persons, 7/ trade companies, 8/ agricultural cooperatives, state estates, state enterprises, 9/ natural persons, 10/ registered, 11/ non-registered, 12/ legal and natural persons in total, 13/ Source: CD MPRV SR, NPPC-VÚEPP, Farm Census 2010, Structural Survey of Farms 2013 and 2016

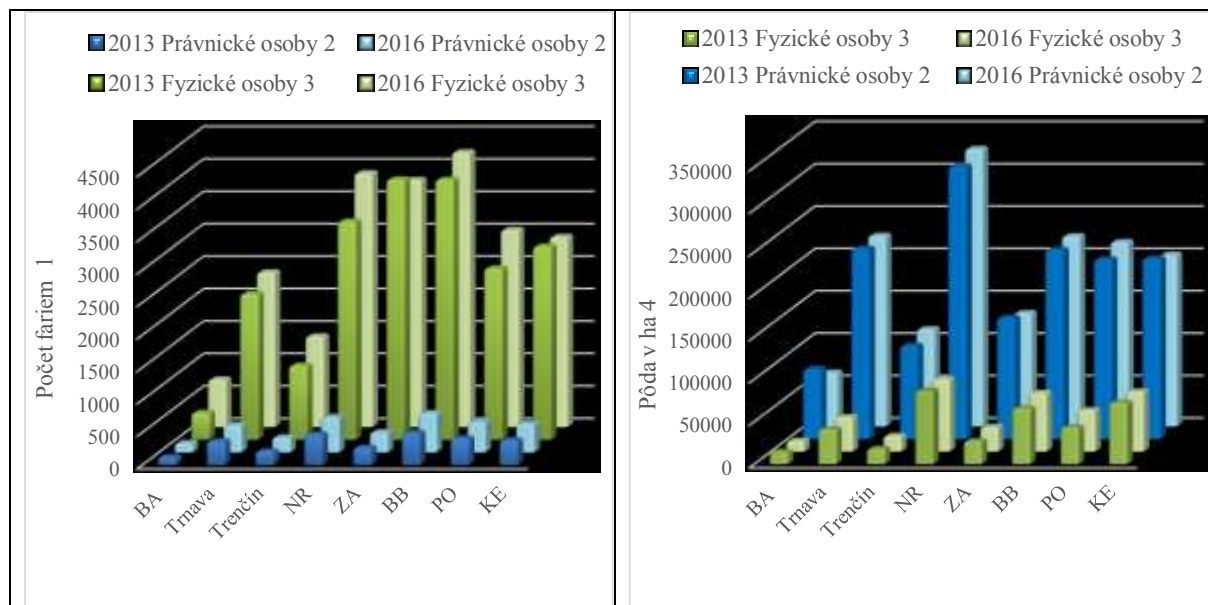
Z hľadiska **veľkosti obhospodarovanej pôdy** je situácia opačná, keď podniky právnických osôb obhospodarujú 80,0 % poľnohospodárskej pôdy a podniky fyzických osôb cca 20 % (Graf 4). V porovnaní s rokom 2010 došlo k poklesu výmery právnických (1,1 %, 17 tis. ha) a nárastu výmery fyzických osôb (3,1 %, 12 tis. ha).

Veľký počet drobných hospodárstiev obhospodaruje malý podiel celkovej výmery poľnohospodárskej pôdy, kým relatívne malý počet veľkých fariem má prevažujúci podiel na celkovej poľnohospodárskej pôde.

Graf 4 Početnosť a výmera fariem právnických a fyzických osôb v rokoch 2013 a 2016
The number and size of farms of legal and natural persons in 2013 and 2016

Početnosť (number)

Výmera (size)

Prameň: ŠÚ SR, Štrukturálne zisťovanie fariem za rok 2013 a 2016, výpočty NPPC-VÚEPP⁵

Poznámka: BA - Bratislavský kraj, NR - Nitriansky kraj, ZA - Žilinský kraj, BB - Banskobystrický kraj, PO - Prešovský kraj, KE - Košický kraj⁶

1/ Number of farms, 2/ legal persons, 3/ natural persons, 4/ land in ha, 5/ Source: ŠÚ SR, Structural Survey of Farms 2013 and 2016, NPPC-VÚEPP calculations, 6/ Note: BA- Bratislava region, NR - Nitra region, ZA - Žilina region, BB - Banská Bystrica region, PO - Prešov region, KE - Košice region

Veľkostná štruktúra poľnohospodárskych fariem bola značne diferencovaná (Tab. 4). Početne najviac fariem (47,3 %) hospodáril na výmere menšej ako 5 ha. Na výmere vyššej ako 100 ha hospodáril 9,6 % fariem z celkového počtu fariem, ktoré sú rozhodujúce z hľadiska produkcie a udržania vidieckej poľnohospodárskej krajiny v dobrom stave. Z toho početne len 2,2 % fariem hospodári na výmere vyššej ako 1000 hektárov.

Z hľadiska **produkčného** významu a vidieckej zamestnanosti sú rozhodujúce podniky právnických osôb. Z ich celkového počtu 3 139, významný podiel tvoria obchodné spoločnosti (78,5 %), ktoré obhospodarujú 55,3 % poľnohospodárskej pôdy právnických osôb. Poľnohospodárske družstvá a štátne podniky tvorili početne 21,5 %-ný podiel a obhospodarovali 44,6 % pôdy právnických osôb.

Obdobia medzi dvoma štrukturálnymi cenami dokumentuje narastajúci význam malých rodinných fariem, najmä v menej produkčných oblastiach Slovenska, kde sú menšie pracovné príležitosti v iných odvetviach. Kým počty registrovaných fyzických osôb, až na malé výkyvy, ostali stabilizované, zvýšili sa počty neregistrovaných fyzických osôb. Jedná sa väčšinou o malé prídomové hospodárstva s produkciou pre vlastnú spotrebu, len v špecifických prípadoch ide o produkciu určenú na trh.

Tab. 4 Štruktúra poľnohospodárskych podnikov právnických a fyzických osôb na Slovensku podľa intervalov veľkosti poľnohospodárskej pôdy v roku 2016
Structure of farms of legal and natural persons in Slovakia according to intervals of agricultural land size in 2016

Skupiny podnikov podľa výmery obhospodarovanej pôdy (ha) 1	Podniky celkom 2				Podniky právnických osôb OS 3				Podniky právnických osôb PD, ŠM, ŠP 4				Podniky fyzických osôb 5				Podniky fyzických osôb-neregistrované 6			
	Počet 7		Výmera 8		Počet 7		Výmera 8		Počet 7		Výmera 8		Počet 7		Výmera 8		Počet 7		Výmera 8	
	abs.	%	ha	%	abs.	%	ha	%	abs.	%	ha	%	abs.	%	ha	%	abs.	%	ha	%
0	2 286	8,9	22	0,0	93	3,8	0	0,0	5	0,7	0	0,0	144	2,4	0	0,0	2 044	12,4	22	0,0
0 - 5	12 124	47,3	29 448	1,6	224	9,1	635	0,1	12	1,8	25	0,0	1 283	21,4	3 564	1,2	10 605	64,2	25 224	35,9
5 - 10	3 537	13,8	25 448	1,3	219	8,9	1 679	0,2	21	3,1	153	0,0	957	16,0	7 159	2,3	2 340	14,2	16 458	23,4
10 - 50	4 370	17,0	94 365	5,0	571	23,2	14 761	1,8	65	9,6	1 575	0,2	2 236	37,3	52 434	17,0	1 498	9,1	25 595	36,4
50 - 100	941	3,7	66 920	3,5	261	10,6	18 871	2,3	31	4,6	2 231	0,3	619	10,3	43 852	14,3	30	0,2	1 966	2,8
100 - 500	1 399	5,5	331 061	17,5	603	24,5	158 501	18,9	103	15,3	30 972	4,6	688	11,5	140 533	45,7	5	0,0	1 054	1,5
500 - 1000	446	1,7	325 303	17,2	234	9,5	171 020	20,4	163	24,2	122 631	18,2	49	0,8	31 653	10,3	0	0,0	0	0,0
1000 - 1500	256	1,0	310 938	16,5	127	5,2	151 487	18,1	112	16,6	138 919	20,6	17	0,3	20 532	6,7	0	0,0	0	0,0
1500 - 2000	135	0,5	233 239	12,3	58	2,4	100 047	12,0	76	11,3	131 311	19,4	1	0,0	1 881	0,6	0	0,0	0	0,0
2000 - 2500	69	0,3	151 868	8,0	30	1,2	67 005	8,0	38	5,6	82 839	12,3	1	0,0	2 024	0,7	0	0,0	0	0,0
2500 - 3000	33	0,1	88 306	4,7	14	0,6	37 483	4,5	19	2,8	50 822	7,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
3000 - 3500	26	0,1	84 569	4,5	14	0,6	45 882	5,5	12	1,8	38 687	5,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
3500 - 4000	16	0,1	59 307	3,1	8	0,3	29 566	3,5	7	1,0	25 824	3,8	1	0,0	3 917	1,3	0	0,0	0	0,0
nad 4000 (9)	19	0,1	89 024	4,7	9	0,4	39 649	4,7	10	1,5	49 375	7,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Spolu 10	25 658	100,0	1 889 819	100,0	2 465	100,0	836 586	100,0	674	100,0	675 363	100,0	5 996	100,0	307 551	100,0	16 523	100,0	70 319	100,0

Prameň: ŠÚ SR, Štruktúrne zisťovanie fariem 2016, kalkulácie NPPC-VÚEPP¹¹

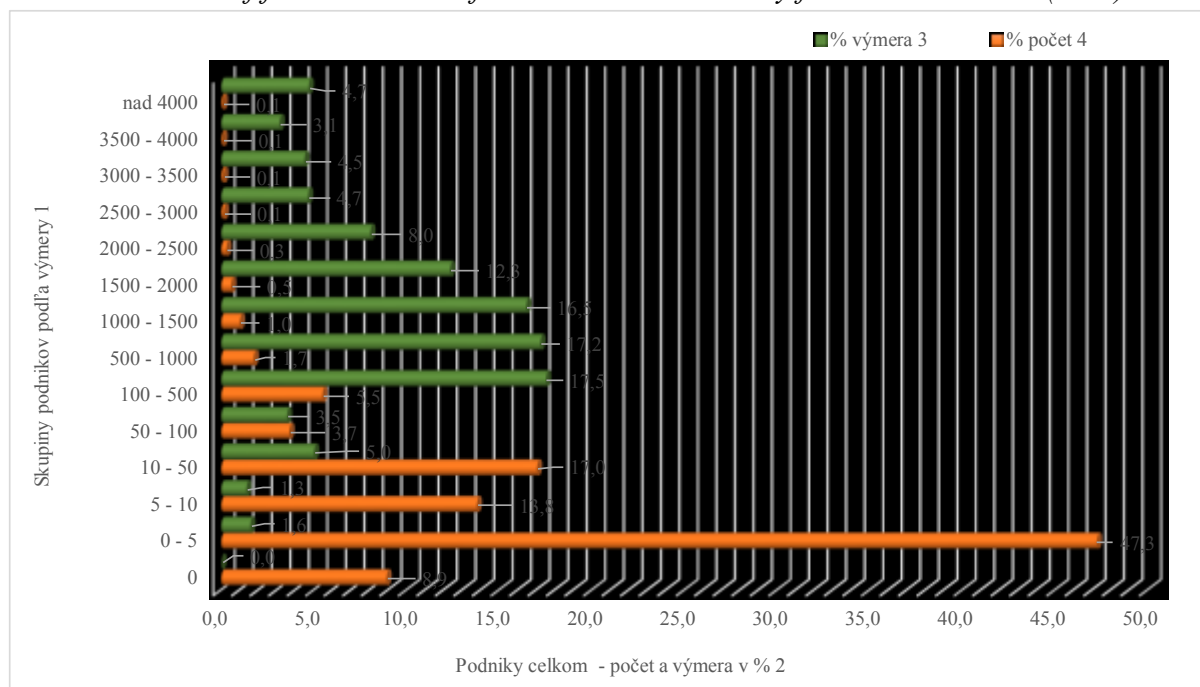
1/ Groups of enterprises according to farmed land, 2/ enterprises in total, 3/ enterprises of legal persons - trade companies, 4/ enterprises of legal persons - agricultural cooperatives, state estates, state enterprises, 5/ enterprises of natural persons, 6/ unregistered enterprises of natural persons, 7/ number, 8/ area, 9/ above 4000, 10/ total, 11/ Source: ŠÚ SR, Structural Survey of Farms 2016, NPPC-VÚEPP calculations

Priemerná výmera fariem na Slovensku sa výrazne líši od priemernej výmery fariem vo väčšine členských štátov EÚ. U právnických osôb ide o priemernú výmeru dosahujúcu cca 1287 ha. V prípade všetkých subjektov, aj neregistrovaných, to bola **priemerná výmera fariem 73,65 ha**, z toho priemerná výmera obhospodarovanej pôdy na farmu hospodáriacu na pôde dosiahla 79,03 ha. Na Slovensku existuje takmer 16 523 neregistrovaných fyzických osôb s veľmi malou výmerou pôdy, ktoré však celkovou veľkosťou pôdy nie sú z hľadiska produkčného významné. Ekonomicky a produkčne rozhodujúcu časť podnikov tvoria právnické osoby s veľkovýrobným charakterom s prevahou prenajatej pôdy a s nízkou mierou diverzifikácie činností mimo poľnohospodárstva (Graf 5).

Priemerná výmera fariem právnických osôb klesá a priemerná výmera registrovaných fyzických osôb - samostatne hospodáriacich roľníkov rastie. Tento proces má výrazný vplyv i na sociálnu štruktúru vidieka.

Graf 5 Štruktúra fariem z hľadiska početnosti a výmery podľa intervalov poľnohospodárskej pôdy (v %)

Structure of farms in terms of abundance and area by farmland intervals (in %)

Prameň: ŠÚ SR, Štrukturálne zisťovanie fariem 2016, kalkulácie NPPC-VÚEPP ⁵

1/ Groups of enterprises by area, 2/ enterprises in total – number and area in %, 3/ area, 4/ number, 5/ Source: ŠÚ SR, Structural Survey of Farms 2016, NPPC-VÚEPP calculations

Štrukturálne zisťovanie fariem podľa krajov

Medzi rokmi 2013 a 2016 sa zvýšila **početnosť** fariem o 8,9 %, a to tak právnických (16,5 %), ako aj fyzických (7,9 %) osôb, celkove o 2 092, čo sa prejavilo vo väčšine krajov, okrem Žilinského. Najviac však v Nitrianskom kraji (nárast o 623 fariem).

Značné zmeny v porovnaní so Štrukturálnym cenzom fariem medzi rokmi 2013 a 2016 nastali aj v **zamestnanosti** na 100 ha p.v.p. (poľnohospodársky využívaná pôda) najmä právnických osôb, ktorá klesla v priemere z 5,6 na 4,7 zamestnancov, čiže takmer o 1 zamestnanca (Tab. 5). Z regionálneho hľadiska najviac v krajoch západného Slovenska. Možno to zdôvodniť poklesom poľnohospodárskej pôdy pre iné účely, úspornými opatreniami nákladov, nastupujúcou mechanizáciou pracovných činností, ale aj nižším záujmom o prácu v poľnohospodárstve, vzhľadom na odmeňovanie a pracovné príležitosti v iných odvetviach.

Tab. 5 Poľnohospodárske podniky podľa počtu, výmery poľnohospodárskej pôdy a zamestnanosti v krajoch v roku 2016*Agricultural enterprises according to numbers, area of agricultural land and employment in regions in 2016*

Ukazovateľ/kraj 1	BA	Trnava	Trenčín	NR	ZA	BB	PO	KE	SR
1. Právnické osoby spolu 2									
počet 3	148	427	236	548	313	608	474	446	3200
pôda v ha 4	63849	225397	115049	327910	134095	224810	217925	202913	1511949
počet zamestnancov na 100 ha 5	4,3	5,3	4,9	6,0	4,3	3,7	4,6	4,5	4,7
2. Fyzické osoby spolu 6									
počet 3	735	2387	1400	3915	3809	4238	3041	2933	22458
pôda v ha 4	13055	40993	18738	85856	29393	69678	49091	71066	377870
2.1. Fyzické registrované 7									
počet 3	186	577	341	871	973	1268	975	744	5996
pôda v ha 4	10386	31826	13592	72214	21321	56599	41046	60568	307551
počet zamestnancov na 100 ha 5	0,6	0,6	0,4	0,8	0,2	0,4	0,4	0,8	0,5
2.2. Fyzické neregistrované 8									
počet 3	549	1810	1059	3044	2836	2970	2066	2189	16523
pôda v ha 4	2669	9167	5147	13642	8072	13079	8045	10499	70319
Právnické a fyzické osoby spolu 9									
počet 3	883	2814	1636	4463	4122	4846	3515	3379	25658
pôda v ha 4	76904	266390	133788	413766	163488	294488	267016	273979	1889819

Prameň: ŠÚ SR, Štrukturálne zisťovanie fariem 2016, výpočty NPPC-VÚEPP¹⁰

1/ Indicator/region (BA - Bratislava region, NR - Nitra region, ZA - Žilina region, BB - Banská Bystrica region, PO - Prešov region, KE - Košice region), 2/ legal persons in total, 3/ number, 4/ land in ha, 5/ number of employees per 100 ha, 6/ natural persons, 7/ registered natural persons, 8/ unregistered natural persons, 9/ legal and natural persons in total, 10/ Source: ŠÚ SR, Structural Survey of Farms 2016, NPPC-VÚEPP calculations

Poľnohospodárska pôda sa znížila o 0,62 %, celkom o -11 795 ha, najviac v Bratislavskom (-20 491 ha) a menej v Košickom (-11 753 ha) a Žilinskom (-7 069 ha) kraji. Na druhej strane vzrástla výmera poľnohospodárskej pôdy najviac v Prešovskom (11 482 ha), menej v Banskobystrickom (5 313 ha), Trenčianskom (5 287 ha) a v Nitrianskom (5 107 ha) kraji. Celkový prírastok však nenahradil celkový úbytok pôdy v SR.

Z regionálneho hľadiska kraje západného Slovenska zaznamenali najväčší pokles počtu pracovníkov, najmä u právnických osôb čo možno zdôvodniť lepšími pracovnými príležitosťami v iných odvetviach tohto kraja, ako aj dostupnosťou hlavného mesta Slovenska. Podobná situácia bola aj v Žilinskom kraji, kde pokles poľnohospodárskej pôdy si vyžiadali najmä zmeny súvisiace s výstavbou nepoľnohospodárskych podnikov (automobilový priemysel). V Bratislavskom a Košickom kraji bol pokles poľnohospodárskej pôdy spôsobený záujmom o individuálnu výstavbu a rozširovanie intravilánu obcí na extravilán.

Právnické osoby

Z výsledkov Štrukturálneho zisťovania fariem **právnických osôb** medzi rokmi 2010 a 2016 možno dedukovať, že v roku 2016:

- právnické osoby sú na Slovensku rozhodujúcou skupinou výrobcov poľnohospodárskych surovín pre potravinársky priemysel, čiže majú prevažujúci význam z hľadiska produkcie, výmery obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy a zamestnanosti,
- z hľadiska členenia právnických osôb, obchodné spoločnosti (s.r.o, a.s) obhospodarovali 836 586 ha p.p., čo bolo o 23,8 % viac ako družstvá (675 363 ha p.p.),
- vzrástol počet poľnohospodárskych podnikov o 40,6 % (924 podnikov) takmer vo všetkých krajoch a to početne najviac v Banskobystrickom (221) a Košickom (154) kraji, a to najmä vplyvom nárastu obchodných spoločností,
- výmera poľnohospodárskej pôdy sa znížila celkom za Slovensko o 17 134 ha. Najviac v Bratislavskom (17 006 ha), menej v Žilinskom (8 702 ha) a Košickom (8 222 ha) kraji. Dokumentuje to výrazný rozptyl podnikateľských subjektov a segmentácia fariem právnických osôb sa prejavila skôr v menej produkčných poľnohospodárskych oblastiach Slovenska,
- úbytky obhospodarovanej pôdy právnických osôb, najmä v severovýchodných oblastiach Slovenska, boli kompenzované vysokými nárastmi obhospodarovanej pôdy u registrovaných fyzických osôb v týchto oblastiach. Zníženie výmery veľkých podnikateľských subjektov (právnických osôb) bolo tak vykompenzované rozšírením obhospodarovanej pôdy registrovaných fyzických osôb,
- k zvýšeniu poľnohospodárskej pôdy právnických osôb došlo v Nitrianskom (12 633 ha) a menej v Trnavskom (3 739 ha) kraji, ale to nepostačovalo vykompenzovať jej celkové úbytky,
- výrazné zmeny nastali aj v zamestnanosti. Počet zamestnancov v relatívnom vyjadrení, t.j. na 100 ha p. pôdy klesol z 6,7 v roku 2010 na 4,7 pracovníka v roku 2016.

Fyzické osoby

Registrované fyzické osoby

- Podľa štrukturálneho zisťovania v roku 2016 až 5 996 fariem bolo registrovaných ako fyzické osoby, ich počet sa v porovnaní s rokom 2013 zvýšil o 11,3 %, okrem Bratislavského kraja vo všetkých krajoch, najviac v severných krajoch Slovenska a to v Trenčianskom, Žilinskom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji, vo väčšine ktorých sa zvýšila i obhospodarovaná pôda, čiže ide o menej produkčné oblasti Slovenska. Priemerná výmera obhospodarovanej pôdy na jednu farmu registrovaných ***fyzických osôb hospodáriacu na pôde dosiahla 17,96 ha.***
- V produkčných poľnohospodárskych oblastiach, takmer stagnoval počet registrovaných fariem fyzických osôb. V týchto oblastiach dominujú právnické osoby – plošne veľké farmy. Vo všetkých krajoch západného Slovenska sa znížila výmera poľnohospodárskej pôdy u tejto skupiny fariem. V relatívnom vyjadrení, t.j. na 100 ha poľnohospodárskej pôdy sa výrazne nezmenila zamestnanosť, pokles nastal v priemere len o 0,1 pracovníka.

Neregistrované fyzické osoby

- V roku 2016 bolo evidované 16 523 fariem neregistrovaných fyzických osôb, ktorí hospodárili na 70 319 ha poľnohospodárskej pôdy. Počet neregistrovaných fariem sa od roku 2013 zvýšil o 7,1 % a poľnohospodárska pôda o 19,8 %. Jedná sa viac menej o samozásobiteľské farmy, (domácnosti), ktoré sú doplnkovou aktivitou vidieckeho obyvateľstva a predstavujú aj istý vidiecky štýl života takmer vo všetkých krajoch Slovenska, ale v budúcnosti sa nepočíta s ich výrazným nárastom. Vysoký podiel samozásobiteľských aktivít sa prejavoval najmä pri produkcii zeleniny, ale v živočíšnej výrobe. Rozširovaním možnosti zamestnanosti členov rodiny aj v iných odvetviach mimo poľnohospodárstva samozásobitelia už nemajú tak silné postavenie ako v predchádzajúcich rokoch a výrazne to kompenzujú nákupom v obchodných sieťach.

3. Zamestnanosť v poľnohospodárstve a potravinárskom priemysle

Poľnohospodárstvo na Slovensku prešlo za posledné desaťročia mnohými zmenami a to sa odrazilo aj v zamestnanosti. Klesla rastlinná a živočíšna produkcia a postupne sa znížil počet družstiev. Počas transformačného procesu mnohé družstvá zanikli, resp. sa menili na obchodné spoločnosti. Reštrukturalizácia podnikov a postupná optimalizácia nákladových faktorov a pracovných postupov priniesla značnú nezamestnanosť v poľnohospodárstve. Vstupom Slovenska do EÚ v roku 2004 a prijatím podmienok jednotného európskeho trhu sa rozšírili možnosti získania finančnej podpory z fondov EÚ a situácia sa čiastočne stabilizovala.

Makroekonomické aspekty sociálno-ekonomickej situácie poľnohospodárstva a potravinárstva

Po roku 2008 participácia **poľnohospodárstva** na ekonomickej výkonnosti Slovenska mala v jednotlivých rokoch kolísavý vývoj. Kým v roku 2008 dosiahol podiel hrubej pridanej hodnoty poľnohospodárstva na hrubej pridanej hodnote národného hospodárstva 3,20 % v roku 2017 to bolo už len 2,43 %. Vrchol dosiahol v roku 2014 a to až 3,38 %, kedy prekročil aj úroveň východiskového roka 2008. Tento vývoj sa odrazil aj v sociálnej oblasti - zamestnanosti (Tab. 6).

Tab. 6 Vývoj participácie ukazovateľov poľnohospod. a potravinárstva na ekonomike (v %)*Development of the participation of agri-food sector indicators on the economy (in %)*

Ukazovateľ/odvetvie ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Poľnohospodárstvo</i> ²										
- hrubej pridan. hodnoty (b.c.) ³	3,20	2,53	2,07	2,55	2,69	2,99	3,38	2,67	2,69	2,43
- zamestnanosti* ⁴	2,47	2,34	2,24	2,18	2,12	2,25	2,15	2,10	2,01	1,96
- priemernej mzde ⁵	75,92	75,58	75,55	77,86	78,26	75,97	76,11	74,18	76,97	76,42
<i>Výroba potravín, nápojov, tabakových výrobkov</i> ⁶										
- hrubej pridan. hodnoty (b.c.) ³	1,83	1,68	1,61	1,55	1,55	1,41	1,51	1,41	1,40	1,43
- zamestnanosti* ⁴	2,24	2,20	2,11	2,05	2,02	1,95	1,89	1,91	1,93	1,96
- priemernej mzde ⁵	91,04	91,45	90,77	89,19	90,09	88,93	89,83	89,01	89,64	88,08

Prameň: ŠÚ SR, výpočty NPPC-VÚEPP⁷Vysvetlivky: * z ukazovateľa celková zamestnanosť; b.c. – bežné ceny⁸

1/ Indicator/sector, 2/ agriculture, 3/ on gross value added (current prices), 4/ on employment, 5/ on average wage, 6/ production of food, beverages and tobacco products, 7/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations, 8/ Notes: *indicator „total employment“, b.c. – current prices

Poľnohospodárstvo z celoslovenského významu zohrávalo na slovenskom vidieku v minulosti, okrem produkčnej aj významnú sociálnu funkciu, najmä v zamestnanosti. Bolo hlavným zamestnávateľom a často jediným vo vidieckych sídlach. Výrazný pokles pracovných síl nastal v prvých rokoch transformácie poľnohospodárstva a neskôr vplyvom technologického pokroku v rámci dotačnej pomoci z prostriedkov PRV 2007-2013. Aj keď sa tempo znižovania zamestnancov v posledných rokoch spomalilo, podiel priemerného evidenčného počtu zamestnancov v poľnohospodárstve sa na celkovom počte zamestnancov v národnom hospodárstve znížil z 12,00 % v roku 1990 na 1,96 % v roku 2017. Od roku 2008 sa podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve na celkovej zamestnanosti SR pohybuje v rozpätí od 1,96 % do 2,47 %.

Vývoj zamestnanosti v poľnohospodárstve od roku 2008 bol varírujúci s postupným miernym poklesom zamestnanosti a to z 55,6 tis. osôb v roku 2008 na 46,6 tis. osôb v roku 2017 (16,2 %). V ostatných dvoch rokoch došlo k miernej stabilizácii zamestnanosti (Tab. 7, Graf 6).

Tab. 7 Vývoj zamestnanosti v poľnohospodárstve a v potravinárstve (v tis. osobách)*Development of employment in agriculture and food industry (in thous. persons)*

Odvetvie ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov ²	81,8	77,6	73,1	73,0	70,6	73,9	72,4	73,4	72,5	72,3
- z toho poľnohospodárstvo ³	55,6	51,5	48,6	48,1	46,8	49,2	47,7	47,7	46,7	46,6
Výroba potravín, nápojov a tabakových výrobkov ⁴	43,6	41,9	39,9	39,8	38,6	37,1	36,9	38,2	39,7	41,0

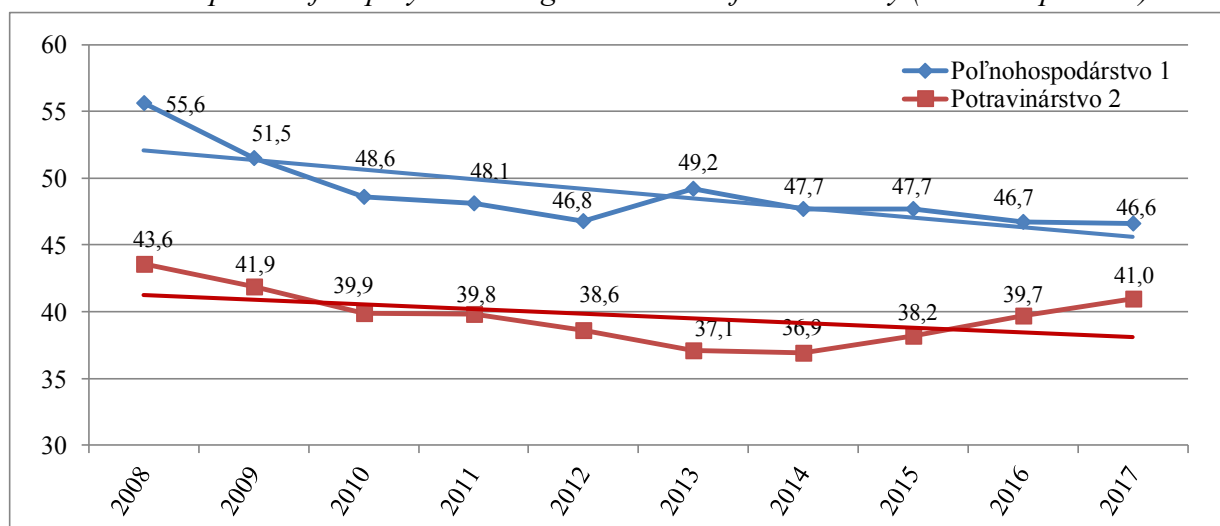
Prameň: ŠÚ SR⁵

1/ Sector, 2/ agriculture, forestry and fisheries, 3/ out of which agriculture, 4/ production of food, beverages and tobacco products, 5/ Source: ŠÚ SR

V porovnaní s ostatnými odvetviami národného hospodárstva je ocenenie práce zamestnancov v poľnohospodárstve stále nižšie. Zamestnanci v poľnohospodárstve patria, podľa priemernej mesačnej mzdy, k sociálne slabšej skupine zamestnancov s tendenciou výrazného zhoršovania ich príjmového postavenia. Priemerné mzdy v poľnohospodárstve sa pohybujú už dlhodobo na úrovni 74 % miezd k priemeru miezd v národnom hospodárstve. Úroveň priemernej nominálnej mesačnej mzdy zamestnanca v poľnohospodárstve v roku 2008 dosiahla len 75,9 % priemeru SR v roku 2017 to bolo len mierne vyššie 76,4 % mzdy priemeru odvetví ekonomickej činnosti. Takýto vývoj ovplyvňuje aj sociálnu úroveň generácie vidieckeho obyvateľstva, čo sa následne premieta do nižších starobných dôchodkov. Tým dochádza dlhodobo k hľadaniu alternatívnych zdrojov živobytia vo forme samozásobenia a následne k zlepšeniu sociálnej situácie a životnej úrovne vidieckej populácie.

Graf 6 Vývoj zamestnanosti v poľnohospodárstve a v potravinárstve (v tis. osobách)

Development of employment in agriculture and food industry (in thous. persons)

Prameň: ŠÚ SR³

1/ Agriculture, 2/ food industry, 3/ Source: SO SR

Účasť **potravinárstva** na hrubej pridanej hodnote národného hospodárstva je nižšia ako poľnohospodárstva. Makroekonomická situácia v potravinárstve bola po roku 2008 stabilnejšia aj keď jej trend v podiele pridanej hodnoty na národnom hospodárstve bol degresívny z 1,83 % v roku 2008 na 1,43 % v roku 2017. Znižovanie podielu bolo kontinuálne a prebiehalo postupne každoročne od roku 2008. Tento trend pokračuje doteraz, jeho príčinou je liberalizácia obchodu, tlak obchodných reťazcov na svojich dodávateľov a vysoký dovoz potravinárskych výrobkov, ktoré si vieme vyrobiť aj na Slovensku. Má to dopad na znižovanie potravinárskej výroby v jednotlivých odboroch a nárast dovozov hotových zahraničných výrobkov. Na druhej strane nízka konkurencieschopnosť slovenských výrobkov na domácom a zahraničnom trhu sa prejavuje vysokou hodnotou záporného salda zahraničného obchodu s potravinárskymi výrobkami.

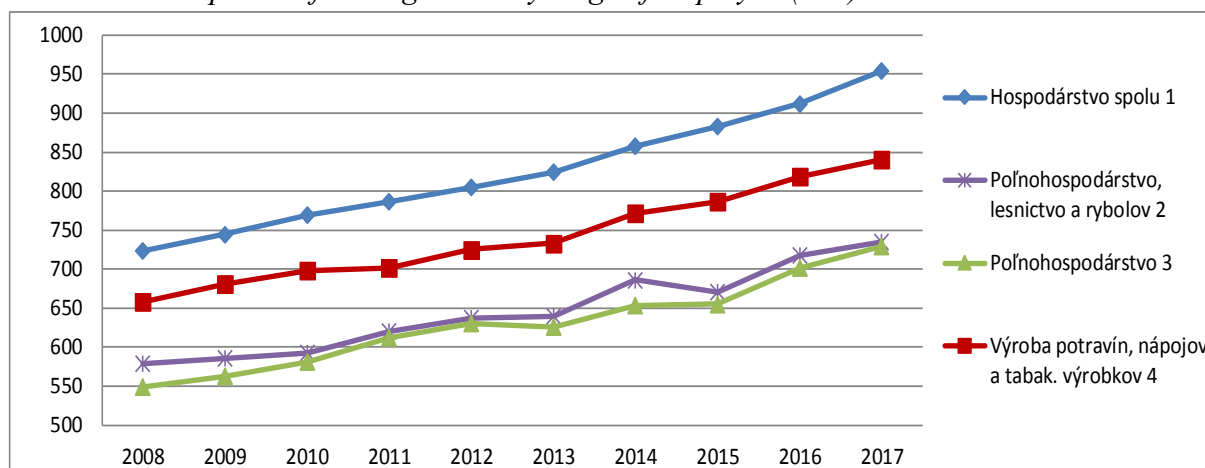
Tento trend následne ovplyvnil aj zamestnanosť, pri ktorej sa podiel zamestnanosti potravinárstva na zamestnanosti v národnom hospodárstve znížil z 2,24 % v roku 2008 na 1,96 % v roku 2017. Aj keď sa počet zamestnancov medzi rokmi 2008 a 2017 znížil (6,0 %),

vývoj zamestnanosti v potravinárstve mal miernejší pokles ako v poľnohospodárstve, a to z 43,6 tis. osôb v roku 2008 na 41,0 tis. osôb v roku 2017.

Ocenenie pracovníkov v potravinárstve bolo vyššie ako v poľnohospodárstve (Graf 7) o cca 15-20 % a podiel priemernej mzdy v tomto odvetví dosahoval takmer 90 % na priemernej mzde národného hospodárstva. Od roku 2013 došlo k miernemu poklesu tohto podielu (o 1-1,5 p.b.).

Graf 7 Vývoj priemernej mesačnej mzdy zamestnanca (v €)

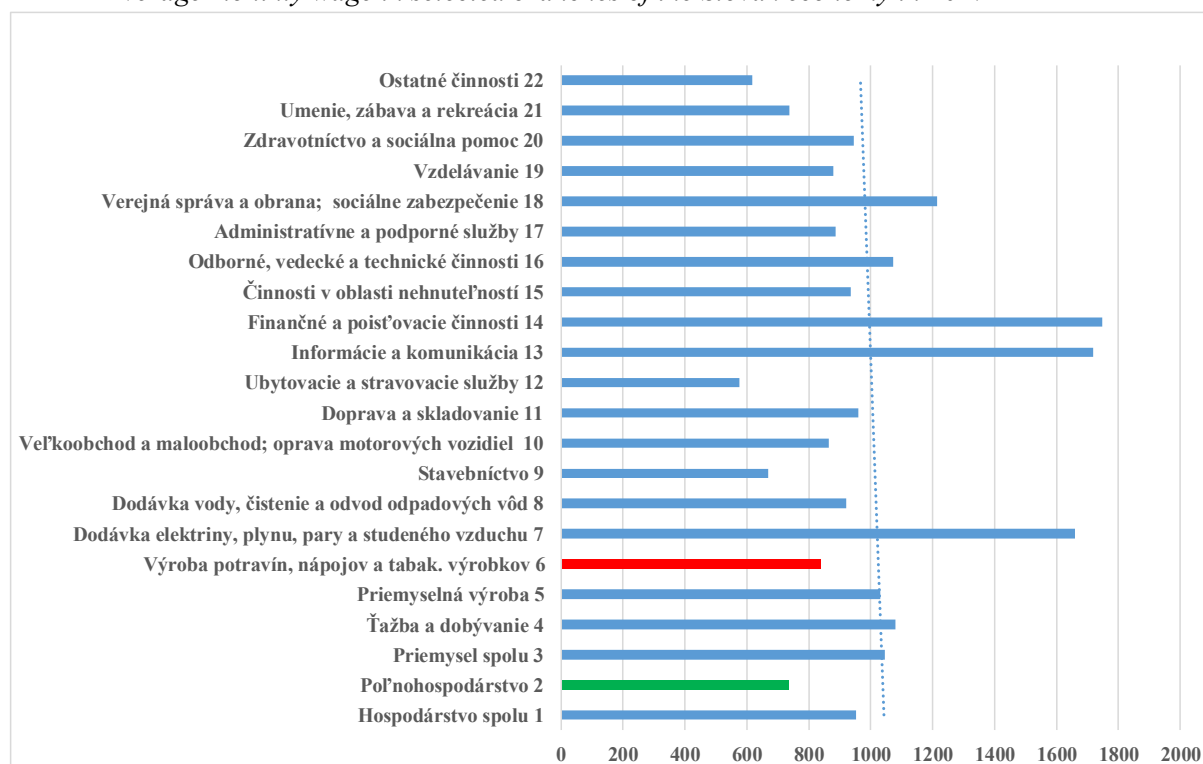
Development of average monthly wage of employee (in €)

Prameň: ŠÚ SR⁵

1/ National economy in total, 2/ agriculture, forestry and fisheries, 3/ agriculture, 4/ production of food, beverages and tobacco products, 5/ Source: ŠÚ SR

Z porovnania priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR a v ďalších odvetviach ekonomických činností vyplýva, že v roku 2017 mali pracovníci nižšie mzdy v poľnohospodárstve o 23 % a v potravinárskom priemysle približne o 12 %. Nižšie mzdy ako v týchto odvetviach boli v stavebníctve a v ubytovacích a stravovacích službách (Graf 8).

Graf 8 Priemerná mesačná mzda vo vybraných odvetviach ekonomiky SR v roku 2017*Average monthly wage in selected branches of the Slovak economy in 2017*Prameň: ŠÚ SR²³

1/ National economy in total, 2/ agriculture, 3/ industry in total, 4/ mining and quarrying, 5/ industrial production, 6/ production of food, beverages and tobacco products, 7/ supply of electricity, gas, steam and cold air, 8/ water supply, wastewater treatment and drainage, 9/ construction, 10/ wholesale, retail; repair of motor vehicles, 11/ transport and storage, 12/ accommodation and catering services, 13/ information and communication, 14/ financial and insurance activities, 15/ real estate activities, 16/ professional, scientific and technical activities, 17/ administrative and support services, 18/ public administration and defense, social security, 19/ education, 20/ health and social assistance, 21/ art, entertainment and recreation, 22/ other activities, 23/ Source: ŠÚ SR

Vývoj štruktúry pracovníkov v poľnohospodárstve z hľadiska postavenia

Z hľadiska postavenia osôb v poľnohospodárstve rozhodujúci podiel na celkovom počte pracovníkov v poľnohospodárstve tvorili zamestnanci (Tab. 8). Ustálený, až mierne stúpajúci podiel podnikateľov, s výnimkou rokov 2012 a 2013, potvrdzuje nastolený trend s medziročným nárastom o 5,8 p. b. v roku 2014 súvisiaci s novým obdobím „Program rozvoja vidieka 2014 – 2020“ a jeho výzvami pre mladých farmárov.

Tab. 8 Vývoj štruktúry pracovníkov v poľnohospodárstve z hľadiska postavenia (v %)*Development of agricultural workers structure in terms of status (in %)*

Rok ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Zamestnanci ²	91,9	89,8	88,1	86,4	92,4	93,5	87,7	86,6	88,8	87,4
Podnikatelia ³	8,1	10,2	11,9	13,6	7,6	6,5	12,3	13,4	11,2	12,6

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC – VÚEPP⁴

1/ Year, 2/ employees, 3/ entrepreneurs, 4/ Source: ŠÚ SR, NPPC - VÚEPP calculations

Počet pracujúcich v poľnohospodárstve a ich veková štruktúra

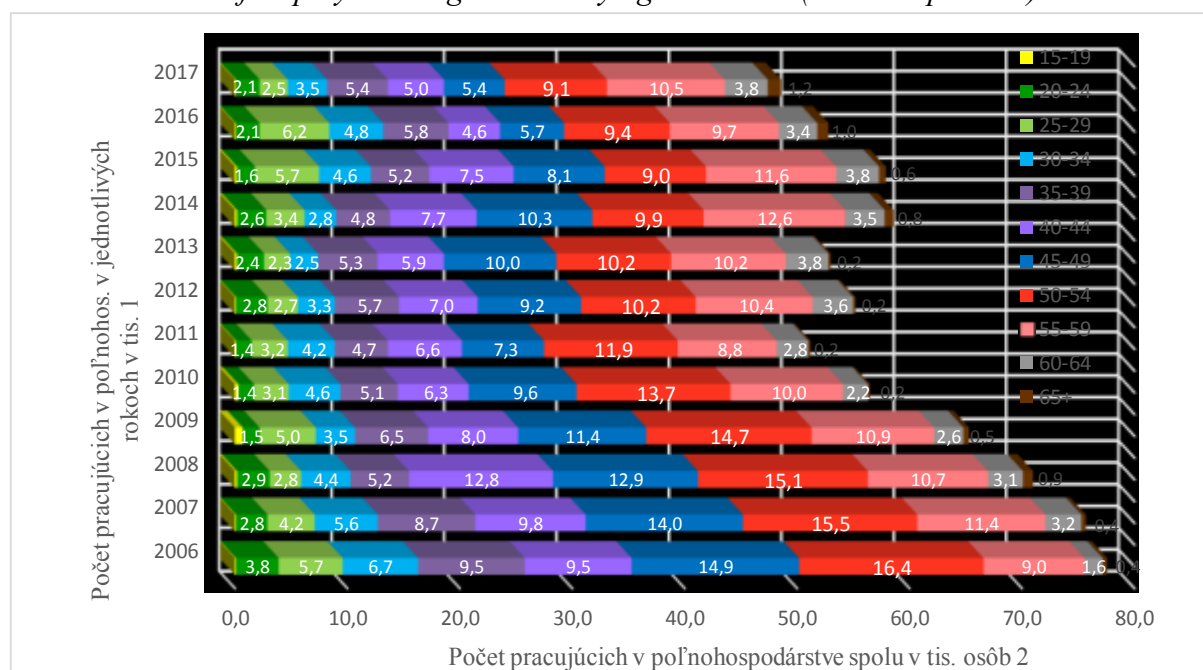
Vplyvom podpornej politiky, racionalizácie výroby a materiálno-technického pokroku dochádza k významným zmenám výrobných zameraní poľnohospodárskych podnikov.

V sledovanom období 2006 – 2017 pretrvávajú nastúpený trend z predchádzajúcich rokov, t.j. neustále znižovanie zamestnanosti v agrárnom sektore. Porovnaním hodnôt hraničných rokov 2006/2017 to predstavuje 37 %-ný pokles zo 77,5 tis. na 48,5 tis. pracujúcich v poľnohospodárstve.

V predkrízových rokoch 2006 a 2007, vplyvom dostatku pracovných príležitostí a atraktívnejšími podmienkami v iných odvetviach, bol zaznamenaný úbytok pracovných síl, najmä v kategórii do 39 rokov. Negatívny vývoj v období finančnej krízy (2008, 2009), ktorá poznačila slovenské hospodárstvo sa odrazil aj v zamestnanosti v poľnohospodárstve t. j. odchodom ľudí v produktívnom veku z tohto odvetvia. **Od roku 2014 je výrazne viditeľné starnutie populácie a zvyšuje sa podiel pracujúcich v kategórii v poproduktívnom veku 65 a viac** (Graf 9). Tento stav čiastočne kompenzoval prírastok mladých farmárov v kategórii do 39 rokov, ktorý bol sčasti ovplyvnený aj možnosťou čerpania prostriedkov z projektového opatrenia (Mladý farmár).

Graf 9 Počet pracujúcich v poľnohospodárstve podľa vekovej štruktúry (v tis. osôb)

Number of employees in agriculture by age structure (in thous. persons)

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP⁴

1/ Number of employees in agriculture in individual years in thous., 2/ number of employees in agriculture in thous. persons, 4/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Veková štruktúra žien je regionálne a sídelne diferencovaná v rámci územia Slovenska. Rodinnú starostlivosť poskytujú najmä ženy na vidieku s čím súvisí aj nízky podiel mladých žien v poľnohospodárstve. V období 2006 – 2017 v kategórii 45 - 49 ročných žien nastalo až ¾ zníženie ich podielu, t. j. na 1,1 tis. žien, s poklesom najmä od roku 2015.

Zníženie podielu živočíšnej výroby, na celkovej poľnohospodárskej produkcii, sa prejavilo aj v počte potrebných trvale činných zamestnancov, ich podiel v porovnaní s priemerom rokov 2006 - 2015 klesol v roku 2016 na úroveň 77,1 %. Živočíšna výroba je charakteristická nielen svojou produkciou, ale aj pridanou hodnotou v podobe jej následného spracovania, čím generuje počas celého roka viac pracovných miest ako rastlinná výroba, ktorá je sezónnejšia.

Pokles poľnohospodárskej produkcie mení štruktúru poľnohospodárstva a posilňuje sa dominantné postavenie rastlinnej výroby (62,4 %) v neprospech živočíšnej výroby (37,6 %). Tento trend je ovplyvnený predovšetkým rozhodnutiami vedúcich pracovníkov so zreteľom na podnikovú rentabilitu, t. j. pestovanie menej nákladových plodín, obilnín a olejnin. Zastúpenie *trvalo činných robotníkov v rastlinnej výrobe k celkovému počtu trvalo činných zamestnancov* má od roku 2012 stúpajúci trend.

Vzdelanostná štruktúra pracovníkov v poľnohospodárstve

Vzdelanostná úroveň v poľnohospodárstve sa od roku 2008 skvalitnila a v súčasnosti ju charakterizujú dve rovnocenné skupiny (Tab. 9), t. j. stredné vzdelanie s poklesom podielu pracujúcich z 55,8 % (2008) na 41 % (2017, vyučení, odborné vzdelanie) a úplne stredné s nárastom podielu z 23,4 % (2008) na 42 % (2017).

Tab. 9 Vzdelanostná úroveň pracovníkov v poľnohospodárstve (v tis. osôb)

Educational level of agricultural workers (in thous. persons)

Vzdelanie/rok ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017/2008	Index 2017/Ø2008-2016
Základné ²	10,4	9,6	6,5	5,2	5,3	4,6	4,7	4,8	2,8	2,3	22,1	38,4
Stredné (odborné, vyučený) ³	39,6	35,6	28,8	25,8	28,8	24,8	25,5	26,1	25,8	19,9	50,3	68,7
Úplne stredné ⁴	16,6	15,4	16,5	14,9	17,3	18,6	22,9	21,8	20,4	20,4	122,9	111,7
Vysokoškolské ⁵	4,4	4,9	4,5	5,4	3,9	4,9	5,6	5,3	3,6	5,9	134,1	124,9
Spolu ⁶	71,0	65,5	56,3	51,3	55,3	52,9	58,7	58,0	52,6	48,5	68,3	83,7

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP⁷

1/ Education/year, 2/ basic education, 3/ secondary education (vocational, taught in some field), 4/ complete secondary education, 5/ university education, 6/ total, 7/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Nízko kvalifikované a marginalizované skupiny pracovníkov našli uplatnenie najmä v oblastiach špecializovanej výroby. Zefektívňovanie výrobného procesu vyplýva z narastajúceho tlaku trhového prostredia a realizovalo sa aj prostredníctvom minimalizácie ručnej práce za pomoci moderných, inovatívnych technológií. Tento trend kladie vyššie nároky na technické zručnosti pri obsluhu zariadení vo výrobe ako aj na manažérske schopnosti vedúcich pracovníkov jednotlivých fariem.

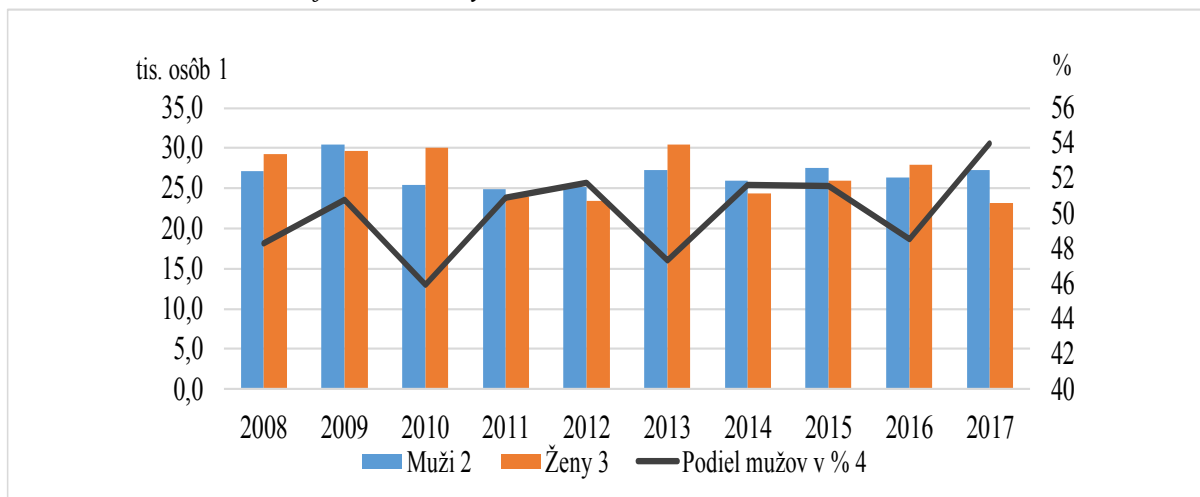
Vývoj štruktúry pracovníkov v potravinárskom priemysle z hľadiska postavenia, veku a vzdelania

Počet pracujúcich v potravinárskej výrobe podľa metodiky VZPS (Výberové zisťovanie pracovných síl) dokumentuje, že v roku 2017 z celkového počtu pracujúcich prevažoval podiel

mužov (54 %). Podiel žien prevažoval len v rokoch 2008, 2010, 2013 a 2016, ale nikdy nie výrazne (Graf 10). Zastúpenie z hľadiska pohlaví nebolo výrazne rozdielne.

Graf 10 Vývoj počtu žien a mužov a ich podielu na počte pracujúcich v potravinárskom priemysle

Development of the number of women and men and their share in the number of workers in the food industry

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP⁵

1/ Thous. persons, 2/ men, 3/ women, 4/ share of men in %, 5/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Podľa postavenia osôb v zamestnaní majú rozhodujúci podiel na celkovom počte pracovníkov v potravinárskom priemysle zamestnanci (Tab. 10), ktorí v roku 2017 tvoril 96,2 %. Podiel podnikateľov sa v období rokov 2008-2017 pohyboval od 2,7 % -7,6 % a v roku 2017 dosiahol 3,6 %. Vývoj podielu podnikateľov v časovom rade sa výraznejšie menil, kým podiel na počte zamestnancov bol stabilizovanejší. Podiel podnikateľov mal výrazný kolísavý priebeh v 4 -5 ročných intervaloch. Najvyšší prepád nastal v roku 2013 a v roku 2017.

Tab. 10 Vývoj štruktúry počtu pracovníkov v potravinárskej výrobe z hľadiska ich postavenia v zamestnaní (v %)

Development of the structure of workersnumber in food production in terms of their position in employment (in %)

Ukazovateľ ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Zamestnanci ²	97,5	96,2	95,8	92,2	93,8	96,7	96,0	93,3	92,5	96,2
Podnikatelia ³	2,7	3,8	4,2	7,6	5,6	2,8	4,2	6,5	7,4	3,6

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP⁴

1/ Indicator, 2/ employees, 3/ entrepreneurs, 4/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Vývoj vzdelanostnej štruktúry v potravinárskom priemysle

Štruktúra počtu pracujúcich z hľadiska vzdelanostnej úrovne v potravinárskom priemysle bola v roku 2017 zastúpená najvyšším podielom pracujúcich s úplným stredným odborným vzdelaním (36,4 %) a so stredným odborným (učňovským) vzdelaním bez maturity (34,3 %). V týchto dvoch vzdelanostných skupinách dominujú podiely pracujúcich dlhodobo, avšak prevažovalo vzdelanie bez maturity (Tab.11).

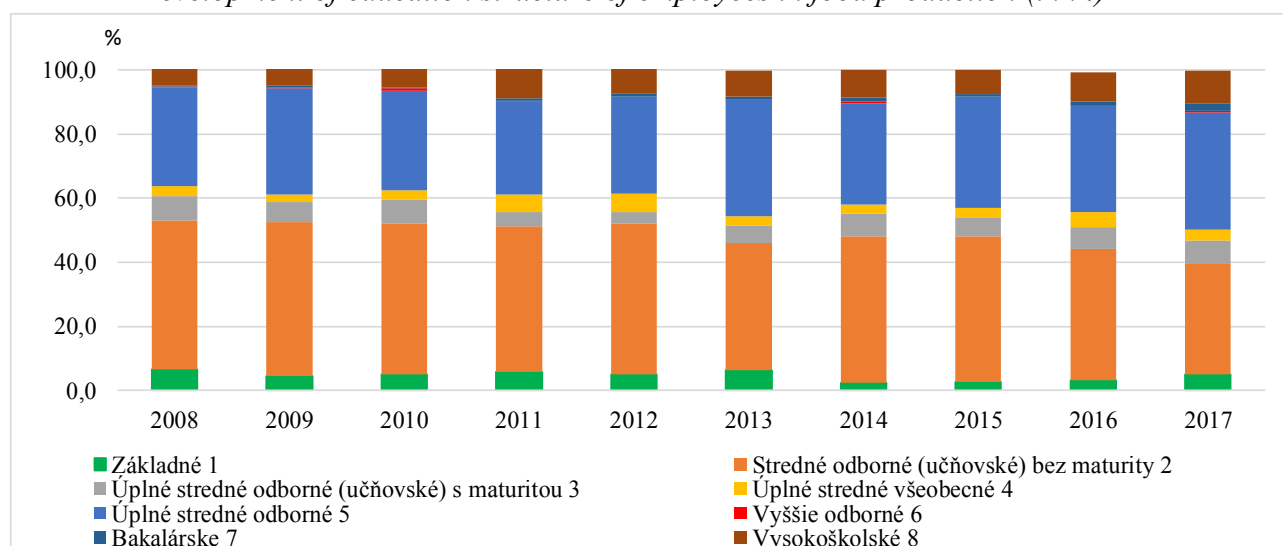
Tab. 11 Vývoj vzdelanostnej štruktúry v potravinárskej výrobe (v %)*Development of education structure in food production (in %)*

Vzdelanie ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Základné ²	6,6	4,7	5,1	5,8	5,1	6,4	2,4	2,8	3,1	5,1
Stredné odborné (učňovské) bez maturity ³	46,5	47,9	47,0	45,4	46,8	39,5	45,8	45,4	41,0	34,3
Úplné stredné odborné (učňovské) s maturitou ⁴	7,5	6,0	7,3	4,2	3,7	5,7	7,0	5,6	6,8	7,3
Úplné stredné všeobecné ⁵	3,0	2,3	2,8	5,3	5,8	2,9	2,8	3,2	4,8	3,6
Úplné stredné odborné ⁶	30,9	33,1	31,1	29,0	30,3	36,4	31,7	34,8	33,1	36,4
Vyššie odborné ⁷	0,2	0,3	0,8	0,2	-	0,2	0,4	-	-	0,6
Bakalárske ⁸	0,2	0,7	0,2	0,7	1,0	0,7	1,4	0,7	1,3	2,2
Vysokoškolské ⁹	5,2	5,0	5,7	9,4	7,3	8,2	8,6	7,5	9,2	10,3

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP¹⁰

1/ Education, 2/ basic education, 3/ secondary vocational education without graduation exam, 4/ full secondary vocational education with graduation exam, 5/ full general secondary education, 6/ full secondary vocational education, 7/ higher vocational education, 8/ bachelor degree, 9/ university education, 10/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Podiel pracujúcich so základným vzdelaním dosiahol v roku 2017 5,1 % a podiel vysokoškolských 10,3 %, v oboch týchto skupinách s kontinuálnym rastom za posledné tri roky (Graf 11).

Graf 11 Vývoj vzdelanostnej štruktúry na počte pracujúcich v potravin. výrobe (v %)*Development of education structure of employees in food production (in %)*Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP⁹

1/ Basic education, 2/ secondary vocational education without graduation exam, 3/ full secondary vocational education with graduation exam, 4/ full general secondary education, 5/ full secondary vocational education, 6/ higher vocational education, 7/ bachelor degree, 8/ university education, 9/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Vývoj pracujúcich v potravinárskom priemysle podľa vekovej štruktúry

V potravinárskom priemysle v roku 2017 najvyššie zastúpenie počtu pracujúcich bolo v skupine vo veku 35-39 rokov a toto pretrváva od roku 2013 do dnes (Tab. 12, Graf 12). Podiel počtu pracujúcich v tejto vekovej skupine sa zvýšil z 13,0 % v roku 2008 na 16,8 % v roku 2017, hoci medziročne sa striedali viacročné obdobia nárastov (roky 2008-2010; 2011-2015) a poklesov (roky 2010-2011; 2015-2017) podielov.

Tab. 12 Vývoj vekovej štruktúry počtu pracujúcich v potravinárskej výrobe (v %)*Development of the age structure of employees in food production (in %)*

Vek ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
15-19	1,1	0,5	0,7	0,4	0,4	0,3	0,6	0,7	0,6	0,4
20-24	7,8	5,8	5,6	6,1	4,9	4,2	5,2	6,4	6,4	4,4
25-29	13,9	13,5	9,4	9,0	9,5	12,0	12,4	8,2	9,2	13,7
30-34	16,7	16,0	17,4	19,4	14,6	13,7	12,4	9,9	12,7	13,5
35-39	13,0	15,5	16,3	11,0	13,6	15,3	18,7	20,9	19,1	16,8
40-44	13,3	13,5	13,7	14,3	18,1	15,3	14,7	14,4	13,4	11,5
45-49	13,7	13,3	13,2	13,1	14,6	13,7	12,0	12,9	11,2	14,3
50-54	11,5	13,8	13,6	14,9	11,1	11,4	13,7	10,8	12,9	11,3
55-59	8,2	7,5	9,8	10,2	10,9	11,8	9,4	13,6	10,8	10,3
60-64	1,1	0,7	0,5	1,6	2,1	2,1	0,8	1,7	2,9	3,4
65+	0,2	0,2	0,0	0,2	0,2	0,7	0,6	0,6	0,9	0,8

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP²

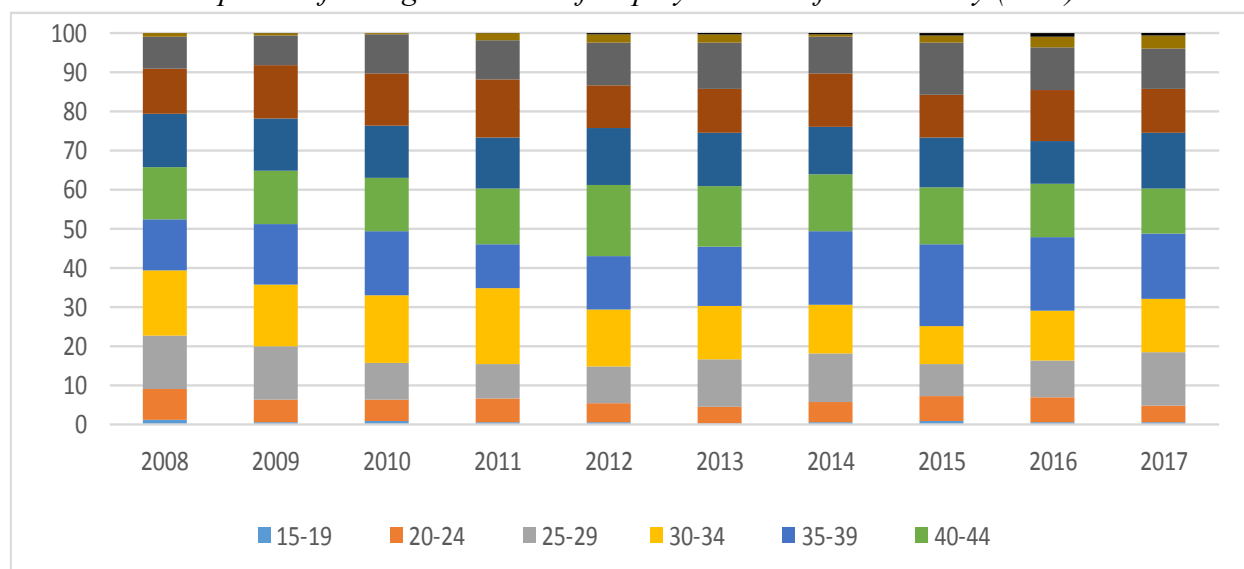
1/ Age, 2/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Najnižšie podiely v roku 2017 dosiahli, čo je opodstatnené, vekové skupiny s najmladšími (15-19 rokov) a najstaršími (65 rokov a viac) pracovníkmi.

Pokles na podiele počtu pracujúcich v roku 2017 oproti roku 2008 sa prejavil vo vekových skupinách: najvýraznejšie v skupine 20-24 rokov a v skupine 30-34 rokov, menej výrazne v skupinách 40-44 rokov, v skupine 15-19 rokov, v skupine 50-54 rokov a v skupine 25-29 rokov.

Z tabuľky možno dedukovať, že výrazné podiely zamestnanosti sú v o vekove aktívnych rokoch a to od 25 do 59 rokov.

Graf 12 Vývoj vekovej štruktúry zamestnancov v potravinárskom priemysle (v %)
Development of the age structure of employees in the food industry (in %)

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP¹

1/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Záver

Udržateľnosť hospodárskeho života vo vidieckych oblastiach je do značnej miery ovplyvňovaná prítomnosťou poľnohospodárstva a jeho produkčnou výkonnosťou. V tomto smere sú značné regionálne diferencie. V poľnohospodársky najproduktívnejších regiónoch poľnohospodárska aktivita vytvára významný podiel zamestnanosti a vidieckej ekonomiky. V iných, najmä silne industrializovaných oblastiach, predstavuje poľnohospodárstvo komplementárny prvok vo využití disponibilných produkčných zdrojov, hlavne pracovnej sily. Budúce perspektívy agrárnej zamestnanosti tak budú závisieť na zvýšení produkčnej výkonnosti poľnohospodárstva, intenzite modernizácie odvetvia, skvalitňovaní pracovnej sily a v diverzifikovanom využívaní vnútorných rozvojových potenciálov vidieckej ekonomiky.

Na Slovensku dominujú prevažne vidiecke oblasti, ktorých neoddeliteľnou súčasťou je **poľnohospodárstvo a s ním spätá produkčná výkonnosť**, ktorá ako jedna z kľúčových prvkov ovplyvňuje ekonomicko-sociálnu úroveň jej obyvateľov. Poľnohospodárska pôda zaberá takmer polovicu celého územia (48,6 %), orná pôda tvorí 28,8 % územia SR.

Na Slovensku existovalo v roku 2016 **25 658 fariem** právnických a fyzických osôb, ktoré obhospodarovali **1 889 819 ha poľnohospodárskej pôdy**. Početne väčšinovú skupinu tvorili podniky fyzických osôb a to registrovaných a neregistrovaných s podielom 87,8 % a menšinovú skupinu podniky právnických osôb s podielom 12,2 %. Z hľadiska **veľkosti obhospodarovanej pôdy** bola situácia opačná, keď podniky právnických osôb obhospodarovali 80,0 % poľnohospodárskej pôdy a podniky fyzických osôb cca 20 %.

Z hľadiska **členenia právnických osôb**, obchodné spoločnosti (s.r.o, a.s) obhospodarovali o 23,8 % viac poľnohospodárskej pôdy ako družstvá.

Priemerná výmera fariem na Slovensku v prípade všetkých subjektov, aj neregistrovaných, dosahuje 73,65 ha. U právnických osôb je to 1287 ha. Ekonomicky a produkčne rozhodujúcu časť podnikov tvoria právnické osoby s veľkovýrobným charakterom s prevahou prenajatej pôdy a s nízkou mierou diverzifikácie činností mimo poľnohospodárstva.

Neregistrovaných fyzických osôb bolo 16 523 s veľmi malou výmerou pôdy, ktoré však celkovou veľkosťou pôdy nie sú z hľadiska produkčného významné a sú doplnkovou samozásobiteľskou činnosťou k hlavnému zamestnaniu.

Z regionálneho hľadiska kraje západného Slovenska zaznamenali najväčší pokles počtu pracovníkov v poľnohospodárstve, najmä u právnických osôb, čo možno odôvodniť lepšími pracovnými príležitosťami v iných odvetviach tohto kraja, ako aj dostupnosťou hlavného mesta Slovenska. Podobná situácia bola aj v Žilinskom kraji, kde pokles poľnohospodárskej pôdy si vyžiadali najmä zmeny súvisiace s výstavbou nepoľnohospodárskych podnikov (automobilový priemysel). V Bratislavskom a Košickom kraji bol pokles poľnohospodárskej pôdy spôsobený aj záujmom o individuálnu výstavbu a rozširovanie intravilánu obcí na extravilán.

V poľnohospodárstve bolo **zamestnaných** 46,6 tis. osôb a ocenenie práce zamestnancov je nižšie ako v ostatných odvetviach národnej ekonomiky. Z hľadiska **postavenia** tvoria zamestnanci 87,4 % a podnikatelia 12,6 %. Z hľadiska **vekovej štruktúry** rozhodujúci podiel tvoria zamestnanci od 50 do 60 rokov, čo nie je perspektívne priaznivá situácia. Z hľadiska vzdelania najväčší podiel tvoria pracovníci so stredným odborným a stredoškolským vzdelaním.

V potravinárstve je **zamestnaných** 41 tis. osôb a ocenenie práce zamestnancov v potravinárstve (887 €) je mierne vyššie ako v poľnohospodárstve (729 €). Z hľadiska **postavenia** tvoria zamestnanci 96,2 % a podnikatelia 3,6 %, z hľadiska **vekovej štruktúry** sú zamestnanci rovnomerne zastúpení vo všetkých vekových kategóriách najviac 30-39 rokov. Podľa vzdelania najväčší podiel tvoria pracovníci so stredným odborným vzdelaním bez maturity.

Literatúra

- [1] BUCHTA, S. (2016): Problémy dátových zdrojov pri analýzach pracovných síl v poľnohospodárstve. In: Ekonomika poľnohospodárstva, roč. XVI, č. 4, s. 35-44, 2016, ISSN 1338-6336
- [2] GRZNÁR, M. (2013): Investičné procesy a konkurenčná schopnosť poľnohospodárskych podnikov. In: Ekonomika poľnohospodárstva, roč. XIII, č.1, 2013, s. 23-35, ISSN 1338-6336
- [3] CHRASTINOVÁ, Z. a kol. (2019): Dopad podporných nástrojov SPP EÚ na ekonomickú efektívnosť poľnohospodárstva a potravinárstva SR a synergie dopadov agrárnych politík v komplexe ekonomických, sociálnych a environmentálnych funkcií poľnohospodárstva. Štúdia č. 202/2019. Bratislava: NPPC-VÚEPP, 2019, 199 s., ISBN 978-80-8058-632-4

- [4] MEZERA, J. - PLÁŠIL, M. - NÁGLOVÁ Z. (2017): Panorama potravinárkeho průmyslu 2016. Praha: MZ ČR - ÚZEI, 2017, s.65, ISBN 978-80-7434-387-2 (elektronická verzia) http://eagri.cz/public/web/file/569619/Panorama_potravinarskeho_prumyslu_2016.PDF
- [5] Approaches for assessing the impacts of the Rural Development Programmes in the context of multiple intervening factors. Working Paper (2010). Brussels: European Evaluation Network for Rural Development, 221 pp. Available at: <https://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/EB43A527-C292-F36C-FC51-9EA5B47CEDAE.pdf>
- [6] Developments in the income situation of the EU agricultural sector. (2010): Brussels: European Commission, DGARD, December 2010, 60 pp. Available at: <http://ec.europa.eu>
- [7] Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike za rok 2017 (Zelená správa), Bratislava 2018, ISBN 978-80-805-8625-6
- [8] Štrukturálne zisťovanie fariem 2016, Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2018, ISBN 978-80-8121-677-0

Došlo 10. 4. 2019

Kontaktné adresy

Ing. Zuzana Chrastinová

Ing. Svetlana Belešová

Ing. Jana Jenčíková

Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum - Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, SR

tel. +0421 (0)2 58243 231 e-mail zuzana.chrastinova@vuepp.sk

tel. +0421 (0)2 58243 295 e-mail svetlana.belesova@vuepp.sk

tel. +0421 (0)2 58243 311 e-mail jana.jencikova@vuepp.sk

Dagmar Matošková - Jozef Gálik

Odbyt slovenských poľnohospodárskych komodít na domácom a zahraničnom trhu

Sales of Slovak agricultural commodities in the domestic and foreign markets

Abstract The paper is aimed at the analysis of the situation in the sales of Slovak agricultural commodities. The volume of sales is affected by the current supply and demand in domestic and international markets. The bulk of agrarian commodity production is for sale, where it can be distributed directly or through business organizations to domestic processing organizations (possibly to retail network) or exported abroad. Slovakia's foreign trade exchange with agrarian commodities reaches a positive trade balance. Export is focused on cereals, oilseeds, live livestock and milk, while with the current structure and performance of agricultural production and with the under-utilization of the existing production potential of the processing industry, the export potential of our agricultural products is exhausted.

Key words agrarian commodities - sale - domestic market - prices - foreign trade - export potential – competitiveness

Abstrakt Príspevok sa zameriava na analýzu situácie v odbyte slovenských poľnohospodárskych komodít. Výška naturálneho objemu predaja je ovplyvnená aktuálnou ponukou a dopytom na domácom a medzinárodných trhoch. Prevažná časť produkcie agrárnych komodít ide na predaj, pričom v rámci neho sa môže priamo alebo prostredníctvom obchodných organizácií distribuovať domácim spracovateľským organizáciám (prípadne do maloobchodnej siete), alebo vyvážať do zahraničia. Zahraničná obchodná výmena SR s agrárnymi komoditami dosahuje kladné saldo obchodnej bilancie. Export sa orientuje na obilniny, olejninu, živé hospodárske zvieratá a mlieko, pričom pri súčasnej štruktúre a výkonnosti poľnohospodárskej výroby a nedostatočnom využití existujúceho produkčného potenciálu spracovateľského priemyslu je exportný potenciál našich poľnohospodárskych výrobkov vyčerpaný.

Kľúčové slová agrárne komodity - odbyt - domáci trh - ceny - zahraničný obchod – exportný potenciál - konkurencieschopnosť

Obchod s poľnohospodárskymi komoditami je významným článkom dodávateľského potravinového reťazca a zároveň je veľmi dôležitým faktorom ovplyvňujúcim udržateľnosť poľnohospodárstva na Slovensku. Závisí vo veľkej miere od zabezpečenia dostatočnej ponuky konkurencieschopných, t. j. kvalitných a cenovo prístupných komodít domácej proveniencie. Pôdno-klimatické podmienky SR a veľkosť domáceho trhu majú značný vplyv na vyššiu

nákladovosť poľnohospodárskej výroby a následne cenovú konkurencieschopnosť. V situácii, kedy ponuka dlhodobo prevyšuje dopyt (nízke ceny odbytu, tlak zahraničnej konkurencie) je z hľadiska úspešného uplatnenia sa na trhu nevyhnutné, aby sa poľnohospodárske subjekty intenzívne venovali odbytu, t. j. aktívnemu vyhľadávaniu a získavaniu odberateľov, budovaniu dlhodobých partnerských vzťahov, kontinuálnej komunikácii s existujúcimi i potenciálnymi odberateľmi, sledovaniu a prípadne i ovplyvňovaniu spotrebiteľského správania. V tejto oblasti sú však v SR značné rezervy.

Podľa VESELSKEJ, E. (2006) jedným z charakteristických rysov súčasnosti sa stáva skutočnosť, že poľnohospodársky podnik ako výrobca základných surovín pre výrobu ďalšej potravinárskej, či nepotravinárskej produkcie stráca svoj rozhodujúci vplyv na potravinový trh a je stále vo väčšej miere ovplyvňovaný okolím. Presun silového ťažiska na finalizujúce články spracovania a distribúcie stavia poľnohospodára do novej pozície, závislejšej na podmienkach určených dominujúcimi subjektmi v príslušnom potravinovom reťazci. Poľnohospodári by mali medzi sebou spolupracovať (horizontálna integrácia) s cieľom posilniť ich vyjednávaciu silu v potravinovom reťazci. Za najvhodnejší spôsob považuje ich organizovanie v producentných organizáciách, resp. odbytových organizáciách výrobcov.

FEDORČÁKOVÁ, M. (2010) uvádza, že k úspechu v podnikaní vedie rastová stratégia, ktorú je možné presadzovať prostredníctvom vertikálnej integrácie. Realizácia tejto stratégie môže priniesť výhody z úspor výrobných nákladov v technologicky nadväzujúcich procesoch, zníženie nákladov na predaj, reklamu a dopravu, zdokonalenie kontroly kvality (výrobný proces je ovládaný z jedného centra), ochranu vlastnej, originálnej technológie a odstránenie závislostí od dodávateľov a odberateľov. Na druhej strane vertikálna integrácia je aj zdrojom niektorých nevýhod, ako sú vyššie náklady (ak je podnik nútený nakupovať vstupy len od vlastných dodávateľov, hoci existujú lacnejšie externé, nezávislé zdroje), citlivosť na zmeny technológie (keď zastará niektorá časť výrobnotechnologického reťazca), citlivosť na zmeny dopytu (keď je vertikálna integrácia technologicky a produktovo špecializovaná). Zväčšovanie podniku v dôsledku vertikálnej integrácie sa tiež stretáva s problémom neproduktívnych nákladov, ktoré rastú v dôsledku nedostatočnej stimulácie vlastných dodávateľov, aby znižovali svoje náklady a v dôsledku nedostatočnej pružnosti voči meniacej sa technológii a neustálemu dopytu. Tieto položky sú hlavnou zložkou byrokratických nákladov na vertikálnu integráciu.

Alternatívou vertikálnej integrácie sú dlhodobé zmluvy s dodávateľmi alebo odberateľmi bez toho, aby vznikli náklady na riadenie, ktoré sprevádzajú vertikálnu integráciu. POKRIVČÁK, J. - POKRIVČÁKOVÁ, N. (2000) konštatujú, že od zmluvných vzťahov sa odvíjajú investičné aktivity do špecifického kapitálu. Podľa REHBERA, E. (2000) sú zmluvné vzťahy charakteristickou črtou vysoko industrializovaných agro-potravinárskych systémov.

Vo výrobových vertikálach v rámci agropotravinárskeho sektora možno podľa GOZORU, V. (2008) badať integračné tendencie. Príkladom sú integrované podnikateľské štruktúry prvovýrobcov a spracovateľov bez ohľadu na vlastnícke vzťahy k organizačným zdrojom podniku. Okrem odvetvovej výrobovej vertikály sa integračné procesy prejavili vo vnútri agropodnikateľských subjektov. Pozitívnym prvkom je všestranné a efektívne využitie existujúcej poľnohospodárskej techniky, produkčných objektov a technologických zariadení.

Podľa QUINETIHO (2007)] kvalita dodávateľsko-odberateľských vzťahov v rámci celej potravinovej vertikály ovplyvňuje konečnú cenu potravinárskych výrobkov a tým aj ich konkurencieschopnosť.

Ku kľúčovým autorom, ktorí sa na Slovensku uvedenou témou zaoberali v posledných rokoch patrí MATOŠKOVÁ, D. (2012, 2017, 2018), GÁLIK, J. (2016-2018) a JAMBOROVÁ, M. (2017, 2018).

Predkladaný príspevok vychádza z výsledkov rezortného projektu „Kompetitívnosť slovenských poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov“, ktorý sa riešil na výskumnom ústave ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v období rokov 2016-2018. Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmlúv č. APVV-15-0552 a APVV-16-0321.

Metodický postup

Zvolený metodický postup korešponduje s vecným zameraním príspevku, ktorý je orientovaný na analýzu situácie v odbyte slovenských poľnohospodárskych výrobkov na domácich a zahraničných trhoch. Splnenie cieľa sa zabezpečilo analýzou, syntézou a komparáciou údajov, ktoré sa spracovali do tabuľkovej, grafickej a textovej podoby a expertnými odhadmi.

Informačnou platformou pre analýzu boli údaje zo ŠÚ SR z NPPC-VÚEPP (vlastné analýzy, databázy a výskumné úlohy). K informačným zdrojom patrili tiež údaje a poznatky podnikateľskej sféry a pracovníkov MPRV SR k relevantným témam súvisiacim so zameraním riešenia. Situácia na zahraničných trhoch bola vypracovaná na základe numerickej databázy ŠÚ SR.

Pre identifikáciu konkurencieschopnosti vybraných agrárnych komodít na trhu EÚ-28 a tretích krajín bol použitý **Lafayov index** (LAFAY, G.; 1992):

$$LFI_j^i = \left(\frac{X_j^i - M_j^i}{X_j^i + M_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (X_j^i - M_j^i)}{\sum_{j=1}^N (X_j^i + M_j^i)} \right) * \frac{X_j^i + M_j^i}{\sum_{j=1}^N (X_j^i + M_j^i)} * 100$$

X_{ij} – export krajiny „i“ v komoditnej skupine „j“

M_{ij} – import krajiny „i“ v komoditnej skupine „j“

N – počet analyzovaných komoditných skupín

$LFI > 1$ existencia komparatívnej výhody

$LFI < 1$ komparatívna výhoda neexistuje (ZAGHINI, A.; 2003 a2005).

Vlastná práca

1 Odbyt poľnohospodárskych výrobkov

Súčasný stav v odbyte poľnohospodárskych komodít na Slovensku ovplyvňujú nasledujúce skutočnosti:

- Z hľadiska vertikálnych vzťahov existujú veľmi výrazné disproporcie v ekonomickej sile medzi subjektami dodávateľsko-odberateľského reťazca (prvovýrobca-spracovateľ-obchod) vzhľadom na ***neporovnateľne nižšiu mieru koncentrácie poľnohospodárskej produkcie v porovnaní s ostatnými nadväzujúcimi sektormi*** (výrazné rozdiely v počte subjektov na jednotlivých stupňoch potravinovej vertikály v kombinácii s dlhodobými ekonomickými výsledkami príslušných sektorov národnej ekonomiky¹);
- Z hľadiska horizontálnych vzťahov je ***úroveň spolupráce a organizovanosti prvovýrobcov nedostatočná, čo má za následok slabú vyjednávaciu silu vo vzťahu k spracovateľskému priemyslu a obchodu***. Pre zvýšenie konkurencieschopnosti agrárneho sektora bolo zo zdrojov EÚ podporované zakladanie odbytových organizácií výrobcov (OOV), ktoré predstavujú medzičlánok medzi jednotlivými prvovýrobcami a spracovateľmi, resp. obchodom. Doterajšie využívanie tejto legislatívnej možnosti podporovanej v rámci celej EÚ bolo však v SR nedostatočné, a aj to zamerané na krátkodobé prínosy². Zo strany prvovýrobcov nie je z mnohých dôvodov záujem o túto formu spolupráce a doterajšie pôsobenie organizácií výrobcov v rámci domácej prvovýroby vo všeobecnosti nemalo žiaden výraznejší prínos k zlepšeniu ich postavenia voči spracovateľom a obchodu. Okrem toho v súčasnosti neexistujú žiadne štatistické údaje o ich činnosti.
- ***Nedostatočne sa využívajú možnosti predaja z dvora, príp. ďalšie formy priameho predaja spotrebiteľovi***. Legislatívne opatrenia pre priamy predaj konečnému spotrebiteľovi ponúkajú malým farmárom možnosť predávať svoje produkty priamo z farmy spotrebiteľom, dodávať miestnym maloobchodným prevádzkarniam, prípadne zriadiť si vlastné predajné miesto na trhovisku bez sprostredkovateľa predaja alebo zriaďovať malé bitúnky a rozrábkarne. Takýmto spôsobom si farmári môžu pomôcť pri zvyšovaní obratu a zisku a z celospoločenského hľadiska má takýto predaj pozitívny dopad aj na rozvoj regiónov. Napriek deklarovanému záujmu zo strany spotrebiteľa a pozitívnemu vývoju počtu evidovaných predajcov dosahuje priamy predaj na celkovom predaji potravín len okrajový podiel. Jeden z hlavných dôvodov je fakt, že výrobcovia ponúkajú spotrebiteľovi

¹ V roku 2017 na Slovensku produkovalo mlieko 964 fariem, hovädzie mäso 1299 fariem, bravčové mäso 527 fariem, kuracie mäso 56 fariem, pšenicu 3159 fariem, repku 1279 fariem a slnečnicu 1179 fariem. Tieto poľnohospodárske podniky dodávali svoju produkciu spracovateľskému priemyslu - 38 podnikom mliekarenského priemyslu, 82 podnikom mäsového priemyslu, 14 podnikom hydinárskeho priemyslu, 18 podnikom mlynského priemyslu a 8 podnikom tukového priemyslu. Na poslednom stupni vertikály stojí 9 dominantných maloobchodných reťazcov, cez ktoré sa podľa štatistických údajov realizuje cca 80 % potravinárskych produktov.

² PPA nemá povinnosť evidovať, resp. viesť akúkoľvek evidenciu v rámci odbytových organizácií výrobcov. Od roku 2013 PPA administruje činnosti, pokiaľ ide o organizácie výrobcov (OV), združenia organizácií výrobcov (ZOV) a medziodvetvové organizácie (MO) v sektore mlieka a mliečnych výrobkov a od roku 2005 v sektore ovocia a zeleniny. Od uvedeného roku však PPA nebola doručená žiadna žiadosť pre uznanie OV/ZOV/MO v sektore mlieka a mliečnych výrobkov. V sektore ovocia a zeleniny eviduje 5 aktívnych organizácií výrobcov.

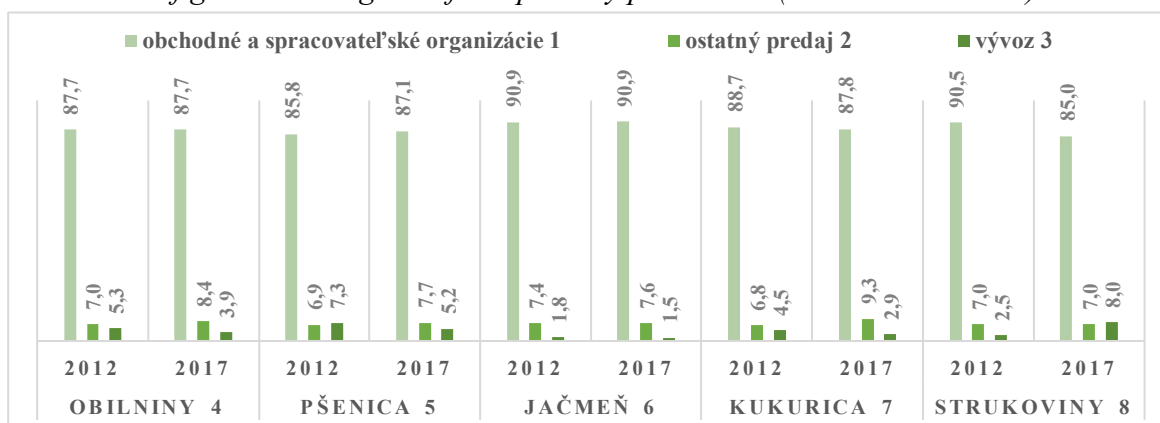
výrobky, ktorých cena nie je spravidla výhodnejšia ako na pultoch obchodu, pričom spotrebiteľovi nie je zrejmé akú dodatočnú pridanú hodnotu (napr. z pohľadu kvality a bezpečnosti) mu tieto výrobky ponúkajú.

- Poľnohospodári sa zameriavajú na krátkodobé ciele *v odbyte*, pričom *absentujú strategické ciele* smerujúce k dlhodobému zlepšeniu a posilňovaniu pozície v dodávateľskom potravinovom reťazci;
- *Úroveň zmluvných vzťahov* v oblasti zabezpečenia odbytu produkcie *je nedostatočná*;
- *Rezervy sú aj v marketingovej a obchodnej politike*, čo je v zásadnom rozpore v situácii, kedy ponuka na trhu výrazne prevyšuje dopyt.

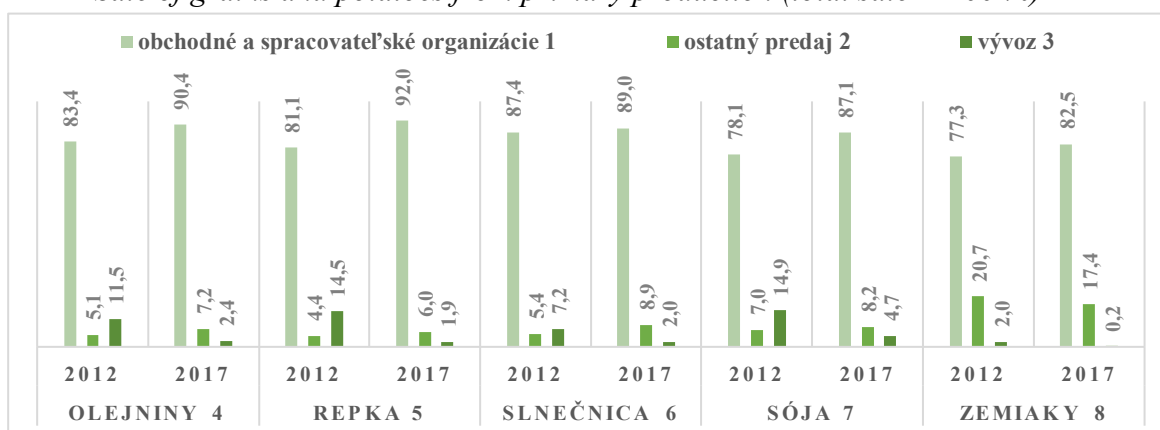
Vyvrcholením odbytového úsilia je **predaj poľnohospodárskych komodít**. Výška jeho naturálneho objemu býva v jednotlivých rokoch ovplyvnená aktuálnou ponukou a dopytom na domácom a medzinárodných trhoch vrátane cenového vývoja, ktorý bol v poslednom období výrazne volatilný.

Podľa údajov zo ŠÚ SR prevažná časť produkcie **rastlinných komodít** ide na predaj, pričom v rámci neho sa môže priamo distribuovať spracovateľským organizáciám alebo vyvážať do zahraničia. Okrem toho sa môže distribuovať aj prostredníctvom obchodných organizácií. Zostatok z predaja tvorí „ostatný predaj“, t.j. predaj organizáciám – aj poľnohospodárskym, súkromníkom pre ich vlastnú spotrebu, predaj naturálií vlastným členom a zamestnancom a predaj priamo na trhoch. Konkrétne údaje o vývoji predaja rastlinných komodít v naturálnom vyjadrení v rokoch 2012-2017 sú uvedené v tabuľkách č. 1 a 2. Adekvátne uvedenému vývoju sa v priebehu hodnoteného obdobia menili podiely jednotlivých typov predajov na celkovom objeme predaja. Z údajov prezentovaných v grafoch č. 1 a 2 vyplýva, že

- na celkovom predaji rastlinných komodít sa ako odberatelia najviac podieľajú obchodné a spracovateľské spoločnosti (cca 80-90 %).
- Pri obilninách je štruktúra predaja pomerne stabilná s miernym poklesom podielu priameho vývozu v prospech ostatného predaja.
- Pri strukovinách zaznamenávame rast podielu priameho exportu z farmy na úkor predaja cez obchodné a spracovateľské organizácie.
- Významnou zmenou v štruktúre predaja olejnin je postupný odklon od priameho exportu z farmy k predaju cez obchodné a spracovateľské organizácie.
- Odbyt zemiakov sa realizuje hlavne prostredníctvom obchodných a spracovateľských organizácií a ostatného predaja, záujem o priamy vývoz je v súčasnosti minimálny.

Graf 1 Predaj obilnín a strukovín z prvovýroby (predaj spolu = 100 %)*Sale of grains and legumes from primary production (total sale = 100 %)*Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP⁹

1/ Trade and processing organizations, 2/ other sale, 3/ export, 4/ grains, 5/ wheat, 6/ barley, 7/ maize, 8/ legumes, 9/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Graf 2 Predaj olejnin a zemiakov z prvovýroby (predaj spolu = 100 %)*Sale of grains and potatoes from primary production (total sale = 100 %)*Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP⁹

1/ Trade and processing organizations, 2/ other sale, 3/ export, 4/ oilseeds, 5/ rape seed, 6/ sunflower seed, 7/ soybean, 8/ potatoes, 9/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Tab. 1 **Predaj obilnín a strukovín z prvovýroby (t)***Sale of grains and legumes from primary production (t)*

Ukazovateľ ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Priemer ² 2012-16	2017/ Pr. ³ 2012-16
OBILNINY SPOLU⁴								
Predaj spolu⁵	3 357 177	3 259 262	4 215 826	4 004 245	4 681 865	3 857 735	3 903 675	98,8
predaj OSO ⁶	2 943 036	2 890 774	3 793 541	3 576 811	4 200 687	3 382 526	3 480 970	97,2
ostatný predaj ⁷	235 414	227 342	281 641	275 050	308 978	325 177	265 685	122,4
priamy vývoz ⁸	178 728	141 147	140 644	152 384	172 201	150 032	157 021	95,5
PŠENICA⁹								
Predaj spolu⁵	1 393 099	1 561 903	1 926 975	1 961 860	2 416 742	1 884 744	1 852 116	101,8
predaj OSO ⁶	1 195 394	1 362 901	1 722 731	1 744 444	2 141 804	1 641 003	1 633 455	100,5
ostatný predaj ⁷	95 595	104 626	115 503	138 174	151 559	145 268	121 092	120,0
priamy vývoz ⁸	102 110	94 376	88 741	79 242	123 378	98 473	97 569	100,9
JACMEŇ¹⁰								
Predaj spolu⁵	435 983	394 610	547 301	634 986	581 782	540 662	518 932	104,2
predaj OSO ⁶	396 229	364 182	501 400	579 112	527 068	491 658	473 598	103,8
ostatný predaj ⁷	32 050	23 972	37 068	44 423	39 254	41 147	35 353	116,4
priamy vývoz ⁸	7 704	6 456	8 834	11 451	15 461	7 858	9 981	78,7
KUKURICA¹¹								
Predaj spolu⁵	1 448 709	1 187 251	1 622 741	1 311 619	1 594 584	1 353 542	1 432 981	94,5
predaj OSO ⁶	1 285 365	1 068 385	1 472 226	1 171 330	1 457 839	1 188 624	1 291 029	92,1
ostatný predaj ⁷	98 098	81 724	113 619	83 081	107 268	125 802	96 758	130,0
priamy vývoz ⁸	65 246	37 142	36 896	57 208	29 477	39 117	45 194	86,6
RAŽ¹²								
Predaj spolu⁵	39 931	80 381	65 192	45 969	42 021	34 582	54 699	63,2
predaj OSO ⁶	34 949	69 788	53 005	41 200	38 042	28 556	47 397	60,2
ostatný predaj ⁷	2 887	8 114	7 468	2 629	2 137	3 615	4 647	77,8
priamy vývoz ⁸	2 095	2 480	4 719	2 141	1 841	2 411	2 655	90,8
STRUKOVINY SPOLU¹³								
Predaj spolu⁵	11 937	6 175	8 880	23 229	27 875	21 761	15 619	139,3
predaj OSO ⁶	10 806	5 085	7 581	20 723	23 332	18 493	13 505	136,9
ostatný predaj ⁷	836	596	839	1 687	2 257	1 532	1 243	123,2
priamy vývoz ⁸	295	494	461	819	2 286	1 736	871	199,4
HRACH¹⁴								
Predaj spolu⁵	9 811	5 036	7 781	21 294	25 608	18 602	13 906	133,8
predaj OSO ⁶	9 122	4 378	6 937	19 529	21 788	16 152	12 351	130,8
ostatný predaj ⁷	623	416	786	1 184	1 939	1 262	989	127,5
priamy vývoz ⁸	66	243	59	581	1 881	1 189	566	210,1

Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP¹⁵Poznámka: Pr. - priemer; OSO - obchodné a spracovateľské organizácie¹⁶

1/ Indicator, 2/ average, 3/ average, 4/ grains in total, 5/ sale in total, 6/ sale through trade and processing organizations, 7/ other sale, 8/ direct export, 9/ wheat, 10/ barley, 11/ maize, 12/ rye, 13/ legumes in total, 14/ peas, 15/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations, 16/ Note: Pr. - average, OSO - trade and processing organizations

Tab. 2 Predaj olejnin a zemiakov z prvovýroby (t)

Sale of oilseeds and potatoes from primary production (t)

Ukazovateľ ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Priemer ² 2012-16	2017/ Pr. ³ 2012-16
OLEJNINY SPOLU⁴								
Predaj spolu⁵	564 055	694 512	781 439	660 112	822 371	836 909	704 498	118,8
predaj OSO ⁶	470 674	623 602	721 439	615 277	756 899	756 303	637 578	118,6
ostatný predaj ⁷	28 526	26 233	37 457	24 611	43 019	60 414	31 969	189,0
priamy vývoz ⁸	64 856	44 676	22 544	20 224	22 453	20 192	34 950	57,8
REPKA⁹								
Predaj spolu⁵	274 143	422 325	479 413	368 561	452 302	457 647	399 349	114,6
predaj OSO ⁶	222 212	380 429	452 792	346 702	428 539	421 134	366 135	115,0
ostatný predaj ⁷	12 093	11 671	16 362	12 896	15 376	27 605	13 680	201,8
priamy vývoz ⁸	39 838	30 225	10 259	8 963	8 387	8 908	19 534	45,6
SLNEČNICA¹⁰								
Predaj spolu⁵	233 849	218 949	217 412	203 202	255 855	246 599	225 853	109,2
predaj OSO ⁶	204 332	196 392	194 899	188 961	229 897	219 564	202 896	108,2
ostatný predaj ⁷	12 635	11 741	17 221	8 793	20 823	22 002	14 243	154,5
priamy vývoz ⁸	16 882	10 816	5 292	5 447	5 135	5 034	8 715	57,8
SÓJA¹¹								
Predaj spolu⁵	52 910	50 162	80 368	82 023	106 705	125 020	74 434	168,0
predaj OSO ⁶	41 321	44 189	69 794	74 177	92 642	108 890	64 424	169,0
ostatný predaj ⁷	3 711	2 723	3 698	2 230	5 797	10 307	3 632	283,8
priamy vývoz ⁸	7 878	3 249	6 877	5 616	8 267	5 823	6 377	91,3
ZEMIAKY¹²								
Predaj spolu⁵	136 076	126 322	120 527	119 955	124 498	117 797	125 476	93,9
predaj OSO ⁶	105 194	104 323	98 203	98 636	96 770	97 143	100 625	96,5
ostatný predaj ⁷	28 225	21 341	21 572	20 310	24 954	20 441	23 280	87,8
priamy vývoz ⁸	2 657	658	752	1 009	2 775	213	1 570	13,5

Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP¹³Poznámka: Pr. - priemer; OSO - obchodné a spracovateľské organizácie¹⁴

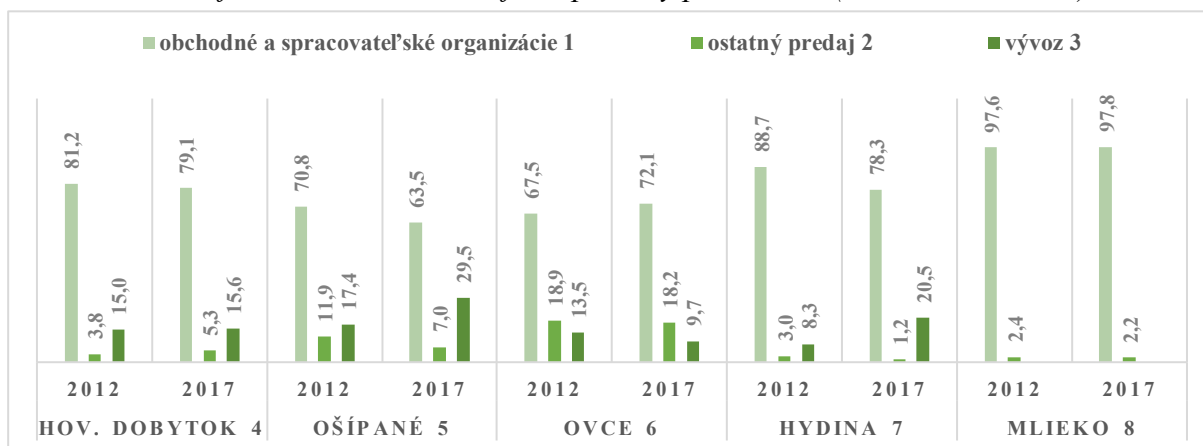
1/ Indicator, 2/ average, 3/ average, 4/ oilseeds in total, 5/ sale in total, 6/ sale through trade and processing organizations, 7/ other sale, 8/ direct export, 9/ rape seed, 10/ sunflower seed, 11/ soybean, 12/ potatoes, 13/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations, 14/ Note: Pr. – average, OSO – trade and processing organizations

Podobne ako pri rastlinných komoditách prevažná časť produkcie živočíšnych komodít ide na predaj, pričom chovatelia hospodárskych zvierat a hydiny majú možnosť zvieratá poraziť na vlastných bitúnkoch, predat ich priamo z dvora, alebo ich predat slovenským bitúnikom, obchodným spoločnostiam alebo priamo vyvieť do zahraničia. Pokiaľ disponujú vlastným bitúnikom, môžu porazené zvieratá predat na ďalšie spracovanie do príslušných podnikov a v rámci „ostatného predaja“ súkromníkom, do zariadení verejného stravovania, škôl a domovov, vlastným členom a zamestnancom, spotrebiteľom priamo z dvora, na trhoch a pod. Mäso môžu spotrebovať aj na vlastnej farme.

V tabuľke č. 3 sú uvedené konkrétne údaje o predaji hospodárskych zvierat a hydiny v naturálnom vyjadrení v období rokov 2012-2017. Adekvátne uvedenému vývoju sa v priebehu hodnoteného obdobia menili podiely jednotlivých typov predajov na celkovom objeme sledovaného ukazovateľa. Z údajov prezentovaných v grafe č. 3 vyplýva, že:

- na celkovom predaji hospodárskych zvierat a hydiny sa ako odberatelia najviac (cca 64 - 79 %) podieľajú obchodné a spracovateľské spoločnosti - vrátane dodaných zvierat a hydiny na vlastné bitúnky.
- V porovnaní s predajom rastlinných komodít chovatelia vo väčšej miere preferujú priamy vývoz, ktorého podiel na celkovom predaji v roku 2017 činil napr. pri ošípaných 29,5 % a pri hydine 20,5 %.
- Pri hovädzom dobytku je štruktúra predaja pomerne stabilná s miernym nárastom podielu ostatného predaja.
- Pri ošípaných zaznamenávame rast podielu priameho exportu z farmy na úkor ostatných typov predajov.
- Na rozdiel od ostatných hospodárskych zvierat (vrátane hydiny) sa celkový podiel predaja jatočných oviec a jahniat prostredníctvom obchodných a spracovateľských organizácií zvyšuje na úkor priameho vývozu, pričom gro predaja tvoria jatočné jahňatá.
- Významnou zmenou v štruktúre predaja hydiny je čiastočný odklon od predaja cez obchodné a spracovateľské organizácie v prospech priameho exportu z farmy. Najvýkonnejšou kategóriou z hľadiska predaja hydiny sú kurčatá, ktorých podiel na celkovom predaji jatočnej hydiny je viac ako 90%-ný.

Graf 3 Predaj živočíšnych komodít z prvovýroby (predaj spolu = 100 %)

Sale of animal commodities from primary production (total sale = 100 %)Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP⁹Poznámka: hov. dobytok - jatočný; ošípané = jatočné ošípané + prasnice; ovce = jatočné ovce + jatočné jahňatá; hydina (jatočná)¹⁰

1/ Trade and processing organizations, 2/ other sale, 3/ export, 4/ beef cattle, 5/ pigs, 6/ sheep, 7/ poultry, 8/ milk, 9/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations, 10/ Note: slaughter beef cattle; pigs = slaughter pigs + sows; sheep = slaughter sheep + slaughter lambs; poultry (slaughter)

Surové kravské mlieko sa používa hlavne na dodávky mlieka pre ďalšie spracovanie inými podnikateľskými subjektmi (predaj obchodným a spracovateľským organizáciám). Do spracovateľského priemyslu dlhodobo smeruje takmer 98 % z celkového predaja kravského mlieka. Zbytok tvorí tzv. „ostatný predaj“. V rámci neho sa surové mlieko priamo predáva pre

účely humánneho konzumu a kŕmenia hospodárskych zvierat, alebo sa presúva do vlastnej prevádzky na spracovanie.

Tab. 3 **Predaj živočíšnych komodít z prvovýroby (t ž. hm., t)**

The sale of animal commodities from primary production (t of live weight, t)

Ukazovateľ ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Priemer ² 2012-16	2017/ Pr. ³ 2012-16
JATOČNĚ OŠÍPANÉ A PRASNICE SPOLU⁴								
Predaj spolu ⁵	75 458	78 943	80 817	85 104	82 515	87 012	80 567	108,0
predaj OSO ⁶	53 403	52 394	53 913	55 403	52 931	55 245	53 609	103,1
ostatný predaj ⁷	8 942	11 902	9 768	8 450	7 564	6 116	9 325	65,6
priamy vývoz ⁸	13 113	14 647	17 137	21 250	22 020	25 652	17 633	145,5
Ošípané⁹								
Predaj spolu ⁵	72 641	75 671	77 560	81 482	81 705	83 875	77 812	107,8
predaj OSO ⁶	51 121	50 064	51 357	52 446	52 350	52 793	51 467	102,6
ostatný predaj ⁷	8 544	11 531	9 424	8 161	7 464	5 866	9 025	65,0
priamy vývoz ⁸	12 976	14 077	16 779	20 874	21 891	25 216	17 319	145,6
Prasnice¹⁰								
Predaj spolu ⁵	2 817	3 272	3 257	3 622	811	3 137	2 756	113,9
predaj OSO ⁶	2 282	2 330	2 556	2 957	581	2 452	2 141	114,5
ostatný predaj ⁷	398	371	344	289	100	250	300	83,2
priamy vývoz ⁸	137	570	357	376	129	436	314	138,8
JATOČNÝ HOVÄDZÍ DOBYTOK¹¹								
Predaj spolu ⁵	46 607	50 103	46 349	45 577	48 049	44 063	47 337	93,1
predaj OSO ⁶	37 865	39 614	36 558	36 849	38 346	34 857	37 846	92,1
ostatný predaj ⁷	1 767	2 116	2 064	2 684	2 238	2 348	2 174	108,0
priamy vývoz ⁸	6 975	8 373	7 727	6 044	7 465	6 859	7 317	93,7
JATOČNĚ OVCE A JAHŇATÁ SPOLU¹²								
Predaj spolu ⁵	2 751	2 771	2 752	2 491	2 309	2 408	2 615	92,1
predaj OSO ⁶	1858	1906	1913	1746	1593	1736	1 803	96,3
ostatný predaj ⁷	521	492,32	434,65	395,61	397	437,29	448	97,6
priamy vývoz ⁸	371	373	404	350	318	234	363	64,5
Ovce¹³								
Predaj spolu ⁵	983	973	1 080	935	882	1008	971	103,8
predaj OSO ⁶	630	650	768	682	595	715	665	107,5
ostatný predaj ⁷	301	251	216	171	173	196	222	88,1
priamy vývoz ⁸	51	72	96	82	114	97	83	116,5
Jahňatá¹⁴								
Predaj spolu ⁵	1 768	1 798	1 672	1 556	1427	1400	1 644	85,1
predaj OSO ⁶	1 228	1 256	1 145	1 064	999	1021	1 138	89,7
ostatný predaj ⁷	220	242	219	225	224	241	226	106,9

Pokračovanie Tab. 3

Ukazovateľ ¹		2012	2013	2014	2015	2016	2017	Priemer ² 2012-16
JATOČNÁ HYDINA SPOLU¹⁵								
Predaj spolu ⁵	82 979	84 906	91 426	95 295	114 504	112 902	93 822	120,3
predaj OSO ⁶	73 591	72 292	77 775	74 495	84 515	88 348	76 534	115,4
ostatný predaj ⁷	2 487	2 274	2 315	2 785	1 694	1 398	2 311	60,5
priamy vývoz ⁸	6 902	10 340	11 337	18 015	28 295	23 157	14 978	154,6
Kurčatá¹⁶								
Predaj spolu ⁵	77 079	78 725	83 907	88 433	106 604	105 117	86 950	120,9
predaj OSO ⁶	71 291	70 663	75 907	71 244	79 989	83 500	73 819	113,1
ostatný predaj ⁷	816	1 020	964	1 381	1 021	750	1 040	72,0
priamy vývoz ⁸	4 971	7 042	7 037	15 808	25 593	20 867	12 090	172,6
MLIEKO¹⁷								
Predaj spolu (t)¹⁸	868 196	841 862	860 372	869 460	847 615	850 822	857 501	99,2
pr. prvonákupcom ¹⁹	847 200	819 364	834 663	840 574	822 710	832 140	832 902	99,9
priamy predaj ²⁰	20 996	22 498	25 710	28 886	24 905	18 682	24 599	75,9

Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP²¹Poznámka: Pr. - priemer; OSO - obchodné a spracovateľské organizácie²²

1/ Indicator, 2/ average, 3/ average, 4/ slaughter pigs and sows in total, 5/ sale in total, 6/ sale through trade and processing organizations, 7/ other sale, 8/ direct export, 9/ pigs, 10/ sows, 11/ slaughter beef cattle, 12/ slaughter sheep and lambs in total, 13/ sheep, 14/ lambs, 15/ slaughter poultry in total, 16/ chickens, 17/ milk, 18/ sale in total (t), 19/ sale to first-purchasers, 20/ direct sale, 21/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations, 22/ Note: Pr. - average, OSO - trade and processing organizations

Exportný potenciál

Poľnohospodárska prvovýroba realizuje svoju produkciu nielen na domácom trhu, ale aktívne sa zapája aj do zahranično-obchodnej tovarovej výmeny. Poľnohospodárske výrobky tvorili v roku 2017 až 34,0 % z celkovej hodnoty agropotravinárskeho zahraničného obchodu Slovenskej republiky. Na hodnote dovozu sa podieľajú len 21,8 %, z čoho takmer tretinu (28,9 %) tvorí hodnota dovozu tzv. nenahraditeľných komodít, ktoré v našich pôdno-klimatických podmienkach nie sme schopní produkovať.

Exportný potenciál poľnohospodárskej prvovýroby je podmienený výrobným zameraním a úrovňou intenzity výroby. Export sa dlhodobo orientuje na obilniny a olejninu, zo živočíšnych komodít na živé zvieratá (HD, ošipané, hydina) a tekuté kravské mlieko. Jedná sa o výrobky, ktorých absolútna či relatívna nadprodukcia, spôsobená nízkou produkčnou výkonnosťou spracovateľského priemyslu, nenachádza uplatnenie na domácom trhu.

Tab. 4 **Zahraničný obchod SR s poľnohospodárskymi výrobkami (tis. EUR)***The SR foreign trade with agricultural products (th. EUR)*

Ukazovateľ ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Priemer ² 2012-16	2017/ Pr. ³ 2012-16
DOVOZ⁴								
Celkom, z toho⁵:	914 594	832 742	801 450	822 308	876 371	924 994	849 493	108,9
. nahraditeľné ⁶	702 567	598 113	554 585	565 906	593 410	658 012	602 916	109,1
. nenahraditeľné ⁷	212 027	234 629	246 865	256 402	282 961	266 982	246 577	108,3
VÝVOZ⁸								
Celkom, z toho⁵:	1 221 414	1 126 689	893 804	907 434	913 901	968 723	1 012 648	95,7
. nahraditeľné ⁶	1 150 096	1 038 443	822 180	829 813	831 100	883 317	934 327	94,5
. nenahraditeľné ⁷	71 318	88 246	71 623	77 620	82 800	85 406	78 322	109,0
SALDO⁹								
Celkom, z toho⁵:	306 820	293 947	92 354	85 126	37 530	43 729	163 155	26,8
. nahraditeľné ⁶	447 529	440 330	267 596	263 908	237 690	225 306	331 411	68,0
. nenahraditeľné ⁷	-140 709	-146 383	-175 242	-178 782	-200 160	-181 576	-168 255	107,9

Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP¹⁰Poznámka: Nahraditeľné, nenahraditeľné - komodity¹¹

1/ Indicator, 2/ average, 3/ average, 4/ import, 5/ total, out of which, 6/ substitutable commodities, 7/ irreplaceable commodities, 8/ export, 9/ trade balance, 10/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations, 11/ Note: substitutable, irreplaceable - commodities

Pôdno-klimatické podmienky priamo ovplyvňujú produkčnú schopnosť poľnohospodárskej prvovýroby, čím determinujú aj možnosti realizácie jej produkcie na zahraničných trhoch. V globálnom meradle ovplyvňujú úroveň ponuky a dopytu a tým aj cenový vývoj. Berúc do úvahy referenčný rok 2012, export poľnohospodárskych výrobkov vo fyzických jednotkách sa zvýšil až o 50,8 %, ale jeho hodnota poklesla až o 20,7 %, v dôsledku takmer 53%-ného poklesu jednotkových cien. Napriek tomu v zahraničnom obchode s nahraditeľnými poľnohospodárskymi výrobkami, t.j. výrobkami, ktoré je možné produkovať v našich pôdno-klimatických podmienkach, dosahujeme dlhodobu kladnú obchodnú bilanciu, ktorá však len čiastočne eliminuje každoročne sa prehľbujúce pasívne saldo v obchode s potravinárskymi polotovarmi a finálnymi produktmi.

Obchod s poľnohospodárskymi výrobkami sa realizuje prevažne na spoločnom trhu Európskej únie. V roku 2017 až 95,5 % nášho exportu smerovalo do členských krajín EÚ, za účelom krytia surovinových potrieb spracovateľského priemyslu, príp. za účelom následných obchodných transakcií sprostredkovateľských podnikateľských subjektov. Hodnota vývozu do tretích krajín je nízka a tvorená prevažne živým hovädzím dobytkom (Turecko) a čiastočne obilninami. Na druhej strane dovoz poľnohospodárskych výrobkov z tretích krajín je podstatne intenzívnejší, avšak nepredstavuje významnú konkurenciu domácim producentom, nakoľko je tvorený hlavne z tzv. nenahraditeľných komodít.

Tab. 5 **Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu SR s poľnohospodárskymi výrobkami (tis. EUR)**
Territorial structure of foreign trade with agricultural products (th. EUR)

Ukazovateľ ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Priemer ² 2012-16	2017/ Pr. ³ 2012-16
EÚ-28								
Dovoz ⁴	793 206	692 475	645 238	673 410	710 997	773 712	703 065	110,0
Vývoz ⁵	1 187 022	1 104 206	874 281	866 633	860 135	925 205	978 455	94,6
Saldo ⁶	393 816	411 731	229 044	193 223	149 138	151 493	275 390	55,0
Tretie krajiny⁷								
Dovoz ⁴	121 388	140 267	156 212	148 898	165 373	151 282	146 428	103,3
Vývoz ⁵	34 392	22 483	19 522	40 801	53 766	43 518	34 193	127,3
Saldo ⁶	-86 995	-117 784	-136 690	-108 097	-111 607	-107 763	-112 235	96,0

Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP⁸

1/ Indicator, 2/ average, 3/ average, 4/ import, 5/ export, 6/ trade balance, 7/ third countries, 8/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Pri súčasnej štruktúre a výkonnosti poľnohospodárskej výroby na Slovensku je exportný potenciál našich poľnohospodárskych výrobkov vyčerpaný. Zvyšovanie intenzity výroby obilnín a olejnin, ktoré v štruktúre rastlinnej výroby jednoznačne dominujú, by spôsobilo len zvýšenie ich ponuky s následným poklesom cien, čo by v konečnom dôsledku malo len zanedbateľný efekt na výslednú zahranično-obchodnú bilanciu SR. Nízka produkčná výkonnosť spracovateľského priemyslu u výrobkov živočíšneho pôvodu (HD, ošípané, hydina a kravské mlieko), pri rastúcej domácej spotrebe mäsa a mäsových výrobkov, mlieka a mliečnych výrobkov, zvyšuje tlak na ich dovoz zo zahraničia, čím negatívne vplýva na zhoršujúcu sa pasívnu bilanciu agropotravinárskeho zahraničného obchodu SR.

Korektné dodávateľsko-odberateľské vzťahy medzi prvovýrobou, spracovateľmi a maloobchodom, ako aj vyššia využiteľnosť existujúceho produkčného potenciálu spracovateľského priemyslu, by síce znížili náš exportný potenciál u poľnohospodárskych výrobkov, ale na druhej strane by sa zvýšila ponuka domácich potravín, čo by sa v konečnom dôsledku prejavilo poklesom hodnoty dovozu a tým výrazným zlepšením negatívnej obchodnej bilancie v zahraničnom obchode SR s poľnohospodárskymi a potravinárskymi výrobkami.

Konkurencieschopnosť agrárnych komodít na zahraničných trhoch

Pozíciu na zahraničných trhoch je možné identifikovať na základe Lafayovho indexu, ktorého výpočet a interpretácia sú definované v metodickom postupe. Z jeho konkrétnych hodnôt uvedených v tabuľke č. 6 vyplýva, že na trhoch EÚ sme konkurencieschopní s pšenitou, jačmeňom, kukuricou, repkou, slnečnicou, sójou, mliekom a so živými hospodárskymi zvieratami (hovädzí dobytok, ošípané a hydina). Na trhoch tretích krajín sme dlhodobo konkurencieschopní hlavne s pšenitou a kukuricou, pričom s olejninami konkurencieschopní nie sme. Zo živočíšnych komodít konkurencieschopnosť vykazujeme s mliekom, živým hovädzím dobytkom a živou hydinou.

Tab. 6 Konkurencieschopnosť vybraných agrárnych komodít na zahraničných trhoch podľa Lafayovho indexu
Competitiveness of selected agrarian commodities at foreign markets according to Lafay index

Kód HS ¹	Ukazovateľ ²	Teritórium ³	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1001	Pšenica ⁴	EÚ-28	1,44	2,08	2,76	3,38	4,14	3,26
		TK ²⁰	0,14	0,02	0,26	0,31	1,31	2,24
1003	Jačmeň ⁵	EÚ-28	0,20	-0,07	0,23	0,46	0,44	0,20
		TK ²⁰	0,00	0,02	-0,01	-0,01	0,04	0,26
1005	Kukurica ⁶	EÚ-28	1,08	0,92	1,14	1,14	0,82	1,49
		TK ²⁰	1,46	1,09	1,75	1,67	0,68	0,86
1002	Raž ⁷	EÚ-28	-0,08	0,02	0,08	0,03	0,02	0,03
		TK ²⁰	0,05	0,03	0,01	-	0,02	-
1205	Repka ⁸	EÚ-28	4,03	3,57	1,01	1,05	0,88	0,91
		TK ²⁰	-0,08	-0,01	-0,03	-0,01	-0,11	0,00
1206	Slnečnica ⁹	EÚ-28	1,23	1,94	1,46	1,12	1,08	1,39
		TK ²²	-0,11	-0,05	-0,11	-0,12	-0,12	-0,16
1201	Sója ¹⁰	EÚ-28	0,15	0,33	0,23	0,33	0,33	0,35
		TK ²⁰	-0,19	-0,30	-0,09	-0,02	-0,08	-0,06
0401	Mlieko tekuté ¹¹	EÚ-28	1,17	0,74	1,09	1,07	0,99	0,81
		TK ²⁰	0,11	0,22	0,86	0,65	0,45	0,39
0102	Živý hov. dobytok ¹²	EÚ-28	0,67	0,44	0,84	0,81	0,68	0,66
		TK ²⁰	2,17	8,45	1,61	1,57	7,96	10,92
0201	Hov. mäso čerstvé ¹³	EÚ-28	-0,08	-0,19	-0,28	-0,12	-0,32	-0,37
		TK ²⁰	-0,04	-0,10	-0,11	-0,15	-0,37	-0,40
0103	Živé ošipané ¹⁴	EÚ-28	0,59	0,12	0,63	1,27	0,74	0,72
		TK ²⁰	-0,02	-	-	0,01	0,04	0,06
0203	Bravčové mäso ¹⁵	EÚ-28	-2,27	-2,09	-2,39	-2,25	-2,19	-2,87
		TK ²⁰	-0,03	-0,07	-0,07	-0,02	-0,02	-0,04
0104	Živé ovce a kozy ¹⁶	EÚ-28	0,03	0,03	0,02	0,02	0,01	0,01
		TK ²⁰	-	-	0,00	0,02	0,04	0,01
0204	Baranie, kozie mäso ¹⁷	EÚ-28	0,05	0,04	0,04	0,06	0,05	0,04
		TK ²⁰	-0,02	-0,02	-0,02	-0,02	-0,03	-0,03
0105	Živá hydina ¹⁸	EÚ-28	0,21	0,23	0,27	0,25	0,21	0,21
		TK ²⁰	0,46	1,90	0,34	0,19	0,37	0,23
0207	Hydinové mäso ¹⁹	EÚ-28	-0,23	-0,12	0,15	0,24	0,16	-0,35
		TK ²⁰	-0,44	-0,68	-1,98	-2,08	-0,67	-1,34

Prameň: ŠÚ SR, kalkukácie NPPC-VÚEPP²¹

1/ HS code, 2/ Indicator, 3/ territory, 4/ wheat, 5/ barley, 6/ maize, 7/ rye, 8/ rape seed, 9/ sunflower seed, 10/ soybean, 11/ liquid milk, 12/ live beef cattle, 13/ fresh beef meat, 14/ live pigs, 15/ pig meat, 16/ live sheep and goats, 17/ sheep and goat meat, 18/ live poultry, 19/ poultry meat, 20/ third countries, 21/ Source: ŠÚ SR, NPPC-VÚEPP calculations

Záver

Obchod s poľnohospodárskymi komoditami je významným článkom dodávateľského potravinového reťazca. Úroveň agrárneho odbytu je, okrem ponuky a dopytu na domacom

a zahraničnom trhu vrátane cenového vývoja, ovplyvnená viacerými činiteľmi. Rezervy sú nielen v zmluvných vzťahoch, ale aj marketingovej a obchodnej politike, pričom poľnohospodári sa zameriavajú na krátkodobé a nie strategické ciele, ktoré by smerovali k dlhodobému posilňovaniu ich pozície v dodávateľskom potravinovom reťazci. Z hľadiska vertikálnych vzťahov existujú veľmi výrazné disproporcie v ekonomickej sile medzi subjektami dodávateľsko-odberateľského reťazca (prvovýrobca-spracovateľ-obchod). Z hľadiska horizontálnych vzťahov je úroveň spolupráce a organizovanosti prvovýrobcov nedostatočná, čo má za následok slabú vyjednávaciu silu vo vzťahu k spracovateľskému priemyslu a obchodu.

Zahraničná obchodná výmena SR s agrárnymi komoditami dlhodobo dosahuje kladné saldo obchodnej bilancie. Z hľadiska teritoriálnej štruktúry však aktívum dosahujeme len s tými krajinami EÚ, ktoré disponujú výkonným spracovateľským priemyslom. Obchodná výmena s tretími krajinami vykazuje pasívum. Nejde však o významného konkurenta vzhľadom na fakt, že značnú časť dovozu tvoria nenahraditeľné komodity, ktoré si nevieme na Slovensku vyprodukovať. Exportný potenciál SR je determinovaný štruktúrou poľnohospodárskej výroby a nedostatočným využitím existujúceho produkčného potenciálu spracovateľského priemyslu. Export sa dlhodobo orientuje na obilniny, olejniny, živé hospodárske zvieratá (HD, ošípané, hydina) a tekuté kravské mlieko. S uvedenými komoditami je konkurencieschopný aj podľa Lafayovho indexu na trhoch EÚ a okrem olejnin tiež na trhoch tretích krajín. Pri súčasnej štruktúre a výkonnosti poľnohospodárskej výroby na Slovensku je exportný potenciál našich poľnohospodárskych výrobkov vyčerpaný.

Vzhľadom na značné rezervy v odbyte slovenských agrárnych produktov a s cieľom zvýšenia ich konkurencieschopnosti by bolo v budúcnosti žiadúce rozšíriť horizontálnu spoluprácu a organizovanosť prvovýrobcov, zvýšiť úroveň spolupráce a vertikálnej integrácie so spracovateľským priemyslom, rozvíjať aktívny obchodný prístup pri realizácii produkcie, implementovať základné princípy marketingového prístupu vo všetkých fázach podnikových procesov, rozvíjať aktívnu komunikáciu so spotrebiteľom s cieľom zvýšenia informovanosti o kvalite domácich produktov a rozvíjať alternatívne odbytové kanály založené na priamom predaji spotrebiteľovi, na regionálnej forme predaja a skrátených regionálnych odbytových reťazcoch a na zvýšení dodávok v rámci sektoru súkromného i inštitucionálneho verejného stravovania.

Použitá literatúra

- [1] FEDORČÁKOVÁ, M. (2010): Rastové stratégie ako kľúčový faktor konzistentnej stratégie úspešnej spoločnosti. 13. medzinárodná vedecká konferencia „Trendy a inovatívne prístupy v podnikateľských procesoch 2010“. Príspevok v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0102/11. Košice: TU, Strojnícka fakulta, 2010, 7 s.
- [2] GÁLIK, J. (2016): Ročenka agropotravinárskeho zahraničného obchodu SR za rok 2015. Bratislava: NPPC-VÚEPP, 2016, s. 167

- [3] GOZORA, V. (2008): Determinanty potravinovej nerovnováhy a rastúcich cien potravín. In: Ekonomika poľnohospodárstva, roč. 8, č. 3, 2008, s. 4-9. ISSN 1335-6186
- [4] LAFAY, G. (1992): The Measurement of Revealed Comparative Advantages. In: M. G. Dagenais and P. A. Muet eds. International Trade Modelling. London, United Kingdom: Chapman and Hall, 1992, pp. 209-234. ISBN: 10:0412450003/0-412-45000-3
- [5] MATOŠKOVÁ, D. a kol. (2012): Vertikálna koordinácia a integrácia dodávateľsko-odberateľského reťazca s akcentom na komodity rastlinného pôvodu. Štúdia č.179/2012. Bratislava: VÚEPP, 2012, s. 140. ISBN 978-80-8058-577-8
- [6] MATOŠKOVÁ, D. - GÁLIK, J. - JAMBOŘOVÁ, M. (2017): Fungovanie slovenského trhu s agropotravinárskymi produktmi a špecifiká jeho ponuky. Bratislava: NPPC-VÚEPP, 2017, prvé vydanie, s. 113, 86 tabuliek v texte, 43 grafov v texte, 7 tabuľkových príloh. Náklad 100 CD. ISBN 978-80-8058-617-1
- [7] MATOŠKOVÁ, D. - GÁLIK, J. - JAMBOŘOVÁ, M. (2018): Perspektívy odbytu slovenských agropotravinárskych výrobkov s akcentom na komodity živočíšneho pôvodu. Bratislava: NPPC-VÚEPP, 2018, prvé vydanie, s. 121, 70 tabuliek v texte, 26 grafov v texte, 13 tabuľkových príloh. Náklad 100 CD. ISBN 978-80-8058-627-0
- [8] POKRIVČÁK, J. - POKRIVČÁKOVÁ, N. (2000): Analýza vertikálnej integrácie vo výrobe potravín. In: Zborník vedeckých prác z medzinárodných vedeckých dní 2000. Sekcia Agrárna politika, ekonomika a právo. II. diel. Nitra: SPU, 2000, s. 371-377. ISBN 80-7137-717-3
- [9] REHBER, E. (2000): Vertical coordination in the agro-food industry and contract farming: A comparative study of Turkey and the USA. Connecticut: University of Connecticut, Food Marketing Policy Center, Research Report No. 52, 2000, pp. 45
- [10] VESELSKÁ, E. (2006): Postavení navazujících článku zpracování a distribuce uvnitř komoditních vertikál, ÚPE Brno. In: Medzinárodné vedecké dni 2006, Nitra: FEM, 2006
- [11] QUINETI, A.: Vplyv priamych zahraničných investícií na potravinovú vertikálu v krajinách strednej a východnej Európy. Habilitačná práca. Nitra: SPU, 2007, s. 98
- [12] ZAGHINI, A. (2003): Trade advantages and specialisation dynamics in acceding countries. European Central Bank. Working paper No. 249, 2003, pp. 51. ISSN 1561-0810
- [13] ZAGHINI, A. (2005): Evolution of trade patterns in the new EU member states. In: Economics of Transition. 2005, 13, No. 4, pp. 629-658. ISSN: 1468-0351

Došlo 11.4. 2019

Kontaktné adresy

Ing. Dagmar MATOŠKOVÁ, PhD.

Ing. Jozef GÁLIK, PhD.

NPPC-Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, SR

tel. 02 58243 273

e-mail dagmar.matoskova@vuepp.sk

tel. 037 6546202

e-mail jozef.galik@nppc.sk

Katarína Bradáčová - Štefan Buday - Samanta Dömötöröová

Analýza vývoja trhu s poľnohospodárskou pôdou vo vybraných okresoch Slovenska v období rokov 2007-2017

Analysis of the development of the agricultural land market in selected districts of Slovakia in 2007-2017

Abstract Despite the fact that the agricultural land market in Slovakia is recently increasing, the majority of agricultural land in Slovakia is utilized in the form of rent. Only a small part is cultivated by the landowners themselves. It is therefore necessary to create such mechanisms that would facilitate the beginners, but also experienced farmers to acquire land as a basic means of production. Research and analysis of the factors affecting the agricultural land market and the land lease market will continue to play a significant role in these directions. The paper presents the results of the comparison of the year-on-year development of the agricultural land market in the period 2007-2017, separately in each of the selected 12 districts of Slovakia (Dunajská Streda, Trnava, Nitra, Topoľčany, Liptovský Mikuláš, Žilina, Banská Bystrica, Rimavská Sobota, Prešov, Svidník, Košice-okolie a Michalovce).

Key words: agricultural land - market price of agricultural land - land area - type of land

Abstrakt Aj napriek tomu, že trh s poľnohospodárskou pôdou na Slovensku v poslednom období zaznamenáva nárast, prevažná časť poľnohospodárskej pôdy na Slovensku je obhospodarovaná vo forme nájmu. Len malá časť je obhospodarovaná samotnými vlastníkami pozemkov. Je preto potrebné vytvorenie takých mechanizmov, ktoré by uľahčili začínajúcim, ale aj skúseným farmárom získať pôdu ako základný výrobný prostriedok. Výskum a analýza faktorov, vplývajúcich na trh s poľnohospodárskou pôdou a na trh nájmu s pôdou, budú aj v týchto smeroch naďalej zohrávať významnú úlohu. V príspevku sú uvedené výsledky porovnania medziročného vývoja trhu s poľnohospodárskou pôdou v období rokov 2007-2017, jednotlivo v každom z vybraných 12 okresov Slovenska (Dunajská Streda, Trnava, Nitra, Topoľčany, Liptovský Mikuláš, Žilina, Banská Bystrica, Rimavská Sobota, Prešov, Svidník, Košice-okolie a Michalovce).

Kľúčové slová: poľnohospodárska pôda - trhovú cenu poľnohospodárskej pôdy - výmera pozemkov - druh pozemku

Trh s poľnohospodárskou pôdou ako nehnuteľnosťou je súčasťou obecného trhového systému, jeho parciálnym trhom, ktorý podlieha všeobecným trhovým zákonom s určitými zvláštnosťami. Tie sú určené najmä prírodnou podmienenosťou. Možno konštatovať, že tento

rozsah, okrem produkčných schopností konkrétnej poľnohospodárskej pôdy, resp. pozemku, je určený aj ekonomickou atraktívnosťou polohy pozemku. Iný rozsah miestneho trhu bude v poľnohospodársky produkčných oblastiach, iný v rekreačných a turistických oblastiach a v okolí veľkých miest. Buday, Š., Vilček, J. (2013).

Vplyv na výšku ceny pôdy má taktiež jej daňové zaťaženie, ktoré určuje obec. Medzi jednotlivými obcami v tom existujú rozdiely. Veľmi problematické a chaotické je aj určenie ceny poľnohospodárskej pôdy. Pokiaľ do roku 2004 bola administratívna cena pôdy určená podľa zaradenia do bonitovaných pôdno-ekologických jednotiek podľa vyhlášky č.465/1991 Zb., v súčasnosti po jej zrušení existuje na Slovensku viacero právnych predpisov v závislosti od účelu, pre ktorý sa hodnota pozemkov stanovuje. Baran, T. a kol. (2012).

Zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov v znení neskorších predpisov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov) upravuje práva a povinnosti, vyplývajúce z nájomnej zmluvy medzi vlastníkom pozemku a nájomcom. Pozemok sa prenajíma nájomcovi na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku najmenej na päť rokov. Ak zmluva o nájme pozemku na poľnohospodárske účely je uzavretá na určitý čas, tento je najviac 25 rokov. Nájomca je oprávnený využívať prenajatý pozemok riadnym spôsobom na poľnohospodárske účely, primerane druhu pozemku a v súlade s osobitnými predpismi. Nájomca môže vykonať zmenu druhu pozemku alebo inú zmenu na pozemku len s písomným súhlasom vlastníka pozemku a v súlade s osobitnými predpismi, ktoré upravujú zmenu druhu pozemku alebo inú zmenu na pozemku. Najväčším prenajímateľom poľnohospodárskej pôdy Slovenský pozemkový fond, ktorý spravuje asi 25 % poľnohospodárskej pôdy, z toho: 130 684 ha štátnej pôdy (4 % z celkovej výmery p.p. na Slovensku) a 578 535 ha pôdy neznámych vlastníkov (21 % z celkovej výmery p.p. na Slovensku). Zvyšných 75 % poľnohospodárskej pôdy je v súkromnom vlastníctve. Bandlerová, A. (2014).

Výška nájomného rástla do roku 2012 v porovnaní s trhovými cenami pôdy v ČR rýchlejším tempom. Nájomné za pôdu v ČR medziročne v roku 2012 narástlo v priemere o 9 %, pričom je diferencované v rámci výrobných oblastí v závislosti od kvality pozemku a prírodných podmienok. Tlaky na zvyšovanie nájomného existujú na strane vlastníkov a sú vyvolávané aj konkurujúcimi si nájomníkmi. Zatiaľ čo pred vstupom do EÚ predstavovalo priemerné nájomné cca 1 % ceny pôdy, v súčasnosti činí viac ako 2 %, pričom výnimkou nie sú ani nájmy vo výške 3-5 % z ceny prenajímanej pôdy. Vilhem, V. a kol. (2013).

V referáte z Inštitútu v Seville o vplyve novej Spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ na ceny pôdy v EÚ je uvedené, že na rast cien pôdy v EÚ má citeľný vplyv typ podpornej politiky v jednotlivých členských štátoch. Výška platby na hektár je v každej krajine iná, a tým varíruje i tlak na cenu pôdy. Na cenu pôdy má vplyv aj rozpočet pre priame platby. Vo všeobecnosti platí, že ak v členskej krajine stúpne rozpočet pre priame platby, vytvorí sa tlak na nárast cien pôdy. Empirické štúdie naznačujú, že z každého jedného Eura priamych platieb najviac je kapitalizovaných (0,15 až 0,32 €) v podobe rastu cien poľnohospodárskej pôdy. Teda vlastníkom pôdy ide 0,15-0,32 € z každého 1 € nárastu priamych platieb. Ciaian, P. (2014).

Metodický postup riešenia

Pri riešení boli využité údaje o predajoch a kúpe poľnohospodárskej pôdy, z kúpno-predajných zmlúv zavkladovaných do katastra nehnuteľností, vo vybraných okresoch SR. Údaje, získané na základe zmluvnej spolupráce od Výskumného ústavu geodézie a kartografie Bratislava, boli preskúvané z hľadiska umiestnenia pozemkov v rámci katastrálneho územia (do spracovania boli zaradené len pozemky nachádzajúce sa v extraviláne), ako aj z hľadiska druhu predávaného pozemku (orná pôda, trvalé trávne porasty, ovocné sady, vinice a chmeľnice). Údaje boli doplnené o názvy okresov, resp. krajov a k jednotlivým pozemkom boli doplnené kódy veľkostných kategórií a veľkostných intervalov.

Po vykonaní prvotnej kontroly, overenia a preskúmania, boli získané údaje spracované a vyhodnocované jednak bezprostrednou analýzou konkrétnych hodnôt, ktorá je vhodnejšia pre súbory strednej veľkosti, a taktiež metódami štatistickej analýzy. Priemerné ceny poľnohospodárskej pôdy boli počítané metódou váženého priemeru podľa jednotlivých ukazovateľov a hľadísk. Využitá bola metóda komparatívnej analýzy a grafického znázornenia údajov, resp. výsledkov ich spracovania.

Pri porovnaní predanej výmery v rámci jednotlivých okresov s celkovou výmerou príslušného okresu boli využité existujúce databázy o výmerách poľnohospodárskeho pôdneho fondu, druhu pozemku a údaje z informačných listov MPRV SR.

Vlastná práca**Medziročné porovnanie vývoja trhu s poľnohospodárskou pôdou vo vybraných okresoch Slovenska v rokoch 2007-2017**

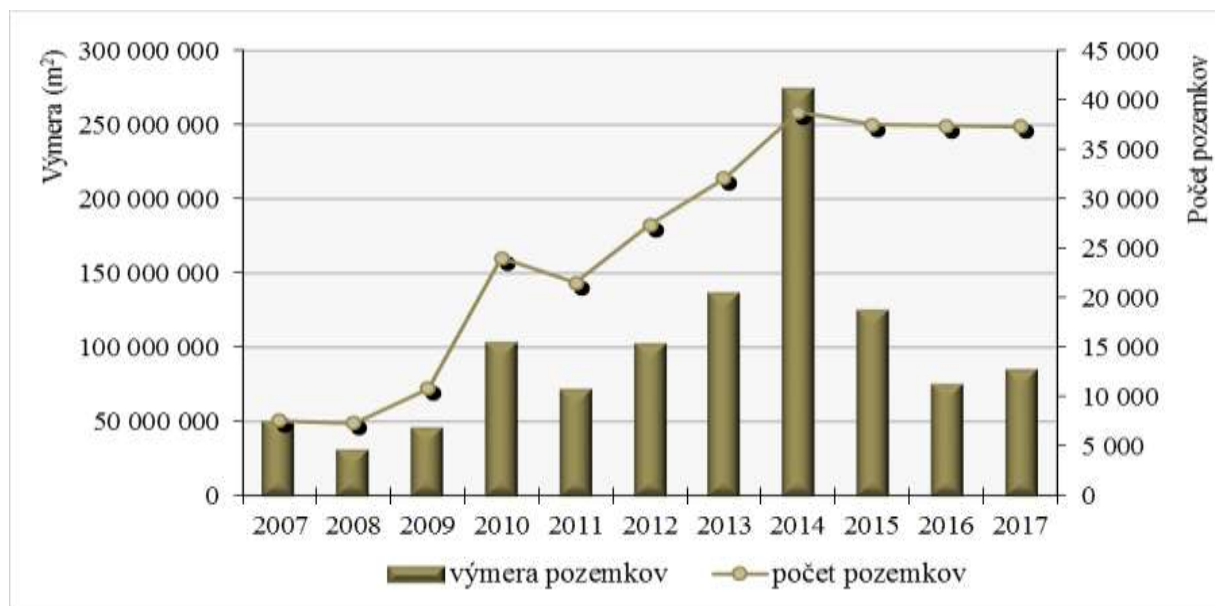
Doplnením údajov o transakciách na trhu s poľnohospodárskou pôdou za rok 2017 vznikla databáza NPPC-VÚEPP za roky 2007-2017 o katastrálnych územiach, počtoch predaných pozemkov a ich výmerách, o kúpno-predajných cenách poľnohospodárskej pôdy a o druhu pozemkov, vylustrovaných z kúpno-predajných zmlúv za uvedené roky.

Vývoj počtu a výmery predaných pozemkov vo vybraných okresoch SR v rokoch 2007-2017

Počty a výmery predaných pozemkov poľnohospodárskej pôdy podľa jednotlivých rokov sú znázornené v grafe č. 1. Minimálne počty aj výmery predaných pozemkov boli zaznamenané v roku 2008 a maximálne hodnoty dosiahli v roku 2014. Počet pozemkov od roku 2008, s výnimkou roku 2011, rástol po maximálnu hodnotu v roku 2014. Od roku 2015 poskytuje VÚGK do databázy NPPC-VÚEPP údaje z približne rovnakého počtu kúpno-predajných zmlúv.

Graf 1 Vývoj počtu pozemkov a výmery (m²) predanej poľnohospodárskej pôdy vo vybraných okresoch SR za roky 2007-2017

Number of plots and area (in square meters) of sold agricultural land in selected counties of the Slovak Republic for the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Vývoj výmery predaných pozemkov do roku 2014 kopíroval vývoj ich počtu. V roku 2014 výmera predaných pozemkov tvorila jednu štvrtinu z celkovej predanej výmery poľnohospodárskej pôdy za roky 2007-2017 spolu; v roku 2015 prudko klesla až o 55 % z výmery predanej v roku 2014. Pri stabilizovanom počte pozemkov v ďalších rokoch mala výmera predanej pôdy kolísavý priebeh s hodnotami medzi 27 % až 31 % z maximálnej hodnoty v roku 2014.

Za celé sledované obdobie rokov 2007-2017 bola priemerná veľkosť predaných pozemkov 3 868 m². S ohľadom na vývoj počtu a výmery predaných pozemkov sa v jednotlivých rokoch v menila. Rozlohou najväčšie pozemky boli predané v roku 2014 (až 1,82-krát väčšie ako priemerná veľkosť celkom) a v roku 2007 (1,67-krát väčšie).

Rozlohu väčšiu ako bola priemerná veľkosť všetkých pozemkov za celé sledované obdobie mali pozemky v rokoch 2010 (1,11-krát), 2013 (1,10-krát), 2008 a 2009 (1,7-krát). V roku 2012 dosiahla priemerná rozloha pozemku 96 % priemernej veľkosti predaných pozemkov, 85 % v rokoch 2011 a 2015, 58 % v roku 2017 a najmenšie boli pozemky predávané v roku 2016, kedy priemerná rozloha pozemkov bola približne o polovicu menšia ako za všetky roky spolu (51 %).

Tab. 1 Priemerná rozloha (m²) predanej poľnohospodárskej pôdy podľa veľkostných kategórií vo vybraných okresoch SR za roky 2007-2017

Average area (square meters) of sold agricultural land by size categories in selected counties of the Slovak Republic for the years 2007-2017

Veľkostná kategória ¹	Rok ²										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
do 1 ha ³	1 928	1 597	1 463	1 395	1 248	1 425	1 454	1 919	1 303	863	912
nad 1 ha ⁴	52 393	34 407	45 262	51 859	39 229	35 148	45 367	53 340	43 056	41 241	42 830
Spolu⁵	6 453	4 138	4 164	4 277	3 287	3 708	4 239	7 039	3 303	1 976	2 244

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty⁶

1/ size category, 2/ year, 3/ up to 1 hectare, 4/ above 1 hectare, 5/ total, 6/ Source: Research Institute of Geodesy and Cartography, own calculations

V kategórii pozemkov s rozlohou menšou ako 1 ha boli predané najväčšie pozemky v rokoch 2007 a 2014 (1,44-násobok priemernej veľkosti pozemkov v kategórii do 1 ha) a najmenšie v rokoch 2017 (68 % z priemernej veľkosti) a 2016 (65 % z priemernej veľkosti za všetky sledované roky).

V kategórii pozemkov nad 1 ha boli najväčšie pozemky predané v rokoch 2007, 2010 a 2014 (1,14 až 1,17-násobne voči priemernej veľkosti pozemkov v kategórii nad 1 ha) a najmenšie v rokoch 2008 a 2012 (77 % z celkovej priemernej veľkosti).

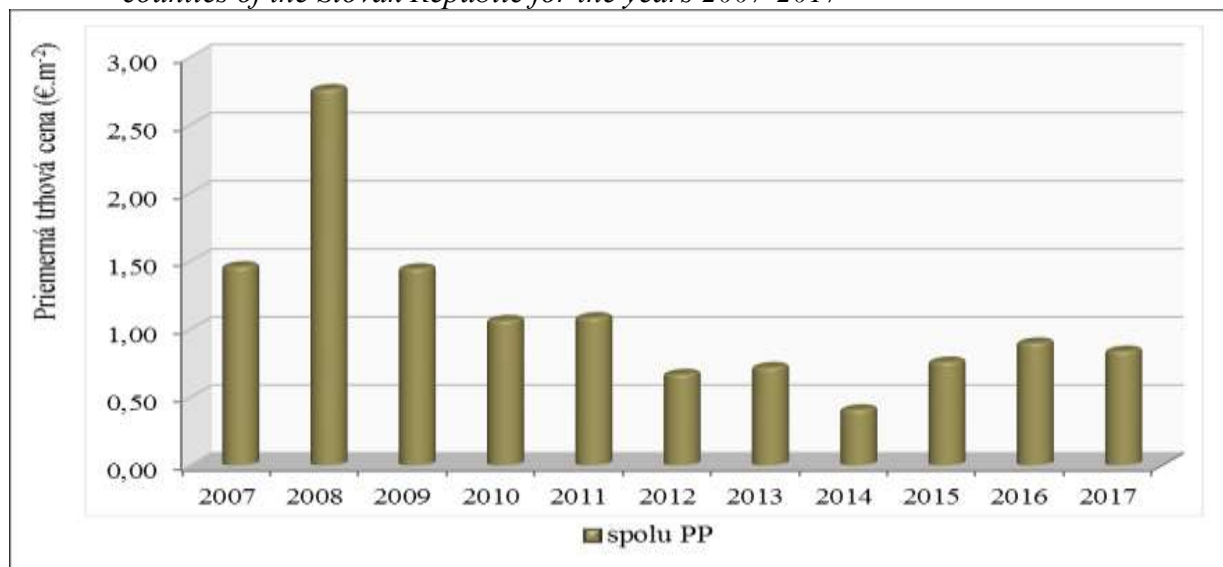
Vývoj priemernej trhovej ceny za poľnohospodársku pôdu vo vybraných okresoch SR v rokoch 2007-2017

Priemerná trhovacia cena za predanú poľnohospodársku pôdu bola za roky 2007-2017 spolu rovnaká ako v roku 2017 a mala hodnotu 0,84 €/m². Najvyššia bola trhovacia cena pôdy v roku 2008, kedy jej hodnota bola až 3,29-násobne vyššia ako priemerná cena za všetky roky. Približne rovnaká bola výška ceny za pôdu v rokoch 2007 a 2009 (1,74 a 1,72-násobok priemernej ceny).

Pri poklese v roku 2010 sa hodnota priemernej ceny pôdy udržala na približne rovnakej úrovni aj v roku 2011 (1,27 a 1,29-násobok priemernej ceny). V nasledujúcich dvoch rokoch 2012 a 2013 bola priemerná cena na nižšej úrovni, a to len 80 % a 86 % z celkovej priemernej ceny. Rok 2014 bol charakteristický najväčšou predanou výmerou a najväčším počtom predaných pozemkov, avšak za súčasného veľkého poklesu ceny, keď oproti roku 2013 klesla o 43,30 % a oproti celkovej priemernej cene pôdy nedosahuje ani jej polovinu (49 %). V rokoch 2015 a 2016 cena oscillovala okolo priemernej hodnoty: v roku 2015 bola jej výška 90 % z celkovej priemernej hodnoty a v roku 2016 bola 1,07-násobne vyššia.

Graf 2 Vývoj priemernej trhovej ceny (€·m⁻²) predanej poľnohospodárskej pôdy vo vybraných okresoch SR za roky 2007-2017

Average market price (Eur per square meter) of sold agricultural land in selected counties of the Slovak Republic for the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Vývoj priemernej trhovej ceny za predanú poľnohospodársku pôdu podľa veľkostných kategórií

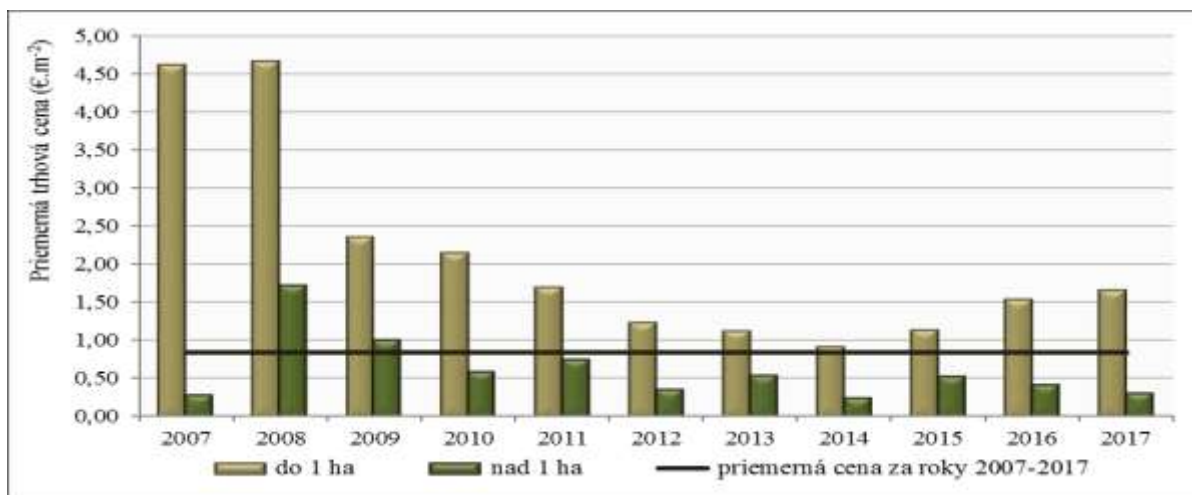
V kategórii pozemkov s rozlohou menšou ako 1 ha bola priemerná cena za predané pozemky vo všetkých rokoch vyššia ako priemerná cena za predané pozemky počas celého sledovaného obdobia rokov 2007-2017 (0,84 €·m⁻²). Najmarkantnejší bol rozdiel v rokoch 2007 a 2008, v ktorých bola priemerná cena predanej poľnohospodárskej pôdy až 5,5-násobne vyššia ako za všetky roky spolu. V roku 2009 priemerná cena klesla takmer o polovinu na hodnotu 2,80-násobku celkovej priemernej ceny. Ďalšie dva roky sa udržala na hodnote viac ako 2-násobku celkovej priemernej ceny (vyššia bola 2,55-krát v roku 2010 a 2,03-krát v roku 2011). V rokoch 2012 až 2014 priemerná cena pôdy mierne klesala, v roku 2014 dosiahla minimálnu hodnotu, ktorá však bola o málo vyššia ako priemerná hodnota za všetky roky (1,08-násobne). V rokoch 2015 až 2017 priemerná cena za pozemky vo veľkostnej kategórii do 1 ha mierne stúpala (v roku 2015 bola 1,34-násobne vyššia ako celková priemerná cena pôdy, v roku 2016 1,84-násobne a 1,98-násobne v roku 2017).

V kategórii pozemkov nad 1 ha, ktorých rozloha predurčuje pozemky predovšetkým na poľnohospodárske využitie, len v dvoch po sebe nasledujúcich rokoch bola priemerná tržobná cena pôdy v tejto kategórii vyššia, ako priemerná tržobná cena za všetky predané pozemky za celé skúmané obdobie (0,84 €·m⁻²). V roku 2008 bola najvyššia v rámci celého sledovaného obdobia, a to až 2,04-násobne, a v roku 2009 bola vyššia 1,19-násobne. Po prudkom náraste v roku 2008 na takmer 3-násobok ceny z roku 2007 nasledoval v rokoch 2009 a 2010 relatívne prudký pokles a od roku 2010 priemerná cena v jednotlivých rokoch nepresiahla celkovú priemernú cenu pôdy, pričom striedavo klesala a narastala v rozmedzí najnižšej hodnoty v roku 2014 (30 % z priemernej ceny) po najvyššiu v roku 2011 (88 % z priemernej ceny). V roku

2016 klesla na polovinu celkovej priemernej ceny a v roku 2017 bola na úrovni 37 % z priemernej ceny poľnohospodárskej pôdy v sledovanom období.

Graf 3 Vývoj priemernej trhovej ceny (€·m⁻²) za predané pozemky podľa veľkostných kategórií vo vybraných okresoch SR za roky 2007-2017

Average market price (Eur per square meter) of sold plots by size categories in selected counties of the Slovak Republic for the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Vývoj priemernej trhovej ceny pôdy v rokoch 2007-2017 v jednotlivých okresoch SR

Tabuľka č. 2 poskytuje prehľad medziročného vývoja priemerných cien predanej poľnohospodárskej pôdy v jednotlivých okresoch v rokoch 2007-2017. Z údajov vidno veľkú variabilitu kúpno-predajných cien jednak medzi okresmi, ako aj v jednotlivých sledovaných rokoch. Najvyššie ročné hodnoty mala priemerná cena pôdy v piatich okresoch: Dunajská Streda, Trnava, Nitra, Topoľčany, Liptovský Mikuláš a Košice-okolie v roku 2008. V okrese Svidník bola trhová cena pôdy najvyššia v roku 2012. V okrese Žilina cena pôdy dosiahla maximum v roku 2016, v okrese Rimavská Sobota v roku 2013, v okrese Michalovce v roku 2007 a v okresoch Banská Bystrica a Prešov v roku 2017.

Bezkonkurenčne najnižšia bola priemerná cena pôdy v roku 2013 v okrese Svidník a v roku 2014 v okrese Michalovce. Z celého 11-ročného sledovania bola v rámci okresov najnižšia cena v roku 2013 v piatich okresoch: Dunajská Streda, Trnava, Nitra, Topoľčany a Svidník. V okrese Topoľčany bola minimálna cena rovnaká v rokoch 2010, 2013 a 2014. V roku 2014 priemerná cena pôdy mala minimálnu hodnotu, okrem už uvedených, taktiež v okresoch Liptovský Mikuláš a Košice-okolie. Dva okresy mali minimálnu cenu pôdy v roku 2007 Rimavská Sobota a Prešov. V okrese Žilina bola poľnohospodárska pôda kúpená za najnižšiu cenu v roku 2009 a v okrese Banská Bystrica v roku 2016.

Tab. 2 Priemerná trhovacia cena (€·m⁻²) predanej poľnohospodárskej pôdy podľa vybraných okresov SR za roky 2007-2017

Average market price (Eur per square meter) of sold agricultural land by selected counties of the Slovak Republic for the years 2007-2017

Okres ¹	Rok ²										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Dunajská Streda	1,64	3,09	1,83	2,62	2,34	1,81	0,75	1,34	1,09	0,94	0,97
Trnava	2,94	6,40	2,91	2,07	0,96	0,67	0,39	0,65	1,01	2,78	3,17
Nitra	2,31	4,89	1,93	2,30	1,36	1,56	0,38	0,61	0,62	2,13	2,35
Topoľčany	0,33	1,02	0,68	0,18	0,68	0,30	0,18	0,18	0,45	0,55	0,53
Liptovský Mikuláš	4,19	4,83	1,51	0,90	0,70	0,77	0,69	0,65	1,46	2,17	2,63
Žilina	4,88	3,22	2,75	4,73	4,37	3,47	4,68	3,39	5,70	9,80	4,80
Banská Bystrica	5,06	5,25	2,77	5,28	7,07	8,09	2,31	2,37	7,07	1,63	8,68
Rimavská Sobota	0,11	0,16	0,15	0,45	0,23	0,27	0,74	0,17	0,16	0,23	0,14
Prešov	0,76	4,25	1,69	1,91	6,41	6,34	3,11	1,84	5,05	4,13	6,82
Svidník	0,08	0,50	0,11	0,04	0,27	1,38	0,01	0,14	0,73	0,20	0,57
Košice- okolie	2,14	3,49	1,13	1,13	1,04	0,80	0,93	0,36	0,84	2,56	2,15
Michalovce	1,97	0,98	1,50	0,15	1,04	0,19	0,05	0,01	0,24	0,22	0,27
Spolu ³	1,46	2,76	1,44	1,07	1,09	0,67	0,72	0,41	0,76	0,90	0,84

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty ⁴

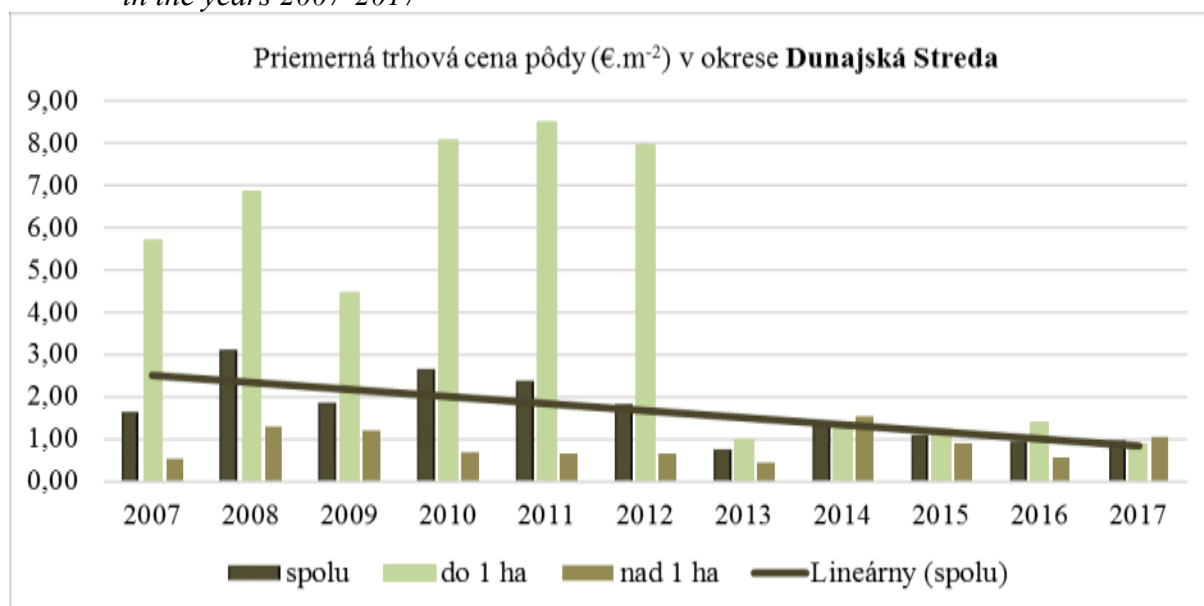
1/ county, 2/ year, 3/ total, 4/ Source: Research Institute of Geodesy and Cartography, own calculations

V nasledovných grafoch je pre každý okres znázornený vývoj priemerných cien za predanú poľnohospodársku pôdu spolu a za pozemky vo veľkostnej kategórii do 1 ha a nad 1 ha za roky 2007-2017. Tendenciu vývoja priemernej ceny pôdy počas sledovaného obdobia znázorňuje trendová čiara.

Okres Dunajská Streda

Priemerná cena predanej poľnohospodárskej pôdy za roky 2007-2017 v okrese Dunajská Streda bola 1,54 €·m⁻². Na začiatku sledovaného obdobia boli priemerné ceny pôdy relatívne vysoké, s najvyššou hodnotou 3,09 €·m⁻² v roku 2008. Od roku 2010 klesala po hodnotu najnižšiu za celé sledované obdobie 0,75 €·m⁻² v roku 2013. Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou výškou ceny za predanú poľnohospodársku pôdu v okrese Dunajská Streda bol 2,34 €·m⁻² (1,52-násobok priemernej ceny). Od roku 2014 sa výška ceny relatívne stabilizovala a oscilovala okolo hodnoty 1 €·m⁻².

Vo veľkostnej kategórii do 1 ha bola priemerná cena v okrese za všetky sledované roky 2,56 €·m⁻². Relatívne vysoká, s hodnotou viac ako 5 €·m⁻², bola v prvých dvoch rokoch sledovaného obdobia; v roku 2009 klesla približne o tretinu. Maximálne hodnoty, viac ako 3-násobok priemernej ceny v tejto veľkostnej kategórii, dosiahla v rokoch 2010 až 2012. V roku 2013 prudko klesla na hodnotu 1,00 €·m⁻² (39 % z priemernej ceny za pozemky do 1 ha). V nasledujúcich rokoch bola nad úrovňou 1 €, ale v roku 2017 klesla na najnižšiu hodnotu za celé sledované obdobie 0,88 €·m⁻².

Graf 4 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Dunajská Streda v rokoch 2007-2017*Average market price development of sold agricultural land in Dunajská Streda county in the years 2007-2017*

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Priemerná trhovú cena za predanú poľnohospodársku pôdu v kategórii nad 1 ha nevykazovala také veľké výkyvy. Jej priemerná hodnota bola 0,86 €/m², pričom maximálnu hodnotu 1,54 €/m² mala v roku 2014 a minimálnu hodnotu 0,44 €/m² v roku 2013.

Okres Trnava

V okrese Trnava bola priemerná cena poľnohospodárskej pôdy v sledovanom období 1,68 €/m², pričom maximálna cena 6,40 €/m² v roku 2008 bola 3,81-násobne vyššia ako priemerná cena. V roku 2009 cena klesla viac ako 2-násobne a v nasledujúcich rokoch plynule klesala až na minimálnu hodnotu 0,39 €/m² (len 24 % z priemernej ceny v okrese) v roku 2013. Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 6,01 €/m² (3,58-násobok priemernej ceny). V nasledujúcich rokoch priemerná cena predanej pôdy znovu stúpala, v rokoch 2014 a 2015 mierne (o 0,26 €/m² a 0,36 €/m²), v roku 2016 bol nárast ceny prudší (medziročne cena stúpala 2,76-násobne) a v roku 2017 sa zachoval stúpajúci trend.

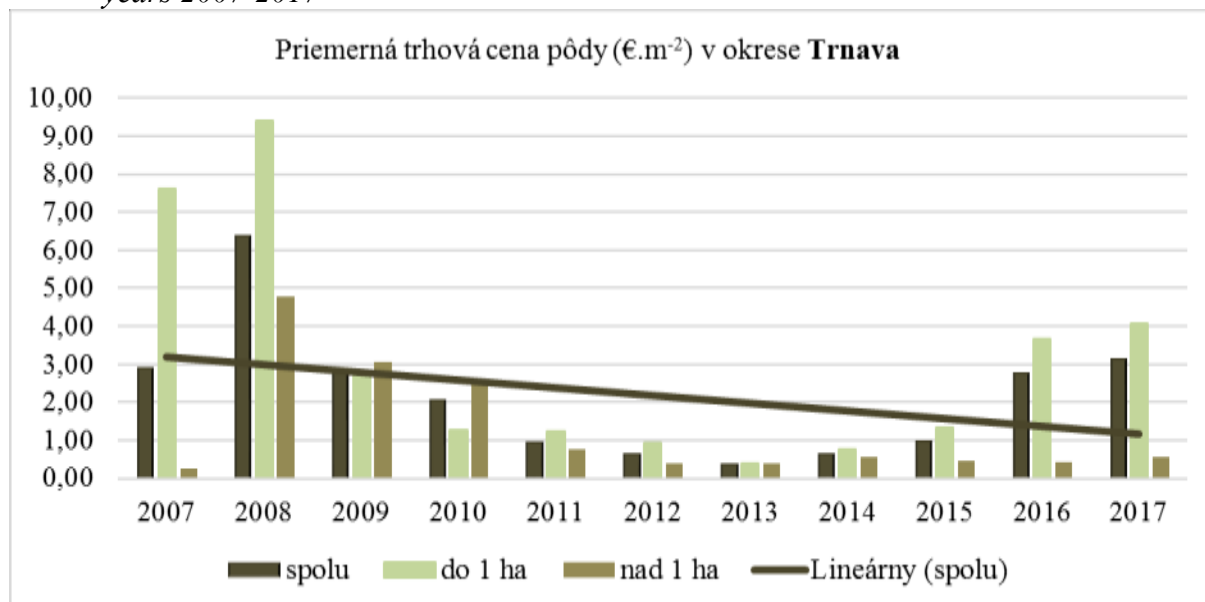
Priemerná cena za predanú poľnohospodársku pôdu v okrese mala obdobný trend aj pri členení podľa veľkostných kategórií. Vo veľkostnej kategórii do 1 ha bola priemerná cena za všetky sledované roky 2,55 €/m². Najvyššie hodnoty mala v prvých dvoch rokoch sledovaného obdobia: v roku 2007 bola 7,60-násobne vyššia ako priemerná hodnota, v roku 2008 až 9,38-násobne. Nasledoval pokles až do roku 2013 na minimálnu hodnotu 0,41 €/m², len 18 % z priemernej ceny v tejto kategórii, a od tejto najnižšej hodnoty bol trend rastu priemernej ceny rovnaký ako pri cene pôdy bez členenia podľa veľkosti.

Vo veľkostnej kategórii nad 1 ha bola cena najvyššia taktiež v roku 2008, takmer 4-násobne vyššia ako priemerná cena za všetky roky v tejto kategórii (1,20 €/m²). Po tomto roku klesala do roku 2014 a v ďalších rokoch oscilovala okolo hodnoty 0,50 €/m². Zaujímavý bol

rok 2010, kedy cena pozemkov vo veľkostnej kategórii nad 1 ha bola až 2-násobne vyššia ako cena v kategórii do 1 ha, čo je výnimočné.

Graf 5 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Trnava v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Trnava county in the years 2007-2017

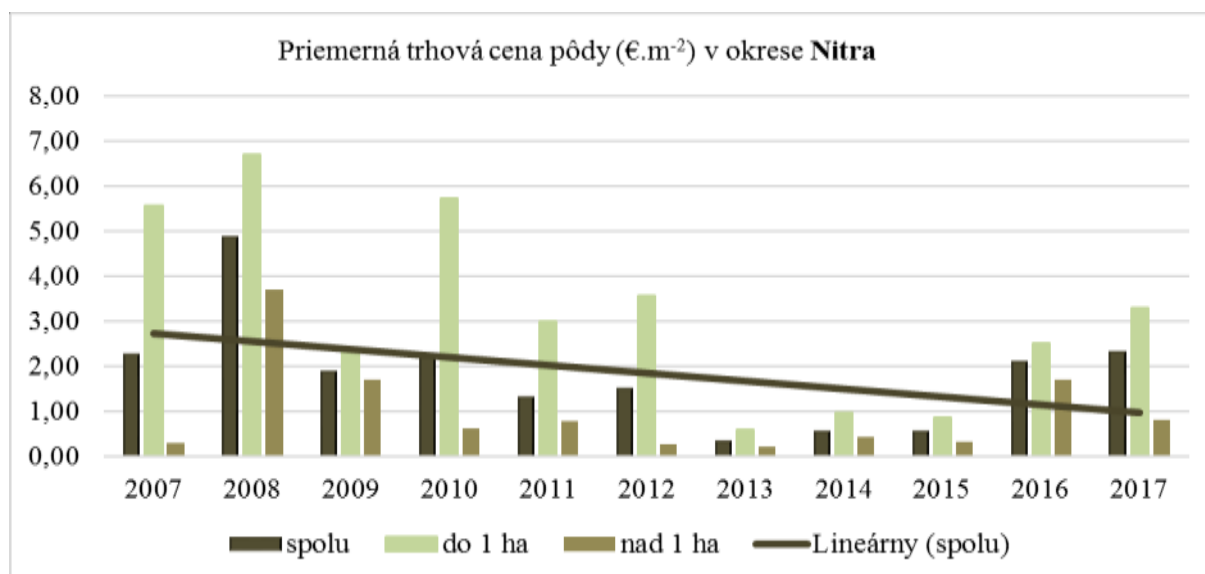
Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Okres Nitra

Vývoj priemernej ceny za predanú poľnohospodársku pôdu za roky 2007-2017 nemal jednoznačný trend, jej hodnota striedavo medziročne stúpala a klesala, pričom priemerná cena za celé sledované obdobie bola 1,52 €·m⁻². V roku 2008 stúpala oproti roku 2007 viac ako dvojnásobne, až na maximálnu hodnotu 4,89 €·m⁻² za celé sledované obdobie (3,22-násobok priemernej hodnoty). Po miernejších nárastoch a prudších poklesoch v ďalších rokoch klesla v roku 2013 na minimálnu hodnotu 0,38 €·m⁻² (len jedna štvrtina z celkovej priemernej hodnoty).

Graf 6 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Nitra v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Nitra county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 4,51 €/m² (2,97-násobok priemernej ceny). V nasledujúcich rokoch priemerná cena rástla, v rokoch 2014 a 2015 len mierne, v roku 2016 až na 3,5-násobne vyššiu hodnotu oproti predchádzajúcemu roku a rastúci trend sa zachoval aj v roku 2017.

Priemerná cena predanej poľnohospodárskej vo veľkostnej kategórii do 1 ha bola 2,39 €/m². Aj v tejto kategórii boli medziročné rozdiely v cene veľmi veľké, najmä v prvých rokoch. Po prudkom poklese (takmer 3-násobnom) z maximálnej hodnoty 6,71 €/m² v roku 2008 na 2,40 €/m² v roku 2009 znovu striedavo stúpala a klesala. V roku 2013 bola najnižšia s hodnotou len 25 % z priemernej hodnoty pozemkov nad 1 ha, v ďalších rokoch stúpala.

V kategórii pozemkov nad 1 ha bol vývoj priemernej ceny plynulejší, po roku 2008 cena klesala s miernym nárastom v roku 2011, ale v roku 2012 dosiahla len 35 % z hodnoty predchádzajúceho roka a v roku 2013 mala minimálnu hodnotu 0,24 €/m². V ďalších rokoch oscilovala okolo hodnoty 0,40 €/m²; v roku 2016 stúpala takmer 3-násobne, avšak v roku 2017 klesla na hodnotu 91 % celkovej priemernej ceny v okrese Nitra.

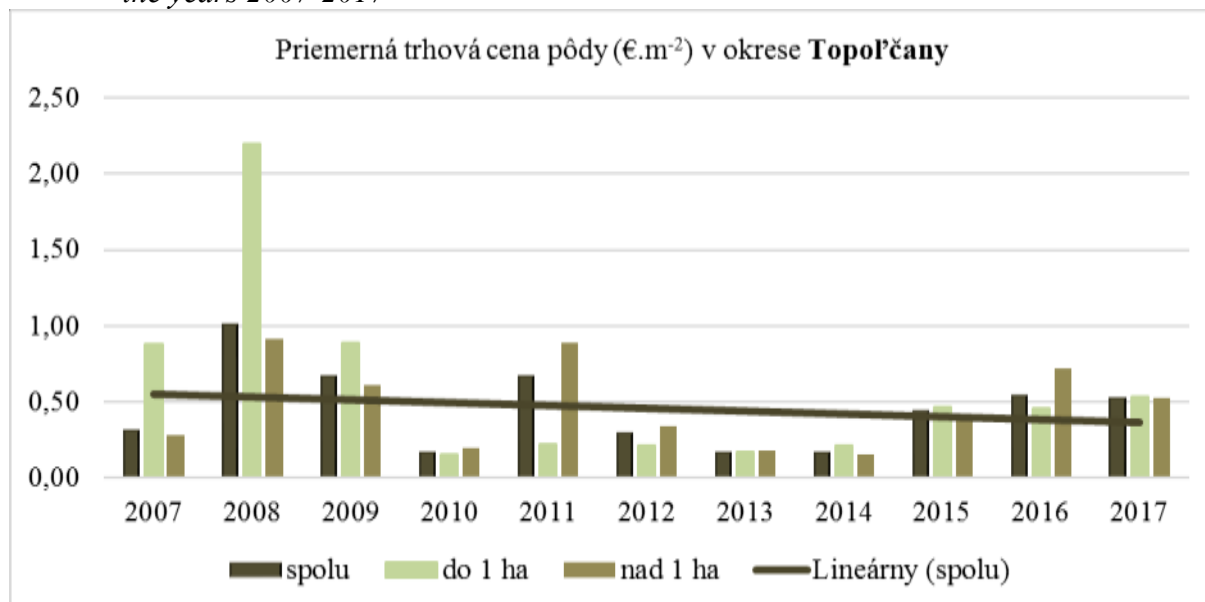
Okres Topoľčany

Priemerná cena za predanú poľnohospodársku pôdu v okrese Topoľčany bola celé sledované obdobie 0,33 €/m². Aj pri takejto nízkej cene jej vývoj zaznamenal sinusoidný priebeh s opakovaným nárastom do maximálnych hodnôt 1,02 €/m² v roku 2008 (viac ako 3-násobok celkovej priemernej ceny), 0,68 €/m² v roku 2011 a 0,55 €/m² v roku 2016 a s poklesom na minimálnu hodnotu 0,18 €/m², rovnakú v rokoch 2010, 2013 a 2014. Po náraste v roku 2016 cena opäť klesla, ale miernejšie oproti poklesu v predchádzajúcich

obdobíach. Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 0,84 €·m⁻² (2,53-násobok priemernej ceny).

Graf 7 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Topoľčany v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Topolcany county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Maximálna cena poľnohospodárskej pôdy v okrese Topoľčany v kategórii rozlohy pozemku do 1 ha bola 2,19 €·m⁻² v roku 2008, až 8,17-násobne vyššia ako priemerná cena pozemkov v okrese v tejto kategórii do 1 ha. Na rozdiel od sínusového priebehu celkovej ceny, cena do 1 ha z maximálnej hodnoty v priebehu dvoch nasledujúcich rokov prudko klesla na minimálnu hodnotu 0,16 €·m⁻² v roku 2010 a v ďalších rokoch sa menila len s minimálnymi odchýlkami až do roku 2015, kedy sa jej hodnota zdvojnásobila a v roku 2017 sa ešte mierne zvýšila.

V kategórii pozemkov s rozlohou nad 1 ha bol vývoj priemernej ceny analogický s cenami za pozemky v okrese spolu (bez veľkostného členenia), pričom priemerná cena pôdy 0,36 €·m⁻² bola 1,35-násobne vyššia ako pri pozemkoch do 1 ha. V dvoch rokoch bola priemerná cena pôdy v kategórii nad 1 ha vyššia ako v kategórii do 1 ha, v roku 2011 až 4-násobne a v roku 2016 1,55-násobne.

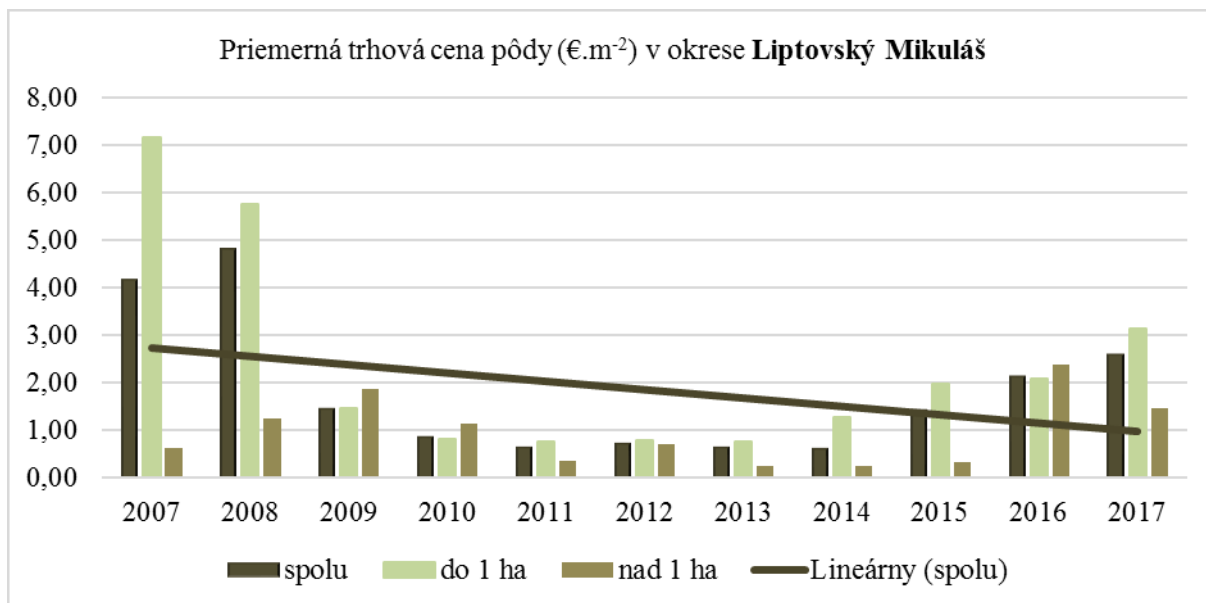
Okres Liptovský Mikuláš

V období rokov 2007-2017 bola priemerná cena za predanú poľnohospodársku v okrese Liptovský Mikuláš 1,33 €·m⁻². Jej maximálna hodnota bola 4,83 €·m⁻² v roku 2008, tzn. bola 3,63-krát vyššia ako priemerná hodnota. V roku 2009 prudko klesla na cenu 3,32-násobne nižšiu oproti roku 2008 a v ďalších rokoch mierne klesala, pričom minimálnu hodnotu 0,65 €·m⁻² dosiahla v roku 2014 (49 % z priemernej ceny pôdy v okrese za sledované obdobie).

Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 4,18 €·m⁻² (3,14-násobok priemernej ceny). Po poklese na minimum od roku 2015 cena pôdy v okrese každoročne plynule rástla a v roku 2017 dosiahla hodnotu najvyššiu od roku 2009 vo výške takmer dvojnásobku priemernej ceny v okrese za celé obdobie.

Graf 8 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Liptovský Mikuláš v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Liptovsky Mikulas county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Priemerná cena predanej poľnohospodárskej pôdy mala v kategórii do 1 ha približne rovnaký priebeh ako cena bez rozlíšenia veľkosti. Výnimkou bol rok 2007, kedy cena v kategórii do 1 ha bola extrémne vysoká 7,16 €·m⁻² (t.j. 4,64-násobne vyššia oproti priemernej cene pôdy v tejto kategórii 1,54 €·m⁻²). V nasledujúcich dvoch rokoch 2008 a 2009 sa rapídne znížila až na hodnotu nižšiu ako priemernú (1,47 €·m⁻² v roku 2009) a naďalej sa miernym tempom znižovala. V rokoch 2010 až 2013 bola relatívne stabilná s hodnotou približne 50 % z priemernej výšky. Od roku 2014 plynule stúpala až na hodnotu dvojnásobku priemernej ceny v roku 2017.

V kategórii pozemkov s rozlohou nad 1 ha bola minimálna cena 0,24 €·m⁻² v roku 2013 a 0,26 €·m⁻² v roku 2015. V roku 2016 sa medziročne zvýšila až viac ako 7-násobne, ale v roku 2017 znovu klesla na približne dvojnásobok priemernej ceny v tejto kategórii.

Okres Žilina

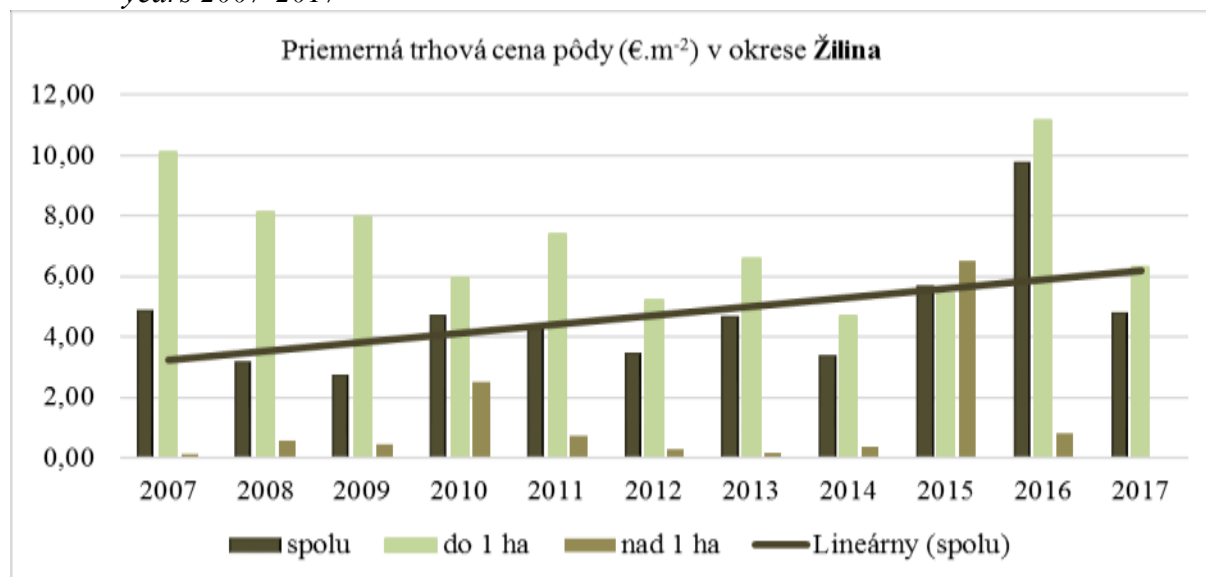
Priemerná cena za predanú pôdu v okrese Žilina s hodnotou 4,16 €·m⁻² bola najvyššia zo všetkých 12 sledovaných okresov. Od roku 2007 do roku 2014 oscilovala okolo priemernej hodnoty s maximálnou výškou 4,88 €·m⁻² v roku 2007 a minimálnou 2,75 €·m⁻² v roku 2009. Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 7,05 €·m⁻² (1,69-násobok priemernej

ceny). Po roku 2014 cena prudko rástla a v roku 2016 dosiahla maximálnu hodnotu 9,80 €·m⁻² (2,35-násobok priemernej ceny). V ďalšom roku 2017 však znovu prudko klesla na hodnotu 4,80 €·m⁻², len o málo vyššiu od priemernej ceny za celé sledované obdobie (1,15-násobok).

Okres Žilina sa vyznačuje najväčšími rozdielmi medzi cenami podľa veľkostných kategórií. Priemerná cena v kategórii pozemkov s rozlohou do 1 ha bola 6,74 €·m⁻² a bola takmer 9-násobne vyššia ako cena 0,75 €·m⁻² v kategórii nad 1 ha. Cena v kategórii do 1 ha mala približne rovnaký trend ako celková cena, jej maximálna hodnota bola 11,18 €·m⁻² v roku 2016 (1,66-násobne vyššia ako priemerná cena v tejto kategórii). Minimálna bola v roku 2014 s hodnotou 4,69 €·m⁻².

Graf 9 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Žilina v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Zilina county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

V kategórii veľkých pozemkov s rozlohou nad 1 ha priemerná cena bola 0,75 €·m⁻². Vo väčšine rokov bola veľmi nízka. Od hodnoty 0,14 €·m⁻² v roku 2007 prvýkrát dosiahla vyššiu hodnotu 2,53 €·m⁻² v roku 2010, ďalším následným znížením klesla na 0,16 €·m⁻² v roku 2013. Po miernom zvýšení (1,15-násobne) v roku 2014 veľmi vysoko narástla v roku 2015 na úplné maximum 6,50 €·m⁻² (8,66-násobok priemernej hodnoty). V roku 2016 znovu prudko klesla a pokles pokračoval aj v roku 2017 na hodnotu najnižšiu za celé sledované obdobie 0,05 €·m⁻² (len 7 % z priemernej ceny vo veľkostnom intervale nad 1 ha).

Okres Banská Bystrica

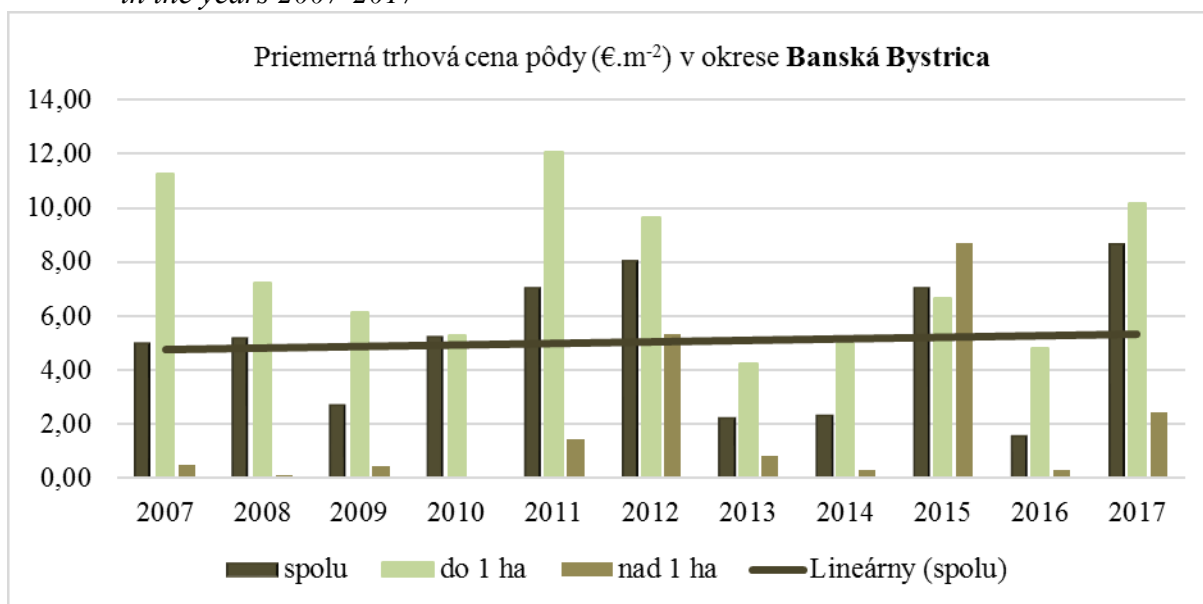
Aj keď trendová čiara ukazuje na takmer vyrovnaný vývoj priemernej ceny pôdy v okrese s miernym zvyšovaním, v jednotlivých rokoch mala cena veľmi nerovnomerný priebeh. Za 11-ročné sledované obdobie bola priemerná cena pôdy 2,94 €·m⁻² (druhá najvyššia spomedzi všetkých sledovaných okresov). Striedanie období rastu a znižovania ceny začalo miernym

nárastom. V roku 2009 nasledoval prudší pokles a v rokoch 2010-2012 cena znovu rástla. V roku 2013 cena klesla na hodnotu nižšiu ako minimum z roku 2009 a na približne rovnakej úrovni sa udržala aj v roku 2014. V roku 2015 sa až 3-násobne zvýšila, pričom v nasledujúcom roku 2016 klesla na hodnotu najnižšiu za celé sledované obdobie 1,63 €·m⁻². V roku 2017 vzrástla na maximálnu hodnotu za sledované obdobie 8,68 €·m⁻² (5,31-násobok hodnoty z roku 2017 a takmer 3-násobok priemernej ceny). Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 7,05 €·m⁻² (2,40-násobok priemernej ceny).

Rovnako nerovnomerne sa vyvíjala priemerná cena pôdy v kategórii pozemkov s rozlohou do 1 ha, pričom maximálnu hodnotu 12,07 €·m⁻² dosiahla v roku 2011 (takmer dvojnásobok priemernej ceny v kategórii do 1 ha za celé sledované obdobie 6,09 €·m⁻²). Počas celého obdobia bola cena pozemkov do 1 ha relatívne vysoká, najnižšia bola v roku 2013 4,26 €·m⁻². V roku 2017 medziročne vzrástla 2,11-násobne na hodnotu 10,15 €·m⁻².

Graf 10 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Banská Bystrica v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Banská Bystrica county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Vývoj v rokoch 2011-2017 v kategórii nad 1 ha bol rovnaký ako pri cene bez rozlíšenia podľa veľkosti pozemku, s maximálnou hodnotou 8,70 €·m⁻² v roku 2015 a minimálnymi hodnotami: cena 0,13 €·m⁻² v roku 2008, cena 0,31 €·m⁻² v roku 2014 a 0,32 €·m⁻² v roku 2016. Vo veľkostnej kategórii nad 1 ha nebol v roku 2010 predaný žiaden pozemok.

Okres Rimavská Sobota

Priemerné ceny za predanú poľnohospodársku pôdu v okrese Rimavská Sobota v sledovanom období patrili medzi najnižšie v porovnaní so zvyšnými sledovanými okresmi, s priemernou hodnotou 0,27 €·m⁻². Najnižšia bola 0,11 €·m⁻² v roku 2007 a najvyššiu hodnotu

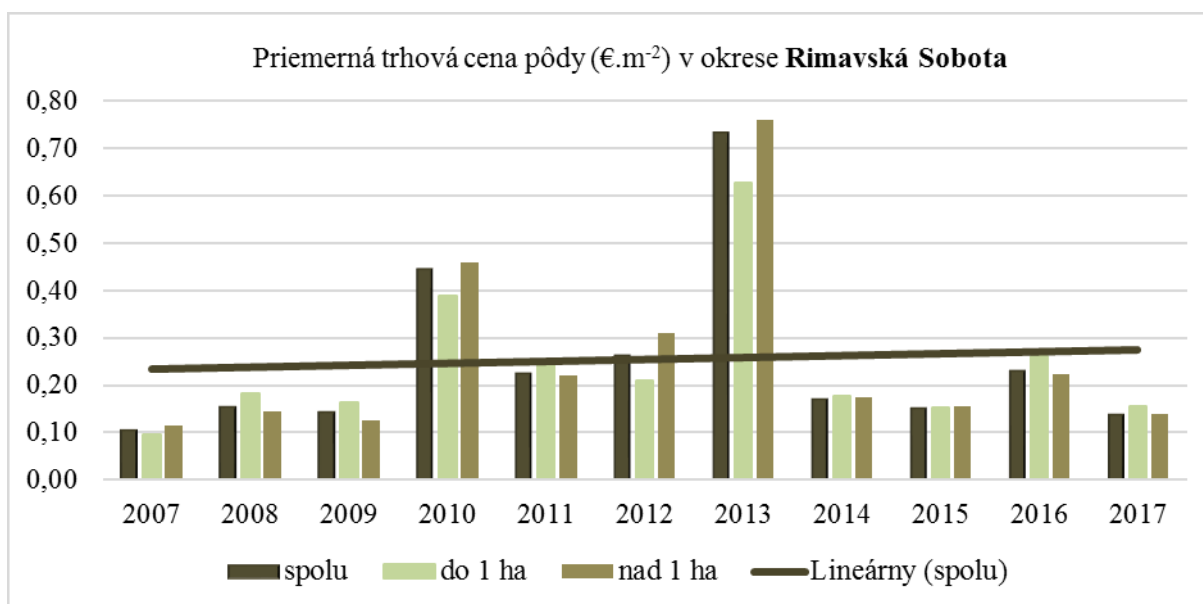
0,74 €·m⁻² (2,72-násobok priemernej ceny) dosiahla v roku 2013. Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 0,63 €·m⁻² (2,31-násobok priemernej ceny).

Vývoj ceny bol veľmi nerovnomerný, po počiatočnom miernom náraste v roku 2008 mierne klesla v roku 2009. V roku 2010 medziročne vzrástla až 3-násobne, v roku 2011 klesla o polovinu, v ďalšom roku 2012 stúpila len o 0,04 €·m⁻². Rekordný bol už uvedený rok 2013 s maximálnou hodnotou, pričom ale táto hodnota nedosiahla ani výšku priemernej trhovej ceny za celú výmeru predanej poľnohospodárskej pôdy za sledované obdobie 0,84 €·m⁻² (len 88 % jej hodnoty). V roku 2014 nasledoval prudký, vyše 4-násobný pokles a v ďalších rokoch priemerná výška ceny oscilovala v intervale 0,23 €·m⁻² v roku 2016 až 0,14 €·m⁻² v roku 2017.

V okrese Rimavská Sobota, na rozdiel od zvyšných okresov, je markantné že vývoj ceny pôdy bez rozlíšenia je identický s vývojom ceny pôdy pri členení na veľkostné kategórie, pričom ceny sa odlišujú len minimálne. Priemerná cena v kategórii do 1 ha bola 0,24 €·m⁻² a v kategórii nad 1 bola 0,28 €·m⁻².

Graf 11 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Rimavská Sobota v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Rimavska Sobota county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Cena v kategórii pozemkov s rozlohou do 1 ha bola v šiestich zo sledovaných jedenástich rokov vyššia ako v kategórii nad 1 ha, avšak pri celkovo nízkej úrovni priemerných cien išlo len o malé odchýlky (od 1,28-násobku v roku 2009 po 1,04-násobok v roku 2014). Naopak, v roku 2012 mala priemerná cena v kategórii do 1 ha len hodnotu 67 % z ceny pozemkov nad 1 ha.

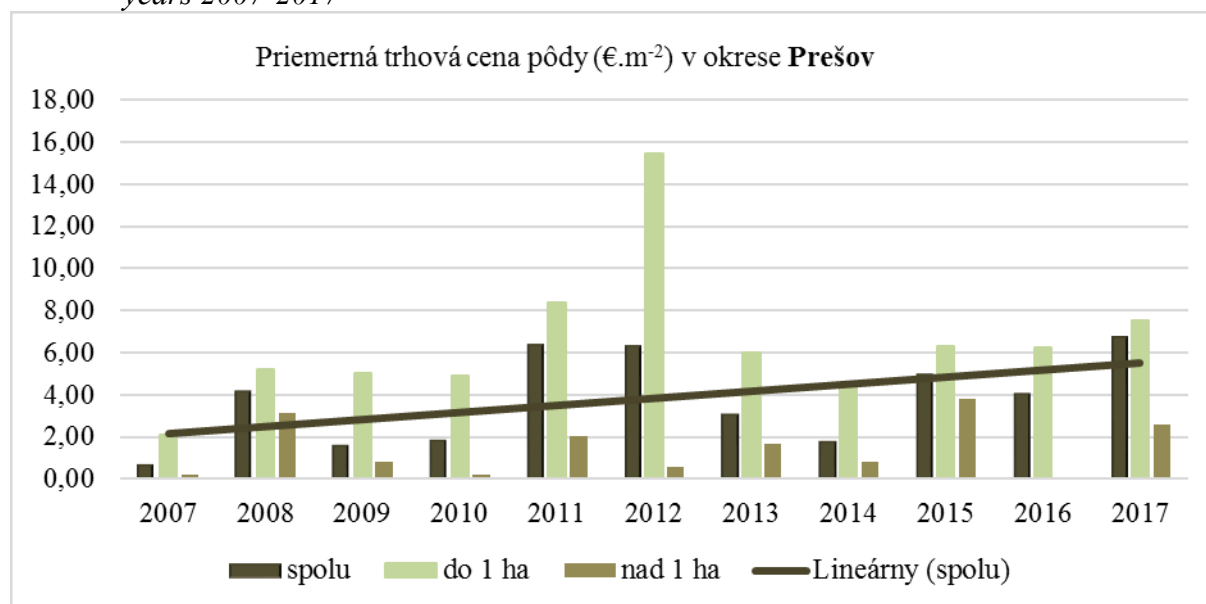
Okres Prešov

Okres Prešov sa vyznačuje reatívne vysokou priemernou trhovou cenou 2,84 €·m⁻² za predanú poľnohospodársku pôdu v rokoch 2007-2017 (tretia najvyššia cena po okresoch Žilina a Banská Bystrica). Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 6,06 €·m⁻² (2,13-násobok priemernej ceny). Po prvom roku 2007 s minimálnou hodnotou za celé obdobie 0,76 €·m⁻² sa v roku 2008 zvýšila 5,62-násobne a v ďalších rokoch striedavo stúpala a klesala v rozmedzí hodnôt od maximálnej výšky 6,82 €·m⁻² (2,40-násobok priemernej ceny) v roku 2017 po 1,69 €·m⁻² (16,8 % z priemernej ceny) v roku 2009. V troch rokoch (2011, 2012 a 2017) mala hodnotu vyššiu ako 6 €·m⁻² a v štyroch rokoch mala hodnotu nižšiu ako 2 €·m⁻² (2007, 2009, 2010 a 2014).

Pri posúdení priemernej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy podľa veľkostných kategórií vidno, že vývoj cien v oboch kategóriách mal analogický priebeh ako bez rozlíšenia veľkosti. Priemerná cena za pozemky s veľkosťou do 1 ha bola 5,71 €·m⁻² (2,01-násobne vyššia ako celková priemerná cena). V každom sledovanom roku bola vyššia ako priemerná cena za pozemky nad 1 ha, v niektorých rokoch mnohonásobne: až 25,75-krát v roku 2012, kedy bola zaznamenaná cena 15,44 €·m⁻², najvyššia hodnota priemernej ceny za všetky okresy a všetky roky sledovania. S výnimkou minimálnej hodnoty v roku 2007 a maximálnej hodnoty v roku 2012 bola cena v kategórii do 1 ha v intervale od 4,91 €·m⁻² v roku 2010 do 8,36 €·m⁻² v roku 2011.

Graf 12 Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Prešov v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Presov county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

V kategórii nad 1 ha bola priemerná cena 1,25 €·m⁻² (44 % z celkovej priemernej ceny), v roku 2015 bola najvyššia 3,80 €·m⁻², v ďalšom roku klesla na úplné minimum 0,02 €·m⁻².

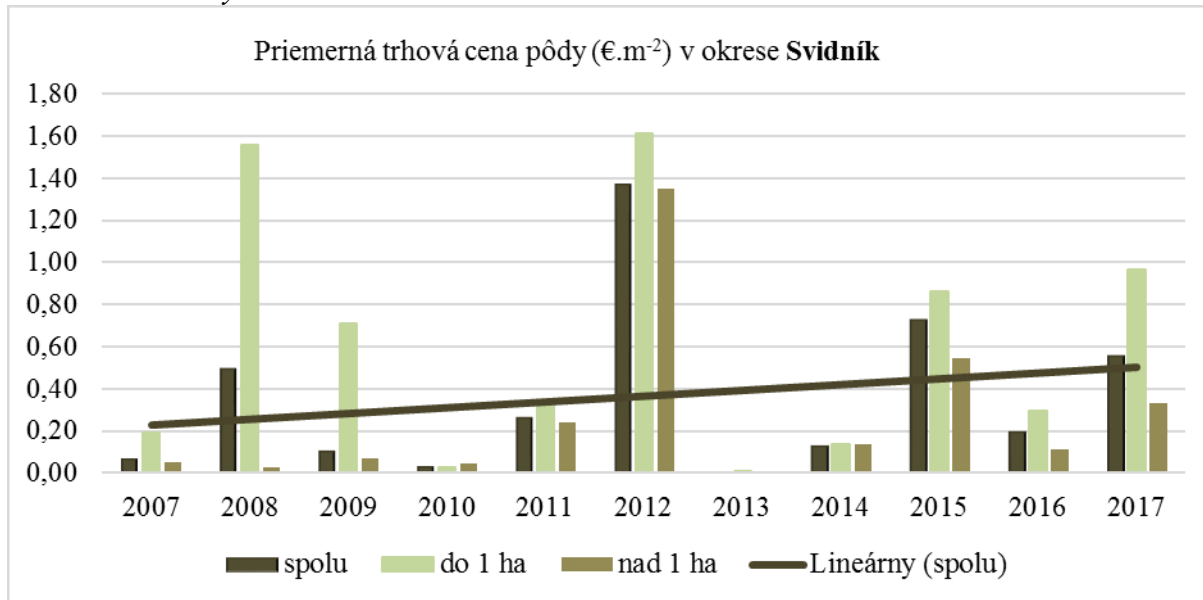
Okres Svidník

Priemerná trhovú cenu za predanú poľnohospodársku pôdu v okrese Svidník bola veľmi nízka $0,37 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ (44 % z hodnoty priemernej ceny za predanú pôdu vo všetkých okresoch za celé obdobie rokov 2007-2017). Jej hodnoty medziročne skokovito stúpali a klesali. V roku 2008 stúpila cena oproti prvému sledovanému roku viac ako 6-násobne, v ďalších dvoch rokoch klesala na hodnotu $0,04 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ v roku 2010. V roku 2012 znovu stúpila na svoje maximum $1,38 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$, ale v roku 2013 priemerná cena klesla na úplné minimum $0,01 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$. Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 1,37 (3,70-násobok priemernej ceny). Po roku 2013 sa opakovane trend nárastu do roku 2015, v roku 2016 cena znovu klesla a v roku 2017 bola približne 1,5-násobne vyššia ako priemerná cena za celé obdobie.

Najväčšie výkyvy zaznamenala trhovú cenu za predanú poľnohospodársku pôdu vo veľkostnej kategórii pozemkov do 1 ha od prvého sledovaného roku, kedy z hodnoty $0,19 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ stúpila viac ako 8-násobne na hodnotu blízku maximálnej, v roku 2010 klesla na hodnotu $0,03 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$, v roku 2012 vzrástla na 4,74-násobok hodnoty z roku 2011 a v ďalšom roku 2013 klesla na totálne minimum. Od roku 2014 striedavo medziročne stúpala a klesala po hodnotu $0,96 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ v poslednom sledovanom roku. Za celé obdobie bola jej priemerná hodnota v kategórii do 1 ha $0,68 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$.

Graf č. 13. Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Svidník v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Svidník county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

V porovnaní s pozemkami v kategórii nad 1 ha boli veľmi veľké cenové rozdiely najmä v roku 2008, kedy cena pozemkov nad 1 ha bola viac ako 50-násobne vyššia ako cena do 1 ha. Priemerná cena pozemkov s rozlohou nad 1 ha za všetky roky bola $0,23 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$.

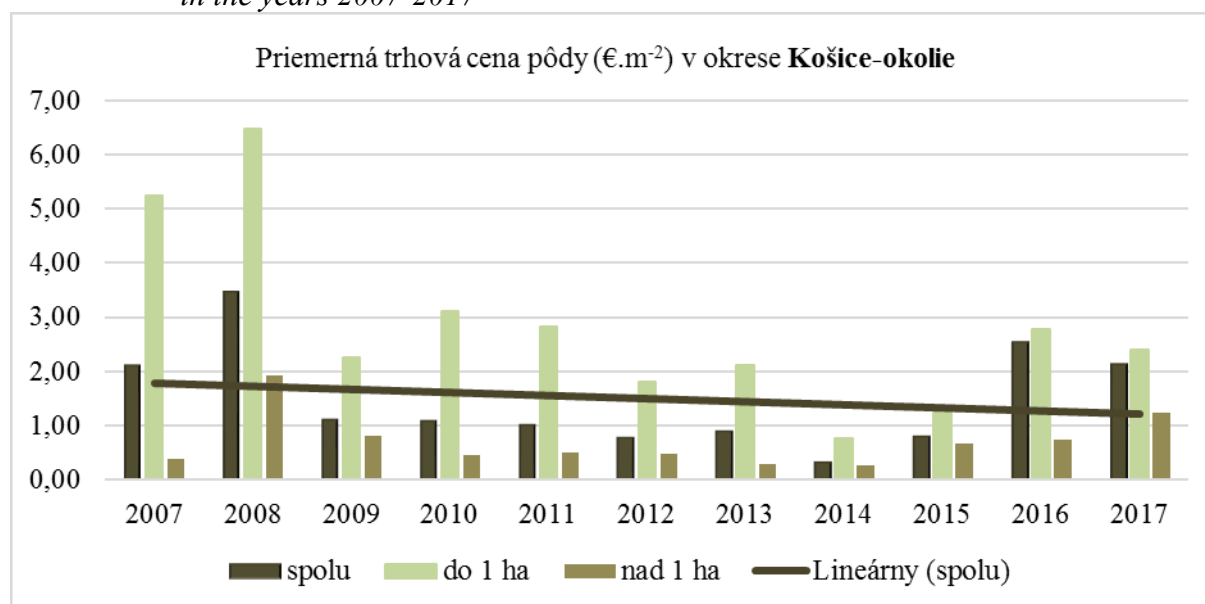
Okres Košice-okolie

V okrese Košice-okolie bola priemerná trhovú cena za predanú poľnohospodársku pôdu v rokoch 2007-2017 vo výške 0,83 €·m⁻². Najvyššiu hodnotu mala v roku 2008, až 4,22-násobne vyššiu ako bola priemerná cena v okrese. Z maximálnej hodnoty klesla v roku 2009 trojnásobne a v ďalších rokoch plynule klesala do roku 2013, kedy len mierne stúpila. Do roku 2014 nasledoval pokles na najnižšiu hodnotu 0,36 €·m⁻² (43 % z priemernej ceny). Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol 3,13 €·m⁻² (3,79-násobok priemernej ceny). V roku 2015 cena stúpila 2,34-násobne oproti roku 2014 a v roku 2016 sa zvýšila medziročne 1,72-násobne. V poslednom sledovanom roku priemerná cena za okres znovu klesla, ale udržala si hodnotu 2,61-násobne vyššiu ako bola priemerná cena za celé sledované obdobie.

Pri veľkostnom rozlíšení bola vo všetkých rokoch priemerná trhovú cena za predané pozemky s rozlohou do 1 ha vyššia ako cena pozemkov s rozlohou nad 1 ha. Priemerná cena za celé obdobie v kategórii do 1 ha bola 2,61 €·m⁻² (3,16-násobok priemernej ceny). Najvyššia bola cena v kategórii do 1 ha v roku 2008. V tomto roku bol najväčší rozdiel v cene podľa veľkostných kategórií a cena pozemkov s rozlohou nad 1 ha dosiahla len 7 % z ceny pozemkov do 1 ha.

Graf č. 14. Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Košice-okolie v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Kosice province in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

V kategórii nad 1 ha bola priemerná cena pozemkov 0,46 €·m⁻² (55 % z priemernej ceny v okrese). Vysoká cena bola v roku 2008, následne v roku 2009 klesla o viac ako polovinu výšky ceny z roku 2008. V ďalších rokoch zaznamenala pokles až na najnižšiu hodnotu 0,27 €·m⁻² v roku 2014. Do roku 2017 sa priemerná cena pôdy opätovne postupne zvyšovala až na hodnotu 1,24 €·m⁻² (2,72-násobok priemernej ceny pôdy v tejto kategórii).

Okres Michalovce

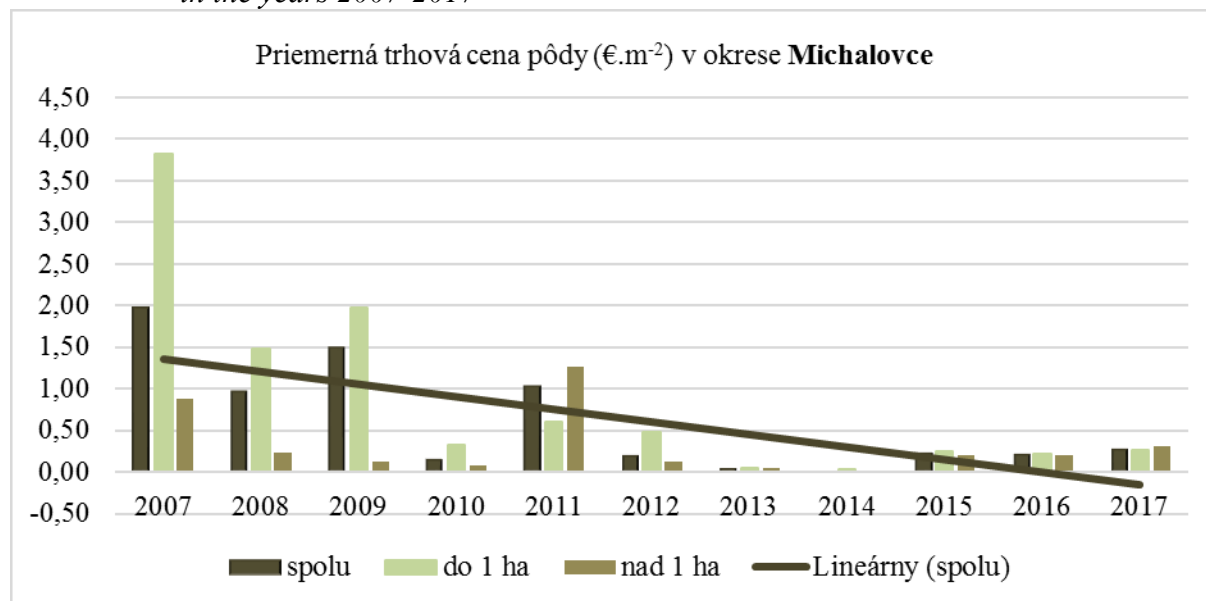
Priemerná trhovú cenu za predanú poľnohospodársku pôdu v okrese Michalovce za sledované obdobie rokov 2007-2017 bola najnižšia zo všetkých sledovaných okresov $0,26 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ (menej ako jedna tretina celkovej priemernej ceny pôdy vo všetkých okresoch). Táto hodnota je však dôsledkom relatívne vysokých cien v prvých rokoch sledovania, najmä v roku 2007 mala najvyššiu hodnotu $1,97 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$, v roku 2008 síce klesla na polovinu, ale v roku 2009 stúpala 1,5-násobne oproti predchádzajúcemu roku. V nasledujúcich rokoch striedavo cena stúpala a klesala, až na minimálnu hodnotu $0,01 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ v roku 2014. Následne znovu mierne rástla na $0,22 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ v roku 2016 a v roku 2017 pokračoval mierny nárast o 6 % medziročne. Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou cenou bol $1,96 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ (7,66-násobok priemernej ceny). V dôsledku tohto vývoja aj trendová čiara na grafe, ako v jedinom zo všetkých dvanásť sledovaných okresov, klesá do mínusových hodnôt.

Vo veľkostnej kategórii pozemkov s rozlohou do 1 ha bola priemerná cena $0,43 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ (1,67-násobok priemernej ceny v okrese). Cena sa vyvíjala obdobne ako za pozemky bez rozlíšenia veľkosti, s rozdielom v roku 2011, kedy bola cena za pozemky do 1 ha 2,09-násobne nižšia ako za pozemky v kategórii nad 1 ha. Najvyššia priemerná cena za pozemky do 1 ha bola v roku 2007 až $3,82 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$, ale hneď po tomto roku klesla 2,59-násobne, po miernom náraste v roku 2009 znovu klesla a v posledných troch rokoch jej výška bola $0,22 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ až $0,27 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$.

Priemerná cena pozemkov vo veľkostnej kategórii nad 1 ha bola $0,17 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ (67 % z priemernej ceny v okrese). Najvyššia bola v už uvedenom roku 2011 s hodnotou $1,27 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$ (7,47-násobok priemernej ceny v tejto kategórii). V roku 2017 bola jej hodnota $0,30 \text{ €} \cdot \text{m}^{-2}$.

Graf č. 15. Vývoj priemernej trhovej ceny predanej poľnohospodárskej pôdy v okrese Michalovce v rokoch 2007-2017

Average market price development of sold agricultural land in Michalovce county in the years 2007-2017

Prameň: VÚGK, vlastné výpočty

Záver

V rokoch 2007-2017 vykazovali počty predaných pozemkov aj predaná výmera poľnohospodárskej pôdy vo vybraných okresoch Slovenska kolísavý priebeh. Minimálne hodnoty boli zaznamenané v roku 2008 a maximálne hodnoty boli dosiahnuté v roku 2014. Od roku 2015 boli relatívne stabilizované. Priemerná trhovú cenu za predanú poľnohospodársku pôdu za monitorované obdobie vo vybraných okresoch SR sa hodnotou 0,84 €·m⁻² zhoduje s cenou pôdy v poslednom sledovanom roku 2017. Najvyššia, až 3,29-násobne vyššia ako priemerná cena za všetky roky, bola v roku 2008. V rokoch 2007-2011 mala priemerná trhovú cenu hodnotu vyššiu ako 1 €·m⁻²; v roku 2012 klesla pod túto hodnotu a v roku 2014 bola najnižšia za celé sledované obdobie, pričom nedosiahla ani polovinu celkovej priemernej ceny). V nasledujúcich dvoch rokoch sa mierne zvyšovala, a v poslednom monitorovanom roku 2017 znovu medziročne klesla na 93 % hodnoty v roku 2016. Priemerná cena za predané pozemky s rozlohou do 1 ha bola v každom roku vyššia ako cena za všetky pozemky v sledovaných rokoch 2007-2017, čo potvrdzuje domnienku, že pozemky do 1 ha sú vo veľkej miere určené na iné ako poľnohospodárske využitie.

Vývoj priemernej ceny poľnohospodárskej pôdy v jednotlivých okresoch v rokoch 2007-2017 bol značne rozdielny a značne kolísavý. Vo väčšine okresov bola najvyššia priemerná cena v roku 2008 a najnižšia v roku 2013. Relatívne najvyrovnanejší priebeh vývoja priemernej trhovej ceny poľnohospodárskej pôdy počas hodnoteného obdobia bol v okresoch Košice-okolie, Dunajská Streda, Topoľčany, Rimavská Sobota a Žilina. Najvýraznejšie výkyvy vo vývoji priemernej trhovej ceny poľnohospodárskej pôdy boli zaznamenané v okresoch Banská Bystrica, Prešov a Svidník.

Literatúra

- [1] BANDLEROVÁ, A.: Nájom poľnohospodárskej pôdy. Prednášky z agrárneho práva EÚ. Dostupné: <http://bandlerova.weby.uniag.sk/files/agrarne/najomnazmluva.ppt>
- [2] BARAN, T., BANDLEROVÁ, A., TAKÁČ, I., STRAŇÁK, P.: Neľahká situácia na trhu s pôdou. In: Naše pole, ISSN 1335-2466-XVI, č.8 (2012), s.14-15.
- [3] BUDAY, Š. – VILČEK, J.: Kategorizácia a hodnotenie poľnohospodárskych pozemkov na Slovensku (Classification and Evaluation of Agricultural Land in Slovakia). Mendelova univerzita, Brno, 2013, 130 s., tab. 60, obr. 47. ISBN 978-80-7375-789-2
- [4] CIANIAN, P.: In: Kongres FEM SPU Nitra o potravinovej bezpečnosti a zvyšovaní konkurencieschopnosti poľnohospodárstva: Agromagazín 06/2014 str.12-13
- [5] VILHELM, V. a kol.: Vývoj trhu se zemědělskou půdou a identifikace faktorů ovlivňujících vývoj cen zemědělské půdy v podmínkách ČR. Zpráva o výsledcích tematického úkolu, 1.výstup, ÚZEI, Praha, 2013, 87 strán
- [6] Zákon č.504/2003 Z.z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov

Došlo 18. 3. 2019

Kontaktné adresy

Mgr. Katarína Bradáčová, NPPC-VÚEPP, Trenčianska 55, Bratislava
e- mail: katarina.bradacova@vuepp.sk

doc. Ing. Štefan Buday, PhD. Slovenská poľnohospodárska univerzita Nitra, Katedra
európskych politík, Mariánska 10, 949 01 Nitra
Tel: 000421 37641 5605
e- mail: stefan.buday@uniag.sk

Mgr. Samanta Dömötörövä, NPPC-VÚEPP, Trenčianska 55, Bratislava
Tel: 00421 2 58243 259
e- mail: samanta.domotorova@nppc.sk

Lucia Vargová - Miroslava Rajčániová

Cenová transmisia v agropotravinárskom sektore na Slovensku*Price transmission in the Slovak agro-food sector¹*

Abstract *In recent years, price developments have often been analyzed in relation to the ability of prices to be transmitted between individual markets, also known as price transmission. This topic has gained attention of many authors, which has led to the creation of many studies analyzing price transmission in the world and Slovakia. The aim of our contribution is to provide an overview of the state of the problem solved in Slovakia and its evaluation both in terms of the methods used and in terms of commodities, analyzed periods and outcomes of the studies. As can be seen from our analysis, empirical studies do not confirm uniform evidence of price transmission, and their results vary widely across markets. However, the authors agree that prices (with a few exceptions, such as producer and consumer prices of beef meat) along supply chains as well as between individual regional markets are cointegrated, with prices asymmetrically responding to positive and negative price shocks.*

Keywords *price transmission - food supply chain - asymmetry*

Abstrakt V posledných rokoch sa vývoj cien často analyzoval v súvislosti so schopnosťou prenosu cien medzi jednotlivými trhmi, ktorú tiež poznáme pod pojmom cenová transmisia. Táto téma si získala pozornosť mnohých autorov, čo viedlo k vzniku množstva štúdií analyzujúcich cenovú transmisiiu vo svete i na Slovensku. Cieľom nášho príspevku je priniesť prehľad o stave riešenej problematiky na Slovensku a jeho vyhodnotenie ako z hľadiska použitých metód, tak z pohľadu komodít, na ktoré sa sústredila ich pozornosť, obdobie analýzy a výsledkov riešenia. Ako vyplýva z našej analýzy, empirické štúdie nepotvrdzujú jednotné dôkazy cenovej transmisie a ich výsledky sa značne líšia naprieč trhmi. Autori sa však zhodujú v názore, že (až na niekoľko výnimiek, akými sú napr. ceny výrobcov a spotrebiteľské ceny hovädzieho mäsa) ceny pozdĺž dodávateľských reťazcov ako aj medzi jednotlivými regionálnymi trhmi sú kointegrované, pričom ceny reagujú asymetricky na pozitívne a negatívne cenové šoky.

Kľúčové slová cenová transmisia - potravinový dodávateľský reťazec - asymetria

Vývoj cien potravín vždy pútal pozornosť poľnohospodárov, ekonómov, tvorcov politik, investorov aj širokej verejnosti ako spotrebiteľov. V posledných rokoch sa vývoj cien často analyzoval v súvislosti so schopnosťou prenosu cien medzi jednotlivými trhmi, v literatúre označovanej ako cenová transmisia. Cenová transmisia pritom môže prebiehať horizontálne

¹ Tento príspevok bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15-0552.

medzi trhmi rôznych regiónov, alebo vertikálne medzi jednotlivými stupňami dodávateľského reťazca. Koncept vertikálnej cenovej transmisie odkazuje na to, akým spôsobom sa ceny na jednej úrovni potravinového reťazca prenášajú na ďalšiu úroveň (BUNTE, 2006) a zároveň je základom širokého spektra štúdií zameraných na cenové správanie v špecifických odvetviach poľnohospodárstva. Táto problematika býva často spätá s otázkou trhovej sily ako aj ukazovateľa stupňa hospodárskej súťaže v oblasti spracovania a distribúcie potravín (CONFORTI, 2004). Zistenia takýchto štúdií môžu pomôcť pri hodnotení hĺbky regionálnej integrácie, fungovania obchodných dohôd s ohľadom na jednotlivé komodity (MENGEL a CRAMON-TAUBADEL, 2014), konkurencie na trhu a sú tiež dôležitými charakteristikami opisu celkovej činnosti trhov (GOODWIN a HARPER, 2000).

Dokonalý prenos cenových šokov v rámci potravinového dodávateľského reťazca by znamenal, že zmeny cien budú úplne a okamžite prenášané v rámci vertikály, s rovnomerne pridanou hodnotou na každej úrovni. Takýto kompletný a okamžitý prenos cenových pohybov je reálne náročné nájsť (EC, 2009). Napriek tomu to nemusí znamenať, že trhy sú nefunkčné, pretože príčiny nedokonalého prenosu a nerovnomerného blahobytu v potravinovom reťazci sú rôzne. Účinok na spotrebiteľov a ich blahobyt závisí od objemu, akým maloobchodné ceny reagujú na ceny komodít výrobcov (GILBERT a MORGAN, 2010) a spôsob, akým prechádzajú celým stupňom trhu, je ovplyvnená štruktúrou a efektívnosťou reťazca. GARCIA-GERMAN a kol. (2014) uvádzajú, že vyššia volatilita maloobchodných cien má väčší vplyv na spotrebiteľov, ktorí utrácajú väčší rozsah svojich príjmov na potraviny, zároveň znižujú ich blahobyt a schopnosť predpovedať vývoj cien výrobcov a maloobchodníkov.

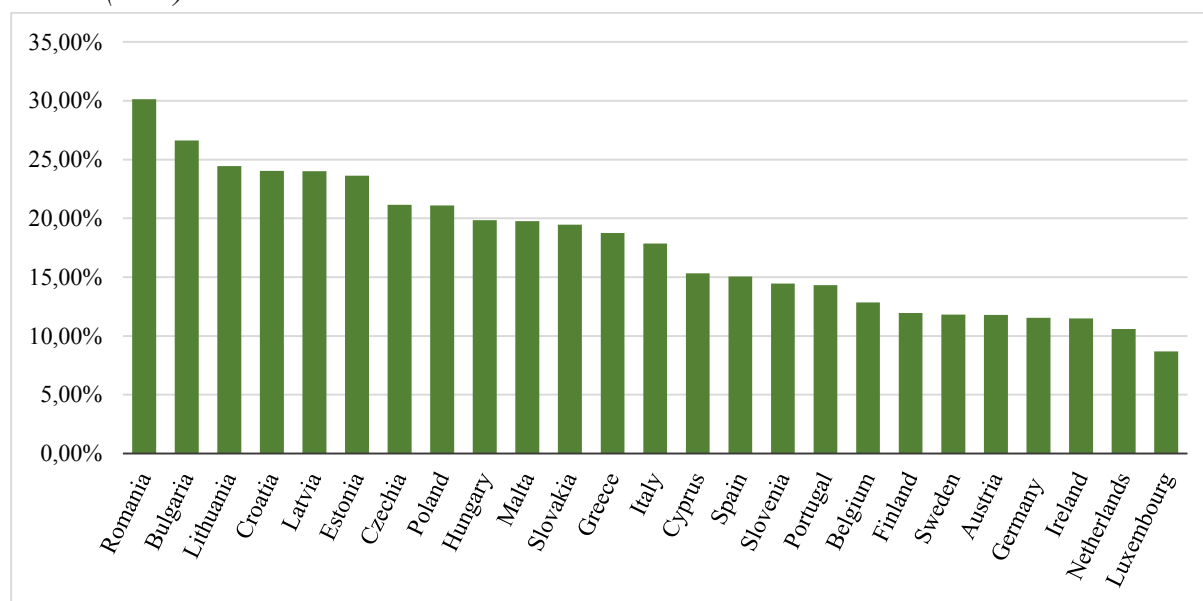
Garcia-German a kol. (2014) zároveň poukazujú na fakt, že ceny na úrovni výrobcov zvyknú byť oveľa citlivejšie, čo sa odráža vo vyššej volatilitate v porovnaní s cenami na úrovni spotrebiteľov. Tie sú na druhej strane vo väčšej miere ovplyvnené infláciou, takže spojenie medzi nimi bude závisieť od prenosu cien, na ktorú vplýva celý rad faktorov.

Z literatúry vyplýva, že jedným z hlavných dôvodov nedokonalého (alebo asymetrického) prenosu cien môže byť štruktúra trhu a zvyšovanie koncentrácie spracovateľských a maloobchodných subjektov (VAVRA a GOODWIN, 2005), ako aj prítomnosť nerovnomernej trhovej sily (MEYER a CRAMON-TAUBADEL, 2004; MCCORRISTON a kol. 2001), druh komodity, napríklad, výrobky rýchlo podliehajúce skaze (FERNÁNDEZ-AMADOR a kol., 2010), inflácia (RAY a kol., 2006), asymetrické informácie (BUSSE SILVA-RUSSO a ZETTELMEYER, 2006), vládne zásahy (BOLOTOVA a NOVAKOVIC, 2012), náklady na zmenu (ZACHARIASSE a BUNTE, 2003) a iné.

Aby bolo možné správne vyhodnotiť, akým spôsobom pohyby na trhoch s poľnohospodárskymi komoditami ovplyvňujú ostatné úrovne v reťazci a naopak, je nevyhnutné posúdiť aká časť zo zmeny ceny na jednom stupni potravinového reťazca sa prenáša do ďalšieho stupňa v rámci vertikály; rýchlosť, s akou sa zmeny cien na jednom stupni dodávateľského reťazca prenášajú do ďalších stupňov; a do akej miery sa zvyšovanie resp. znižovanie cien prenáša do druhého stupňa v reťazci rozdielne z hľadiska rozsahu a rýchlosti, napríklad či je zvýšenie vstupných cien prenášané rýchlejšie ako ich pokles (EC, 2009).

Graf 1 Podiel výdavkov na potraviny z celkových výdavkov domácností v krajinách Európskej únie v roku 2015 (v %)

Share of food expenditure on total household expenditure in EU countries in 2015 (in %)

Prameň: databáza Eurostat, vlastné prepočty

Source: Eurostat database, own calculations

Posledné desaťročie sa veľké množstvo štúdií začalo zaoberať otázkou prenosu cien, cenových šokov a reakciou jednotlivých subjektov v dodávateľskom reťazci na zmeny cien poľnohospodárskych komodít. Výsledky sa v mnohých prípadoch zhodli na tvrdeniach, že spotrebiteľské ceny reagujú rýchlejšie na zvyšovanie vstupných nákladov ako na ich pokles (FERRUCCI a kol., 2012). Pozorujeme, že samotný rast výrobných cien je rýchlejší a plne prenášaný na spotrebiteľské ceny, zatiaľ čo ich pokles je prenášaný cez dodávateľský reťazec neúplne a pomalšie (VAVRA a GOODWIN, 2005). PELTZMANN (2000) uskutočnil rozsiahly výskum, ktorý dokazuje prítomnosť asymetrického prenosu cien takmer vo všetkých výrobných a spotrebiteľských trhov, a preto tvrdí, že asymetrický prenos cien je skôr pravidlom ako výnimkou.

Poľnohospodárske produkty pochádzajúce z prvovýroby, tvoria malý podiel vo výslednom maloobchodnom výrobku, ktorý prešiel spracovaním, takže vplyv na spotrebiteľské ceny sa zdá byť čiastočne obmedzený. Na rozdiel od toho, pri čerstvých výrobkoch ako je napríklad mäso, mlieko, ovocie alebo zelenina by mali práve ceny základných surovín predstavovať väčšiu časť spotrebiteľských cien (RICHARDS a POFAHL, 2009). To však vo veľkej miere závisí na úrovni a povahe spracovateľského procesu ako aj výške marží na jednotlivých stupňoch vertikály, ktoré vyjadrujú podiel výnosu na cene výrobku. Marže vstupujú do cien pre spracovateľa a spotrebiteľa a jej úroveň sa zvykne výrazne líšiť v závislosti od výrobku. Odrážajú výkonnosť, štruktúru trhu alebo efektívnosť konkrétneho sektoru (CARAMBAS, 2005; ABASSIAN a kol., 2010), rovnako ako môžu odzrkadľovať náklady a zisky sprostredkovateľov (ACHIKE a ANZAKU, 2010). To je potvrdené počtom štúdií (CARMAN, 1998; REED, 2002; BOJNEC, 2002; PETERSON, 2004; BAKUCS a FERTŐ, 2006; DAWE a

MALTSOGLU, 2009), ktoré vznikli často aj ako reakcia na prudkú volatilitu výrobných alebo maloobchodných cien (LONDON ECONOMICS, 2003; NIEMI a kol., 2011). Ich účelom je pochopiť, prečo a ako sa časom marže menili.

Metodický postup v analýze cenovej transmisie

Význam tejto problematiky potvrdzuje aj početnosť štúdií zaoberajúcich sa otázkou cenovej transmisie s využitím rôznych ekonometrických metód. Zatiaľ čo prvé štúdie cenovej transmisie predpokladali lineárny prenos cien medzi jednotlivými trhmi, v ďalších rokoch vznikalo stále viac analýz, ktoré vysvetľovali nelineárny, alebo asymetrický prenos cien. FREY a MANERA (2007) v rozsiahlej štúdii zdôraznil vývoj a využitie odlišných typov modelov pri rôznych typoch cenovej asymetrie.

Do prvej skupiny ekonometrických prístupov, označovaných aj ako tzv. *skoré modely asymetrie* sa zaraďujú ARDL modely. WARD (1892) skúmal vplyv veľkoobchodných cien na maloobchod s využitím mesačným cien zeleniny v USA. Taktiež KINNUCAN a FORKER (1987) využívali tieto prístupy pri cenách rôznych mliečnych výrobkov alebo FOUSEKIS a kol. (2016) využili nelineárne ARDL modely pri cenách hovädzieho mäsa.

Neskôr začiatkom 90. rokov sa začalo objavovať využívanie *rovnovážnych korekčných prístupov*, kde analýzy cenovej transmisie boli obohatené o modely čiastočných úprav (PAM) alebo modely korekcie chýb (ECM). BACON (1991) skúmal vzťah medzi cenami ropných produktov, maloobchodné ceny benzínu bez daní a výmenného kurzu pomocou kvadratického modelu PAM, ako aj SHIN (1994) alebo SALAS (2002). V roku 1987 ENGLE a GRANGER (1987) odhadli model korekcie chýb, neskôr upravený GRANGEROM a LEEOM (1989), ktorí testovali rôzne druhy asymetrie podporované prístupmi PAM aj ARDL.

V polovici deväťdesiatych rokov sa rozšírili ďalšie typy prístupov, ktoré možno zaradiť do skupiny *moderných ekonometrických modelov*, ktoré obsahujú modely s premenlivými režimami (RSM) (POWERS, 1995) alebo systémy známe ako vektorové autoregresné modely (VAR) (MILLER a HAYENGA, 2001), vektorové modely korekcie chýb (VEC) (GOODWIN a HOLT, 1999; CECHURA a SOBROVA, 2008) alebo vektorové modely s premenlivými režimami (VRS) (SERRA a GOODWIN, 2003; AGUERO, 2004).

Cenová transmisia v agropotravinárskom sektore na Slovensku

Na aktuálnosť témy cenovej transmisie reagovalo aj množstvo štúdií, ktoré hodnotili prenos cien v agropotravinárskom sektore na Slovensku. Cieľom nášho príspevku je priniesť prehľad o stave riešenej problematiky na Slovensku a jeho vyhodnotenie ako z hľadiska použitých metód, tak z pohľadu komodít, na ktoré sa sústredila ich pozornosť, obdobie analýzy a výsledkov riešenia. Analýza cenovej transmisie na rôznych trhoch vychádza z dostupnej literatúry publikovanej na túto tému zameraných na Slovenské trhy s potravinovými komoditami. Zatiaľ čo vertikálny prenos cien odkazuje na prepojenie v rámci dodávateľského reťazca, horizontálna cenová transmisia zvyrazňuje prepojenosť medzi trhmi na rovnakej úrovni v reťazci. Bolo získaných spolu 13 štúdií, z toho 8 z nich je zameraných na prenos cien v rámci vertikály a zvyšné na horizontálnu cenovú transmisiu, pričom najstaršia štúdia bola publikovaná v roku 2011.

Tab. 1 **Zoznam štúdií vertikálnej cenovej transmisie na Slovensku***Studies of vertical price transmission in Slovakia*

Autor	Komodity	Úroveň cenovej transmisie
Kharin a kol. (2017)	mlieko	výrobca-spracovateľ-spotrebiteľ
Lajdová a Bielik (2013)	mlieko	výrobca-spracovateľ- spotrebiteľ
Lajdová a Bielik (2015)	mlieko	výrobca-spracovateľ-spotrebiteľ
Lajdová a kol. (2014)	syr	spracovateľ -spotrebiteľ
Pokrivčák a Rajčániová (2014)	mlieko, hovädzie mäso, bravčové mäso, kuracie mäso, zemiaky, jablká	výrobca-spotrebiteľ
Rajčániová a Pokrivčák (2013)	zemiaky	výrobca-spotrebiteľ
Vargová a Rajčániová (2017)	mlieko, hovädzie mäso, bravčové mäso, kuracie mäso	výrobca-spotrebiteľ
Weldesensbet (2013)	mlieko	výrobca-spracovateľ-spotrebiteľ

Prameň: vlastné spracovanie

Source: own work

Na základe Tab.1, za účelom analýzy vzájomných vzťahov na úrovni vertikály vstupovali do modelov ceny najčastejšie na úrovni prvovýrobcov vybraných poľnohospodárskych komodít a spotrebiteľských cien výrobkov ponúkaných na trhu konečnému spotrebiteľovi pre sedem rôznych dodávateľských reťazcov. Analýza prenosu cien len medzi výrobcom a spotrebiteľom vedie k agregovaniu vplyvu viacerých stupňov vertikály na konečné ceny. Preto je veľkým prínosom, ak v niekoľkých prípadoch, najmä pri komodite mlieko, je zachytený vzťah na celej úrovni reťazca, t.j. výrobca – spracovateľ – spotrebiteľ. Rozvoj v tejto oblasti by urýchlila vyššia dostupnosť údajov o cenách spracovateľského stupňa dodávateľského reťazca. Aplikované sú ceny komodít za jednotlivé roky v rámci Slovenska – výrobné a odbytové ceny uverejnené v situačných a výhľadových správach Výskumného ústavu ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva na Slovensku a Poľnohospodárskej platobnej agentúry. Spotrebiteľské ceny boli čerpané z databáz Štatistického úradu Slovenskej republiky.

Tab. 2 **Zoznam štúdií horizontálnej cenovej transmisie***Studies of horizontal price transmission*

Autor	Komodity	Úroveň cenovej transmisie
Palkovič (2011)	pšenica	výrobca
Palkovič (2012)	jačmeň	výrobca
Palkovič a Sojková (2012)	pšenica, kukurica, jačmeň, mlieko, bravčové mäso, hovädzie mäso, hydinové mäso	výrobca
Vargová a Rajčániová (2017)	mlieko	výrobca
Vargová a Rajčániová (2017)	mlieko	výrobca

Prameň: vlastné spracovanie

Source: own work

V štúdiách horizontálnej cenovej transmisie (Tab. 2) boli najčastejšie premetom skúmania trhy mlieka, obilnín (pšenica a jačmeň) ako aj mäsa na úrovni produkcie. Vzhľadom k otvorenosti a prepojenosti trhov systémov, či už v Európe alebo vo svete, sa dostávala do popredia otázka hodnotenia vzájomného vzťahu cien a ich reakcie na cenové šoky v jednotlivých regionálnych oblastiach. V uvedenej literatúre sa analýzy transmisie zameriavajú na oblasť strednej Európy (krajiny V4), najmä z dôvodu príbuzného klimatického ako aj ekonomického prostredia, na prepojenie trhov v rámci Európskej únie, ale aj súvislosť cien komodít na Slovensku s cenami na svetových trhoch (Tab. 3). Aplikované ceny komodít platené producentom boli uvádzané v databázach Európskej únie (EU Milk Market Observatory) a FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). Za svetové ceny na trhu boli považované hodnoty, za ktorých boli komodity obchodovateľné na svetových burzách.

Tab. 3 **Zoznam štúdií vertikálnej cenovej transmisie na Slovensku***Studies of vertical price transmission in Slovakia*

Autor	Regionálne pokrytie
Palkovič (2011)	Slovensko – Maďarsko – Poľsko – Česko
Palkovič (2012)	Slovensko – Ceny na svetových trhoch
Palkovič a Sojková (2012)	Slovensko – Ceny na svetových trhoch
Vargová a Rajčániová (2017)	Slovensko – Priemerná cena v krajinách Európskej únie
Vargová a Rajčániová (2017)	Slovensko – Maďarsko – Poľsko – Česko

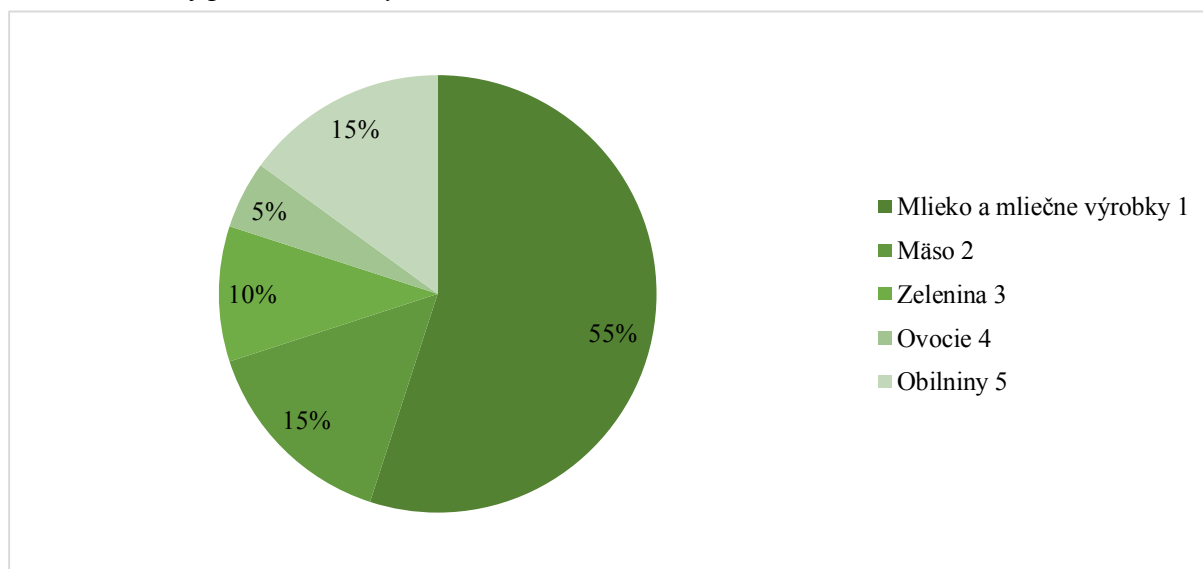
Prameň: vlastné spracovanie

Source: own work

Predmetom modelovania cenovej transmisie boli vybrané poľnohospodárske komodity, pričom najčastejšie vyskytujúce sa produkty tvorila skupina mlieka a mliečnych výrobkov, mäsa (hovädzie, bravčové, hydinové mäso) a obilnín (pšenica, jačmeň) a, naopak, najmenší podiel tvorilo ovocie (Graf 2).

Graf 2 Podiel výrobkov analyzovaných v príslušných štúdiách

Share of products analyzed in the studies

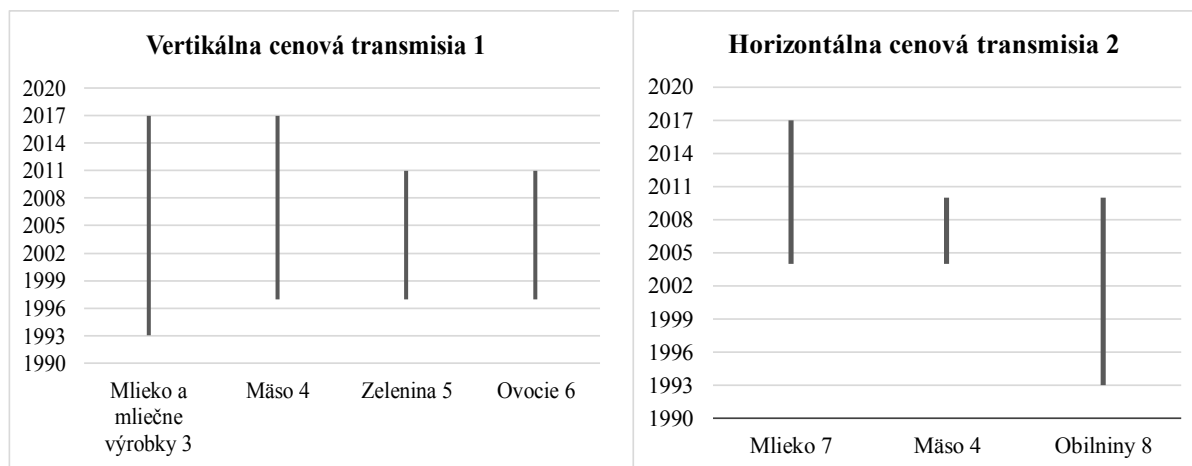
Prameň: vlastné spracovanie⁶

1/ Milk and milk products, 2/ meat, 3/ vegetables, 4/ fruits, 5/ grains, 6/ Source: own work

Vo všetkých prípadoch boli analyzované časové rady uvádzané v mesačných intervaloch v celkovom časovom rozmedzí od roku 1993 až po rok 2017. Graf 3 zobrazuje časový rozsah pozorovaní uvádzaný štúdiách kategorizovaných podľa skupín výrobkov na základe horizontálnej a vertikálnej cenovej transmisie, pričom najväčšie časové obdobie je pokryté skupinou výrobkov mlieka v období od roku 1993 až po rok 2017 a pri horizontálnej transmisii obilninami (1993-2010).

Graf 3 Rozsah analyzovaných časových radov podľa skupín výrobkov v štúdiách vertikálnej a horizontálnej cenovej transmisie

Range of analyzed time series according to product groups in vertical and horizontal price transmission

Prameň: vlastné spracovanie⁹

1/ Vertical price transmission, 2/ horizontal price transmission, 3/ milk and milk products, 4/ meat, 5/ vegetables, 6/ fruits, 7/ milk, 8/ grains, 9/ Source: own work

Tab. 4 Metodické postupy použité v štúdiách o cenovej transmisii na Slovensku

Methods used in price transmission studies in Slovakia

Metodológia	% všetkých prípadov ²
Vektorový model korekcie chýb	100
Test štrukturálnych zlomov	15
Elasticita cenovej transmisie	8
Prahové modely	31
Houckov model	8

Prameň: vlastné spracovanie

Source: own work

Z hľadiska použitých metodických postupov všetky štúdie použili modely korekcie chýb, pričom niektoré analýzy boli doplnené o výpočet elasticity cenovej transmisie (samostatne pomocou vzorca pre výpočet elasticity), Houckov model cenovej transmisie a takmer tretina štúdií využíva prahové modely cenovej transmisie.

² Niektoré štúdie využívajú viac metód súčasne, preto suma všetkých prípadov nie je 100%

Záver

Empirické štúdie nepotvrdzujú jednotné dôkazy cenovej transmisie a ich výsledky sa značne líšia naprieč trhmi. Táto nejednotnosť môže byť spôsobená ako rôznymi použitými metódami, rôznymi sledovanými obdobiami, rôznymi zdrojmi údajov, ako aj rôznou interpretáciou výsledkov. Na Slovensku stále existuje priestor pre výskum v tejto oblasti, ktorý si vyžaduje použitie najnovších ekonometrických metód. Z doterajších výsledkov vyplýva, že (až na niekoľko výnimiek, akými sú napr. ceny výrobcov a spotrebiteľské ceny hovädzieho mäsa (POKRIVČÁK a RAJČÁNIOVÁ, 2014)) ceny pozdĺž dodávateľských reťazcov ako aj medzi jednotlivými regionálnymi trhmi sú kointegrované. Viaceré štúdie navyše poukazujú na existenciu asymetrie v reakciách cien na pozitívne a negatívne cenové šoky (POKRIVČÁK a RAJČÁNIOVÁ, 2014; KHARIN a kol., 2017; WELDESENBET, 2013; VARGOVÁ a RAJČÁNIOVÁ, 2017). Autori sa tiež zhodujú v názore, že v takýchto prípadoch vertikálneho prenosu cien predstavuje stratu blahobytu pre spotrebiteľov, pretože spotrebiteľia nemajú prospech z poklesu cien výrobcov, ale naopak znášajú len rast cien. K zlepšeniu situácie by pomohlo zvýšenie transparentnosti tvorby cien v dodávateľskom reťazci, rozdelenia marží, posilnenie pozície producentov a zabránenie zneužívania dominantného postavenia niektorých subjektov na trhu. V tomto kontexte je potrebné aj riešenie na úrovni EÚ. Európska Komisia (2013) identifikovala hlavné spôsoby neférových praktík v dodávateľských reťazcoch a zverejnila tzv. Zelenú knihu o nekalých obchodných praktikách v Európe v rámci dodávateľských reťazcov. Táto publikácia obsahuje históriu vývoja, súčasnú situáciu a základné druhy nekalých obchodných praktík. V júni 2016 Európsky parlament vyzval Komisiu, aby predložila návrh právneho rámca týkajúceho sa nekalých obchodných praktík. V septembri 2016 Európsky hospodársky a sociálny výbor uverejnil správu vyzývajúcu Komisiu a členské štáty, aby prijali opatrenia na zabránenie nekalých obchodných praktík zavedením zosúladenej siete orgánov EÚ pre presadzovanie práva s cieľom vytvoriť rovnaké podmienky v rámci jednotného trhu. Následne, v decembri 2016 Rada vyzvala Komisiu, aby vykonala posúdenie vplyvu s cieľom navrhnúť právny rámec alebo opatrenia na riešenie nečestných obchodných praktík (SMERNICA EP - návrh, 2018/0082).

Literatúra

- [1] ABASSIAN, M., BIDABADI, F. S., & EBRAHIMZADEH, H. (2010). Efficiency of date marketing system in Sistan & Bluchestan of Iran; a marketing margin approach. In: *Agricultural Economics*, 56(1), 43-50. ISSN 0139-570X
- [2] AGUERO, J. M. (2004). Asymmetric price adjustments and behavior under risk: Evidence from Peruvian agricultural markets (No. 377-2016-20802)
- [3] ACHIKE A.I, ANZAKU T.A.K. (2010). Economic Analysis of the Marketing Margin of Benniseed in Nasarawa State, Nigeria. In: *Agro-Sci. J. Trop. Agric. Food Environ. Ext.* 9(1):47-55. ISSN 1119-7455
- [4] BACON, R. W. (1991) Rockets and feathers: the asymmetric speed of adjustment of UK retail gasoline prices to cost changes. In: *Energy Economics* 13(3): 211–218. ISSN: 0140-9883

- [5] BAKUCS, Z., FERTŐ, I. (2006). Marketing margins and price transmission on the Hungarian beef market. In: *Acta Agriculturae Scand Section C*, 3(3-4), 151-160. ISSN 1650-7541
- [6] BOJNEC, S., (2002). Price Transmission and Marketing Margins in the Slovenian Beef and Pork Markets During Transition. European Association of Agricultural Economists 2002 International Congress, Zaragoza (Spain), August, 28-31
- [7] BOLOTOVA, Y. V., NOVAKOVIC, A. M. (2012). The impact of the New York state milk price gouging law on the price transmission process and supermarket pricing strategies in the fluid whole milk market. In: *Agribusiness*, 28(4), 377-399. ISSN:1520-6297
- [8] BUNTE, F. (2006). Pricing and performance in agri-food supply chains. In: *Quantifying the agri-food supply chain*, 39-47. ISBN 978-1-4020-4692-6
- [9] BUSSE, M., SILVA-RISSO, J., ZETTELMEYER, F. (2006). \$1,000 cash back: The pass-through of auto manufacturer promotions. In: *The American Economic Review*, 96(4), 1253-1270. ISSN 0002-8282
- [10] CARAMBAS, M.C.D.M. (2005). Analysis of marketing margins in eco-labeled products. In presentation at the XIth Congress of the EAAE (European Association of Agricultural Economists), 'The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System', Copenhagen, Denmark.
- [11] CARMAN, H.F. (1998). California milk marketing margins. In: *Journal of Food Distribution Research*, 29, 1-6. ISSN 0047-245X
- [12] CONFORTI, P. (2004). Price transmission in selected agricultural markets. FAO Commodity and trade policy research working paper, 7.
- [13] ČECHURA, L., ŠOBROVÁ, L. (2008). The price transmission in pork meat agri-food chain. In: *Agric. Econ.–Czech*, 54(2008), 2. ISSN 0139570X
- [14] DAWE, D., MALTSOGLU, I. (2009). Analyzing the impact of food price increases: assumptions about marketing margins can be crucial. ESA Working Paper No. 09-02.
- [15] EC. (2009). European Commission. Analysis of price transmission along the food supply chain in the EU, Brussel. Dostupné na: <www.groupedebruges.eu/sites/default/files/publications/downloads/publication16067_price_transmission_ec.pdf>
- [16] ECONOMICS, L. (2004). Investigation of the determinants of farm-retail price spreads: final report to DEFRA. Retrieved December, 5, 2017.
- [17] ENGLE, R. F., GRANGER, C. W. (1987). Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing. In: *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 251-276. ISSN 1468-0262
- [18] EURÓPSKA KOMISIA, (2013): Green Paper on Unfair Trading Practices in the Business-to-Business Food and Non-Food Supply Chain in Europe /* COM/2013/037 Final */. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52013DC0037&qid=1546938311924>
- [19] FERNÁNDEZ-AMADOR, O., BAUMGARTNER, J., CRESPO-CUARESMA, J. (2010). Milking the prices: the role of asymmetries in the price transmission mechanism for milk products in Austria. WIFO Working Papers, No. 378 July 2010

- [20] FERRUCCI, G., JIMÉNEZ-RODRÍGUEZ, R., ONORANTE, L. (2012). Food price pass-through in the euro area: Non-linearities and the role of the common agricultural policy. In: *International Journal of Central Banking*, 8(1), 179-217. ISSN 1815-4654
- [21] FOUSEKIS, P., KATRAKILIDIS, C., TRACHANAS, E. (2016). Vertical price transmission in the US beef sector: Evidence from the nonlinear ARDL model. *Economic Modelling*, 52, 499-506. ISSN 0264-9993
- [22] FREY, G., MANERA, M. (2007). Econometric models of asymmetric price transmission. In: *Journal of Economic Surveys*, 21(2), 349-415 ISSN 1467-6419
- [23] GARCIA-GERMAN, S., GARRIDO, A., BARDAJI, I. (2014). Evaluating Transmission Prices between Global Agricultural Markets and Consumers' Food Price Indices in the EU. In 2014 International Congress, August (pp. 26-29).
- [24] GILBERT, C. L., MORGAN, C. W. (2011). Food price volatility. In *Methods to analyse agricultural commodity price volatility* (45-61). Springer, New York, NY. ISBN 978-1-4419-7634-5
- [25] GOODWIN, B. K., HARPER, D. C. (2000). Price transmission, threshold behavior, and asymmetric adjustment in the US pork sector. In: *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 32(3), 543-553. ISSN 1074-0708
- [26] GOODWIN, B. K., HOLT, M. T. (1999). Price transmission and asymmetric adjustment in the US beef sector. In: *American Journal of Agricultural Economics*, 81(3), 630-637. ISSN 00029092
- [27] GRANGER, C. W., LEE, T. H. (1989). Investigation of production, sales and inventory relationships using multicointegration and non-symmetric error correction models. In: *Journal of applied econometrics*, 4(S1), p. 145-159. ISSN 1099-1255
- [28] KHARIN, S V. A KOL. (2017). Price transmission on the Slovak dairy market. In *Studies in Agricultural Economics*. 119, 3, p. 148-155. ISSN 1418-2106.
- [29] KINNUCAN, H. W., FORKER, O. D. (1987). Asymmetry in farm-retail price transmission for major dairy products. In: *American journal of agricultural economics*, 69(2), 285-292. ISSN 00029092
- [30] LAJDOVÁ, Z., BIELIK, P. (2013). Vertical price transmission analysis: The case of milk in the Slovak dairy sector. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 7, 89-96. ISSN 1789-221X
- [31] LAJDOVÁ Z., BIELIK P. (2015): The evidence of asymmetric price adjustments. In: *Agric. Econ. – Czech*, 61: 105-115. ISSN 0139-570X
- [32] LAJDOVÁ, Z., BIELIK, P., TURČEKOVÁ, N. (2014). New evidence of price transmission: the case of edam cheese. In *ICABR 2014*. Brno : Mendel University., s. 529--538. ISBN 978-80-7509-223-6
- [33] MCCORRISTON, S., MORGAN, C.W., RAYNER, A.J. (2001). Price transmission: the interaction between market power and returns to scale. In: *European review of agricultural economics*, 28(2). 143-159. ISSN 1464-3618
- [34] MENGEL, C., CRAMON-TAUBADEL, S.V. (2014). Distance and border effects on price transmission: A meta-analysis (No. 37). *GlobalFood Discussion Papers*.
- [35] MEYER, J., CRAMON- TAUBADEL, S. (2004). Asymmetric price transmission: a survey. *Journal of agricultural economics*, 55(3), 581-611. ISSN 1477-9552

- [36] MILLER, D. J., HAYENGA, M. L. (2001). Price cycles and asymmetric price transmission in the US pork market. In: American Journal of Agricultural Economics, 83(3), 551-562. ISSN 00029092
- [37] NIEMI, J., JANSIK, C., HUAN-NIEMI, E. (2011). Price formation and margin behaviour in the Finnish food markets. In 21th IFAMA World Symposium Frankfurt.
- [38] PALKOVIČ, J. (2011). Horizontálna cenová transmisia v cenách pšenice v krajinách strednej Európy. In Kvantitatívne metódy v ekonómii 2011. Medzinárodný seminár. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita., ISBN 978-80-552-0680-6
- [39] PALKOVIČ, J. (2012). Transmisia zmeny cien na globálnom trhu do slovenských cien jačmeňa: Transmission of the global market changes to Slovak barley price. In Global commodity markets: new challenges and the role of policy : International Scientific Days. s. 249--258. ISBN 978-80-552-0792-6
- [40] PALKOVIČ, J., SOJKOVÁ, Z. (2012). Modelovanie cenovej transmisie vybraných poľnohospodárskych komodít. 1. vyd. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita. 119 s. ISBN 978-80-552-0956-2
- [41] PELTZMAN, S. (2000). Prices rise faster than they fall. In: Journal of political economy, 108(3), 466-502. ISSN 00223808
- [42] PETERSON, E. B. (2004). A Comparison of Marketing Margins Across Sectors, Users, and Regions. In 7th Annual Conference on the Global Economic Analysis. Washington, DC: June (p. 17-19).
- [43] POKRIVČAK, J., RAJCANIOVA, M. (2014). Price transmission along the food supply chain in Slovakia. In: Post-Communist Economies, 26(4), 555-568. ISSN 1463-1377
- [44] POWERS, N. J. (1995). Sticky short- run prices and vertical pricing: Evidence from the market for iceberg lettuce. In: Agribusiness, 11(1), 57-75. ISSN 1520-6297
- [45] RAJCANIOVA, M., POKRIVČAK, J. (2013). Asymmetry in price transmission mechanism: the case of Slovak potato market. In: Review of Agricultural and Applied Economics, 16(2), 16-23. ISSN 1336-9261
- [46] RAY, S., CHEN, H., BERGEN, M. E., LEVY, D. (2006). Asymmetric wholesale pricing: theory and evidence. In: Marketing Science, 25(2), 131-154. ISSN 0732-2399
- [47] REED, A. J., ELITZAK, H., WOHLGENANT, M. K. (2002). Retail-farm price margins and consumer product diversity. USDA, Electronic Report from the Economic Research Service. (No. 1488-2016-124160).
- [48] RICHARDS, T. J., POFAHL, G. M. (2009). Commodity prices and food inflation. In: American Journal of Agricultural Economics, 91(5), 1450-1455. ISSN 00029092
- [49] SALAS, J. I. S. (2002). Asymmetric price adjustments in a deregulated gasoline market. Philippine Review of Economics, 39(1), 38-71. ISSN 0115-9011
- [50] SERRA, T., GOODWIN, B. K. (2003). Price transmission and asymmetric adjustment in the Spanish dairy sector. In: Applied Economics, 35(18), 1889-1899. ISSN 0003-6846
- [51] SHIN, D. (1994). Do product prices respond symmetrically to changes in crude prices?. OPEC review, 18(2), 137-157.
- [52] SMERNICA EP - PROPOSAL, 2018/0082, (2018): Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on unfair trading practices in business-to-business relationships in the food supply chain. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0173>

- [53] VARGOVA, L., RAJCANIOVA, M. (2017). Mathematical and econometric methods in price transmission analysis. In: Mathematics in Education, Research and Applications. 3. 57-65. 10.15414/meraa.2017.03.02.57-65. ISSN 2453-6881
- [54] VARGOVA, L., RAJCANIOVA, M. (2017). Spatial Price Transmission of Milk Prices Among the Visegrad Countries. In: Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development, 6(2), 79-83. ISSN 1339-3367
- [55] VARGOVA, L., RAJCANIOVA, M. (2017). Vertical price transmission in selected agricultural markets in Slovakia. In: Managerial trends in the development of enterprises in globalization ERA. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita. (2017), s. 268--279. ISBN 978-80-552-1739-0
- [56] VAVRA, P., GOODWIN, B. K. (2005). Analysis of Price Transmission Along the Food Chain, OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, (3), 58. Dostupné na: www.oecd.org/agriculture/agriculturalpolicies/40459642.pdf.
- [57] WARD, R. W. (1982). Asymmetry in retail, wholesale, and shipping point pricing for fresh vegetables. In: American Journal of Agricultural Economics, 64(2), 205-212. ISSN 00029092
- [58] Weldesenbet, T. (2013). Asymmetric price transmission in the Slovak liquid milk market. In: Agricultural Economics 59, no. 11. 512-524. ISSN 1574-0862
- [59] ZACHARIASSE, V., BUNTE, F. (2003). How are farmers faring in the changing balance of power along the food chain. In: Beitrag zur Conference on Changing Dimensions of the Food Economy: Exploring the Policy Issues, Den Haag (Vol. 6, No. 7, p. 0-005).

Došlo 21.1. 2019

Kontaktné adresy

Ing. Lucia Vargová

doc. Ing. Miroslava RAJČÁNIOVÁ, PhD.

Slovenská poľnohospodárska univerzita, tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, SR

tel. 037 6414 593 e-mail xvargoval@uniag.sk

tel. 037 6414 586 e-mail miroslava.rajcaniova@uniag.sk

Marián Tóth

Štrukturálne zmeny v poľnohospodárstve na Slovensku po vstupe do EÚ a dopady stropovania priamych platieb

Structural changes in Slovak agriculture after joining EU and the effect of capping direct payments

Abstract *The paper evaluates structural changes in Slovak agriculture resulting from the size structure of the farms. There are large farms in Slovakia which are very dynamic in replacing the labor with capital and using economy of scale. Production focuses on basic commodities and the production of livestock is gradually declining. The overall level of production per hectare is low and one of the reasons is the size structure and the subsequent distribution of CAP subsidies. Only a small share of beneficiaries receive the dominant share of direct payments from the first pillar of the CAP. The European Commission has proposed to Member States capping of direct payments for the period 2021-2027, which can contribute to positive structural change in Slovakia. The paper is assessing the impact of capping of direct payments on farms in Slovakia and analyses the nature of farms that would be affected in the Slovak Republic as well as the redistributive effects of capping.*

Key words *structural changes - labor - farm - capping*

Abstrakt Článok hodnotí štrukturálne zmeny poľnohospodárstva na Slovensku, ktoré vyplývajú z veľkostnej štruktúry fariem. Na Slovensku dominujú veľké farmy, ktoré oveľa dynamickejšie nahrádzajú prácu kapitálom a využívajú ekonomiku z rozsahu. Postupne klesá živočíšna produkcia a rastie podiel rastlinnej produkcie so zameraním na základné komodity. Celková úroveň produkcie z hektára je nízka a jedným z dôvodov je aj veľkostná štruktúra a následná distribúcia prostriedkov Spoločnej poľnohospodárskej politiky. Len malý podiel beneficentov poberá dominantný podiel priamych platieb z I. piliera SPP. Európska komisia navrhla členským štátom povinnosť stropovania priamych platieb v období 2021-2027. Práca analyzuje dopady stropovania priamych platieb z hľadiska charakteru fariem, ktoré by boli na Slovensku stropovaním dotknuté, ako aj z hľadiska prerozdelených efektov stropovania.

Kľúčové slová *štrukturálne zmeny - práca - farma - stropovanie*

Štrukturálne zmeny sú súčasťou vývoja poľnohospodárskeho sektora a boli v literatúre rozsiahle analyzované (CRAMON-TAUBADEL a NIVYEVSKYI, 2012). V rozvojových ekonomikách sa štrukturálne zmeny chápu ako rozdielne usporiadanie výrobných činností

v hospodárstve, zmeny vo výrobných faktoroch medzi jednotlivými odvetviami hospodárstva, zmeny v zamestnanosti, zmeny v produkcii atď. (SILVA a TEIXEIRA, 2008). Niektorí autori zdôrazňujú vplyv štrukturálnych zmien na efektívnosť z hľadiska lepšieho rozdelenia zdrojov (SYRQUIN, 1988), zatiaľ čo iní hodnotia ich vplyv na malé rodinné farmy a ich úlohu pri zachovaní vidieckej vitality a rozvoja (BROOKS a NASH, 2002). Dôsledky štrukturálnych zmien v poľnohospodárstve sú mnohorozmerné a ovplyvňujú širokú škálu hospodárskych, sociálnych a environmentálnych faktorov.

Štrukturálne zmeny v poľnohospodárstve - ako vo všetkých ostatných odvetviach hospodárstva - sú charakterizované trvalou zmenou rozdelenia výrobných faktorov: práce, pôdy a kapitálu. Zvyčajne zahŕňajú odchod pracovnej sily do iných sektorov a pokles počtu fariem s následným rastom priemernej veľkosti fariem (BOGDANOV et al., 2017). Niektorí autori chápu štrukturálne zmeny komplexnejšie a nielen na úrovni primárnej produkcie. Zahŕňajú aj ďalšie segmenty potravinového reťazca a v širšom zmysle celé vidiecke hospodárstvo (BALMANN et al., 1996, SWINNEN et al., 2005). Transformačný proces v poľnohospodárstve krajín strednej a východnej Európy začal na začiatku 90. rokov a viedol k významným zmenám v sektore poľnohospodárstva. Intenzita, komplexnosť a dynamika týchto zmien boli neočakávané v porovnaní s predchádzajúcimi skúsenosťami (DEININGER, 2002). Vzhľadom na rozsah zmien a heterogénnosť pôvodných podmienok nie je prekvapujúce, že aj po takmer troch desaťročiach reforiem je poľnohospodárstvo krajín strednej a východnej Európy výrazne rozdielne. Niekoľko autorov naznačuje, že rozdiely medzi pôvodne socialistickými krajinami sú ešte väčšie v roku 2010 ako v 90. rokoch minulého storočia (MMF, 2003). Konečným výsledkom je súčasný stav, ktorý je charakteristický existenciou relatívne veľkých a efektívnych poľnohospodárskych podnikov v Českej republike, malých samozásobiteľských fariem v Bulharsku, vysoko špecializovaných veľkých poľnohospodárskych podnikov v bývalom východnom Nemecku a malých a rôznorodých poľnohospodárskych podnikov v Slovinsku (BUCHENRIEDER et al., 2007).

CHAVAS (2001) považuje za faktory určujúce štruktúru poľnohospodárstva:

1. Poľnohospodársku produkciu a jej štruktúru;
2. Štruktúru fariem v zmysle veľkosti fariem, organizácie fariem, technologického vybavenia, ekonomickej výkonnosti;
3. Rozhodnutia o vstupe a výstupe z odvetvia, mobilitu zdrojov v poľnohospodárstve a trhy.

Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie znamenal významné zmeny hlavne v dotačnej a podpornej politike. Po vstupe do EÚ sa podpora poľnohospodárskych podnikov v SR realizuje v súlade so Spoločnou poľnohospodárskou politikou kombináciou zdrojov z rozpočtu EÚ a štátneho rozpočtu.

Najviditeľnejším aspektom vstupu SR do EÚ v poľnohospodárstve je podstatný nárast priamych platieb, ktoré výrazne podporili príjmy poľnohospodárov (POKRIVČÁK, 2009). Na druhej strane sú však priame platby v nových členských štátoch EÚ stále nižšie ako v starých. Rozdiely sa však postupne znižujú. Výrazné zvýšenie podpôr v porovnaní s predvstupovým obdobím ovplyvnilo kladný výsledok hospodárenia celého odvetvia. V porovnaní

s predvstupovým rokom bolo všetko toto výrazné zvýšenie v prospech rastlinnej výroby, zatiaľ čo v živočíšnej výrobe bola úroveň podpôr nižšia (IZAKOVIČOVÁ a ĎURIČOVÁ, 2006).

Poľnohospodárska prvovýroba je pomerne málo flexibilná v porovnaní so sférami priemyslu a služieb, čo je okrem iného spôsobené závislosťou poľnohospodárstva na hospodárskom roku. Táto skutočnosť determinuje vplyv agrárnej politiky na reguláciu poľnohospodárstva, a to tak, že účinok finančných prostriedkov vynaložených na konkrétne účely sa prejaví až v ďalšom časovom horizonte (STŘELEČEK a LOSOSOVÁ, 2007).

Metodický postup

Cieľom článku je zhodnotenie základných štrukturálnych zmien na Slovensku na základe zdrojov Poľnohospodárskej platobnej agentúry, Zelených správ MPRV SR a Eurostatu.

Na analýzu dopadov stropovania na slovenské poľnohospodárstvo bola využitá databáza Informačné listy Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR s údajmi za rok 2016. Z databázy boli čerpané údaje o vyplatených priamych platbách na farmu, osobných nákladoch ako aj charakteristiky fariem z hľadiska štruktúry výroby, počtu zamestnancov, počtu obhospodarovanej pôdy a zisku. Metodicky boli farmy rozdelené na dve skupiny:

- zastropované a
- nezastropované.

Zastropované farmy sú farmy, ktoré by stratili časť podpory v prípade stanovenia stropu zo strany EÚ resp. národnej autority (MPRV SR). Nezastropované sú farmy, ktorých aktuálna výška podpory nedosahuje stanovený strop. Dopady stropovania boli analyzované pre prípad započítania ako aj nezapočítania osobných nákladov. Miera stropovania vychádza z Návrhu nariadenia o strategických plánoch pre SPP EÚ pre programovacie obdobie 2021-2027, ktoré pri stropovaní umožňuje odpočítať mzdové náklady a redukcia platieb je nasledovná (Tab. 1):

Tab. 1 Návrh stropovania priamych platieb v rokoch 2021-2027

Proposal for capping direct payments in the period 2021-2027

Suma nároku priamych platieb farmy (v EUR) ¹	Percento redukcie ²
<60 000	0 %
60000-75 000	25 %
75 000-90 000	50 %
90 000-100 000	75 %
>100 000	100 %

Prameň: Nariadenie o strategických plánoch 2018³

1/Amount of direct payments per farm (in EUR), 2/ reduction of direct payments in %, 3/ Source: Strategic Plans Regulation 2018

Vlastná práca

Slovenské poľnohospodárstvo je poznačené vplyvom kolektivizácie. Veľké poľnohospodárske podniky vo forme družstiev a štátnych podnikov boli jedinou formou hospodárenia počas obdobia 1948-1989. Pod vplyvom kolektivizácie zanikli súkromní roľníci

a rodinné farmy. Vznikli veľké poľnohospodárske podniky s rozlohou nad 1000 ha a namiesto súkromných roľníkov družstevníci. V tomto období zohrávalo poľnohospodárstvo významnú úlohu v zamestnanosti na vidieku.

V súčasnom období pretrvávajú na Slovensku dominancia veľkých fariem. Z tabuľky č. 2 vyplýva, že počet fariem rastie. Podľa údajov PPA SR v roku 2016 dosiahol počet fariem poberajúcich dotácie 18 984 a od roku 2007 sa o 3 674 zvýšil. Z hľadiska početnosti od roku 2007 rastú všetky veľkostné kategórie fariem s výnimkou fariem nad 500 hektárov. Z hľadiska početnosti dominujú na Slovensku farmy do 5 hektárov, ktorých bolo v roku 2016 42,33 %. Dominancia veľkých fariem je zreteľná z podielu na obhospodarovanej pôde. Podľa Poľnohospodárskej platobnej agentúry v roku 2016 997 subjektov obhospodarovalo až 1,340 mil. hektárov z celkového počtu 1,872 mil. hektárov s nárokom na dotácie vo forme Jednotnej platby na plochu. 5,25 % subjektov obhospodaruje 71,58 % pôdy. V priemere na jeden subjekt kategórie fariem nad 500 hektárov pripadá 1 343,7 hektárov.

Tab. 2 Štruktúra fariem na Slovensku z hľadiska veľkosti v rokoch 2007 a 2016

Structure of farms in Slovakia based on size of the farm in 2007 and 2016

Rok ¹		Výmera farmy [ha] ⁴							Súčet ⁵
		0 - 5	5 - 10	10 - 50	50 - 100	100 - 250	250 - 500	>500	
2007	Počet fariem ²	7 356	2 398	2 736	697	709	402	1 012	15 310
	Pôda v ha ³	18 431	16 827	60 522	49 520	112 255	143 651	1 478 026	1 879 232
2016	Počet fariem ²	8 037	3 367	4 262	925	868	528	997	18 984
	Pôda v ha ³	20 450	24 027	92 597	65 911	138 338	190 986	1 339 639	1 871 948

Prameň: Poľnohospodárska platobná agentúra, vlastné spracovanie⁶

1/ Year, 2/ number of farms, 3/ land in ha (UAA), 4/ farm UAA, 5/ total, 6/ Source: Agricultural Payment Agency, own work

Situácia na Slovensku je odlišná od situácie vo väčšine členských štátov EÚ. Vo väčšine iných členských štátoch EÚ dominujú malé rodinné farmy. Výhodou veľkých fariem je využitie ekonomiky z rozsahu. Ide o výhodu, kedy veľké farmy benefitujú vo forme nižších jednotkových nákladov v porovnaní s malými farmami. V EÚ je podpora vo forme Spoločnej poľnohospodárskej politiky odviazaná od produkcie a farmy dostávajú finančné prostriedky z I. piliera SPP buď na základe historického princípu, alebo na základe veľkosti obhospodarovanej pôdy. Výška platby na jedného beneficienta je v jednotlivých krajinách rozdielna. Väčšina fariem v EÚ poberá platby od 2 000-20 000 EUR (33,82 % platieb) a 20 000-200 000 EUR (45,09 % platieb). Na Slovensku až 22 % platieb bolo vo výške viac ako 500 000 EUR, zatiaľ čo priemer EÚ v tejto veľkostnej kategórii je len 4,67 %.

Na Slovensku veľké farmy obhospodarujú až 71,58 % pôdy. Vzhľadom na aplikáciu Jednotnej platby na plochu ako nástroja na rozdeľovanie priamych platieb z I. piliera to znamená, že 71,58 % SAPS na Slovensku dostáva len 997 subjektov. Je logické, že rovnaké nástroje spôsobujú rôzne zmeny a reakcie fariem v jednotlivých krajinách na jednotlivé nástroje SPP EÚ. Vstupom do EÚ sa na Slovensku začala aplikovať Spoločná poľnohospodárska politika EÚ. Farmy generujú zisk pre vlastníka, ktorý je kladným rozdielom medzi výnosmi a nákladmi. Výnosy v bežných cenách v poľnohospodárstve od roku 2004 stagnujú (Tab. 3).

Celkové výnosy odvetvia poľnohospodárstva v roku 2004 boli 2,2103 mld. EUR (prepočítané konverzným kurzom) a v roku 2016 2,2315 mld. EUR. Zisk poľnohospodárstva v roku 2004 bol 52,2 mil. EUR a v roku 2016 50,4 mil. EUR. Z hľadiska výnosov a rentability poľnohospodárstva bol kritický rok 2009. Dôvodom prepadu výnosov boli nepriaznivé klimatické podmienky ako aj pokles cien vybraných komodít.

Tab. 3 Vývoj výnosov, nákladov a zisku fariem na Slovensku v bežných cenách (v mil. EUR)

Development of earnings, cost and profit of farms in Slovakia in current prices (in mil. EUR)

	2004	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Výnosy¹	2210,3	2718,9	1775,8	2019,0	2434,6	2362,0	2349,1	2400,3	2230,7	2231,5
Náklady²	2158,1	2664,3	1879,3	2032,9	2361,0	2327,9	2351,6	2334,6	2193,9	2181,1
Zisk³	52,2	54,7	-103,5	-13,9	73,6	34,1	-2,5	65,7	36,8	50,4

Prameň: Zelená správa MPRV SR⁴

1/ Earnings, 2/ Cost, 3/ Profit, 4/ Source: Green Report – MPRV SR

Z hľadiska produkcie sa farmy na Slovensku zaoberajú najmä rastlinnou výrobou, ktorej produkcia rastie a živočíšna výroba klesá (Tab. 4). V roku 2004 tvoril podiel živočíšnej produkcie 54 % a predstavoval hodnotu 1,0939 mld. EUR. V roku 2016 klesol podiel živočíšnej produkcie na 38 % a predstavoval hodnotu 0,7314 mld. EUR.

Tab. 4 Vývoj hrubej poľnohospodárskej produkcie, rastlinnej a živočíšnej výroby od roku 2004 (v mil. EUR, v %)

Development of gross agricultural production, crop and livestock production since 2004 (in mil. EUR, in %)

	2004	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
HPP¹	2015,6	1820	1644,1	1696,8	2090,9	2213,2	2233,4	2202,6	1944,5	1945
RV²	921,7	816,4	876,2	957,9	1238,3	1230,6	1244,2	1309,5	1160,8	1213,6
ŽV³	1093,9	1003,6	767,9	738,9	852,6	982,6	979,3	893,1	783,7	731,4
Podiel RV⁴	46%	45%	53%	56%	59%	56%	56%	59%	60%	62%
Podiel ŽV⁵	54%	55%	47%	44%	41%	44%	44%	41%	40%	38%

Prameň: Zelená správa MPRV SR⁶

1/ Gross agricultural production, 2/ crop production, 3/ livestock production, 4/ share of crop production, 5/ share of livestock production, 6/ Source: Green Report – MPRV SR

Od roku 2004 došlo k výraznému posunu v štruktúre produkcie. Dominujú komodity, ktoré nie sú náročné na ľudskú prácu, majú nižšiu pridanú hodnotu a umožňujú využitie ekonomie z rozsahu. Najviac fariem sa zaoberá produkciou obilnín a olejní. Producentov ovocia a zeleniny je málo a ich počet výrazne klesá. Je možné konštatovať, že počet fariem zaoberajúcich sa pestovaním komodít rastlinnej výroby náročnejších na pracovnú silu na Slovensku klesá. Na druhej strane rastú počty pestovateľov obilnín a olejní, čo sú typické plodiny vhodné na pestovanie na veľkých plochách s využitím moderných technológií a techniky

znižujúcich nároky na ľudskú prácu. Ekonomika z rozsahu má väčší efekt práve pri týchto komoditách.

Živočišna produkcia na Slovensku prešla od roku 2004 signifikantnými zmenami. Niektoré kategórie zvierat rástli, iné výrazne poklesli. V porovnaní rokov 2004 a 2016 došlo k najvýraznejšiemu poklesu fariem, ktoré sa zaoberali chovom dojníc a ošípaných. Tieto boli tradičnou súčasťou poľnohospodárskej prvovýroby na družstvách a štátnych majetkoch pred rokom 1989. Výrazný pokles zamerania na chov týchto druhov zvierat je z pohľadu chovateľov vysvetľovaný nerentabilitou výroby.

Ostatné druhy živočíšnej výroby ako chov HD, chov oviec ako aj chov hydiny z hľadiska počtu podnikov rástli. Jedným z dôvodov je aj skutočnosť, že pre nárok na platbu z I. piliera je potrebná zaťaženosť VDJ (minimálne 0,3 VDJ na hektár pôdy). Celková hodnota živočíšnej produkcie od roku 2004 má klesajúci charakter.

Zamestnanosť v poľnohospodárstve na Slovensku klesá. Od roku 2004 klesol počet pracujúcich zo 86 600 pracujúcich na 50 100 v roku 2016. V súčasnosti zamestnanosť v poľnohospodárstve klesá vo všetkých členských štátoch EÚ (s výnimkou Írska a Malty). V porovnaní s bazickým rokom 2005 klesol počet pracovných síl v roku 2016 na úroveň 74 % (Tab. 5). V porovnaní s rokom 2005 zo štyroch krajín V4 zamestnanosť podľa Eurostatu klesla najviac práve na Slovensku na úroveň 47,57 % v porovnaní s rokom 2005. Pokles bol nižší v Českej republike, Poľsku a najnižší pokles zamestnanosti v poľnohospodárstve z krajín V4 bol zaznamenaný v Maďarsku.

**Tab. 5 Vývoj počtu pracovných síl vo vybraných členských štátoch EÚ
v porovnaní s rokom 2005 (labor input, v %, 2005=100%)**

*Development of workforce in selected EU member states to base year 2005
(labor input, in %, 2005=100%)*

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
EÚ 28 ¹	91	88	81	79	78	78	76	75	74
Česká republika ²	87	82	78	76	76	76	75	75	75
Nemecko ³	93	91	90	89	88	86	87	85	85
Maďarsko ⁴	82	85	85	84	83	85	89	85	84
Rakúsko ⁵	91	90	87	86	86	85	83	82	81
Poľsko ⁶	100	97	84	84	84	85	85	85	85
Slovensko ⁷	91	87	57	58	58	55	55	49	48

Prameň: Eurostat⁸

1/ EU28, 2/ Czech Republic, 3/ Germany, 4/ Hungary, 5/ Austria, 6/ Poland, 7/ Slovakia, 8/ Source: Eurostat

Veľké farmy na Slovensku majú tendenciu znižovať náklady tým, že znižujú počet pracovníkov. V porovnaní s krajinami s malými farmami je pokles zamestnanosti na Slovensku oveľa vyšší. Veľké farmy na Slovensku sa správajú racionálne a reagujú na súčasné nastavenie SPP. Vo výrobe sa sústreďujú viac na plodiny než na živočíšnu výrobu, ktorá je oveľa intenzívnejšia na prácu. V rastlinnej výrobe sa veľké farmy zameriavajú na produkty s nízkou pridanou hodnotou a plodiny, v ktorých sa môže využívať intenzívna veľká poľnohospodárska

technológia. Preto je rast rastlinnej výroby na Slovensku spôsobený zameraním sa na obilniny a olejninu a výrobu s nízkou pridanou hodnotou.

V rámci pripravovanej novej SPP EÚ Európska komisia predstavila povinné stropovanie priamych platieb. Stropovanie je nástroj, kedy je administratívne limitovaná maximálna výška podpory na jednu farmu a vzhľadom na odpojenie platieb od produkcie o dopade stropovania na jednotlivé farmy primárne rozhoduje veľkosť obhospodarovanej plochy. Dopady stropovania závisia od štruktúry fariem, veľkosti národnej obálky (rozpočtu) na priame platby, spôsobu aplikácie SPP na národnej úrovni, štruktúry produkcie ako aj od veľkosti osobných nákladov, a teda aj od mzdovej úrovne v členskom štáte. Stropovanie je zatiaľ v návrhu definované ako povinné a stropované sú priame platby nad 60 000 EUR na jednu farmu. Dopady stropovania na farmy na Slovensku sú výrazne ovplyvnené možnosťou započítania mzdových nákladov (Tab. 6).

Ak by bolo stropovanie povinné na úrovni 60 000 EUR na farmu bez možnosti započítania miezd, bol by vplyv na Slovensku signifikantný. Stropovaním by bolo dotknutých až 1004 fariem a viac ako 1,2 mil. ha pôdy, na ktorej tieto farmy hospodária. Bez započítania miezd nie je rozdiel medzi zastropovanými a nezastropovanými farmami z hľadiska produkcie a zamestnanosti. Prerozdeľovací efekt stropovania by bol veľký a stropovanie bez miezd by na Slovensku ovplyvnilo 42 % priamych platieb.

Tab. 6 Dopady stropovania priamych platieb na farmy na Slovensku

Effects of capping direct payments in Slovakia

	Bez miezd ⁷		So mzdami ⁸	
	Stropované ⁹	Nestropované ¹⁰	Stropované ⁹	Nestropované ¹⁰
Počet fariem¹	1004		282	
Podiel rastlinnej výroby²	65,70%	60,70%	81,90%	62,10%
Produkcia v EUR na ha³	832	993	615	917
Zamestnanosť na 100 ha⁴	2,2	2,45	0,79	2,56
Zisk na ha v EUR⁵	42	99	78	47
Zastropovaná suma (% PP)⁶	42%		6%	

Prameň: vlastné prepočty¹¹

1/ Number of farms, 2/ share of crop production, 3/ value of production in EUR/ha, 4/ employment per 100 ha, 5/ profit per ha in EUR, 6/ capped amount (in % of direct payments), 7/ without salaries, 8/ with salaries, 9/ capped farms, 10/ non capped farms, 11/ Source: own calculations

Podľa súčasného návrhu sa strop navyšuje o vyplatené mzdy vrátane odvodov zamestnávateľa. V tomto prípade by stropovaním bolo dotknutých 282 fariem a 270 000 ha pôdy, na ktorej tieto farmy hospodária. So započítaním miezd existuje rozdiel medzi zastropovanými a nezastropovanými farmami z hľadiska zamestnanosti, štruktúry a objemu produkcie a ziskovosti. Je možné konštatovať, že zastropované by v tomto prípade boli farmy, ktoré sa z hľadiska štruktúry produkcie zaoberajú takmer výlučne rastlinnou výrobou, lebo tržby z predaja rastlinnej výroby tvoria až 81,9 %. Podiel rastlinnej výroby nezastropovaných fariem je 62,1 %. Hodnota produkcie z hektára zastropovaných fariem je 615 EUR, čo je len 67 % z hodnoty produkcie nezastropovaných fariem (917 EUR). Ďalšou významnou

charakteristikou zastropovaných fariem je nízka zamestnanosť. Potenciálne zastropované farmy zamestnávajú len 0,79 osôb na 100 ha, zatiaľ čo priemer za nezastropované farmy je 2,56 osôb na 100 ha. Z hľadiska ziskovosti by stropovaním boli ovplyvnené farmy s priemerným ziskom na hektár 78 EUR, zatiaľ čo skupina nezastropovaných fariem dosahovala priemerný zisk z hektára 47 EUR. Stropovaním by na Slovensku boli negatívne ovplyvnené farmy, ktoré:

- viac prispievajú k nízkej produkcii poľnohospodárskej výroby,
- viac prispievajú k zmene štruktúry výroby smerom k poklesu živočíšnej produkcie,
- viac prispievajú k poklesu zamestnanosti v poľnohospodárstve a
- sú ziskovejšie.

Záver

Po vstupe Slovenska do EÚ sa zmenila štruktúra poľnohospodárskej produkcie. Hrubá poľnohospodárska produkcia v bežných cenách od roku 2004 na Slovensku nerastie. Zvyšuje sa podiel rastlinnej produkcie a výrazne klesá podiel živočíšnej produkcie. Živočíšna produkcia nie je rentabilná a podpora vo forme priamych platieb (SAPS) zvýhodňuje farmy na základe obhospodarovanej pôdy. Farmy sa správajú racionálne a orientujú sa na produkciu, ktorá je rentabilná. Len malá časť dotácií je smerovaná do oblasti živočíšnej výroby. Najviac poklesli počty fariem zaoberajúcich sa tradične produkciou mlieka a chovom ošipáných. V oblasti rastlinnej výroby došlo k najväčšiemu prepadu v početnosti fariem zaoberajúcich sa pestovaním ovocia a zeleniny. Ide pritom o výrobu náročnú na prácu.

Na Slovensku klesá počet pracovníkov v poľnohospodárstve najviac spomedzi krajín V4 a vyšší pokles pracovných síl spomedzi krajín EÚ bol len v Bulharsku. Podľa štatistiky Eurostatu na Slovensku pri porovnaní s bazickým rokom 2005 klesol počet pracovných síl na úroveň 47,57 %. Viac klesá počet pracovníkov vo veľkých farmách, lebo ide o nájomnú pracovnú silu. Malé farmy z hľadiska pracovnej sily majú nižší podiel nájomnej pracovnej sily a zväčša sa spoliehajú na rodinných príslušníkov. Veľké farmy sú dobre kapitálovo vybavené a nahrádzajú prácu technikou. Menia štruktúru výroby tak, aby mohli profitovať z ekonomiky z rozsahu. Na Slovensku to zvýhodňuje produkciu obilnín a olejní a znevýhodňuje produkciu ovocia, zeleniny a živočíšnu výrobu. Pokles pracovných síl má negatívny vplyv na rozvoj vidieckych oblastí, lebo pracovníci v poľnohospodárstve štandardne žijú práve vo vidieckych oblastiach. Podpora príjmu ako jeden zo základných cieľov prostriedkov z I. piliera SPP sa realizuje vo vzťahu k farmám. Na Slovensku je kvôli veľkej priemernej obhospodarovanej pôde na jednu farmu počet beneficiarov podpôr v porovnaní s krajinami s malými farmami menší. Nájomná pracovná sila vo forme zamestnancov benefituje z dotácií len nepriamo, lebo cena práce je určená trhom a zvýšenie dotácií priamo nezvyšuje príjem nájomnej pracovnej sily. Výsledkom poklesu pracovných síl je nízka zamestnanosť na 100 ha pôdy na Slovensku, ktorá dosahovala v roku 2013 2,70 pracovníka na 100 ha. Porovnateľný počet pracovníkov je v krajinách s podstatne vyššou cenou práce, ako napríklad v Luxembursku. Ostatné krajiny V4 majú vyššiu zamestnanosť na 100 ha.

Na základe individuálnych údajov o farmách bol analyzovaný dopad stropovania priamych platieb na Slovenské poľnohospodárstvo. Pomocou údajov za rok 2016 je možné konštatovať, že v prípade uplatnenia stropovania priamych platieb na Slovensku v rámci SPP 2021-2027 je

potrebné zohľadniť osobné náklady, t.j. navýšiť strop o hodnotu osobných nákladov fariem. Len tento spôsob stropovania rozdeľuje farmy na skupinu menej aktívnych fariem a skupinu viac aktívnych fariem. Bez započítania osobných nákladov stropovanie pôsobí diskriminačne voči veľkým farmám a limituje príjem na beneficienta bez zohľadnenia špecifik krajiny. Špecifikom Slovenska je veľkosť fariem a z toho vyplývajúci veľký podiel nájomnej pracovnej sily (hired workforce). Veľké farmy majú veľký podiel pracovníkov vo forme zamestnancov a na Slovensku je len malý podiel malých fariem na pôde, ktoré majú pracovnú silu najmä v podobe členov rodiny. V prípade uplatňovania osobných nákladov ako sumy navyšujúcej strop zníženie zamestnanosti a úspora osobných nákladov znižuje strop. Farmy zvyšujúce svoju efektívnosť zvyšovaním produkcie neprichádzajú stropovaním o finančné prostriedky. Len farmy zvyšujúce svoju efektívnosť redukciou osobných nákladov prichádzajú o finančné prostriedky. Dobré nastavený systém stropovania priamych platieb na Slovensku môže redukovať pokles zamestnanosti a motivovať farmy k rastu hodnoty produkcie. Práve prudký pokles zamestnanosti a nízka hodnota produkcie sú dva základné problémy poľnohospodárstva na Slovensku.

PodĎakovanie

Článok vznikol s podporou vedeckých projektov VEGA číslo 1/0666/17 s názvom Vplyv integrácie a globalizácie na podnikateľské riziko v poľnohospodárstve na Slovensku a APVV-15-0552 s názvom Vplyv finančných trhov a poľnohospodárskych politík na agropotravinársky sektor.

Literatúra

- [1] BALMANN, A. - ODENING, M. - WEIKARD, H.P. - BRANDES, W. (1996): Path-dependence without increasing returns to scale and network externalities. In: J. Econ. Behav. Organ. 29 (1), pp.159-172
- [2] BOGDANOV, N.- RODIĆ, V. - VITTUARI, M. (2017): Structural change and transition in the agricultural sector: Experience of Serbia. In: Communist and Post-Communist Studies, Vol. 50, Issue 4, pp. 319-330
- [3] BROOKS, K. - NASH, J. (2002): The rural sector in transition economies. In: Gardner, B., Rausser, G. (Eds.), Handbook of Agricultural Economics, Vol. 2. Elsevier, Amsterdam.
- [4] BUCHENRIEDER, G. - MEOLLERS, J. - HAPPE, K. - DAVIDOVA, S. - FREDRIKSSON, L. - BAILEY, A. - GORTON, M. - KANCS, D. - SWINNEN, J. - VRANKEN, L. - HUBBARD, C. - WARD, N. - JUVAN_CI_C, L. - MILCZAREK, D. - MISHEV, P. (2007): Conceptual framework for analyzing structural change in agriculture and rural livelihood. In: Discussion Paper No. 113, IAMO. Dostupné na: <https://ageconsearch.umn.edu/record/91737/files/dp113.pdf> (stiahnuté 28.1.2018).
- [5] CRAMON-TAUBADEL, S. - NIVYEVSKYI, O. (2012): Twenty years of research on transition in agricultural economics journals. In: Eur. Rev. Agric. Econ. 39 (2), pp. 335-359. ISSN 0165-1587

- [6] DEININGER, K. (2002): Agrarian reforms in Eastern European countries: lessons from international experience. In: Journal of International Development. 14, pp. 987-1003, www.interscience.wiley.com
- [7] CHAVAS, J. P. (2001): Structural change in agricultural production: economics, technology and policy. In: Handbook of Agricultural Economics, Elsevier, Volume 1, Part A, 2001, pp. 263-285.
- [8] IZAKOVIČOVÁ, B. - ĎURIČOVÁ, I. (2006): Implementácia Spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ v SR. In: Ekonomika poľnohospodárstva, roč. 6, č.3, s. 43-50, ISSN 1335-6186
- [9] ROAF, J. - ATOYAN, R. - JOSHI, B. - KROGULSKI, K. (2014): 25 Years of Transition: Post-Communist Europe and the IMF. Washington, D.C. : International Monetary Fund, pp. 62, ISBN 978-1-49830-563-1
- [10] POKRIVČÁK, J. (2009): Poľnohospodári vstupom do EÚ získali. In: Poľnohospodár, roč. 53, 2009, č. 10, s. 1
- [11] SILVA, E.G. - TEIXEIRA, A.C. (2008): Surveying structural change: seminal contributions and a bibliometric account. In: Structural Change and Economic Dynamics, Vol. 19, Issue 4, ISSN 0954-349X
- [12] STŘELEČEK, F. - LOSOSOVÁ, J. (2007): Vliv Společné zemědělské politiky na ekonomickou situaci zemědělských podniků. In: Ekonomika poľnohospodárstva, 2007, č.1, s.15-25, ISSN 1335-6186
- [13] SWINNEN, J.F.M. - DRIES, L.- MACOURS, K. (2005): Transition and agricultural labour. In: Agric. Econ. 32 (1), pp. 15-34
- [14] SYRQUIN, M. (1988): Patterns of Structural Change. In: Handbook of Development Economics (Hollis Chenery T.N. Srinivasan - ed), Vol. I, pp. 203-273

Došlo 30.3.2019

Kontaktná adresa:

Doc. Ing. Marián Tóth, PhD.

Katedra financií

Fakulta ekonomiky a manažmentu, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre,

Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra

Tel. +421 37 6414164 e-mail: marian.toth.fem@gmail.com

Ivona Ďuričová – Ivan Masár

Infraštruktúra turizmu v kontexte s vidieckymi oblast'ami a ubytovacími zariadeniami v SR

Tourism infrastructure in the context of rural areas with accommodation establishments in the Slovak Republic

Abstract *The article deals with tourism infrastructure evaluation in Slovakia for the years 2012 – 2017 with an emphasis on application in rural areas. It provides overview of beds number in areas of the Slovakia according to population density, number of accommodation establishments by categories, data of available beds in all accommodation establishments around tourist most significant regions of the Slovak Republic. In the conclusion authors compare number of beds in particular EU countries to Slovak bed capacities and based on stated information they assess tourist infrastructure situation within conditions of the Slovakia.*

Key words *accommodation establishments – beds – tourist infrastructure – rural areas*

Abstrakt Príspevok sa zaoberá hodnotením vývoja infraštruktúry turizmu na Slovensku za roky 2012 -2017 s dôrazom na jej uplatnenie vo vidieckych oblastiach. Poskytuje prehľad o počte lôžok v oblastiach Slovenska podľa osídlenia, počty ubytovacích zariadení podľa kategórií, údaje o disponibilných lôžkoch vo všetkých ubytovacích zariadeniach v turisticky najvýznamnejších krajoch SR. V závere príspevku autori porovnávajú počty lôžok v jednotlivých krajinách EÚ so slovenskými lôžkovými kapacitami a na základe uvedených informácií hodnotia situáciu turistickú infraštruktúry v podmienkach Slovenska.

Kľúčové slová: ubytovacie zariadenia – lôžka – turistická infraštruktúra – vidiecke oblasti

Slovensko je prosperujúcim miestom pre ekonomický rozvoj regiónov s vidiekom aj prostredníctvom cestovného ruchu a agroturistiky. Vidiecky cestovný ruch je významným zdrojom regionálneho rozvoja najmä v horských oblastiach. Návštevníci majú možnosť spoznať kultúrne tradície, prírodné jedinečnosti krajiny, majú možnosť špecifického spôsobu trávenia voľného času, možnosti spoznať kultúrne a sociálne tradície, podieľať sa na úzko špecializovaných atraktívnych miestnych aktivitách. K tomu sú potrebné aj ubytovacie kapacity s príslušnými službami.

Úspech služieb alebo ubytovania spočíva v špecializácii, prítlačlivosti a uspokojenia potrieb a očakávaní návštevníkov a trhových segmentov v regióne celého vidieckeho cestovného ruchu, konštatujú Palkechová – Svoradová - Virágh (2015). Podľa Fridrichovej (2013) nezanedbateľnú úlohu tu hrá i podnikový manažment, ktorý cieľavedome ovplyvňuje činnosť

každej organizačnej jednotky, vytyčuje smer celému podnikaniu i jeho jednotlivým súčastiam. Platí to pre všetky podniky. Podnikateľské subjekty podnikajúce v oblasti agroturistiky nie sú výnimkou. Podľa OECD (2016) prináša turistický ruch národnej ekonomike priamu hodnotu v podobe predaja tovarov a služieb (napr. z nakupovania surovín zo strany reštaurácií, z poskytovania prepravných služieb, z kultúrnych alebo športových podujatí).

Infraštruktúrna vybavenosť územia Slovenska sa neustále zlepšuje, aj keď jednotlivé regióny vykazujú veľké rozdiely. Najmä v lokalitách mimo Bratislavy, Tatier a miest, ktoré sú sídlami VÚC, existujú ubytovacie a stravovacie zariadenia kvalitou nezodpovedajúce úrovni medzinárodného cestovného ruchu. V mnohých prípadoch ide o zariadenia vybudované v období socializmu na účely viazaného cestovného ruchu. Vo všeobecnosti by sme mohli povedať, že sa kvalita služieb v nich poskytovaných pomaly zvyšuje, ale častokrát nie je adekvátna cenovej realite, uvádza Gregorová a kol. (2015).

Podľa Gúčika (2006) je turista návštevník, ktorý v navštívenom mieste aspoň raz prenocuje. Svetová organizácia cestovného ruchu – World Tourism Organization (WTO) definuje cestovný ruch v širšom slova zmysle ako všetok pohyb človeka mimo miesta bydliska okrem jeho cesty do práce počas doby kratšej ako jeden ucelený rok s cieľom zotavenia, kúpeľnej liečby, poznávania, kultúrneho i športového vyžitia a služobných ciest. Formy cestovného ruchu podľa Jarábkovej (2007) vyjadrujú kvalitatívne a kvantitatívne charakteristiky cestovného ruchu, ktoré sa odvíjajú od rôznych triediacich kritérií. Fungujúce služby, dopravná infraštruktúra, starostlivosť o krajinu, ponuka miestnych produktov, poskytovanie atraktívnych zážitkov prostredníctvom rozmanitých turistických programov sú nevyhnutnosťami pre zabezpečenie príchodu návštevníkov do vidieckych oblastí (World Tourism Organization, 2018).

Mariot (1983) uvádza, že lokalizačné predpoklady tvoria súbor komponentov prírodných a kultúrno-správných, ktoré určujú miesto výskytu (lokalizáciu) cestovného ruchu.

Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky podľa § 30 ods. 2 zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov ustanovuje klasifikačné znaky na ubytovacie zariadenia pri ich zaraďovaní do kategórií a tried. Trieda hotela, ktorá sa vyjadruje vo hviezdíčkach, je určenie minimálnych požiadaviek na vybavenie zariadenia v závislosti od danej kategórie. Označenie od jednej * po päť hviezdíčiek je od najnižšej triedy po najvyššiu. Ubytovacím zariadením je budova, priestor alebo plocha, v ktorom sa verejnosti celoročne poskytuje za úhradu prechodné ubytovanie a s ním spojené služby. Ubytovacie zariadenie je aj sezónne ubytovacie zariadenie poskytujúce ubytovanie a s ním spojené služby najviac deväť mesiacov v roku.

Metodický postup

Infraštruktúra turizmu v naviazanosti s jej významom prevažne vo vidieckych oblastiach bola hodnotená od roku 2012 do roku 2017 za SR a na záver článku je porovnávaná s infraštruktúrou, vyjadrenou počtom lôžok s ostatnými členskými štátmi EÚ.

Príspevok vychádza z kvantifikovaných analýz počtu ubytovacích zariadení v SR, kategórií ubytovacích zariadení, počtu lôžok v ubytovacích zariadeniach podľa oblastí a osídlenia, z vlastných porovnaní a prepočtov z dostupných materiálov. K spracovaniu boli použité

základné matematicko-štatistické metódy, indexová metóda, komparatívna analýza. Informačnými zdrojmi pri vypracovaní príspevku boli údaje zo štatistického úradu, Eurostatu, ako aj ďalšie dostupné informácie z internetových zdrojov.

Vlastná práca

Na území Slovenska sa v ubytovacích zariadeniach v roku 2017 nachádzalo 50,1 % disponibilných lôžok vo vidieckych oblastiach, zatiaľ čo 19,2 % sa nachádzalo v mestách. V porovnaní s EÚ-28, úroveň SR prekračuje priemerný podiel EÚ vo vidieckych oblastiach o 3,8 p. b., zatiaľ čo v mestách bol podiel lôžok v EÚ vyšší ako na Slovensku o 3,6 p. b. Počet lôžok v SR spolu klesol zo 190 306 v roku 2013 na 185 771 lôžok v roku 2017, t. j. o 2,4 % (o 4 535 lôžok), čo zároveň predstavuje 0,6 % z počtu lôžok v EÚ-28. V zriedkavo osídlených oblastiach počet lôžok klesol o 3,3 % a v stredne osídlených o 1,3 %. Opačný vývoj sa zaznamenal v husto osídlených oblastiach, kde sa v rokoch 2013-2016 počet lôžok zvýšil viac ako trojnásobne z 9 112 v roku 2013 na 35 668 lôžok v roku 2017. To naznačuje, že turistická infraštruktúra (meraná počtom lôžok) vo vidieckych oblastiach stagnuje a zvyšuje sa v urbanizovaných oblastiach.

Tab.1 Počet lôžok v oblastiach Slovenska podľa osídlenia

Number of beds in Slovakia's regions by population density

Rok ¹	Počet lôžok spolu ²	Riedko osídlené oblasti ³		Prechodné oblasti ⁶		Husto osídlené oblasti ⁷	
		počet ⁴	% z celk. počtu ⁵	počet ⁴	% z celk. počtu ⁵	počet ⁴	% z celk. počtu ⁵
2013	190 306	96 226	58,3	59 644	36,2	9 112	5,5
2014	183 404	96 226	50,6	59 644	31,3	34 436	18,1
2015	189 634	95 651	50,4	58 887	31,1	35 196	18,6
2016	183 903	92 116	50,1	58 887	32	35 196	19,1
2017	185 771	93 052	50,1	58 889	31,7	35 668	19,2

Prameň: Eurostat ⁸

1/ year, 2/ total number of beds, 3/ sparsely populated areas, 4/ number, 5/ percentage of total number, 6/ transition areas, 7/ densely populated areas, 8/ source: Eurostat

Najvyššiu turistickú intenzitu (počet lôžok na 1 obyvateľa) na Slovensku dlhodobo vykazuje Žilinský kraj. Nasleduje Prešovský, Bratislavský, Nitriansky, Košický a Trenčiansky kraj. Predpokladom pre rozvoj cestovného ruchu je úroveň infraštruktúry zahŕňajúca kvantitatívnu a kvalitatívnu charakteristiku ubytovacích a stravovacích zariadení i ostatných doplnkových služieb. Aj keď sa v posledných rokoch kvalitatívna úroveň ubytovania v slovenskom cestovnom ruchu zlepšila, jedným z problémov je zahraničný manažment ubytovacích zariadení a ich nedostatočná napojenosť na zahraničné hotelové siete, ktoré využívajú efektívny rezervačný systém a majú stabilnú kvalitu služieb. Manažment ubytovacích zariadení by mal venovať neustálu pozornosť konkurentom a porovnávať kvalitu, ako aj a ceny služieb, analyzovať efektívnosť predaja a vyhodnocovať komunikáciu s klientami.

Teritoriálne rozloženie ubytovacích zariadení sa odvíja od koncentrácie prírodných (národné parky, chránené krajinné oblasti) alebo kultúrno-historických atraktivít. V Slovenskej

republike tieto plošne pokrývajú predovšetkým územie Žilinského, Prešovského a Banskobystrického kraja. Viac ako dve tretiny kapacít ubytovacích zariadení v Žilinskom kraji je sústredená na území okresov Liptovský Mikuláš, Ružomberok, Martin a Žilina. Viac ako polovica kapacity ubytovacích zariadení v Prešovskom kraji je sústredená na území okresu Poprad a viac ako tretina kapacít ubytovacích zariadení v Banskobystrickom kraji je sústredená na území okresov Brezno a Banská Bystrica. Najvyššia plošná koncentrácia kapacít ubytovacích zariadení v rámci Slovenskej republiky zahŕňa územie oblasti Vysokých, Západných a Nízkych Tatier, Veľkej a Malej Fatry s príslušnými oblasťami Popradskej, Liptovskej, Turčianskej kotliny a Horehronského podolia.

Turisticky najnavštevovanejšou oblasťou na Slovensku je sever územia, kde v Prešovskom a Žilinskom kraji ubytovacie zariadenia zaznamenávajú ročne približne 40 % z celkového počtu prenocovaní na Slovensku. Najvyššia dynamika vývoja ubytovacích zariadení sa zaznamenala v Bratislavskom kraji. Zároveň je však možné konštatovať, že prenocovania v Bratislavskom kraji majú krátkodobý charakter. V ostatných krajoch tento ukazovateľ vykazuje v zásade vyrovnanú tendenciu.

Tab. 2 Počet ubytovacích zariadení a ich návštevníkov na Slovensku

Number of accommodation establishments and their visitors in Slovakia

Rok ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017/ 2012
Ubytovacie zariadenia spolu ²	3 643	3 485	3 318	3 724	3 489	3 495	95,9
Návštevníci spolu ³	3 774 062	4 048 505	3 727 710	4 330 249	5 023 629	5 375 475	142,4
Domáci návštevníci ⁴	2 246 562	2 378 557	2 252 693	2 609 056	2 996 620	3 213 091	143,0
Zahraniční návštevníci ⁵	1 527 500	1 669 948	1 475 017	1 721 193	2 027 009	2 162 384	141,6
Prenocovania spolu ⁶	10 908 200	11 486 571	10 900 434	12 350 080	14 138 420	14 936 766	136,9
Prenocovania domácich návštevníkov ⁷	6 806 999	7 146 562	6 995 966	7 893 672	8 993 087	9 507 435	133,1
Prenocovania zahraničných návštevníkov ⁸	4 101 201	4 340 009	3 904 468	4 456 408	5 145 333	5 429 331	132,4

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP ⁹

1/ year, 2/ total accommodation establishments, 3/ total visitors, 4/ domestic visitors, 5/ foreign visitors, 6/ total overnight stays, 7/ overnight stays of domestic visitors, 8/ overnight stays of foreign visitors, 9/ Source: Statistical Office of the Slovak Republic, calculations of National Agricultural and Food Centre – Research Institute of Agricultural and Food Economics

Počet ubytovacích zariadení v SR sa znížil v roku 2017 oproti roku 2012 o 4 %, počet návštevníkov za rovnaké obdobie sa zvýšil o 42,4 % (domácich o 43 %, zahraničných návštevníkov o 41,6 %). Pozitívnym faktom je takisto zvýšenie počtu prenocovaní domácich návštevníkov o 33,1 % a o 32,4 % počtu prenocovaní zahraničných návštevníkov.

Tab. 3 Ubytovacie zariadenia podľa kategórií
Accommodation establishments by categories

Rok ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017/2012
ubytovacie zariadenia spolu ²	3 643	3 485	3 318	3 724	3 489	3 495	95,9
v tom ³							
hromadné ubyt.zariadenia ⁴	2 907	2 803	2 687	2 908	2 755	2 772	95,4
z toho ⁵ hotely(motely,botely) a penzióny ⁶	1 473	1 439	1 397	1 509	1 475	1 471	99,9
z toho ⁵							
hotely(motely)***** ⁷	128	133	140	165	175	183	143,0
hotely(motely)*** ⁷	248	290	283	292	300	297	119,8
hotely(motely)** ⁷	130	120	110	108	98	98	75,4
hotely(motely)* ⁷	114	104	96	89	81	73	64,0
z toho ⁵							
horské hotely***až* ⁸	75	72	65	74	79	80	106,7
kongres.hotely*****až*** ⁹	17	20	22	26	26	24	141,2
wellness hotely*****až*** ¹⁰	13	17	19	22	24	27	207,7
kúpeľné hotely*****až*** ¹¹	7	8	13	14	17	16	228,6
boutique hotely*****a**** ¹²	6	7	9	14	11	12	200,0
apartmánové hotely***až* ¹³	12	8	7	7	5	3	25,0
penzióny spolu ¹⁴	814	789	765	852	818	816	100,2
apartmánové domy ¹⁵	0	27					
turistické ubytovne ¹⁶	350	331	315	342	325	315	90,0
chatové osady ¹⁷	63	61	57	60	53	52	82,5
ostatné hromadné ubytovanie ¹⁸	996	945	891	952	856	884	88,8
v tom ³							
kempingy(minikempy), táboriská ¹⁹	70	68	65	63	58	61	87,1
ostatné ²⁰	926	877	826	889	798	823	88,9
ubytovanie v súkromí spolu ²¹	736	682	631	816	734	723	98,2

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VUEPP ²²

1/ year, 2/ total accommodation establishments, 3/ herein, 4/ mass accommodation establishments, 5/ of this, 6/ hotels (motels, hotels) and guest houses, 7/ hotels (motels) by category, 8/ mountain hotels, 9/ congress hotels, 10/ wellness hotels, 11/ spa hotels, 12/ boutique hotels, 13/ apartment hotels, 14/ total guest houses, 15/ apartment houses, 16/ tourist hostels, 17/ holiday villages, 18/ other mass accommodation, 19/ campsites, mini campsites, camping grounds, 20/ other, 21/ private accommodation in total, 22/ Source: Statistical Office of the Slovak Republic, calculations of National Agricultural and Food Centre – Research Institute of Agricultural and Food Economics

Najväčší nárast počtu ubytovacích zariadení podľa kategórií v roku 2017 v porovnaní s rokom 2012 bol u kúpeľných hoteloch, wellness hoteloch a boutique hoteloch s tri a viac hviezdikami. Zníženie stavu za rovnaké obdobie nastalo u jedno a dvojhviezdičkových hoteloch, v chatových osadách a zariadeniach hromadného ubytovania, ako sú kempingy, turistické ubytovne a táboriská.

Tab. 4 Počet lôžok v ubytovacích zariadeniach na Slovensku
Number of beds in accommodation establishments in Slovakia

Rok ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017/2012
počet lôžok spolu ²	163 898	159 857	156 053	164 792	160 939	160 881	98,2
v tom ³							
hromadné ubyt. zariadenia ⁴	155 869	152 416	149 082	155 848	152 624	152 378	97,8
z toho ⁵							
hotely(motely,botely) a penzióny ⁶	92 790	92 261	91 663	96 997	95 774	96 776	104,3
z toho ⁵							
hotely(motely)*****,*** * ⁷	18 713	20 323	21 870	24 247	24 974	26 904	143,8
hotely(motely)*** ⁷	27 551	27 912	27 760	29 237	29 051	28 940	105,0
hotely(motely)** ⁷	12 352	11 365	10 516	10 632	9 806	9 378	75,9
hotely(motely)* ⁷	8 267	7 491	6 950	6 342	6 298	5 816	70,4
z toho ⁵							
horské hotely***až* ⁸	6 755	6 295	5 741	6 881	8 039	7 911	117,1
kongres.hotely*****až* ** ⁹	2 469	2 537	3 113	3 662	3 733	3 389	137,3
wellness hotely*****až*** ¹⁰	1 519	2 113	2 359	2 530	3 018	3 306	217,6
kúpeľné hotely*****až*** ¹¹	1 315	1 447	2 565	2 680	2 918	2 861	217,6
boutique hotely*****a**** ¹²	373	444	493	673	578	626	167,8
apartmánové hotely***až* ¹³	715	495	472	314	199	77	10,8
penzióny spolu ¹⁴	25 745	24 986	24 387	26 372	25 453	25 485	99,0
apartmánové domy ¹⁵	0	904					
turistické ubytovne ¹⁶	21 252	20 309	18 683	18 661	19 578	18 633	87,7
chatové osady ¹⁷	5 402	5 321	4 949	4 932	4 064	3 961	73,3
ostatné hromadné ubytovanie ¹⁸	35 627	33 621	32 931	33 251	31 094	30 546	85,7
v tom ³							
kempingy(minikempy), táboriská ¹⁹	3 114	3 041	3 233	3 196	3 167	3 209	103,1
ostatné ²⁰	32 513	30 580	29 698	30 055	27 927	27 337	84,1
ubytovanie v súkromí spolu ²¹	8 029	7 441	6 971	8 944	8 315	8 503	105,9
Využitie lôžok (v %) ²²	21,4	22,3	24,8	26,1	29,3	31,2	145,8

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP ²³

1/ year, 2/ total number of beds, 3/ herein, 4/ mass accommodation establishments, 5/ of this, 6/ hotels (motels, hotels) and guest houses, 7/ hotels (motels) by category, 8/ mountain hotels, 9/ congress hotels, 10/ wellness hotels, 11/ spa hotels, 12/ boutique hotels, 13/ apartment hotels, 14/ total guest houses, 15/ apartment houses, 16/ tourist hostels, 17/ holiday villages, 18/ other mass accommodation, 19/ campsites, mini campsites, camping grounds, 20/ other, 21/ private accommodation in total, 22/ beds occupancy in percentage, 23/ Source: Statistical Office of the Slovak Republic, calculations of National Agricultural and Food Centre – Research Institute of Agricultural and Food Economics

Počet lôžok v ubytovacích zariadeniach Slovenska bol v roku 2017 o 1,8 % nižší ako v roku 2012, čo súvisí aj so znížením počtu ubytovacích zariadení, a to najmä v kategóriách turistické ubytovne, chatové osady a kempingy (Tab. 4). Trendom posledných rokov pri krátkodobých a dlhodobých pobytoch s osobným účelom alebo pri služobných cestách je ubytovávanie návštevníkov v hoteloch trojhviezdičkovej a vyššej kategórie. Využitie lôžok však bolo v roku 2017 vyššie ako v roku 2012 o 45,8 %.

Tab. 5 Počet lôžok v ubytovacích zariadeniach vo vidieckych oblastiach Slovenska
Number of beds in accommodation establishments in rural areas of Slovakia

Rok ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017/2012
Lôžka spolu ²	141 492	137 176	134 587	142 107	138 469	139 835	98,8
Podiel počtu lôžok na vidieku (v %) ³	86,33	85,81	86,24	86,23	86,04	86,92	100,7

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP ⁴

1/ year, 2/ total number of beds, 3/ number of beds share in countryside (in percentage), 4/ Source: Statistical Office of the Slovak Republic, calculations of National Agricultural and Food Centre – Research Institute of Agricultural and Food Economics

Vzhľadom na hustotu osídlenia má Slovenská republika vidiecky charakter. Počet lôžok v ubytovacích zariadeniach umiestnených vo vidieckych regiónoch sa v roku 2017 v porovnaní s rokom 2012 znížil o 1,2. Podiel lôžok lokalizovaných vo vidieckych oblastiach oproti roku 2012 stúpol o 0,7 %.

Tab. 6 Počet lôžok vo všetkých ubytovacích zariadeniach v turisticky najvýznamnejších krajoch SR
Number of beds in all accommodation establishments in tourist most important regions of the Slovak Republic

Rok ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017/2012
Bratislavský ²	22 406	22 681	21 466	22 685	22 470	21 046	93,9
Žilinský ³	35 963	34 690	33 655	36 050	35 577	34 870	96,9
Banskobystrický ⁴	20 326	19 731	19 332	20 798	19 880	19 949	98,1
Prešovský ⁵	30 553	30 241	29 428	30 437	30 041	29 705	97,2

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP ⁶

1/ year, 2/ Bratislava region, 3/ Zilina region, 4/ Banská Bystrica region, 5/ Presov region, 6/ Source: Statistical Office of the Slovak Republic, calculations of National Agricultural and Food Centre – Research Institute of Agricultural and Food Economics

Počet lôžok sa v roku 2017 v SR v porovnaní s rokom 2012 znížil vo všetkých turisticky najobľúbenejších destináciách. Jedným z dôvodov je snaha o zvýšenie vyťaženia ubytovacích zariadení a zánik viacerých cenovo najlacnejších ubytovacích zariadení. Najvyšší počet lôžok sa nachádza v Žilinskom a Prešovskom kraji, ktoré sú zásluhou pohoria Vysoké Tatry turisticky veľmi vyhľadávané.

Tab. 7 Využitie lôžok (v %) vo všetkých ubytovacích zariadeniach v turisticky najvýznamnejších krajoch SR

Beds occupancy (in %) in all accommodation establishments in tourist most important regions of Slovak Republic

Rok ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017/2012
Bratislavský ²	25	26,7	26,3	32,4	37,1	41	1,6
Žilinský ³	20,1	21,4	23,4	25,2	28,7	29,8	1,5
Banskobystrický ⁴	23,7	24,4	26,7	25,1	28,1	29,2	1,2
Prešovský ⁵	25,9	26,8	28,5	28,8	31,5	32,9	1,3

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP ⁶

1/ year, 2/ Bratislava region, 3/ Zilina region, 4/ Banská Bystrica region, 5/ Presov region, 6/ Source: Statistical Office of the Slovak Republic, calculations of National Agricultural and Food Centre – Research Institute of Agricultural and Food Economics

Tab. 8 Priemerný počet prenocovaní návštevníkov vo všetkých ubytovacích zariadeniach v turisticky najvýznamnejších krajoch SR

Average number of overnight stays in all accommodation establishments in tourist most important regions of Slovak Republic

Rok ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017/2012
Bratislavský ²	2,1	2	2,1	2,1	2,2	2,1	100,0
Žilinský ³	3	2,9	2,9	2,9	2,8	2,8	93,3
Banskobystrický ⁴	3,3	3,3	3,4	3,1	3,1	3	90,9
Prešovský ⁵	3,2	3,2	3,3	3,2	3,2	3,1	96,9

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP ⁶

1/ year, 2/ Bratislava region, 3/ Zilina region, 4/ Banská Bystrica region, 5/ Presov region, 6/ Source: Statistical Office of the Slovak Republic, calculations of National Agricultural and Food Centre – Research Institute of Agricultural and Food Economics

Pozitívom v slovenskom cestovnom ruchu je zvyšovanie využitia lôžkových kapacít. Vo všetkých dovolenkovo preferovaných krajoch sa využitie lôžok v roku 2017 v porovnaní s rokom 2012 zvýšilo. Najväčšie zvýšenie bolo v Bratislavskom kraji, najmä v hlavnom meste a v Žilinskom kraji. Menej priaznivé je znižovanie počtu prenocovaní, čo súvisí s rastom nákladov na dlhodobejšie ubytovanie hotelového typu a trendom využitia krátkodobých pobytov. Na druhej strane sa počet domácich i zahraničných návštevníkov zvýšil (Tab. 2), čiže využíva sa viac krátkodobějších návštev s kratším počtom dní ubytovania, teda znižuje sa priemerný počet prenocovaní. Populárne sú u návštevníkov víkendové pobyty, čo súvisí s prispôbovaním sa rýchleho životného tempu, z dôvodu obáv z dlhšej neprítomnosti na pracovisku, s možnosťami rýchleho a priameho prístupu k objednaníu ubytovania, stravovacích a ďalších turistických služieb prostredníctvom digitálnych technológií.

Porovnanie Slovenska s krajinami EÚ

Tab. 9 Počet lôžok podľa NACE Rev.2(I): hotely, rekreačné a iné krátkodobé ubytovanie, kempingy, rekreačné parkoviská a príviesy

Number of beds by NACE Rev. 2(I): hotels, holiday and other short-term accommodation, campsites, leisure parking lots and caravans

Rok ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017
EÚ 28 ²	29 780 650	30 659 381	30 947 307	31 140 717	31 319 386	31 746 845
EÚ 27 ³	28 981 722	29 792 271	30 053 480	30 202 104	30 332 114	30 686 853
Belgicko ⁴	371 731	372 867	366 166	368 492	368 468	373 802
Bulharsko ⁵	301 140	302 433	314 257	322 465	328 264	348 724
Česká republika ⁶	748 337	740 671	710 381	715 014	716 563	715 540
Dánsko ⁷	440 410	417 594	420 031	415 825	418 447	424 035
Nemecko ⁸	3 326 576	3 326 821	3 318 592	3 340 072	3 336 207	3 377 728
Estónsko ⁹	52 979	55 482	58 095	58 072	59 471	61 663
Írsko ¹⁰	219 874	211 034	205 860	199 756	199 756	:
Grécko ¹¹	1 204 845	1 207 394	1 238 586	1 244 850	1 241 414	1 273 476
Španielsko ¹²	3 414 798	3 437 362	3 482 983	3 526 937	3 515 810	3 558 650
Francúzsko ¹³	5 013 188	5 049 726	5 109 884	5 133 314	5 133 645	5 113 963
Chorvátsko ¹⁴	798 928	867 110	893 827	938 613	987 272	1 059 992
Taliansko ¹⁵	4 762 601	4 728 180	4 849 432	4 879 313	4 942 512	5 037 798
Cyprus ¹⁶	86 645	87 143	87 578	85 414	84 239	85 965
Lotyšsko ¹⁷	36 901	38 400	39 074	41 811	47 083	53 066
Litva ¹⁸	67 250	69 287	72 926	73 762	77 024	80 766
Luxembursko ¹⁹	68 159	66 747	64 858	64 011	63 862	63 612
Maďarsko ²⁰	382 819	422 039	435 620	440 449	446 400	418 912
Malta ²¹	40 463	43 360	41 873	42 883	43 379	44 631
Holandsko ²²	1 213 412	1 404 852	1 373 588	1 371 951	1 369 903	1 377 631
Rakúsko ²³	979 329	981 070	993 554	993 465	1 001 442	1 013 199
Poľsko ²⁴	675 433	679 445	694 023	710 274	749 191	773 957
Portugalsko ²⁵	486 512	491 099	519 871	551 687	567 772	620 175
Rumunsko ²⁶	285 488	303 236	308 997	325 841	326 098	338 791
Slovinsko ²⁷	105 500	105 559	106 557	109 596	113 157	117 137
Slovensko ²⁸	193 369	190 306	183 404	189 634	183 903	185 771
Fínsko ²⁹	246 676	254 112	250 984	252 032	252 902	258 738
Švédsko ³⁰	792 864	805 033	805 287	799 025	801 695	806 178
Veľká Británia ³¹	3 464 423	4 001 019	3 931 576	3 946 159	3 943 507	neuvedené:

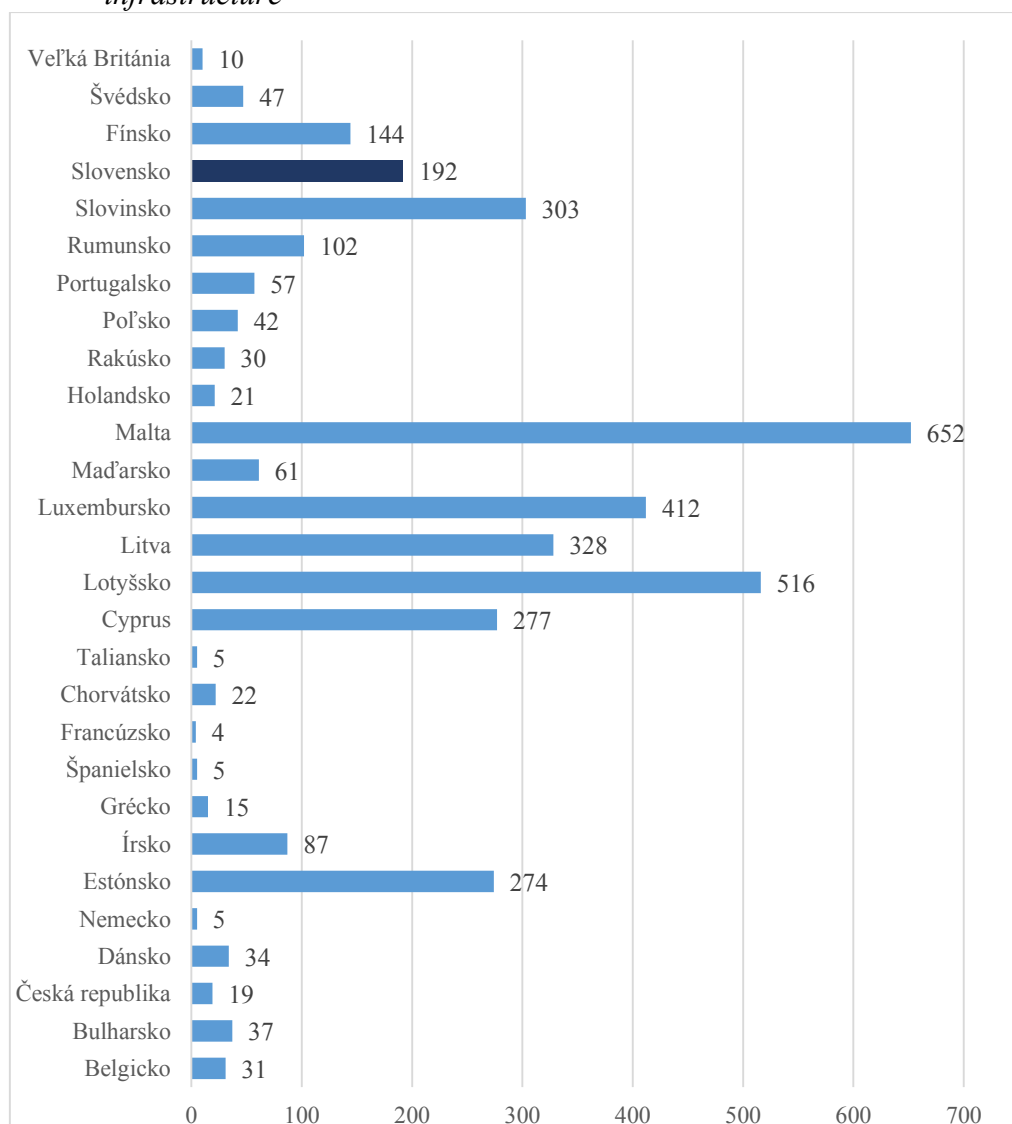
Prameň: Eurostat ³²

1/ year, 2/ EU-28, 3/ EU-27, 4/ Belgium, 5/ Bulgaria, 6/ Czech Republic, 7/ Denmark, 8/ Germany, 9/ Estonia, 10/ Ireland, 11/ Greece, 12/ Spain, 13/ France, 14/ Croatia, 15/ Italy, 16/ Cyprus, 17/ Latvia, 18/ Lithuania, 19/ Luxembourg, 20/ Hungary, 21/ Malta, 22/ Netherlands, 23/ Austria, 24/ Poland, 25/ Portugal, 26/ Romania, 27/ Slovenia, 28/ Slovak Republic, 29/ Finland, 30/ Sweden, 31/ Great Britain, 32/ Source

Najviac lôžok v krajinách EÚ sa nachádza vo Francúzsku, Taliansku, Španielsku, Nemecku a Holandsku. Najmenší počet lôžok má Malta, Lotyšsko, Estónsko, Luxembursko a Litva. Súvisí to s veľkosťou krajiny, počtom obyvateľov, ako aj s mnohými ďalšími faktormi, ovplyvňujúcimi turizmus. Z tohto aspektu Slovensko počtom lôžok patrí ku skupine krajín ako sú Slovinsko, Fínsko, Rumunsko a Bulharsko.

Graf 1 Počet obyvateľov jednotlivých štátov EÚ, pripadajúcich na jedno lôžko turistickej infraštruktúry

Number of inhabitants within individual EU countries account for one bed of tourist infrastructure

Prameň: Eurostat

Z grafu 1 vyplýva, že najmenej rozvinutá turistická infraštruktúra v porovnaní s počtom obyvateľov je v Malte, Lotyšsku, Luxembursku a v Litve. Najväčší rozvoj turistickej infraštruktúry, meranej počtom lôžok v hoteloch, turistických ubytovniach, rekreačných zariadeniach, vrátane lôžok v kempingoch a príviesoch je vo Francúzsku, Taliansku, Španielsku a Nemecku.

Záver

Na Slovensku turistická infraštruktúra, meraná počtom lôžok, vo vidieckych oblastiach stagnuje, resp. klesá a zvyšuje sa v urbanizovaných oblastiach, i keď sa počet zahraničných i domácich návštevníkov od roku 2012 zvyšoval. Od roku 2012 sa zvýšil, v niektorých

kategóriách dvojnásobne počet ubytovacích zariadení - hlavne kúpeľných hotelov, boutique hotelov a kongresových hotelov s tromi a viac hviezdčkami. . Zníženie stavu za rovnaké obdobie nastalo u jedno a dvojhviezdičkových hoteloch, v chatových osadách a zariadeniach hromadného ubytovania. Najväčšie zvýšenie využitia lôžkových kapacít bolo v roku 2017 v Bratislavskom kraji, najmä v hlavnom meste a v Žilinskom kraji. V roku 2017 sa na našom území 50,1 % disponibilných lôžok v ubytovacích zariadeniach nachádzalo vo vidieckych oblastiach, zatiaľ čo 19,2 % sa nachádzalo v mestách. Najvyššiu turistickú intenzitu (počet lôžok na 1 obyvateľa) na Slovensku dlhodobo vykazuje Žilinský kraj. Nasleduje Prešovský, Bratislavský, Nitriansky, Košický a Trenčiansky kraj. Turisticky najnavštevovanejšou oblasťou na Slovensku je sever územia Slovenska, kde v Prešovskom a Žilinskom kraji ubytovacie zariadenia zaznamenávajú ročne približne 40 % z celkového počtu prenocovaní na Slovensku. Trendom posledných rokov pri krátkodobých a dlhodobých pobytoch s osobným účelom alebo pri služobných cestách je ubytovanie návštevníkov v hoteloch trojhviezdičkovej a vyššej kategórie. Využitie lôžok však bolo v roku 2017 vyššie ako v roku 2012 o 45,8%.

Literatúra

- [1] GÚČIK, Marian a kol.: Cestovný ruch – hotelierstvo – pohostinstvo. Výkladový slovník. SNP: Bratislava, 2006 ISBN 80-10-00360-
- [2] FRIDRICHOVÁ, K.: Zhodnotenie podnikového manažmentu vo vybraných agroturistických zariadeniach na Slovensku: Evaluation of business management in selected agrobusiness companies in the Slovak Republic. In Business management - practice and theory in the 21st century. Nitra : Slovak University of Agriculture. (2013), s. 212--220. ISBN 978-80-552-1026-1
URL: <http://www.slpk.sk/eldo/2013/zborniky/032-13/se2/Fridrichova.pdf>.
- [3] GREGOROVÁ, B. – NERADNÝ, M. – KLAUČO, M. – MASNÝ, M. – BALKOVÁ, N.: Cestovný ruch a regionálny rozvoj, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015, s.37, ISBN 978-80-557-0952-9
- [4] JARÁBKOVÁ, J. Vybrané kapitoly z cestovného ruchu, Nitra: Vydavateľstvo SPU, 2007. ISBN 978-80-8069-950-5.
- [5] MARIOT, P. 1983. Geografia cestovného ruchu. Bratislava Veda, 1983
- [6] OECD Tourism Trends and Policies, OECD Publishing, Paris, 2016, ISBN 978-92-64-24599-0
- [7] PALKECHOVÁ, L. -- SVORADOVÁ, L. -- VIRÁGH, R. Analysis of vacation behavior in rural tourism and agrotourism in the Slovak Republic conditions. In ICABR 2014. Brno : Mendel University. (2015), s. 731—741, zborník, ISBN 978-80-7509-223-6.
URL: <http://www.icabr.com/fullpapers/icabr2014.pdf>.
- [8] World Tourism Organization (2018), Tourism for Development – Volume II. Good Practices, UNWTO, Madrid

Došlo 28. 3. 2019

Kontaktná adresa

Ing. Ivona ĎURIČOVÁ

NPPC-Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55,
824 80 Bratislava SR

tel.: + 421 2 58243 288

e-mail: ivona.duricova@vuepp.sk

Ing. Ivan MASÁR

NPPC-Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55,
824 80 Bratislava SR

tel.: + 421 2 58243 234

e-mail: ivan.masar@vuepp.sk

Josef Vacl

Minipivovary a cestovní ruch v České republice ve světle výzkumu

Microbreweries and tourism in Czech Republic in the light of research

Abstract *The article arises from history and position of Czech brewing industry and its contribution to economy. There are indicated development trends on beer market in Czech Republic and remembered the role and importance of breweries to cities and municipalities. Nowadays, the brewing industry is also affected by growing number of microbreweries and they become tourist attractions in small municipalities and big cities in Czech Republic. Interview survey in the year 2017 followed up survey in the years 2013/14. Responses were obtained from 87 microbreweries and 17 municipalities and cities through e-mails and interviews. Subject survey were trends of attendance in microbreweries, bid profile of provided services, content and ways of communication. Moreover it was researched the form, content and mutual review of microbreweries co-operation with municipalities and cities and whether their potential is feed within regional tourism development. In third part it was investigated level of co-operation with travel agencies and carrying agents and how microbreweries evaluate it. Subject of interview survey were also new trends that arise and prepare at this market. At the end of article there are generally mentioned development trends of largest microbreweries market in the world namely USA and Europe. It is also mentioned brief history of brewing industry in Slovakia and microbreweries development on Slovak beer market.*

Key words *beer – brewing industry – breweries – municipalities and cities - tourism*

Abstrakt Stat' vychází z historie a pozice českého pivovarství a jeho přínosu pro ekonomiku. Jsou uvedeny vývojové trendy na trhu piva v České republice a připomenuta role a význam pivovarů pro města a obce. Pivovarnictví je dnes ovlivňováno i rostoucím počtem minipivovarů a stávají se turistickou zajímavostí v malých obcích i ve velkých městech v České republice. Dotazníkové šetření v roce 2017 navazovalo na průzkum z roku 2013/2014. Odpovědi byly získány z 87 minipivovarů a od 17 obcí a měst e-mailem a formou interview. Předmětem průzkumu byly trendy v návštěvnosti minipivovarů, profil nabídky poskytovaných služeb a obsah i způsoby komunikace. Dále byly zkoumány formy, obsah i vzájemné hodnocení spolupráce minipivovarů s obcemi a městy a je-li naplňován jejich potenciálu v rozvoji regionálního cestovního ruchu. Ve třetí části se zjišťovala úroveň spolupráce s cestovními kanceláři a dopravci a jak ji minipivovary hodnotí. Předmětem dotazníkového šetření bylo i to jaké nové trendy se na tomto trhu objevují a připravují. V závěru stati jsou rámcově zmíněny trendy rozvoje největšího trhu minipivovarů na světě v USA a v Evropě. Zmíněna je i stručná historie pivovarství na Slovensku a vývoj minipivovarů na slovenském trhu piva.

Klíčová slova *pivo – pivovarnictví – pivovary - obce a města - cestovní ruch*

Pivo a pivovarství mají na území, kde se dnes nachází Česká republika, dlouhou historii. První zmínky o výrobě piva se váže k Břevnovskému klášteru (BASAŘOVÁ, G. 2011). V roce 993 n. l. vyráběli tamní benediktýni pivo a víno. Je pravděpodobné, že se pivo vyrábělo i v řadě dalších klášterů i dříve. Prvním historickým dokladem souvisejícím přímo s výrobou piva je nadační listina Vratislava II., pro vyšehradskou kapitolu roku 1088. Historie a tradice výroby českého piva¹ však není cestou přímočarou. Písemné prameny potvrzují, že Češi své pivo nejen milovali, ale i nezřídka kdy hojně ochutnávali a bylo třeba jeho konzumaci upravovat. Nicméně, pivo bylo a dodnes je mezi Čechy nejpopulárnější nápoj. Je chápáno jako český klenot, kterým obohatili svět.² V počátcích historie byla výroba piva doménou klášterů a později šlechty. Teprve v 17. století po změnách zákonů, se výroba piva otevírá i nešlechtickým subjektům. Podnikatelské možnosti tak vznikají pro představitele obcí a měst, měšťanstvo. Nejvíce činných pivovarů bylo na území Čech a Moravy bývalého Rakouska v roce 1835. Pivo tehdy vařilo 1087 subjektů (BASAŘOVÁ, G. 2011).

Mezníkem ve výrobě piva byl rok 1842, kdy v novém Měšťanském pivovaru v Plzni vaří 5. října 1842 sládek z Bavorska Josef Groll první várku nového plzeňského piva, které brzy dobude celý svět.³ Od poloviny 19. století docházelo k rychlé modernizaci, konstrukčním a technologickým změnám při výrobě piva. Současně však začal klesat počet činných pivovarů. V roce 1911 klesl na 683 (z toho v Čechách na 563) především v důsledku silného konkurenčního boje a také neschopnosti některých pivovarů akceptovat technologické změny. Před druhou světovou válkou, v roce 1935 jich fungovalo pouze 387.

Druhá světová válka tvrdě české pivovarství zasáhla na jejím konci, v roce 1945 se počet snížil na 252 pivovarů. Pokles pokračoval i v důsledku znárodnění pivovarů s výstavem nad 150 000 hl ročně a další vlna úbytku jejich počtu nepřestávala ani po roce 1948. V 1989 se pivo vařilo v 71 pivovarech. Toto číslo zahrnuje prakticky pouze průmyslové pivovary a pivovar U Fleků⁴.

Vlastní práce

1. Pivovarství v České republice dnes

Po politicko-společenských a ekonomických změnách po roce 1989 došlo k výrazným změnám v pivovarství. Pokračovalo uzavírání dalších průmyslových pivovarů a to i v důsledku vstupu zahraničních pivovarských skupin. V roce 2004 fungovalo už pouhých 53 velkých pivovarů. Současně však došlo u řady z nich k rekonstrukci a výrazné modernizaci.

Novým trendem bylo zakládání prvních minipivovarů v období let 1991-1995, kdy jich vzniklo 17, především v místech s pivovarskou tradicí, kde pivovarská výroba byla přerušena. Ale i tam, kde historicky nikdy nebyly, na nových místech. V roce 2010 bylo již 106 minipivovarů. Paralelně se pro minipivovary používá i termín restaurační pivovary, i když existují některé, které vlastní hospodu nebo restauraci nemají.

Ještě v roce 2014 se odhadovalo, že počet minipivovarů dosáhne maximální hranice 200. Rychlost, s jakou jsou minipivovary v obcích i městech všech velikostních typů otevírány, však překonala očekávání. Ke konci roku 2017 jejich počet podle Pivovarského kalendáře (2018) činil 409, i když mezitím jich bylo kolem deseti uzavřeno.

¹ https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_pivo

² http://eagri.cz/public/web/file/353955/ceske_pivo_CZ_web.pdf

³ <https://www.prazdroj.cz/nas-pribeh/historie>

⁴ <http://ufleku.cz/>

Do konce roku 2019 by mělo přibýt dalšího nejméně 10. Podle významných expertů z pivovarství se objevují odhady, že trh v České republice snese možná i tisícovku minipivovarů, jak např. uvedl Jan Šuráň, prezident Českomoravského svazu minipivovarů⁵. Domníváme se, že je to nesporně dáno i tím, že na úspěchu jejich fungování se stále více bude podílet turistika a především zahraniční návštěvník České republiky. Koncem roku 2016 bylo v provozu 45 průmyslových pivovarů. Pokud jejich počet téměř zanedbatelně roste, je to tím, že některé minipivovary již svou produkcí přesáhly úroveň 10 000 hl ročně a přesunuly se do kategorie průmyslových pivovarů.

České pivovarství, které dalo světu nejčastěji konzumovaný druh piva, pivo tzv. plzeňského typu, dosáhlo v roce 2017 výstavu 20,32 milionu hektolitřů, z toho 4,6 milionu hektolitřů bylo vyvezeno. Z 98 % jej vyprodukovalo 44 průmyslových pivovarů s roční produkcí vyšší, než 10 000 hl a zbytek potom minipivovary, které svou výrobou nepřevýšily 10 000 hl.

Spotřeba piva, které ročně Češi vypijí, sice v posledních letech soustavně klesá, ale činí podle ČSÚ 144,3 l na osobu⁶ (podle Českého svazu pivovarů a sladoven 138 l⁷) a jsou zdaleka největšími pijáky piva na světě. S tímto objemem někteří odborníci nesouhlasí. Jan Veselý, dlouholetý předseda Českého svazu pivovarů a sladoven tvrdí, že 10 – 20 % uvedeného objemu připadá na stále rozšiřující se konzumaci piva zahraničními návštěvníky České republiky. Pivo je, podle opakovaných průzkumů, druhým největším lákadlem nebo důvodem, proč zahraniční turisté navštěvují Českou republiku. Hned za historickými a kulturně-architektonickými památkami.

Pivovarství je dlouhodobě považováno za významné odvětví české ekonomiky a pivo je významným exportním artiklem. Obor se významně na ekonomice země podílí. Podle informací ČSPS, které pro ně zpracovala společnost EY⁸ pivovarství ročně odvede na daních 29 mld. Kč a generuje pracovní příležitosti pro 65 000 lidí. Jedno pracovní místo v pivovarnictví vytváří jedno místo v zemědělství; tři místa v pohostinství; jedno místo v maloobchodě a dvě místa u dodavatelů. Celkový ekonomický přínos zahrnující přímé, nepřímé a indukované tržby v pohostinství a návazných odvětvích je 343 mld. Kč. Svým dodavatelům ročně zaplatí 20 mld. Kč, přičemž více než 91 % směřuje k českým firmám, je významným odběratelem produkce českých zemědělců a podporuje provozovatele restaurací a kaváren, kde více než 25 % tržeb tvoří pivo.

2. Vzájemné ovlivňování obcí, měst a pivovarů

Pro mnohé obce a města byl historicky pivovar velmi důležitým ekonomickým a společenským faktorem. Byl cestou zvyšování prestiže, měl nezanedbatelný potenciál hospodářsky pozvedávat města a obce díky daním a býval i centrem společenského dění. Nicméně, vývoj pivovarství v uplynulých 150 let byl pro mnoho obcí a měst nepříznivý v důsledku již zmíněného zavírání řady pivovarů. Hlavně z konkurenčních důvodů. Znamenalo to pro ně nejen podnikatelskou ztrátu, ale i ztrátu prestiže, kterou s sebou v českých zemích výroba piva historicky přinášela. Pivovar a vůbec vaření piva byly i historicky projevem

⁵ http://ekonomika.idnes.cz/pivovarnici-pocet-minipivovaru-se-do-5-let-ztrojnasobi-na-1000-plk-/ekonomika.aspx?c=A161003_134742_ekonomika_rts

⁶ Spotřeba alkoholických nápojů na 1 obyvatele v České republice https://www.czso.cz/csu/czso/cr_od_roku_1989_alkohol

⁷ <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/ceska-produkce-piva-loni-klesla-na-20-32-milionu-hektolitru/1610483>

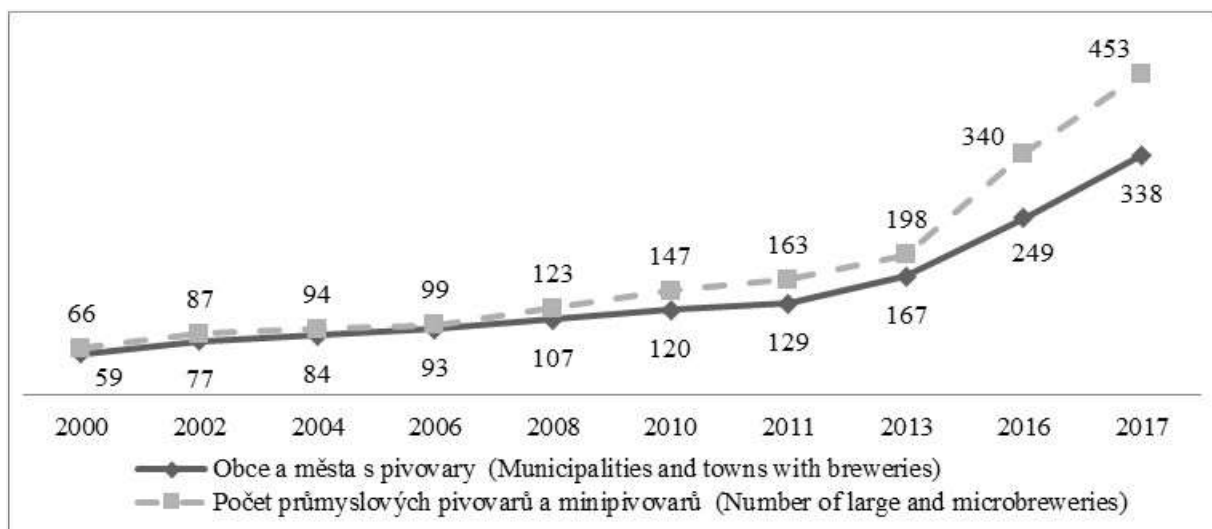
⁸ <http://ceske-pivo.cz/tz/ekonomicke-prinosy-pivovarnictvi>

určitého sebevedomí obyvateľ obcí a miest, prejavom jistej nezávislosti na šľachtě a synonymem něčeho, čo lze s určitou nadsázkou chápat jako projev hrdosti, cti atd.

Obce a města vítají návrat pivovarů, mnohdy pochopitelně s mnohem menší produkcí, než v dřívějším období. Nabízejí však něco, co je spolu s restauracemi, kde se pivo konzumuje, odlišuje od jiných, *genius loci*, něco specifického. A také již našly cestu, i když ne všude, jako vítaný atribut rozvoje regionálního cestovního ruchu.

Graf 1 Vývoj počtu pivovarů vč. minipivovarů a obcí a měst s pivovary v ČR

Number of breweries including small breweries development and municipalities and towns with breweries in Czech Republic

Zdroj: vlastní práce

Pivovary znamenají nejen rozšíření nabídky mnohdy nových, jedinečných druhů piva, ale nesou s sebou potřebu je ochutnat a to především v místě produkce. Za pivem z malých pivovarů se tak stále častěji cestuje. Pivo jako slabě alkoholický nápoj, je chápán díky svému charakteru jako nápoj, který se konzumuje nejčastěji ve společnosti. Minipivovary se stále častěji stávají turistickou zajímavostí, která obohacuje nabídku atraktivit a služeb v malých obcích i ve velkých městech v České republice. Mnohá města i obce chápou minipivovary jako příležitost nabídnout něco, co může ovlivnit rozvoj regionálního cestovního ruchu. Potvrzením pravidla je i Praha, která je sama o sobě českou největší turistickou atraktivitou s velmi širokou nabídkou služeb, možná právě proto zde vzniklo a vzniká největší množství minipivovarů. Minipivovary v ní nadále přibývají. Nyní je jich v Praze 49 a koexistují spolu pivovary, které mají dlouhou tradici pivovarské velkovýroby. A jen letos mají být otevřeny nejméně další dva. Důležité je, že vznikají nejen na velmi turisticky exponovaných místech, ale i mimo hlavní turistické proudy.

3. Důvody vzniku dotazníkového šetření

Tvrzení, že minipivovary, především v některých regionech, mohou přispět k rozvoji cestovního ruchu, bylo potřeba ověřit. Zároveň i hlouběji zkoumat jejich podstatu a má-li tento fenomén a druh turistiky budoucnost. Proto jsme na přelomu let 2013 a 2014 poprvé formou obsáhlého dotazníkového šetření zjišťovali, do jaké míry jsou minipivovary atraktivitou v cestovním ruchu. Současně jsme i ujišťovali, jak je města a obce chápou a co všechno jsou

minipivovary s to nabídnout. S výsledky průzkumu byla veřejnost seznámena na konferenci 4th Annual International Conference Business Strategy and Organizational Behaviour (BizStrategy 2014) v červenci téhož roku v Singapuru⁹. Se svolením organizátora byly výsledky publikovány v českém odborném tisku (VACL, J. 2014). Po třech letech, v roce 2017 jsme jen do malé míry modifikovaným dotazníkových šetřením chtěli zjistit, jak se po čase vyvíjí vztah minipivovarů k obcím a městům. A dále k cestovním kancelářím a dopravcům, kteří pořádají návštěvy minipivovarů. Průzkumem mezi obcemi a městy, s uvedeným tříletým odstupem, jsme zkoumali, vnímají-li roli minipivovarů stejně nebo je-li patrný nějaký vývoj a naplnili-li se některé záměry a předpoklady, které považovaly a považují minipivovary jako fenomén, který pozitivně ovlivní a ovlivňuje regionální cestovní ruch. Chtěli jsme si tak ověřit, jak spolupráci hodnotí, v čem vidí potenciál, jak mohou přispět k šíření jejich věhlasu a zvýšení k rozvoji regionální turistiky a zesílení přílivu domácích i zahraničních turistů. Trendy zjištěné v roce 2017 jsme porovnali s obdobím před více než třemi lety. Závěry byly prezentovány v prosinci téhož roku na 5th Annual International Conference on Tourism and Hospitality Research¹⁰ (THoR 2017) v Singapuru a se svolením organizátora konference v odborném tisku v České republice (VACL, J. 2018).

4. Specifikace a metody dotazníkového průzkumu

Průzkum byl uskutečněn za použití tří metod:

1. Minipivovary byly osloveny na výroční konferenci Českomoravského svazu minipivovarů, kde jim byly dotazníky k vyplnění nabídnuty.
2. Další desítky minipivovarů byly osloveny písemně se žádostí vyplnit dotazník s tím, že jim byly zaslány výsledky průzkumu 2014.
3. Poslední způsobem byla forma osobních interview s představiteli minipivovarů v jednotlivých obcích a městech zpracovatelem projektu.

Dotazník pro minipivovary obsahoval 15 otázek. Dvanáct z nich se týkaly konkrétních oblastí jejich činností. Jedna z nich identifikovala délku působení na trhu a jedna místo, kde pivovar působí. Obce a města do 6 skupin. První s počtem obyvatel do 2 000, dále do 5 000, třetí rozmezí bylo do 10 000 a čtvrtá skupina měst do 30 000, do 99 000 a nad 100 000 obyvatel. Zjišťovala jsme i názor na hodnocení spolupráce s Českomoravským svazem minipivovarů, pokud jsou jeho členem. Dále byly osloveny obce a města všech velikostních skupin s dotazníkem, pro ně určeným a podařilo se získat celkem 17 dotazníků, což odpovídá situaci v roce 2014. Návratnost dotazníků ze samosprávy byla podstatně nižší, než ze strany minipivovarů. Dotazník obsahoval 5 otázek konkrétně zaměřených na zkoumanou problematiku. Jedna otázka žádala respondenta o identifikaci místa působení z hlediska počtu obyvatel. Všem, kteří dotazníky vyplnili, bylo přislíbeno zaslání zpracovaných výsledků jako forma ocenění a odměny za strávený čas při práci s ním. Celkem bylo získáno 87 dotazníků ve srovnání se 60 v předchozím šetření.

⁹ Vacl J.: Microbreweries as Attractive Tourist Destination in the Czech Republic. 4th Annual International Conference on Business Strategy and Organisational Behaviour (BizStrategy) Singapore 21-22. 07. 2014. PROCEEDINGS. (51-61) ISSN 2251-1970.

¹⁰ Vacl J.: The Impact of Microbreweries on Travel in the Czech Republic. (15-25) ,PROCEEDINGS ISSN: 2251-3426

5. Průzkum mezi minipivovary

Oblasti, které byly mezi minipivovary předmětem dotazníkového šetření:

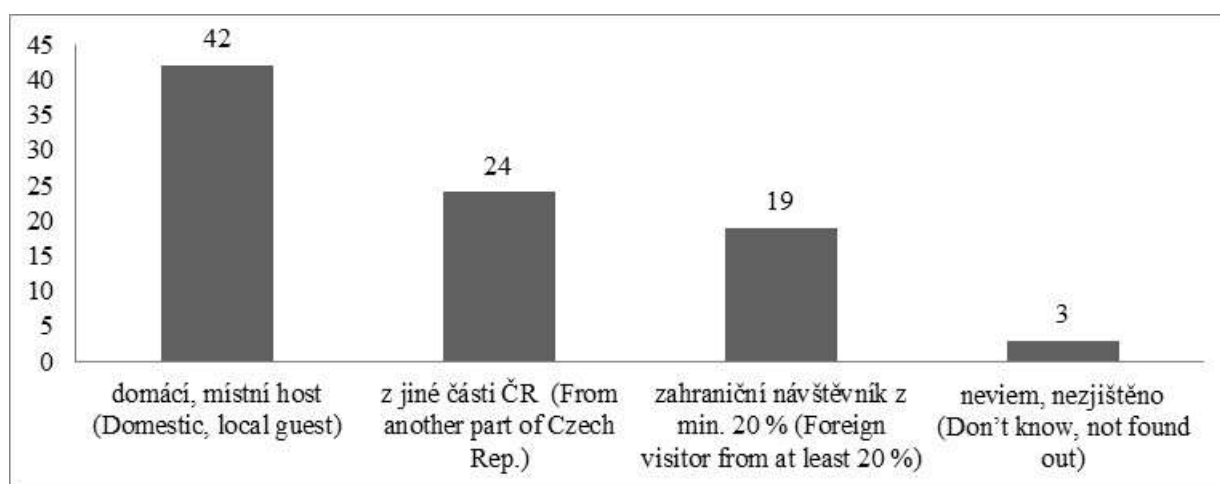
- a) Skladba návštěvníků minipivovarů, odkud pochází zahraniční účastníci cestovního ruchu, pokud to lze zjistit a dále, jaké jsou návštěvnické trendy
- b) Struktura služeb nabízených minipivovary
- c) Způsoby komunikace minipivovarů s veřejností a trendy ve využití sociálních sítí
- d) Vývoj spolupráce minipivovarů s obcemi a městy a jak je minipivovary vnímána z hlediska prospěšnosti
- e) Trendy ve spolupráci minipivovarů s cestovními kancelářemi a dopravci

a) Skladba návštěvníků minipivovaru

Vývoj návštěvnosti nesporně může napovědět, jaký je současný stav. Ten jsme porovnali s výsledky našeho výzkumu z období před více než 3 lety.

Graf 2 **Profil převažujícího hosta v jednotlivých minipivovarech**

The profile of a majority visitor in the individual microbreweries

Zdroj: vlastní práce

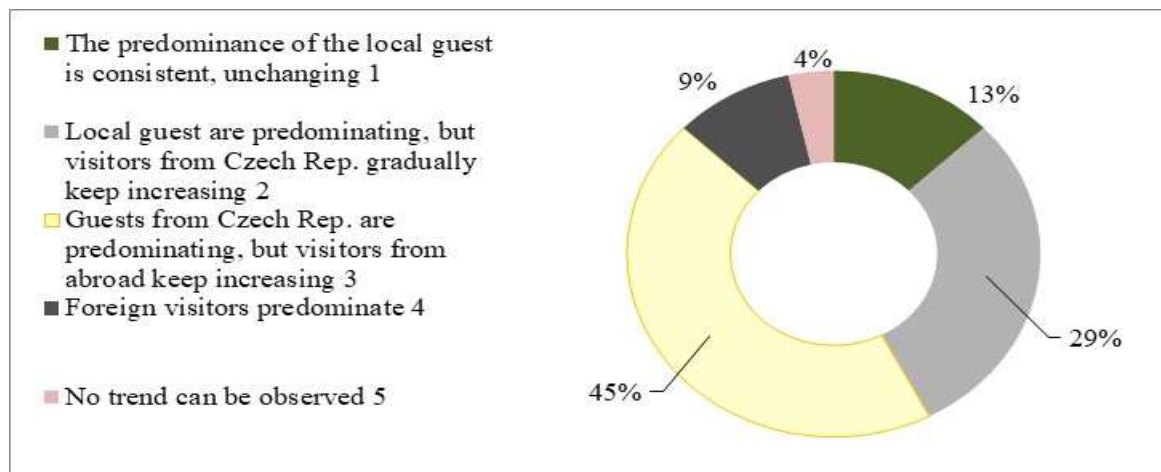
Zatímco v roce 2014 tvořili domácí a místní hosté 52 % návštěvníků minipivovarů, za tři roky se jejich podíl sice nepatrně, ale snížil na 48 %. Naopak, četnost návštěvníků z jiné části České republiky stoupla na 28 % ve srovnání s 26 % v roce 2014 a rostl podíl počtu zahraničních návštěvníků z 21 na 22 %. Některé minipivovary zatím detailně složení hostů nesledují nebo nebyly s to odhad poskytnout.

Mnohem zajímavější a z hlediska cestovního ruchu důležitější je zkoumání návštěvnických trendů, jak je v minipivovarech odhadují.

Nejdůležitějším trendem je, podle názoru provozovatelů minipivovarů, že sice nadále převažují hosté z České republiky, tedy domácí i z jiných regionů, ale roste počet zahraničních návštěvníků. Zatímco před 3 lety tento trend uvádělo 15 % respondentů, v roce 2017 to bylo již 49 %. Druhou nejvýraznější tendencí, podle vyjádření 32 % dotazovaných je, že sice převažuje domácí host, postupně ale roste počet návštěvníků z jiných částí České republiky. Tento trend ještě v roce 2014 dominoval a tvořil 48 procent. Nejvýznamnějším zjištěním bylo, že klesá

převaha domácího, místního hosta ve srovnání s návštěvníky z jiných České republiky a ze zahraničí.

Graf 3 Trend v návštěvnosti minipivovaru
Trend in visit rate of microbreweries

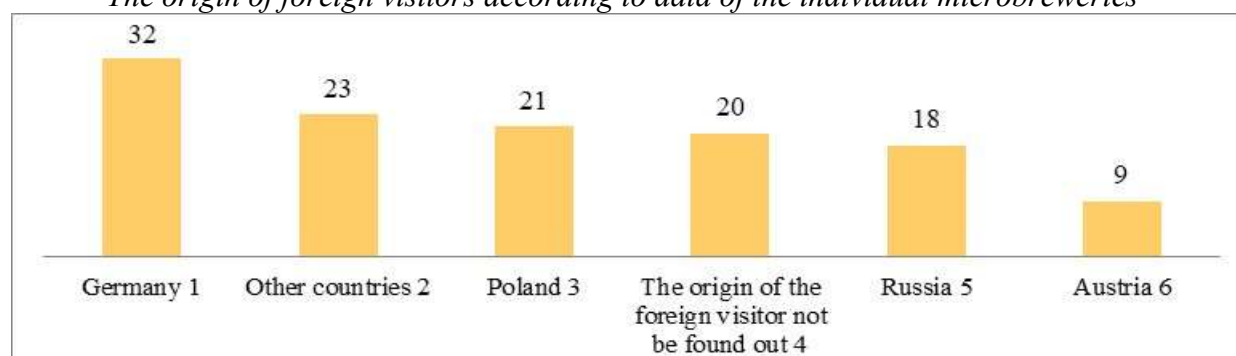
Zdroj: vlastní práce⁶

1/ převaha domácího hosta je trvalá, nemění se, 2/ převažuje domácí host, postupně ale rostou návštěvníci z ČR, 3/ převažují hosté z ČR, ale roste počet zahraničních návštěvníků, 4/ převažují zahraniční návštěvníci, 5/ nelze vysledovat žádný trend, 6/ own work

Obecně, podle publikovaných výsledků ČSPS¹¹ průmyslové pivovary v České republice bojují s podstatně významným poklesem výtoče piva v gastronomických zařízeních na úkor prodeje piva v obchodech všeho typu a posilování konzumace doma. Loňský poměr byl 62 ku 38 procentům.

Uvedli jsme, že roste množství zahraničních návštěvníků minipivovarů. Zajímali jsme se proto, odkud se rekrutují zahraniční návštěvníci minipivovarů, jejichž podíl v návštěvnosti minipivovarů dle respondentů roste a mohou-li případně nahradit nebo i rozšířit konzumenty piva v restauracích, kde hraje významné procento spotřeby právě pivo z konkrétního minipivovaru.

Graf 4 Původ zahraničních návštěvníků podle údajů jednotlivých minipivovarů
The origin of foreign visitors according to data of the individual microbreweries

Zdroj: vlastní práce⁷

1/ Německo, 2/ jiné země, 3/ Polsko, 4/původ zahraničního návštěvníka nezjištěn, 5/ Rusko, 6/ Rakousko, 7/ own work

¹¹ <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/ceska-produkce-piva-loni-klesla-na-20-32-milionu-hektolitru/1610483>

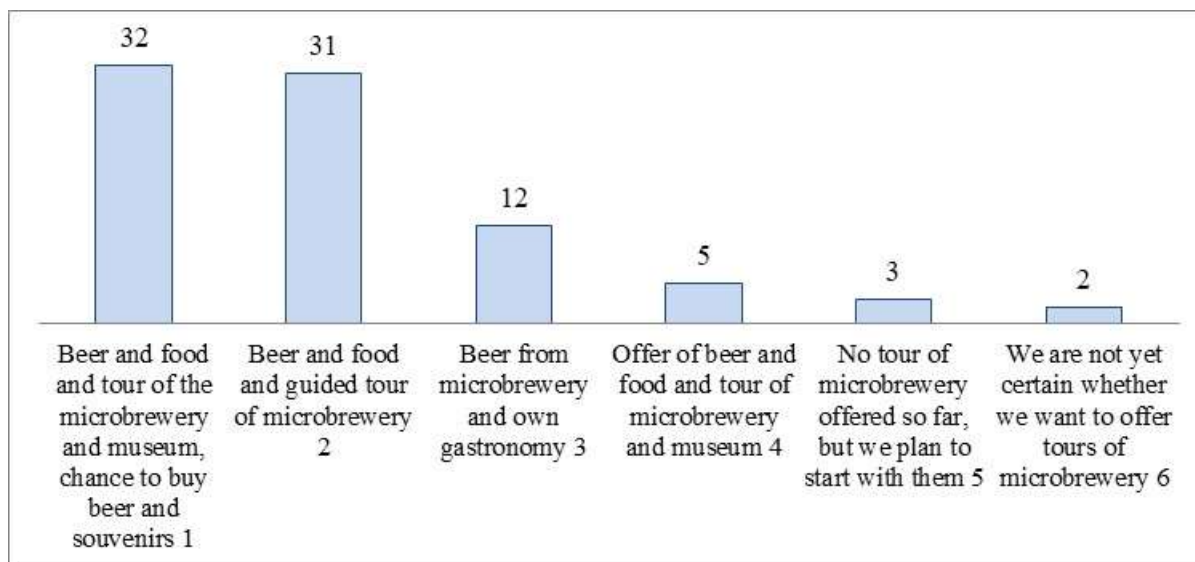
Ve struktuře zahraničních návštěvníků minipivovarů došlo k výrazným změnám. Oslabila se pozice těch, kteří v minulosti dominovali, návštěvníků z Německa. Zatímco podle zjištění v roce 2014 tvořili podle odhadů provozovatelů minipivovarů téměř polovinu cizinců, o tři roky později jejich podíl klesl na 36 %. Naopak, největší nárůst zaznamenali cizinci z jiných zemí. Objevují se zejména Skandinávci, ale i občané USA, Itálie, ze Slovenska a mnohem častěji než dříve Číňané a Korejci. Jejich podíl vzrostl z 10 % na téměř 27 %. Přibližně stejný příjezd silné skupiny hostů je z Polska, hlavně v regionech s touto zemí sousedící. Obrácený trend, největší propad návštěvnosti zaznamenali Rakušané a především návštěvníci z Ruska. Ještě v roce 2014 tvořili téměř 42 %, v roce 2017 jich minipivovary navštívilo necelých 21 %. Vzrostla i skupina cizinců, u nichž nebyl identifikován původ na 23 % ve srovnání s 5 procenty při předchozím průzkumu.

b) Struktura služeb nabízených minipivovary

Dále jsme porovnávali, jak se vyvíjí nabídka služeb minipivovarů. Obecně v České republice platí, že pivovary jim věnují těmto aktivitám stále větší pozornost. Pro řadu z nich představují velmi významný marketingový a především prodejní přínos. Ukázalo se, že počty návštěvníků snad ve všech rostou. Třeba v Plzeňském Prazdroji, největším českém pivovaru, jej navštíví téměř 650 000 osob z tuzemska i zahraničí, v roce 2017 přes 762 tisíc a v loňském roce se očekává další návštěvnícký rekord¹² (CzechTourism, 2017). Návštěva pivovaru i minipivovaru je významná, protože kromě konzumace posiluje povědomí o značce, nabízí možnost účasti na stále populárnějších industriálních túrách a nese s sebou i důležitý moment vzdělávání atd.. Nepřekvapuje, že minipivovary tento potenciál již objevily.

Graf 5 Nabídka služeb v minipivovarech

Services offer in microbreweries

Zdroj: vlastní práce⁷

1/ Pivo a jídlo i prohlídka minipivovaru a muzea a možnost koupě piva a suvenýrů, 2/ Pivo a jídlo i prohlídka minipivovaru s výkladem, 3/ Pivo z minipivovaru a vlastní gastronomie, 4/ Nabídka piva a jídla i prohlídka minipivovaru a muzea, 5/ Prohlídku minipivovaru zatím nenabízíme, ale plánujeme ji zavést, 6/ Prozatím nejsme rozhodnutí, zdali budeme nabízet prohlídku minipivovaru, 7/ own work

¹² <https://www.prazdroj.cz/plzensky-prazdroj-roce-2016-prilakal-temer-650-tisic-navstevniku>

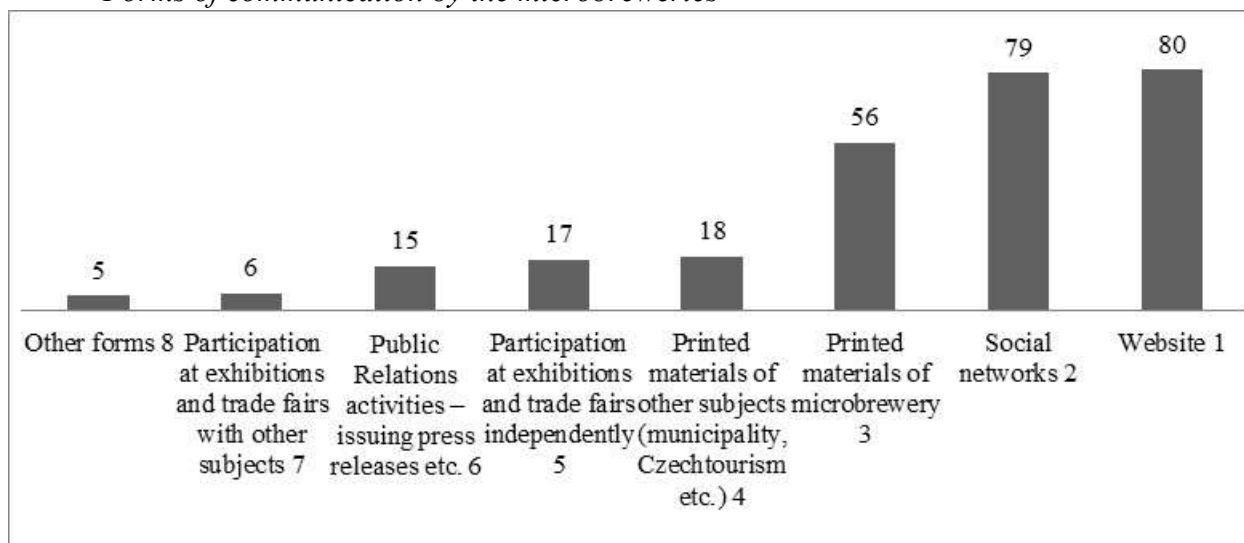
V súčasnosti 94 % minipivovarů nabízí nějakou formu exkurze do výrobní části; před třemi lety jich bylo 88 %. Téměř dvě pětiny z nich je s to nabídnout hostovi nejen konzumaci piva a jídla, ale je možné si minipivovar prohlédnout a roste počet těch, které mají k dispozici muzeum, možnost koupit si pivo a mají obchod se suvenýry. Trend je zřejmý – snaha využít návštěvu hosta k bližšímu seznámení s minipivovarem a stále častěji s procesem výroby piva a k realizaci dalších služeb. Jednoznačně roste snaha hostovi více služeb nabídnout než jen konzumaci piva nebo jídla a zvýšit tak jeho výtežnost.

c) Způsoby komunikace minipivovarů s veřejností a trendy ve využití sociálních sítí

Vedle vlastní výroby piva a nabídky dalších služeb je pro minipivovary klíčovou činností schopnost komunikovat s existujícími i budoucími zákazníky a tím podporovat především prodej vlastních produktů i stále širší škály návazných služeb. Výzkum v letech 2014 ukázal, že významnou roli v komunikaci s cílovými skupinami již tehdy sehrály elektronické formy. Dominovaly internetové stránky, tehdy u 90 % minipivovarů. Dále byla důležitá komunikace prostřednictvím tištěných materiálů a to u téměř tří pětín subjektů. Ale již tehdy těsně následovaná sociálními sítěmi u 57 % minipivovarů. Výrazně méně byly využívány další komunikační činnosti. Situace však doznala výrazných změn. Nadále vede komunikace prostřednictvím webových stránek minipivovarů, ale význam sociálních sítí posílil ještě více.

Graf 6 **Formy komunikace minipivovarů**

Forms of communication by the microbreweries

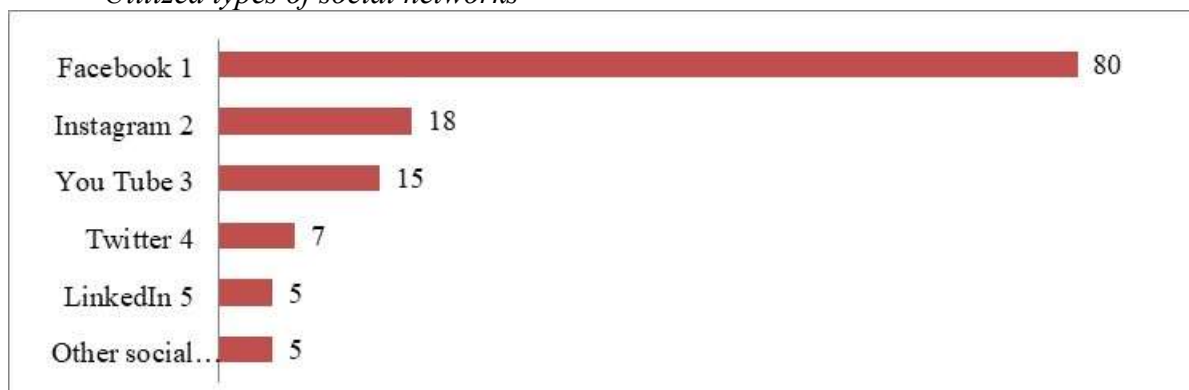
Zdroj: vlastní práce⁹

1/ internetové stránky, 2/ sociální sítě, 3/ tištěné materiály minipivovaru, 4 / tištěné materiály jiných subjektů (obce, Czechtourism ...), 5/ účast na výstavách a veletrzích samostatně, 6/ public relations aktivity – vydávání tiskových materiálů ..., 7/ účast na výstavách a veletrzích s jinými subjekty, 8/ jiné formy, 9/ Source: own work

Až na výjimky všechny pivovary mají internetové stránky. Největší rozdíl s výzkumů v letech 2014 a 2017 je využívaní komunikace prostřednictvím sociálních sítí. Přes 91 % respondentů s nimi pracuje. Poněkud překvapivě i dnes má silnou pozici, téměř u dvou třetin minipivovarů, využívaní vlastních tištěných materiálů, zatímco v roce 2014 jich využívalo méně, 58 %. Ačkoliv jsme uvedená zjištění bližšie nezskúmali, môže to byť dáno mj. i tým, že dobre zpracovaný tištěný materiál neslouží pouze k informování, ale je i suvenýrem. A také má schopnost rychle, komfortně a pohotově poskytnout požadované údaje. Mírně pokleslo

využívání tiskových materiálů produkovaných ve spolupráci s dalšími subjekty. Poněkud více jsou využívány metody Public Relations, tedy pořádání tiskových konferencí, spolupráce s médii, vydávání tiskových zpráv atd. Účast na výstavách samostatně nebo s jinými subjekty stagnuje, je přibližně stejná, jako v minulosti. Zjišťovali jsme také, které sociální sítě jsou minipivovary nejvíce využívány.

Graf 7 Využívané typy sociálních sítí
Utilized types of social networks

Zdroj: vlastní práce⁷

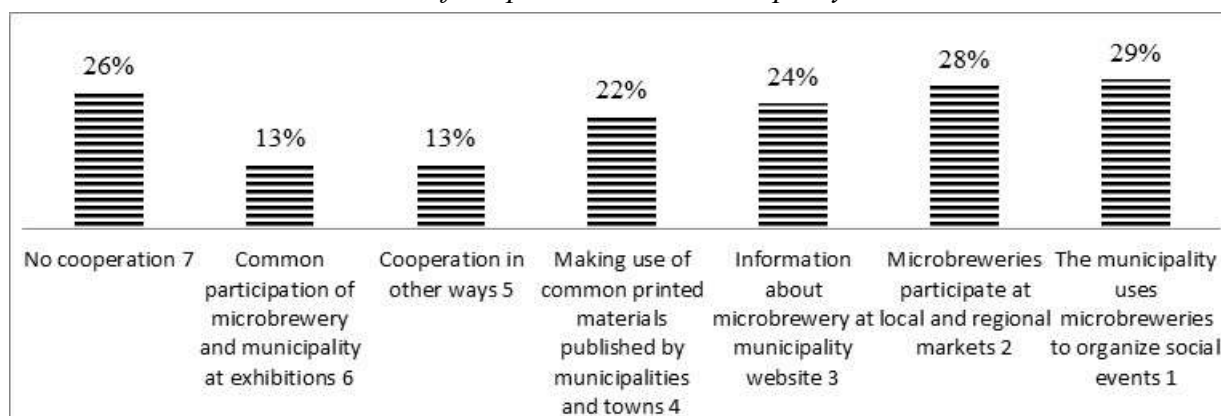
1/ Facebook, 2/ Instagram, 3/ You Tube, 4/ Twitter, 5/ LinkedIn, 6/ jiné sociální sítě, 7/ Source: own work

Všechny minipivovary, které využívají sociální sítě, zmínily, že komunikují prostřednictvím Facebooku. Naproti tomu jsme očekávali silnější pozici komunikace Instagramem i YouTube, především pro akcentování nabízených dalších služeb.

Prakticky všechny minipivovary, které uvedly komunikaci prostřednictvím jiných sociálních sítí, zmínily komunikaci pomocí vlastních aplikací bez bližších podrobností. Předpokládáme, že právě tento druh činností v budoucnosti výrazně poroste. A lze také očekávat, že vzroste využití komunikace s klientem prostřednictvím umělé inteligence, jak je tomu již dnes zřejmé v řadě jiných oborů.

d) Spolupráce minipivovarů s obcemi a městy a jak je minipivovary vnímána z hlediska prospěšnosti

Významný pokles počtu pivovarů od konce 19. století s akcelerací v letech 1945 až 1989, bylo veřejností negativně vnímáno jak něco, co přerušuje kontinuitu vývoje, již zmíněných tradic, narušuje zvyklosti a především u menší obce přerušení ekonomicko-společenských vazeb. Nadnárodní pivovary, které rušily menší pivovary po jejich vstupu na český trh po roce 1989, čelily kritice a musely vynaložit mnoho komunikačních aktivit, aby negativní dojem smazaly. A dodnes jsou v místech, kde pivovar zrušily a nový pivovar uveden na trh v negativních konotacích zmiňovány. Jak bylo uvedeno, pro obce i města je pivovar nebo i minipivovar chápán jako projev důstojnosti i statusu. Zvláště minipivovary jsou vítaným rozšířením nejen podnikatelských aktivit, ale jsou i připomenutím a návratem tradic. Současně i podpora věhlasu a v neposlední řadě nabídky služeb pro domácího hosta. A úměra je mnohdy taková, že čím menší obec, tím je role pivovaru vnímána pozitivněji. Ale to je na samostatný výzkum. Považovali jsme proto za důležité zkoumat formy spolupráce municipalit a minipivovarů a proto jsme stanovili kritéria, která nám hodnocení umožnilo.

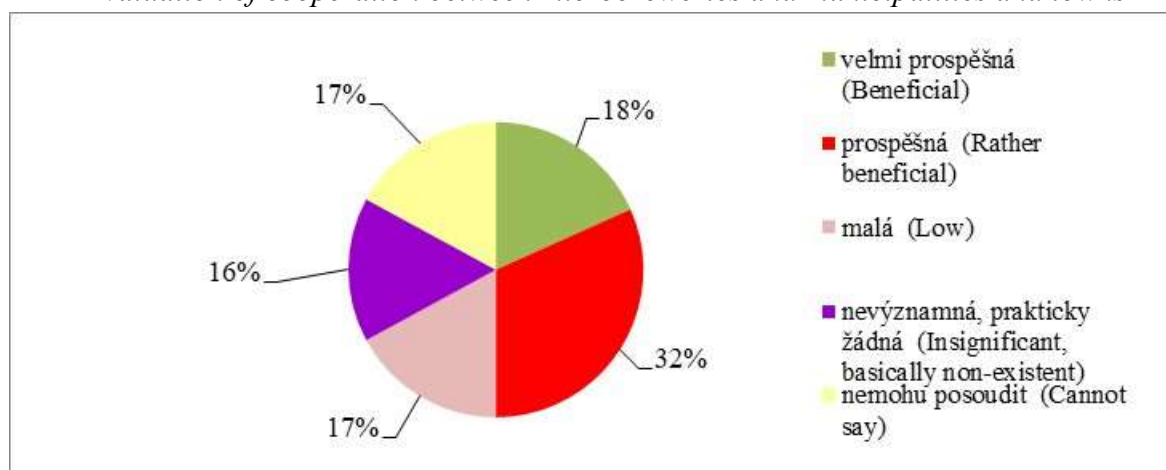
Graf 8 Způsob spolupráce minipivovarů s obcí nebo městem*Microbreweries' means of cooperation with municipality or town*

Zdroj: vlastní práce

1/ obec využívá minipivovarů k pořádání podujatí, 2/ účast minipivovarů na místních a regionálních trzích, 3/ informace o minipivovaru na webu obce, 4/ využívání společných tiskových materiálů publikovaných obcemi a městy, 5/ spolupráce i jiným způsobem, 6/ společná účast minipivovaru a obce na výstavách, 7/ žádná spolupráce

Obecně platí, že spolupráce minipivovarů obcemi a městy výrazných změn nedoznala a zvýšila se ze 72 % na 74 %. To lze považovat za pozitivní trend, i když bychom očekávali vyšší nárůst. Dlužno podotknout, že právě v tomto případě by výzkumu prospěl větší zkoumaný vzorek a ochota ze strany obcí a měst odpovědět na otázky v dotazníku. Nejčastěji obce a města s minipivovary spolupracují při konání společenských akcí nebo je zvou k účasti na jarmarcích, jak uvedlo u obou typů aktivit téměř 29 resp. 28 % respondentů. V necelé čtvrtině případů jsou informace o minipivovarech uváděny na webech obcí a měst, což je ve srovnání s předchozím obdobím nárůst (bylo 22%). Více než pětina z nich spolupracuje při produkci společných tiskových materiálů a dalších 13 % na výstavních akcích. Součinnost i jiným způsobem zahrnovala i to, že některé minipivovary obdržely sponzorskou, blíže nespecifikovanou podporu. Celkem 23 minipivovarů, tedy více než 26 % minipivovarů však s obcemi nespupracuje. Znamená to malý pokles (ve srovnání s 28 % v roce 2014), ale lze to považovat stále za vysoký podíl. Ukazuje se, že podobně jako v roce 2014 má tato oblast součinnosti dost prostoru pro rozšíření a zlepšení.

Minipivovary se také vyjadřovaly k tomu, jak spolupráci s obcemi a městy hodnotí.

Graf 9 Hodnocení spolupráce minipivovarů s obcemi a městy*Evaluation of cooperation between microbreweries and municipalities and towns*

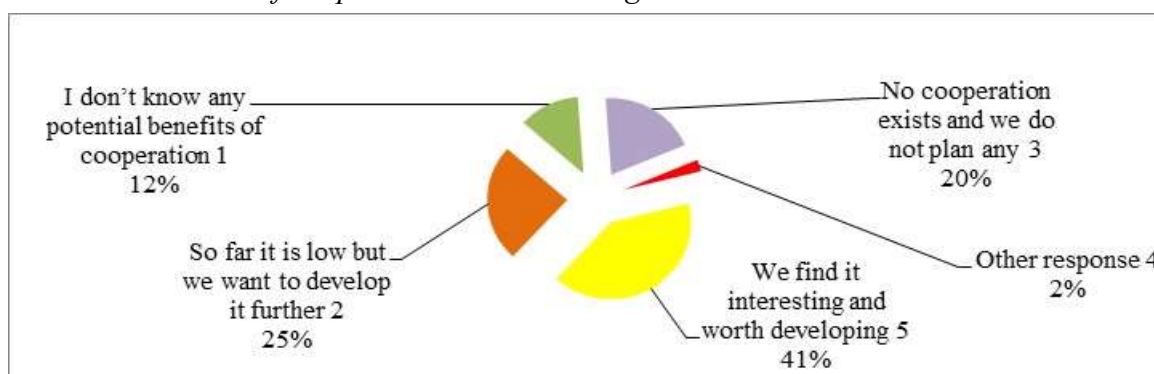
Překvapivě nepříliš pozitivně lze posuzovat trend hodnotící prospěšnost spolupráce mezi zkoumanými subjekty. Při průzkumu v roce 2014 ji minipivovary hodnotily jako velmi prospěšnou nebo prospěšnou z 52 %; nyní přesně polovina z nich, tedy došlo k poklesu. Zvýšil se však podíl minipivovarů, které spíše skepticky hodnotí spolupráci jako nevýznamnou a malou. V roce 2014 to bylo 29 % a o tři roky později již 33 %. Potvrzuje se tak názor, že spolupráce mezi minipivovary a obcemi nebo městy není bezproblémová a existují velké rozdíly, místo od místa. K úrovni vztahů se v roce 2017 vyjádřilo s nějakým názorem 83 % minipivovarů, zatímco při předchozím průzkumu to bylo 79 %.

e) Trendy ve spolupráci minipivovarů s cestovními kancelářemi a dopravci

Podobně jsme v obou dotazníkových šetřeních zjišťovali, do jaké míry spolupracují minipivovary s cestovními kancelářemi a s přepravci. Domníváme se, že u obou skupin existuje mnohem vyšší potenciál pro spolupráci a to při organizování jedno i vícedenních výletů v souvislosti s rostoucím zájmem Čechů o domácí cestovní ruch. Obdobné příklady ze zahraničí, především ze sousedního Německa, to potvrzují. Zajímali jsme se, jak spolupráci hodnotí a jak ji vidí do budoucna. Pro rozvoj regionální turistiky by to mohlo být důležité.

Graf 10 Hodnocení spolupráce s cestovními kancelářemi a dopravci

Evaluation of cooperation with tourist agencies and carriers

Zdroj: vlastní práce

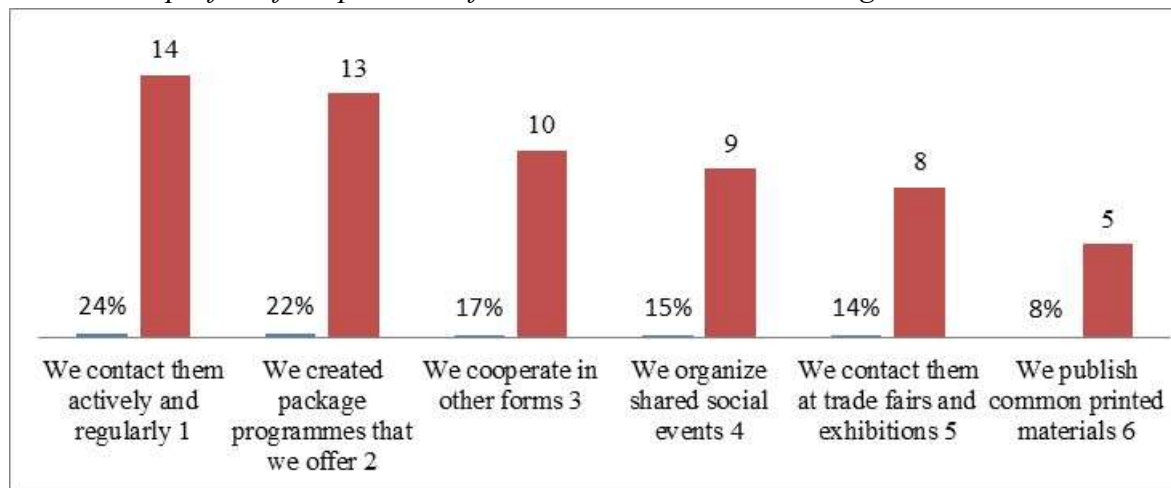
1/ nevím, v čem by nám spolupráce mohla prospět, 2/ je prozatím málo významná, ale chtěli bychom ji rozvíjet, 3/ spolupráci nemáme a neplánujeme ji realizovat, 4/ jiná odpověď, 5/ považujeme ji za zajímavou a budeme ji rozvíjet

Více než dvě pětiny minipivovarů v roce 2017 ve srovnání 36 % roku 2014 považuje spolupráci za zajímavou a budou ji rozvíjet. Pro další čtvrtinu subjektů je prozatím málo významná, ale chtěla by ji rozšiřovat. Což je opět mírný nárůst ve srovnání s výsledky před třemi lety, kdy bylo dosaženo 23 % podílu. Fakt, že více než tři čtvrtiny minipivovarů chce nebo plánuje spolupráci se subjekty cestovního ruchu lze považovat za jednoznačný a významný trend. Potvrzuje, že minipivovary a cestovní ruch mají mnohé společné a perspektivní. Naopak, pouze pětina minipivovarů nepočítá s rozvojem spolupráce s cestovními kancelářemi a dopravci což je prakticky stejně, jak bylo zjištěno v předchozím průzkumu. Poněkud zaráží, že 12 % minipivovarů, což je ve srovnání s rokem 2014 více (tehdy 9 %) neví, v čem by jim spolupráce se subjekty cestovního ruchu mohla prospět. Svědčí to o nutnosti zlepšit vzájemnou komunikaci, informovanost.

Zajímali jsme se i o formách spolupráce minipivovarů s vybranými subjekty v cestovním ruchu a existují-li na trhu balíčky pro účastníky cestovního ruchu, které by obohatily nabídku služeb.

Graf 11 Profil spolupráce minipivovarů s cestovními kancelářemi a dopravci

The profile of cooperation of microbreweries with travel agencies and carriers

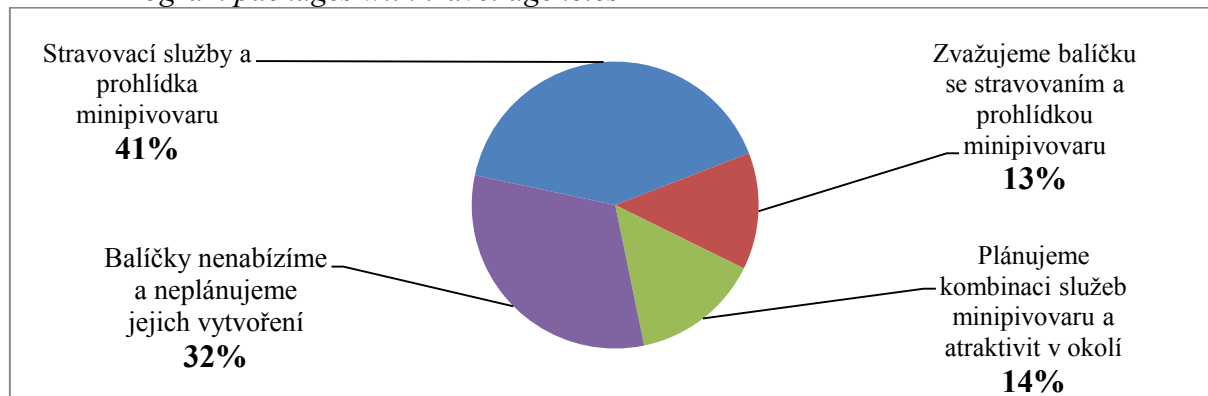
1/ aktivně a pravidelně je kontaktujeme, 2/ vytvorili jsme balíčky programů, které nabízíme, 3/ spolupracujeme jinými formami, 4/ společně organizujeme společenské akce, 5/ kontaktujeme je na veletrzích a výstavách, 6/ vydáváme společné tiskové materiály

Téměř čtvrtina minipivovarů je dnes s cestovními kancelářemi a přepravci v pravidelném kontaktu, což je ve srovnání s necelými 17 procenty v roce 2014 nárůst. Dalších 22 % (18 % v roce 2014) jim nabízí balíčky služeb. I když registrujeme určitý nárůst, lze tento podíl považovat za nadále nízký. Další 17 % minipivovarů spolupracuje jinými firmami nebo 15 % organizují společné akce, k nimž patří např. opakovaně zmiňované degustace pív, nebo se společně účastní výstav a veletrhů (14 %). Malý je podíl těch, které vydávají společné tiskové materiály. Obecně platí, že celá tato sféra spolupráci ne zcela využívá nabízený potenciál.

Balíčky služeb, package programy jsou velmi oblíbenou a nesporně moderní formou spolupráce mezi subjekty v cestovním ruchu. Možnost jejich využití jsme v dotazníkovém šetření v roce 2014 nezjišťovali.

Graf 12 Balíčky programů s cestovními kancelářemi

Program packages with travel agencies

1/ catering services and tour in microbrewery, 2/ we do not provide program packages and do not plan to create them, 3/ we consider program packages with catering and tour in microbrewery, 4/ we plan a combination of microbrewery's services with surrounding attractions

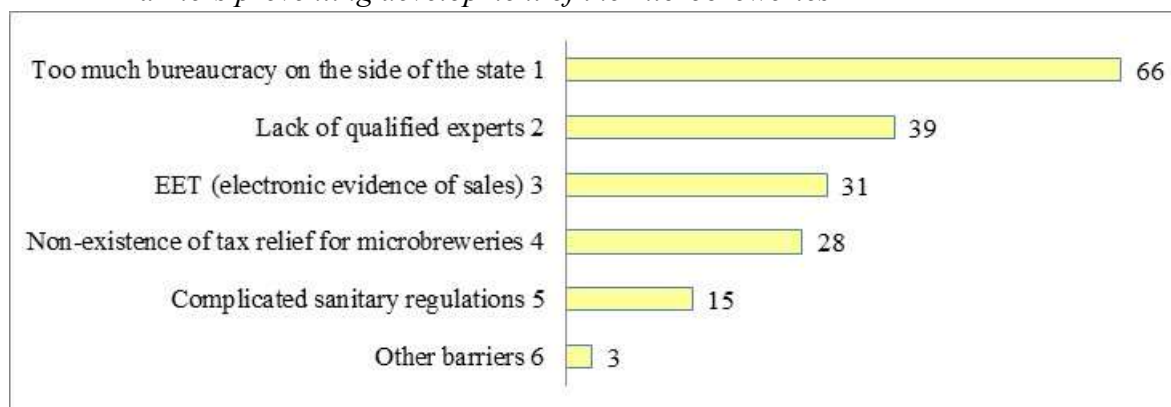
Více než dvě pětiny minipivovarů již balíčky programy realizuje. Dalších 14 % z nich plánuje kombinaci vlastních služeb s cestami po zajímavostech v okolí a 13 % o balíčcích uvažuje. Naopak třetina minipivovarů takovou spoluprací prozatím nenabízí a co je podstatnější, ani neplánují jejich vytvoření. Ukazuje se, že i v této oblasti je mnohé ke zlepšení. Možná by pomohly semináře nebo workshopy, které by mnohé vysvětlily a na příkladech ukázaly. V dotazníku některé minipivovary nad rámec dotazu uvedly, že jsou stále častěji kontaktovány cestovními kancelářemi a vyzývány ke spolupráci. To je velmi pozitivní trend do budoucnosti.

6. Překážky v podnikatelské prostředí České republiky, z pohledu minipivovarů

Boom minipivovarů jako nové odvětví podnikatelské činnosti zaskočil mnohé, od profesionálů působících v pivovarství, tak i investorů i laiků. Poprvé jsme se rozhodli zjišťovat, jak minipivovary hodnotí podnikatelské prostředí v České republice. Není to sice otázka bezprostředně se vážící k cestovnímu ruchu, ale mnohé napověděla.

Graf 13 Překážky bránící rozvoji minipivovaru

Barriers preventing development of the microbreweries

Zdroj: vlastní práce

1/ příliš byrokracie ze strany státu, 2/ nedostatek kvalifikovaných odborníků, 3/ EET (elektronická evidence tržeb), 4/ neexistence daňových úlev pro minipivovary, 5/ složité hygienické předpisy, 6/ jiné překážky

Velmi vysoké až alarmující je skutečnost, že 66 minipivovarů z 87, které otázku odpovídaly, tedy tři čtvrtiny dotazovaných, považuje za největší problém příliš mnoho byrokracie ze strany státu. Nedostatek pracovních sil, který je patrný v celé ekonomice České republiky, se odrazil i v tom, že téměř 45 % dotazovaných uvedlo jako druhou z nabídnutého seznamu překážek to, že pocítují nedostatek kvalifikovaných odborníků. Nejpalčivějším problémem jsou, jak se především při individuálních rozhovorech ukázalo, chybějící sládci i další odborníci podílející se bezprostředně na výrobě piva. Je logické, že v pořadí již čtvrtá odborná škola vychovávající středně technický personál, mezi nimi sládky, se bude otevírat v hlavním městě českého chmele, v Žatci. Tolik diskutované zavedení EET (Elektronická evidence tržeb) je problémem pro více než třetinu zástupců minipivovarů. Nedostatečné daňové úlevy pro minipivovary zdaleka v průzkumu nerezonovaly a byly zmiňovány v méně, než třetině případů.

7. Profil dotazovaných minipivovarů

Oslovili jsme kolem stovky minipivovarů a 87 minipivovarů se dotazníkového šetření zúčastnilo. Z nich 46 působí na trhu déle než 5 let, 31 minipivovarů 2 až 5 roků a 17 méně, než

dva roky. Skutečnosť, že viac než polovina dotazovaných predstavovala minipivovary s pôsobením na trhu přes pět let je významná proto, že již mají dostatek zkušeností z trhu a mnohé vyzkoušely.

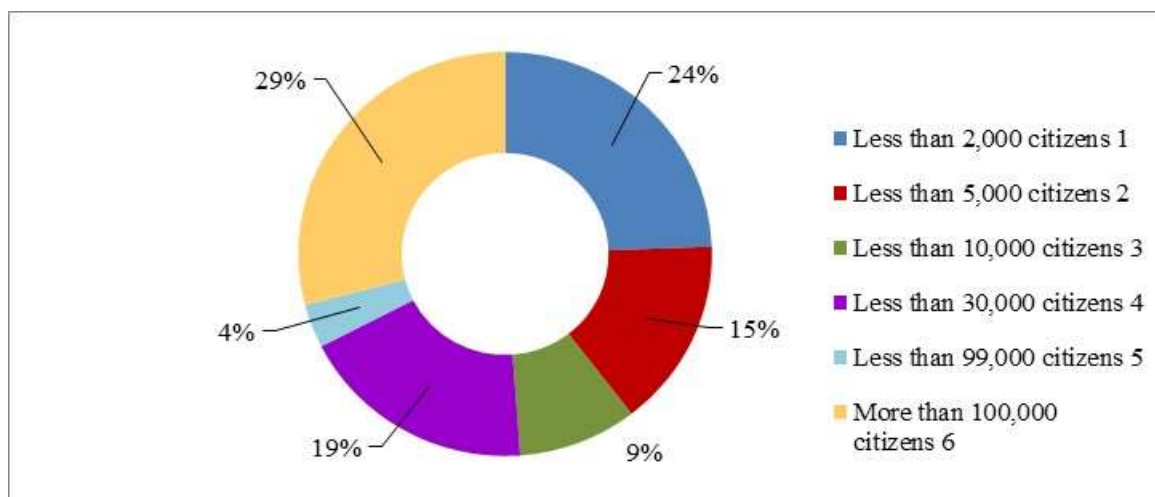
8. Průzkum mezi obcemi a městy z hlediska vnímání role minipivovarů

V úvodu jsme opakovaně konstatovali, jak jsou minipivovary pro obce a města důležitá. Historicky i v současnosti. A i když počet odpovědí ze samospráv byl menší, než jsme očekávali, přesto se domníváme, že určitá data jsme získali a pro objektivitu šetření mají svou vypovídací schopnost. Dotazníkové šetření tedy zkoumalo význam minipivovaru pro obce i města, v čem spolupracují a jak je tato spolupráce posuzována. A opakovaně jsme zjišťovali, do jaké míry je využíván potenciál infocenter a mají-li nějaký význam v procesu spolupráce mezi minipivovary, obcemi a městy.

Samosprávy jsme rozdělili v obou zkoumaných letech do 6 velikostních skupin a ze všech z různých regionů České republiky se podařilo získat vždy 17 odpovědí.

Graf 14 Počet obyvatel v obci nebo městě, kde minipivovar působí

Number of citizens in the municipality or town where the microbrewery operates

Zdroj: vlastní práce

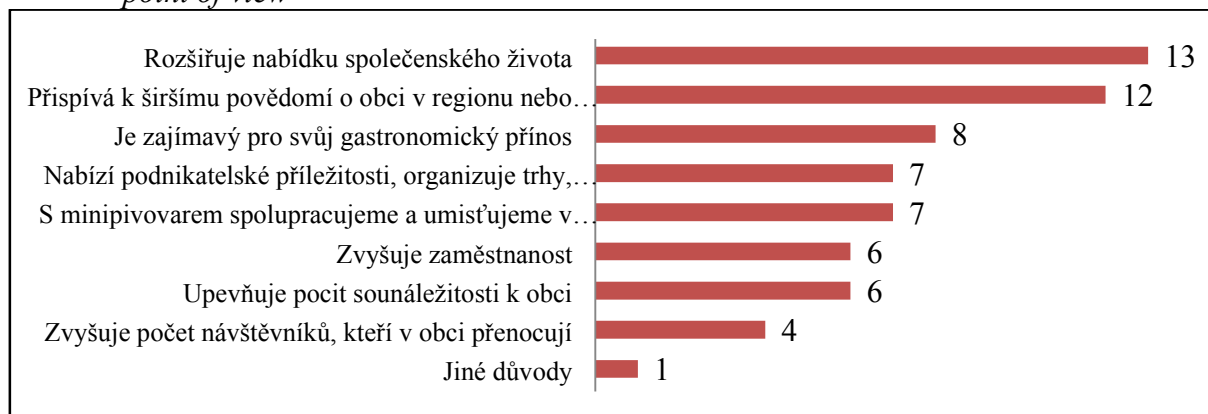
1/ do 2 000 obyvatel, 2/ do 5 000 obyvatel, 3/ do 10 tis. obyvatel, 4/ do 30 tis. obyvatel, 5/ do 99 tis obyvatel, 6/ nad 100 tis. obyvatel

Nejvíce minipivovarů dnes existuje v Praze, dále v Plzni, Brně, ale i Ostravě. Existuje však i několik obcí s počtem obyvatel menším, než 500 a i tam minipivovary vznikají. Z toho lze usuzovat, že právě ty nikdy nebudou spoléhat na místní klientelu, ale předpokládají napojení na turistiku.

V dotazníku jsme obcím nabídli možná tvrzení o tom, jak chápou roli a smysl minipivovarů a také možnost zvolit vlastní variantu odpovědi.

Nejčastěji, více než tři čtvrtiny respondentů z obcí nebo měst zmiňují, že tam minipivovary rozšiřují nabídku společenského života. Přes 70 % oslovených souhlasí s tvrzením, že minipivovary přispívají k širšímu povědomí o obci v regionu, v České republice ev. i v zahraničí. V minulém výzkumu jich bylo 59 %. Téměř polovina z dotazovaných subjektů v roce 2017 uvedla gastronomický přínos minipivovarů. Ve srovnání s rokem 2014 to však znamenalo velký propad v preferencích.

Graf 15 Jak obce nebo města vnímají význam minipivovaru z různých hledisek
Perception of microbrewery significance by municipalities or towns from different point of view

Zdroj: vlastní práce¹⁰

1/ enlarges offer of social life, 2/ contributes to wider awareness about municipality in region, 3/ interesting for its gastronomic benefit, 4/ offers business opportunities, organise markets, 5/ co-operates and placing notifications, 6/ raises employment, 7/ strengthens identification with municipality, 8/ increases number of visitors who overnight stays in municipality, 9/ other reasons, 10/ Source: own work

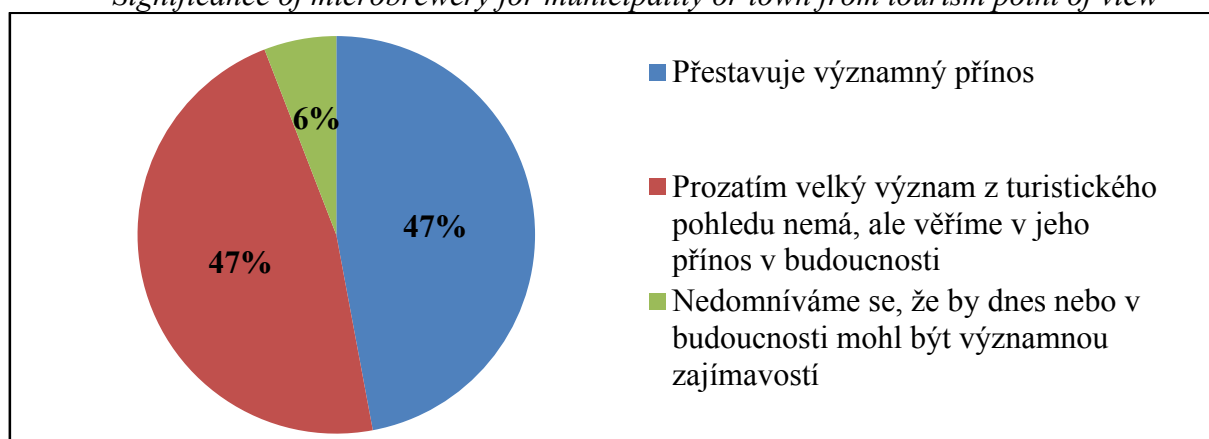
Tedy to byl nejčastěji oceňovaný přínos a byl zmíněn 76 % představiteli samosprávy. Podnikatelskou příležitostí, organizování trhů a další činnosti příznivě hodnotily dvě pětiny dotazovaných ve srovnání s 29 % v předchozím průzkumu. Je opět trendem náležitým směrem. Nezměněných 41 % obcí a měst vyjádřilo postoj, že do minipivovarů umísťují společenské a jiné akce. Tato stagnace není pozitivním faktorem. A možná i jedním z důvodů určité skepse vnímané minipivovary při posuzování spokojenosti spolupráce s municipalitami. Více než třetina samospráv dnes souhlasí s výrokem, že minipivovary zvyšují zaměstnanost; ve srovnání s rokem 2014, kdy to kvitovalo 12 % respondentů. Je to významný posun náležitým směrem. Mírný je nárůst souhlasu u 35 % respondentů s tvrzením, že minipivovary upevňují sounáležitost k obci nebo k městu v roce 2017. Oproti 29 % v roce 2014 je patrný vzestup. Naopak, nadále je málo často zmiňováno, že minipivovary zvyšují počet návštěvníků, kteří v obci přenocují.

Rozvoj regionálního cestovního ruchu představuje pro Českou republiku významný potenciál. Zajímali jsme se o to, jak představitelé obcí a měst hodnotí význam minipivovarů z hlediska cestovního ruchu.

Obce a města se v současnosti mnohem častěji, z 94 % přiklání k názoru, že minipivovary jsou nebo budou z hlediska turistiky pro ně přínosem a to je velmi významný pozitivní posun. Téměř polovina respondentů vidí značný přínos minipivovarů pro cestovní ruch a stejné procento prozatím velký význam z turistického pohledu nemá, ale věří v jeho přínos v budoucnosti.

Podle průzkumu v roce 2014 charakterizovalo minipivovary jako přínos 35 % dotazovaných a 41 % věřilo, že význam mít budou. Čtvrtina tehdy buď nabídla jiný komentář, nebo nevěřila v přínos do budoucna. Je to významný, pozitivní posun v náhledu na roli minipivovarů v turistice. Často medializované výroky představitelů samosprávy jednoznačně kladně podporují otevření každého minipivovaru a nikdy jsme nezaznamenali v monitoringu projev nesouhlasu, kritiky.

Graf 16 Význam minipivovaru z hľadiska cestovného ruchu pro obec nebo město
Significance of microbrewery for municipality or town from tourism point of view

Zdroj: vlastní práce⁴

1/ represent significant benefit, 2/ it has no great significance yet from tourism view but we believe in its contribution in the future, 3/ we do not consider that it could be important attraction today or in the future, 4/ vlastní práce

Velmi důležité je, jak vidí samosprávy obecněji perspektivy spolupráce s minipivovary. Celkem 71 % obcí a měst spolupracuje s minipivovary nebo ji budú rozširovať, čož je ve srovnání s 50 % v předchozím dotazníkovém šetření z roku 2014 opět posun pozitivním směrem. Dvě pětiny (41 %) respondentů z obcí a měst s minipivovary již dnes úzce spolupracuje a bude ji i nadále rozširovať, což je ve srovnání s 12 % v průzkumu před třemi lety výrazný posun preferencí. Dalšíh téměř 30 % uvedlo, že spolupracují příležitostně, ale hodlají ji zvětšit. Přesto existuje větší třetina obcí a měst, která dosavadní malou spolupráci ponechá beze změny nebo spolupráci neplánují nyní ani v budoucnosti. Tuto skutečnost nelze hodnotit pozitivně a je potřeba analyzovat, proč tomu tak je.

Značná část obcí a měst má informační centra. Jejich využití může být pro minipivovary dalším zajímavým marketingovým nástrojem. Mohou nabízet nejen informační materiály, suvenýry, ale v některých případech je tam možný i nákup piva. Využití infocenter pro marketing minipivovarů sice podle našeho dotazníkového šetření mírně roste, nepředstavuje však takový potenciál, jaký bychom očekávali. Příklady některých měst a obcí, kde lze v infocentrech dostat tištěné materiály minipivovarů, koupit si suvenýry nebo i piva jsou v současnosti spíše sporadické, raritou. Určitě by stálo za pokus zjistit důvody malého využití těchto i pro turistiku významných středisek.

Dále bylo zjištěno, že dnes více než dvě pětiny minipivovarů je prezentováno na webech obcí (před 3 lety 35 %), ve 41 % jsou distribuovány tištěné materiály nebo existuje spolupráce v oblasti výstav a veletrhů, což odpovídá situaci v roce 2014. Překvapivě a negativně lze hodnotit fakt, že zatímco v roce 2014. neplánovalo žádné budoucí společné akce 23 % samospráv, o tři toky později podíl dokonce snížil na necelých 18 %.

Zjišťovali jsme také, nepřináší-li minipivovary do obcí a měst nějaký negativní jev. Uváděli jsme mezi možnostmi např. porušování nočního klidu, shlukování pořádek narušujících osob, existují-li problémy s hygienou atd. Ani jedna obec nebo město neuvedlo žádný negativní jev související s existencí minipivovaru. To je velmi významná a nadmíru pozitivní informace a signál do budoucna o tom, že jsou předpoklady pro mnohem širší spolupráci mezi minipivovary, obcemi a městy.

Rozsáhlé, po troch letoch opakované dotazníkové šetrenie o spolupráci minipivovarů s obcami, mestami, ďalej o ich roli v cestovnom ruchu a vo spolupráci s cestovnými kancelárkami a dopravci ukázala vo výraznej väčšine pozitívny posun. Ukazuje sa, že minipivovary svojou rolou v rozvoji hlavne regionálnej turistiky získavajú a tak sú tiež obcami i mestami chápané. Nabízime shrnutie průzkumu:

Na základe uvedeného môžeme konštatovať:

- a) Minipivovary navštevujú ve stále viac hosté z iných častí republiky a ze zahraničí. To potvrdzuje ich roli minipivovaru pro cestovní ruch. Dřívější dominance hostů z Německa a Ruska je střídána mnohem širším portfoliem návštěvníků nejen z evropských destinací, ale i USA, Číny, Koreje atd.
- b) Vedle konzumace piva a jídla minipivovary podstatně rozšiřují nabídku služeb, jako jsou prohlídky pivovaru s výkladem i v cizích jazycích a častěji mají muzea pivovarství.
- c) Výrazný posun zaznamenala komunikace minipivovarů. Prakticky všechny minipivovary mají internetové stránky. Zvýšila se role využití sociálních sítí s dominujícím postavením Facebooku. Využití tištěných materiálů se mírně snížilo, nadále však jsou třetím nejčastěji používanou formou komunikace s veřejností.
- d) Minipivovary s obcemi a městy spolupracují víc, ale kritičtěji na ni nahlížejí. Snížil se počet těch, které ji hodnotily jako velmi prospěšnou nebo prospěšnou. Více minipivovarů ji vidí spíše skepticky a hodnotí ji i jako nevýznamnou a malou. Tento signál by samosprávy měly brát v potaz.
- e) Naopak, respondenti z obcí a měst jednoznačně poukazují na existující významný nebo v budoucnosti očekávaný přínos minipivovarů. To je velmi pozitivní závěr.
- f) Pozitivní je posun ve vnímání hodnocení spolupráce minipivovarů s cestovními kanceláři a dopravci. Více jich pravidelně kontaktuje, nabízí jim častěji balíčky služeb a rozvíjí další formy kooperace. Vzrostla skupina minipivovarů, která obecně takovou spolupráci považuje za zajímavou a budou ji rozšiřovat nebo je podle jejich názoru prozatím málo významná, ale chtěla by ji rozvíjet. Přes tento pozitivní trend však spolupráce nenaplnuje očekávané představy minipivovarů.
- g) Poprvé byl zjišťován názor na největší překážky bránící rychlejšímu rozvoji minipivovarů. Nejčastěji je uváděno jako problém příliš mnoho byrokracie ze strany státu. Dále pocítují nedostatek kvalifikovaných odborníků, především sládků. Zmiňovány jsou však i další profese podílející se na výrobě piva.
- h) Podle samosprávy minipivovary rozšiřují nabídku společenského života v obci nebo městě. Také přispívají k širšímu povědomí o obci v regionu, v České republice ev. i v zahraničí. Pokles zaznamenal názor o gastronomickém přínosu minipivovarů. Podnikatelskou funkci a roli při organizaci různých společenských akcí uvádí přibližně stejné procento těch, kteří oceňují fakt, že obce i města s minipivovary spolupracují.
- i) Využití infocenter v obcích a městech může být pro minipivovary zajímavým marketingovým nástrojem. Za poslední roky je patrný růst využitelnosti, ale stále je za očekáváním.
- j) Skutečnost, že téměř třetina obcí a měst s minipivovary nespupracuje a ani do budoucna s tímto nepočítá lze považovat za problém pro všechny zainteresované subjekty.
- k) Pozitivní je, že žádná samospráva neuvedla negativní jev související s existencí minipivovaru. Znamená jednoznačný růstový potenciál.

Dotazníkové šetrení ukázalo, v čem se role minipivovarů v cestovním ruchu mění a v čem prozatím nikoliv. Jednoznačně pozitivně lze hodnotit trend, že minipivovary již nejsou pouhými distributory piva, ale nabízejí mnohem širší škálu služeb domácím a také zahraničním hostům. Tento potenciál si obce i města uvědomují a mnohé z nich vidí stále významnější roli pro rozvoj regionální turistiky.

Představitelé minipivovarů chápou, že musí více než jindy hledat cesty k cestovním kancelářím a dopravcům a společně budovat produkt cestovního ruchu. To je cesta k dalšímu zatraktivnění regionů, především těch, které stále ještě stojí stranou hlavních návštěvnických proudů. Ale i turisticky atraktivní Praha si potenciál minipivovarů uvědomuje. Svědčí o tom až dramaticky rostoucí jejich počet.

A konstatují-li představitelé obcí a měst prakticky ve všech případech, že minipivovary nepřinášejí negativní jevy a spolupráci by chtěly dále rozvíjet, může být pivovarství i prostřednictvím minipivovarů tím, co regionální cestovní ruch v České republice potřebuje. Totiž rozšířit nabídku často unikátních služeb v oblasti gastronomie i dalších služeb cestovního ruchu a do regionů doposud méně turisty vyhledávanými přilákat mnohem více návštěvníků domácích i ze zahraničí.

9. Historie minipivovarů ve světě a jejich vývoj na Slovensku

a. Minipivovary ve vybraných zemích světa

Rozsah této statě nedovolí hlubší pohled na moderní historii i důvody vzniku minipivovarů ve světě. Příčin jejich vzniku bylo několik. Podle odborníků to byla reakce na stále unifikovanější a nudnou nabídku pív, která byla jednoznačně ovlivněná požadavky na zvýšení efektivity při výrobě piva a snaze po stále vyšším zisku velkých pivovarů. To vedlo až k určité únavě z pití piva, především ve vyspělých ekonomikách světa.

Především v USA¹³ (ale nejen tam) vznikla situace, kdy spolu s dalšími faktory rostl tlak na cenovou atraktivitu piva v supermarketech a na druhou stranu počínal hlad po unikátních, chuťově výrazných pivech, jiných, než nabízeli pivovarské giganti. A tato piva vznikala v malých pivovarech. Na jedné straně tedy globalizace doprovázená fúzí velkých pivovarů a pivovarských skupin a na druhé straně trend diversifikace na trhu piva, jehož projevem je vznik nových typů pivovarů s výrazně rozdílnou nabídkou sortimentu. Vznikají tak různé minipivovary. První minipivovar tam v roce 1965 v Kalifornii. Spíše náhodou než hlubokým strategickým záměrem. Jejich počet rostl, hlavně po změnách ve zdanění piva v roce 1978. Později se na trhu objevily i pivovary s pivnicemi, pivními bary a restauracemi. Ještě v roce 1994 bylo v USA 192 minipivovarů, 329 restauračních pivovarů.

V roce 2015¹⁴ bylo ve světě (McCARTHY, N. 2015) přes 10,000 řemeslných pivovarů 86 % z nich potom v Severní Americe, 4 483 a v Evropě 4 486. Ve Spojeném království operovalo 723, ve Francii 654 a v Itálii 600. V roce 2017¹⁵ již počet minipivovarů činil 3812 a bylo jich v téže roce otevřeno 731 (101 ukončilo činnost) a restauračních pivovarů fungovalo 2252 a přibýlo 264 (zavřeno bylo 64). A v roce 2018 se očekává, že bude v USA fungovat na 7000 pivovarů všech velikostí. A v současnosti jsou novinkou nanopivovary¹⁶. Pozoruhodnější je,

¹³https://www.researchgate.net/publication/285672596_Craft_Beer_in_the_United_States_History_Numbers_and_Geography

¹⁴<https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2015/11/11/the-countries-with-the-most-craft-breweries-infographic/#6ace1daf4e1c>

¹⁵<https://www.brewersassociation.org/statistics/number-of-breweries/>

¹⁶<https://www.probrewer.com/library/nano-breweries/nano-brewery-basics/>

že zatímco klesá konzumace piva v USA, roste tržní podíl piva prodaný v řemeslných pivovarech. V roce 2017 již dosáhl 5 %¹⁷. A očekává se, že tento trend bude pokračovat.

Trendem také je, že velké pivovary začínají některé úspěšné minipivovary skupovat, ale jejich produkční profil nechávají beze změn. Pivovary a především minipivovary již také rozpoznaly potenciál cestovního ruchu. Výsledkem je stále větší nabídka, především regionálních pivních stezek, ale i těch, které zahrnují i více států USA.

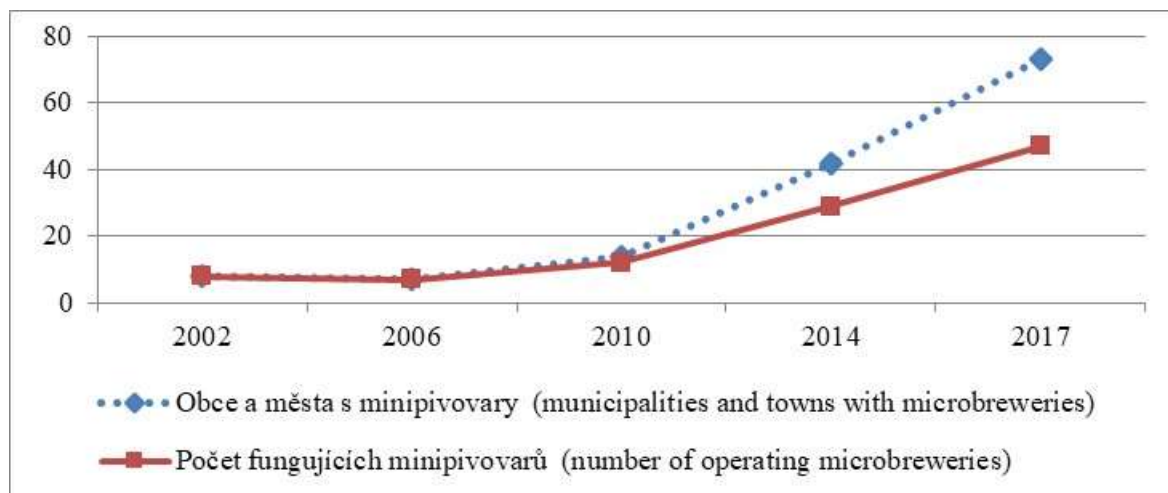
b. Minipivovary na Slovensku

Pro doplnění uvádíme jen velmi stručně některá fakta o pivu a pivovarství na Slovensku, i když víme, že by si téma zasloužilo podstatně větší pozornost. Historie pivovarství na Slovensku¹⁸ je bohatší a delší, než je známo. O existenci tří pivovarů na území, které je dnes Slovenská republika, se zmiňuje listina krále Ladislava IV. z roku 1274. Pivovarnictví na Slovensku dosáhlo největšího rozmachu v období let 1620 až 1650. Pivo se tehdy vařilo prakticky ve všech městech a větších obcích na Slovensku. Od roku 1850 začíná éra největšího úpadku pivovarnictví, kdy byly zavedené vysoké daně za vaření piva¹⁹.

Nejstarším existujícím pivovarem na Slovensku je Steiger, který byl založený v roce 1473 jezuitskými mnichy ve Vyhních a zároveň je to i nejstarší pivovar na

Graf 17 Vývoj počtů obcí a měst s minipivovary na Slovensku v letech 2002 až 2017

Number of municipalities and towns with microbreweries development in Slovakia during 2002 till 2017

Zdroj: vlastní práce

Slovensku s nepřetržitou výrobou piva. Dnes vaří pivo 4 průmyslové pivovary²⁰. Podobně jako jinde ve světě i na Slovensku se začaly na přelomu tisíciletí rozvíjet minipivovary. Podle dostupných informací vznikl první minipivovar nejpozději v roce 1992. V současnosti jich funguje 73²¹ a další jsou v různých stádiích příprav na otevření. A jejich popularita neustále roste. Nejlepším důkazem je nárůst jejich počtu. V roce 2016 podle statistik Brewers of Europe byla průměrná spotřeba piva na osobu na Slovensku 73 litrů²².

¹⁷ <https://www.brewersassociation.org/statistics/national-beer-sales-production-data/>

¹⁸ https://www.czsk.net/dotyky/9_2001/pivo.html

¹⁹ <https://sk.wikipedia.org/wiki/Pivo>

²⁰ Pivovarský kalendář 2019, 2018, VÚPS, a.s., Praha, 454 s. ISBN 978-80-86576-80-0

²¹ Zdroj: viz výše

²² <https://www.teraz.sk/ekonomika/pivovarnictvo-sr-je-na-konci-rebricka/231259-clanok.html>

Záver

Minipivovary predstavujú výrazné oživenie na trhu piva. Děje se tak na největších světových trzích, ale postupně i na dalších. Potvrzuje to i situace v České republice. Opakovaný průzkum potvrdil posun v nabídce služeb, které minipivovary nabízejí rostoucímu počtu domácích i zahraničních hostů. Obce i města si uvědomují, že minipivovary mají stále větší význam pro rozvoj regionálního cestovního ruchu. Vnímají jejich pozitivní roli a to i tam, kde je cestovní ruch již dnes významným ekonomickým faktorem. Vzájemná spolupráce se zlepšuje, i když minipivovary by ocenily ještě více vstřícnějších kroků ze strany samospráv. Současně platí, že především minipivovary musí být aktivnější ve vyhledávání vhodných partnerů, aby byl mnohem více naplněn potenciál pro rozvoj regionální turistiky,

Literatura

- [1] BASAŘOVÁ, G., HLAVÁČEK, I., BASAŘ, P., HLAVÁČEK, J.: České pivo, 3. vydání, Praha, Havlíček Brain Team, 2011.
- [2] Pivovarský kalendář 2019, 2018, VÚPS, a.s., Praha, 454 s. ISBN 978-80-86576-80-0
- [3] <http://ceske-pivo.cz/fakta-a-zajimavosti>
- [4] VACL, J.: Minipivovary jako atraktivní cíl cestovního ruchu v České republice/ Microbreweries as Attractive Tourist Destination in the Czech Republic. Kvasný průmysl 60 (11-12): 297-306, 2014 - Reviewed Paper.
- [5] VACL, J.: The Impact of Microbreweries on Travel in the Czech Republic/Vliv minipivovarů na cestovní ruch v České republice. Kvasny Prum. 64/2018 (2): 76-87. Reviewed Paper
- [6] [https://czechtourism.cz/getattachment/Institut-turismu/Marketingovy-vyzkum/ Infografiky /Navstevnost-turisticky-cilu-2017/CzT_Report_navstevnost2017_\(0945\)_web.pdf.aspx?ext=.pdf](https://czechtourism.cz/getattachment/Institut-turismu/Marketingovy-vyzkum/Infografiky/Navstevnost-turisticky-cilu-2017/CzT_Report_navstevnost2017_(0945)_web.pdf.aspx?ext=.pdf)
- [7] <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2015/11/11/the-countries-with-the-most-craft-breweries-infographic/#6ace1daf4e1c>

Autor výsledky průzkumu prezentoval 11. prosince 2017 na **5th Annual International Conference on Tourism and Hospitality Research (THoR 2017)**, Singapore. Text statě *The Impact of Microbreweries on Travel in the Czech Republic* byl publikován v PROCEEDINGS ve sborníku konference.

Došlo 16. 2. 2019

Kontaktná adresa:

Ing. Josef Vacl, CSc.

University of New York in Prague/PORT spol. s r.o.

Emília Mäsiarová

Úloha ekologického poľnohospodárstva v rozvoji vidieka

The role of organic agriculture in rural development

Abstract *Influence of globalisation effects and trends express not only in industry and services sectors but moreover in agriculture and consumers' behaviour in food buying. Current consumer is characterized by own health care, active and healthy lifestyle what constantly raise demands for food quality. Exactly organic agriculture that on the present time experiences dynamic growth worldwide, provides all these requirements to consumers. The contribution objective is assessment and proof of ecological agricultural production influence on rural development in selected regions of Slovak Republic. Simultaneously it provides overview of current ecological agriculture situation in Slovak Republic conditions, about possibilities and financial support influence on operators of organic agriculture and about employment development at organic farmers.*

Key words *organic production – organic agriculture – rural development - employment*

Abstract Vplyv globalizačných javov a trendov sa prejavuje nielen v priemysle a sektore služieb, ale aj v poľnohospodárskom sektore a v správaní spotrebiteľov pri kúpe potravín. Súčasného spotrebiteľa charakterizuje starostlivosť o svoje zdravie, aktívny a zdravý životný štýl, čím sa neustále zvyšujú nároky na kvalitu potravín. Všetky tieto požiadavky poskytuje spotrebiteľom práve ekologické poľnohospodárstvo, ktoré v súčasnosti v celom svete zažíva dynamický rast. Cieľom príspevku je zhodnotenie a preukázanie vplyvu ekologickej poľnohospodárskej výroby na rozvoj vidieka vo vybraných regiónoch Slovenskej republiky. Príspevok zároveň poskytuje prehľad o súčasnom stave ekologického poľnohospodárstva v podmienkach Slovenskej republiky, o možnostiach a vplyve finančnej podpory na prevádzkovateľov ekologického poľnohospodárstva a o vývoji zamestnanosti u ekologických poľnohospodárov.

Kľúčové slová ekologická poľnohospodárska výroba - ekologické poľnohospodárstvo - rozvoj vidieka - zamestnanosť

Počiatky ekologického poľnohospodárstva siahajú do dvadsiatych rokov dvadsiateho storočia. V niektorých štátoch sa tento spôsob obhospodarovania pôdy nazýva ako organické poľnohospodárstvo alebo biologické poľnohospodárstvo (Łuczka-Bakuła, W. 2007). Podľa Schlosserovej (2012) je ekologická poľnohospodárska výroba (EPV) komplexným systémom produkcie poľnohospodárskych produktov vrátane potravín a krmív, a to vo vyššej špeciálnej kvalite BIO. Hospodárenie v ekologickej poľnohospodárskej výrobe popri ochrane zložiek životného prostredia dáva spotrebiteľom na výber konzumáciu potravín bez rezíduí, pesticídov, bez chemicky vyrobených farbív, bez chemicky vyrobených ochucovadiel, bez GMO t.j. vyprodukovaných prírodnými postupmi v celom rozsahu. Ekologické poľnohospodárstvo je podľa Krettera (2005) prejavom diverzifikácie poľnohospodárskej výroby a zakladá sa na multifunkčnom prístupe k využívaniu a obhospodarovaniu pôdy. Znamená to, že poľnohospodárstvo už nie je vnímané iba ako zdroj výživy obyvateľov, ale

jeho význam je posudzovaný aj z hľadiska mimo produkčného a environmentálneho. Švenková – Juránková (2009) konštatujú, že ekologické poľnohospodárstvo je náročnejšie na ľudskú prácu, nakoľko produkuje bez používania chemických látok, čo sa prejaví aj na konečnom produkte, ktorý je určený pre spotrebiteľa. Zároveň využíva krajinu spôsobom, ktorý ju neohrozuje, dokáže s ňou spolupracovať. Ekologické poľnohospodárstvo zahŕňa všetky varianty poľnohospodárskych systémov, ktoré ekologicky, sociálne a ekonomicky podporujú organickú produkciu potravín a materiálov.

Ekologické poľnohospodárstvo môže priniesť výhody rozvoja vidieka prostredníctvom zvýšenej zamestnanosti a prostredníctvom užších prepojení s miestnym hospodárstvom, opätovným prepojením spotrebiteľov s výrobcami a stimulovaním pozitívnych hospodárskych multiplikátorov. V súvislosti s tvrdeniami o potenciáli ekologického poľnohospodárstva v oblasti rozvoja vidieka sa odhaľujú niektoré dôležité rozdiely medzi charakteristikami ekologických a neekologických fariem a poľnohospodárov. Väčšina týchto rozdielov nepochádza priamo z rozdielov v systémoch poľnohospodárstva, ale skôr odráža značné rozdiely v ľuďoch, ktorí prevádzkujú ekologické farmy a v ich obchodných rozhodnutiach, ktoré často prijímajú (Lobley, M. – Butler, A. – Reed, M., 2009). Ľudia, ktorí prevádzkujú ekologické farmy, sú mladší a vysoko vzdelaní ako ich neekologickí kolegovia. Je rozumné predpokladať, že táto osobitná skupina ekologických poľnohospodárov so sebou prináša rôzne zručnosti a schopnosti a možno aj iný prístup k prevádzkovaniu poľnohospodárskeho podniku. Ekologickí farmári sa zdajú byť ochotnejší a schopní diverzifikovať svoje poľnohospodárske podniky, robiť to iným spôsobom ako ich neekologickí partneri. Tieto charakteristiky sa môžu považovať za dôkaz, že ekologické poľnohospodárstvo alebo presnejšie ekologickí poľnohospodári môžu zohrávať významnejšiu úlohu v rozvoji vidieka. (Morison, J. a kol., 2005).

Metodický postup

V rámci príspevku sa sústreďuje pozornosť na subjekty hospodáriace ekologickým systémom hospodárenia v regiónoch Žilina a Trenčín s cieľom preukázať vplyv ekologických fariem pôsobiacich v týchto regiónoch na rozvoj vidieka. Podkladom k vypracovaniu príspevku bola predovšetkým odborná literatúra, údaje získané z MPRV SR, PPA, VÚEPP, ÚSKÚP, údaje získané prostredníctvom riadeného rozhovoru s vybranými prevádzkovateľmi ekologického poľnohospodárstva v Trenčianskom a Žilinskom kraji. Základnou metódou zisťovania údajov je využitie empirickej metódy, ktorá súvisí s využitím vedomostí a znalostí nadobudnutých štúdiom dostupnej odbornej literatúry o ekologickom poľnohospodárstve, legislatíve upravujúcej danú problematiku. Ďalej predmetom výskumu je analýza vstupných údajov o podpornej a dotačnej politike pre oblasť poľnohospodárstva, so zameraním na ekologické poľnohospodárstvo, zhodnotenie dopadu podporných mechanizmov na subjekty hospodáriace v systéme ekologickej poľnohospodárskej výroby a preukázanie úlohy ekologickej poľnohospodárskej výroby v rozvoj vidieka. Ďalšou metódou skúmania je vedecko-poznávací metóda, ktorá vo vzájomnej súvislosti skúma všetky javy a procesy bežnými štatistickými postupmi: syntéza, indukcia, dedukcia. Pre dosiahnutie stanovených cieľov je využitá aj komparatívna metóda, metóda analógie a metódy matematicko-štatistického charakteru. Najdôležitejšou etapou výskumu je využitie metódy

štruktúrovaného riadeného rozhovoru zameraného na zber primárnych údajov o vybraných subjektoch prevádzkujúcich ekologické poľnohospodárstvo vo vybraných regiónoch.

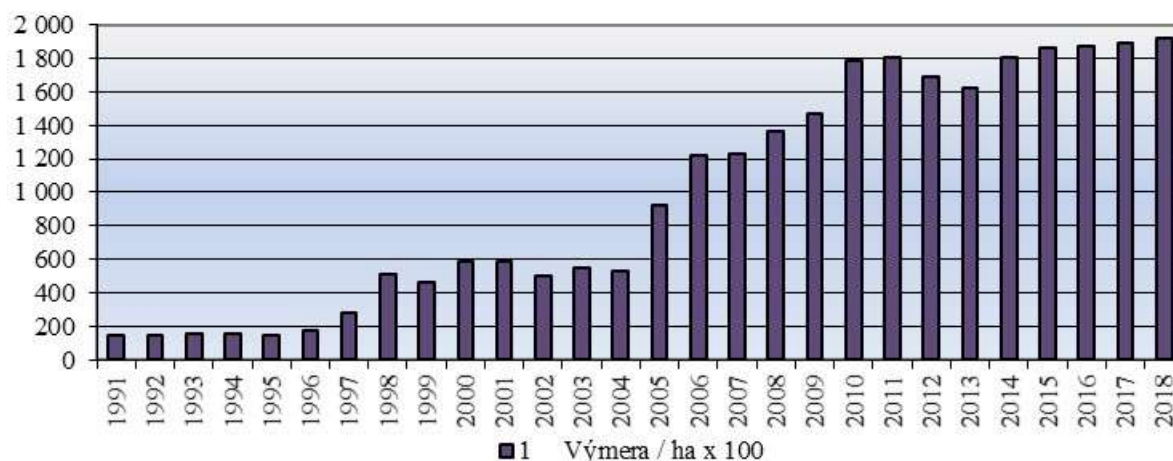
Vlastná práca

Ekologické poľnohospodárstvo v podmienkach SR

Ekologické poľnohospodárstvo na Slovensku začalo písať svoju históriu v roku 1991, pričom jeho rozvoj iniciovalo vtedajšie Ministerstvo poľnohospodárstva a výživy SR stanovením základných cieľov a zásad, ktoré vychádzali z požiadaviek smernice IFOAM (Medzinárodná federácia hnutí za ekologické poľnohospodárstvo). V tomto roku bolo v systéme ekologického poľnohospodárstva zaregistrovaných 37 fariem s výmerou 14 773 ha, čo predstavovalo 0,6 % z celkovej výmery poľnohospodárskej pôdy SR. Neskôr v roku 1997 bolo registrovaných už 46 fariem v ekologickom poľnohospodárstve s výmerou 27 809 ha poľ. pôdy, t. j. 1,14 % z celkovej výmery poľnohospodárskej pôdy v SR. Výmera pôdy v ekologickom poľnohospodárstve sa každoročne zvyšovala. Najväčší nárast bolo zaznamenaný v rokoch 2005 a 2006. V roku 2005 došlo k 76,3 % nárastu vo výmere obhospodarovanej pôdy oproti roku 2004, t. j. z 53 091 ha na 93 591 ha poľ. pôdy. V nasledujúcom roku 2006 bol zaznamenaný nárast o 30,3 % vo výmere pôdy v EPV oproti roku 2005, t. j. nárast o 28 365 ha. Spomínaný rast ekologicky obhospodarovanej pôdy bol vo významnej miere ovplyvnený poskytovaním finančnej podpory pre farmárov pre oblasť ekologického poľnohospodárstva prostredníctvom Plánu rozvoja vidieka na roky 2004 – 2006. Tento pozitívny trend rozmachu ekologického poľnohospodárstva sa zmenil v roku 2012, kedy bol zaznamenaný pokles výmery ekologicky obhospodarovanej pôdy o 6,47 % oproti roku 2011 a pretrvával aj v roku 2013 (pokles plochy o 6,57 % oproti roku 2012). Podobne ako pokles výmery pôdy v EPV poklesol aj počet prevádzkovateľov. Pravdepodobnou príčinou uvedeného poklesu bolo ukončenie 5 ročných záväzkov u podporených prijímateľov, pričom nie všetci farmári sa rozhodli pokračovať v uplatňovaní systému EPV. V roku 2014 sa opätovne zvýšila výmera pôdy v EPV a to z 162 029 ha pôdy v EPV v roku 2013 na 180 365 ha pôdy v roku 2014, čo predstavuje nárast o 11,3%. Počet registrovaných prevádzkovateľov v roku 2014 bol 526, z toho 399 farmárov s pôdou.

K 31. 12. 2018 predstavovala celková výmera registrovanej poľnohospodárskej pôdy v EPV 192 143,05 ha, čo predstavuje viac ako 10% z celkovej výmery poľnohospodárskej pôdy v SR. Počet registrovaných prevádzkovateľov v EPV k 31.12.2018 bol celkom 802. Z tohto počtu bolo 535 farmárov s pôdou. Na základe uvedených faktov je viditeľné, že od počiatkov ekologického poľnohospodárstva v roku 1991 došlo v SR k výraznému rozvoju, ktorý bol podporený aj poskytovaním finančnej podpory do tejto oblasti. Vývoj ekologickej registrovanej výmery v systéme EPV je znázornený v grafe č. 1 a v tabuľke č. 1 je uvedená výmera poľnohospodárskej pôdy v systéme EPV v rokoch 2012 – 2018. V grafe č. 2 je zobrazený vývoj počtu ekologických farmárov v rokoch 1991 – 2018.

Graf 1 Vývoj ekologickej poľnohospodárskej výroby v rokoch 1991 – 2018
Development of organic agricultural production in the years 1991-2018

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ÚKSUP² 1/ area in hectares x 100, 2/ Source: own elaboration based on data from Central Control and Testing Institute in Agriculture

Graf 2 Vývoj počtu ekologických farmárov v rokoch 1991 – 2018
Number of organic farmers development in the years 1991-2018

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ÚKSUP² 1/ number of farms, 2/ Source: own elaboration based on data from Central Control and Testing Institute in Agriculture

Tab. 1 Vývoj výmery poľ. pôdy v systéme EPV v rokoch 2012 až 2018
Development of agricultural land area in the system of organic agricultural production in the years 2012 till 2018

Pol. pôda podľa druhu pozemku ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Orná pôda ²	54 264	53 181	62 279	60 890	60 302	62 978	64 821
TTP ³	113 075	107 622	116 528	123 855	124 807	124 230	125 366
Ovocné sady ⁴	1 162	1 144	1 448	1 613	1 778	1 807	1 810
Vinohrady ⁵	101	82	109	124	123	132	147
Spolu ⁶	168 602	162 029	180 365	186 483	187 010	189 147	192 143

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov MPRV SR, ÚKSUP⁷
 1/ farmland by land class, 2/ arable land, 3/ permanent grassland, 4/ orchards, 5/ vineyards, 6/ total, 7/ Source: own elaboration based on data from Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic and Central Control and Testing Institute in Agriculture

Poskytovaná podpora pre ekologické poľnohospodárstvo

K spomínanému rozmachu ekologického poľnohospodárstva v SR prispelo v značnej miere aj poskytovanie kompenzačných platieb z prostriedkov EÚ. Aktuálne môžu slovenskí poľnohospodári zapojení do EPV čerpať finančné prostriedky z „Programu rozvoja vidieka SR na roky 2014 – 2020“.

Tab. 2 **Prehľad poskytovaných platieb pre EPV v rámci jednotlivých programových období v €/ha**

Overview of provided payments to organic agricultural production in the framework of programming periods (in Eur per hectare)

Druh platby ¹		PRV ² 2004-2006	PRV 2007-2013		PRV 2014 – 2020	
			2007-2008	2009-2013		
Orná pôda	konverzia ³	199,16	218,12	218,12	153	
	po konverzii ⁴	99,58	152,69	152,69		
Zelenina, liečivé, koreninové a aromatické rastliny	konverzia ³	331,94	705,87	705,87	529	
	po konverzii ⁴	165,97	529,44	529,42		
Ovocné sady, vinohrady	konverzia ³	265,55	958,77	900,00	----	
	po konverzii ⁴	132,78	671,15	671,15	----	
Vinohrady	konverzia/ po konverzii	---	---	---	rodiače ⁷	671
					mladé ⁸	420
Ovocné sady intenzívne	konverzia/ po konverzii	---	---	---	rodiače ⁷	671
					mladé ⁸	420
Ovocné sady ostatné ⁵	konverzia/ po konverzii	---	---	---	330	
Trvalé trávnaté porasty	konverzia	132,78	137,39	137,39	96	
	po konverzii	66,39	96,16	96,16		
Zemiaky ⁶	konverzia/ po konverzii	---	---	---	290	

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z MPRV SR, PRV 2004-2006, PRV 2007-2013 verzia č. 8, PRV 2014-2020 po 4. modifikácii ⁹

1/ sort of payment, 2/ Rural Development Programme, 3/ conversion, 4/ after conversion, 5/ other orchards, 6/ potatoes, 7/ fruit bearing orchards, 8/ young orchards, 9/ Source: own elaboration based on data from Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, Rural Development Programme 2004-2006, Rural Development Programme 2007-2013 version No. 8, Rural Development Programme 2014-2020 after 4th modification

Pre zhodnotenie vývoja poskytovaných platieb je v tabuľke č. 2 uvedený prehľad sadziieb za jednotlivé programové obdobia. Pre potreby porovnávania sú platby do roku 2009 prepočítané konverzným kurzom 30,126 SKK/EUR. Z prehľadu platieb je zrejmé, že platby v každom programovacom období rástli. Avšak v aktuálnom programovacom období došlo k zásadnej zmene, ktorá spočíva v zjednotení výšky platieb pre obdobie konverzie a obdobia po konverzii. Taktiež došlo k zmene druhu poskytovaných platieb, pričom bola doplnená platba na zemiaky a rozčlenila sa platba na ovocné sady a vinohrady. V roku 2017 bola podpora na ekologické poľnohospodárstvo poskytnutá pre 341 subjektov v celkovej sume 17 490 555 € a výmerou 161 163 ha. Celková alokovaná čiastka na opatrenie ekologické poľnohospodárstvo (90 000 000 €) bola k 31. 12. 2017 vyčerpaná na 37,61 %.

Zamestnanosť v ekologickej poľnohospodárskej výrobe v SR

Hlavným ukazovateľom pre zistenie vývoja zamestnanosti v poľ. subjektoch v systéme EPV bol priemerný evidenčný počet zamestnancov podľa údajov z databázy Informačných listov Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (IL MPRV SR). Vývoj počtu zamestnancov je vyjadrený prostredníctvom relatívnej zamestnanosti na 100 ha p.p. podľa LPIS. Pre porovnanie zistených výsledkov, predmetom analýzy bol aj vývoj zamestnanosti u poľnohospodárov uplatňujúcich princípy konvenčného poľnohospodárstva. V tabuľke č.3 je uvedený vývoj počtu zamestnancov poľnohospodárskych subjektov hospodáriacich konvenčným spôsobom hospodárenia.

Tab. 3 Vývoj zamestnanosti subjektov konvenčného poľnohospodárstva
Employment development in legal persons of conventional agriculture

Rok ¹	Fyzické osoby (SHR) v JÚ ²				Právnické osoby (PD, s.r.o., a.s.) v PÚ ³			
	Ev. počet zam. ⁴	Výmera p.p. (LPIS) ⁵	Relatívna a zam. ⁶	Medzi-ročný rozdiel ⁷	Ev. počet zam. ⁴	Výmera p.p. (LPIS) ⁵	Relatívna zam. ⁶	Medzi-ročný rozdiel ⁷
2007	1 917	136 801	1,40	-----	44 810	1 351 992	3,31	-----
2008	1 686	114 591	1,47	0,07	42 158	1 336 992	3,15	-0,16
2009	1 859	150 808	1,23	-0,24	42 243	1 360 731	3,10	-0,05
2010	1 569	127 444	1,23	0,00	38 877	1 313 340	2,96	-0,14
2011	1 788	145 952	1,23	-0,01	36 712	1 315 160	2,79	-0,17
2012	1 750	147 923	1,18	-0,04	35 556	1 336 949	2,66	-0,13
2013	1 976	148 365	1,33	0,15	34 419	1 297 175	2,65	-0,01
2014	1 990	149 531	1,33	0,00	33 533	1 259 224	2,66	0,01
2015	1 852	146 175	1,27	-0,06	31 887	1 200 405	2,66	-0,01
2016	1 715	136 253	1,26	-0,01	32 175	1 221 468	2,63	-0,02
2017	1 692	131 755	1,28	0,03	31 220	1 198 335	2,61	-0,03

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z databázy IL MPRV SR ⁸

1/ year, 2/ natural persons (individual farmers) with single entry accounting system, 3/ legal persons (agricultural cooperatives, limited liability companies, joint-stock companies) with double entry accounting system, 4/ registered number of employees, 5/ agricultural land area (Land-parcel identification system), 6/ relative employment, 7/ year-to-year difference, 8/ Source: own elaboration based on data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Na základe údajov z databázy IL MPRV SR za roky 2007 až 2017 vyplýva, že v sledovanom období desať rokov došlo k poklesu zamestnanosti u subjektov konvenčného poľnohospodárstva. Relatívna zamestnanosť na 100 ha poľnohospodárskej pôdy sa mierne znížila u sledovaných subjektov účtujúcich v jednoduchom účtovníctve (SHR) z 1,40 pracovníka v roku 2007 na 1,28 pracovníka v roku 2017 (pokles o 0,12 pracovníka/100 ha). U právnických osôb došlo k výraznejšiemu poklesu relatívnej zamestnanosti na 100 ha poľ. pôdy v sledovanom období, pričom rozdiel medzi rokmi 2007 a 2017 bol - 0,7 pracovníka/100 ha.

V tabuľke č. 4 je zobrazený vývoj zamestnanosti u prevádzkovateľov EPV. Z analýzy vybraných údajov IL MPRV SR bolo zistené, že došlo k nárastu relatívnej zamestnanosti u fyzických osôb (SHR) v EPV, pričom nárast zamestnanosti nebol tak výrazný. Ide o mierny nárast 0,03 pracovníka/100 ha p.p. v sledovanom období rokov 2007 až 2017. U právnických

osôb bol zaznamenaný pokles zamestnanosti. Relatívna zamestnanosť v roku 2007 bola na úrovni 2,34 pracovníka na 100 ha p.p.. V porovnaní s rokom 2017 došlo k miernemu poklesu zamestnanosti, a to o 0,23 pracovníka/100 ha. Celková výmera ekologicky obhospodarovanej pôdy v roku 2017 v rámci selekcie údajov bola 143 715 ha, čo predstavuje 76 % reprezentatívnosť údajov.

Tab. 4 Vývoj zamestnanosti prevádzkovateľov EPV – II. selekcia údajov

Employment development of organic agricultural production operators – 2nd data selection

Rok ¹	Fyzické osoby (SHR) v JÚ ²				Právnické osoby (PD, s.r.o., a.s.) v PÚ ³			
	Ev. počet zam. ⁴	Výmera p.p. EP (LPIS) ⁵	Relatívna a zam. ⁶	Medzi-ročný rozdiel ⁷	Ev. počet zam. ⁴	Výmera p.p. EP (LPIS) ⁵	Relatívna zam. ⁶	Medzi-ročný rozdiel ⁷
2007	80	6 602	1,21	----	1 807	77 120	2,34	----
2008	68	5 334	1,27	0,06	1 639	63 658	2,57	0,23
2009	104	8 347	1,25	-0,03	1 965	89 577	2,19	-0,38
2010	95	6 947	1,37	0,12	3 121	142 186	2,20	0,00
2011	114	7 072	1,61	0,24	2 820	136 888	2,06	-0,13
2012	133	10 631	1,25	-0,36	3 213	158 617	2,03	-0,03
2013	142	10 399	1,37	0,11	2 550	118 966	2,14	0,12
2014	101	7 241	1,39	0,03	2 657	121 651	2,18	0,04
2015	106	7 375	1,44	0,04	1 979	88 517	2,24	0,05
2016	97	9 855	0,98	-0,45	2 797	121 407	2,30	0,07
2017	102	8 210	1,24	0,26	2 865	135 505	2,11	-0,19

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z databázy IL MPRV SR ⁸

1/ year, 2/ natural persons (individual farmers) with single entry accounting system, 3/ legal persons (agricultural cooperatives, limited liability companies, joint-stock companies) with double entry accounting system, 4/ registered number of employees, 5/ agricultural land area in organic production (Land-parcel identification system), 6/ relative employment, 7/ year-to-year difference, 8/ Source: own elaboration based on data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Ekologické hospodárenie na poľnohospodárskej pôde prináša so sebou väčšiu náročnosť vo vzťahu k ľudskej práci, keďže sa nepoužívajú chemické prostriedky a prevažnú časť prác je nevyhnutné vykonať mechanicky. V podmienkach Slovenskej republiky sa nám táto skutočnosť potvrdila iba čiastočne. U fyzických osôb hospodáriacich v systéme EPV bolo preukázané, že vplyvom opatrení ekologického poľnohospodárstva došlo k zvýšeniu počtu zamestnancov, čo pri podnikateľoch – SHR v konvenčnom poľnohospodárstve nebolo preukázané. Pri skúmaní vývoja zamestnanosti u právnických osôb sa nepotvrdilo, že vplyvom prevádzkovania ekologického poľnohospodárstva došlo k zvýšenej potrebe pracovných síl. Avšak v porovnaní s vývojom zamestnanosti u neekologických poľnohospodárov bol pokles relatívnej zamestnanosti podstatne nižší. Zo zistených výsledkov vyplýva, že u prevádzkovateľov EPV hospodáriacich ako fyzické osoby s menšou výmerou poľnohospodárskej pôdy je potreba pracovnej sily vyššia ako u subjektov s intenzívnejšou poľnohospodárskou výrobou na veľkých farmách. Ekologickú poľnohospodársku výrobu u menších ekologických fariem je možné charakterizovať vyšším stupňom diverzifikácie ako na veľkých farmách.

Zamestnanosť v ekologickej poľnohospodárskej výrobe vo vybraných regiónoch

Prírodné podmienky pre uplatňovanie ekologického poľnohospodárstva v Trenčianskom a Žilinskom kraji sú veľmi podobné. Celková výmera poľ. pôdy k 1.1.2019 v Žilinskom kraji bola 239 046 ha, z toho orná pôda vo výmere 59 857 a trvalo trávnaté porasty o výmere 172 825 ha. Trenčiansky kraj disponuje pôdnym fondom s nižšou výmerou poľ. pôdy, pričom celková výmera poľ. pôdy je 182 005 ha. Z toho orná pôda je vo výmere 96 656 ha pôdy a trvalo trávnaté porasty zaberajú 74 397 ha. Taktiež charakter pôdneho fondu a pôdno-klimatické podmienky sú v týchto dvoch administratívnych územiach podobné. Práve tieto podobnosti boli rozhodujúce pri výbere regiónov, ktoré sú predmetom skúmania.

Z databázy údajov IL MPRV sme realizovali selekciu údajov o subjektoch hospodáriacich v týchto dvoch krajoch, s cieľom bližšie sa zamerať vývoj zamestnanosti. Nižšie v tabuľkách č. 5 a č. 6 sú uvedené údaje o vývoji evidenčného počtu zamestnancov v sledovaných krajoch za obdobie rokov 2007 až 2017. V obidvoch krajoch bol zaznamenaný mierny nárast relatívnej zamestnanosti. V Trenčianskom kraji došlo k miernemu zvýšeniu zamestnanosti. Relatívna zamestnanosť vzrástla z 3,06 pracovníka na 100 ha p.p. v roku 2007 na 3,28 pracovníka/100 ha p.p v systéme EPV. Ide o nárast o 0,22 pracovníka/100ha.

Tab. 5 Vývoj zamestnanosti prevádzkovateľov EPV v Trenčianskom kraji

Employment development of organic agricultural production operators in Trenčian region

Rok ¹	Vývoj zamestnanosti v Trenčianskom kraji ²			
	Ev. počet zamestnancov ³	Výmera p.p. EP (LPIS) ⁴	Relatívna zamestnanosť ⁵	Medziročný rozdiel ⁶
2007	60	1 959	3,06	----
2008	127	3 866	3,29	0,23
2009	184	6 302	2,92	-0,14
2010	222	6 943	3,20	0,28
2011	250	8 828	2,83	-0,37
2012	264	9 088	2,90	0,07
2013	266	9 014	2,95	0,05
2014	262	9 656	2,71	-0,24
2015	197	6 401	3,08	0,36
2016	197	6 488	3,04	-0,24
2017	227	6 913	3,28	0,21

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z databázy IL MPRV SR ⁷

1/ year, 2/ employment development in Trenčian region, 3/ registered number of employees, 4/ agricultural land area in organic production (Land-parcel identification system), 5/ relative employment, 6/ year-to-year difference, 7/ Source: own elaboration based on data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Žilinský kraj disponuje oproti Trenčianskemu kraju vyššou výmerou ekologicky obhospodarovanej pôdy. Aj v tomto regióne je viditeľný mierny nárast relatívnej zamestnanosti. Relatívna zamestnanosť v roku 2007 bola na úrovni 2,49 pracovníka/100 ha. Za obdobie desiatich rokov došlo k nárastu relatívnej zamestnanosti na úroveň 2,64 pracovníka/100 ha, čo predstavuje rozdiel na úrovni 0,15 pracovníka na 100 ha poľnohospodárskej pôdy v systéme ekologického poľnohospodárstva.

Tab. 6 Vývoj zamestnanosti prevádzkovateľov EPV v Žilinskom kraji

Employment development of organic agricultural production operators in Zilina region

Rok ¹	Vývoj zamestnanosti v Žilinskom kraji ²			
	Ev. počet zamestnancov ³	Výmera p.p. EP (LPIS) ⁴	Relatívna zamestnanosť ⁵	Medziročný rozdiel ⁶
2007	372	14 934	2,49	----
2008	261	10 182	2,56	0,07
2009	279	9 346	2,99	0,42
2010	365	12 981	2,81	-0,17
2011	399	14 255	2,80	-0,01
2012	434	15 810	2,75	-0,05
2013	394	14 408	2,73	-0,01
2014	391	14 243	2,75	0,01
2015	273	11 281	2,42	-0,33
2016	339	13 335	2,54	0,12
2017	325	12 333	2,64	0,09

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z databázy IL MPRV SR ⁷

1/ year, 2/ employment development in Zilina region, 3/ registered number of employees, 4/ agricultural land area in organic production (Land-parcel identification system), 5/ relative employment, 6/ year-to-year difference, 7/ Source: own elaboration based on data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Výsledky kvalitatívnej časti výskumu

V tejto časti výskumu sa venujeme výsledkom výskumu realizovaného u konkrétnych prevádzkovateľoch ekologickej poľnohospodárskej výroby v Trenčianskom a Žilinskom kraji, získaných prostredníctvom štruktúrovaného riadeného rozhovoru. Ide konkrétne o 13 subjektov hospodáriacich v systéme EPV, pričom 6 subjektov pôsobí v Trenčianskom kraji a 7 agropodnikateľov v Žilinskom kraji. Registrovaná výmera ekologicky obhospodarovanej pôdy podľa údajov z databázy ÚKSÚP-u za všetkých registrovaných prevádzkovateľov v systéme EPV je v Trenčianskom kraji 9 758,57 ha a v Žilinskom kraji 22 826,38 ha.

Tab. 7 Výmera poľnohospodárskej pôdy subjektov v EPV

Agricultural land area of legal persons farming in organic agricultural production

Ukazovateľ ¹		Trenčiansky kraj ²	Žilinský kraj ³
Registrovaná výmera pôdy v EPV ⁴		9 758,57	22 826,38
Z toho	orná pôda ⁵	3 782,28	3 983,34
	TTP ⁶	5 554,84	18 772,12
	sady ⁷	421,25	70,92
Počet registrovaných farmárov ⁸		38	59
Z toho	fyzické osoby ⁹	20	21
	právnické osoby ¹⁰	18	38
Priemerná výmera pôdy v EPV na farmu ¹¹		256,80	386,89
Z toho	fyzické osoby ⁹	110,68	90,00
	právnické osoby ¹⁰	419,16	550,95

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z databázy ÚKSÚP-u ¹²

1/ indicator, 2/ Trenčín region, 3/ Zilina region, 4/ registered land area in organic agricultural production, 5/ arable land, 6/ permanent grassland, 7/ orchards, 8/ number of registered farmers, 9/ natural persons, 10/ legal persons, 11/ average land area in organic agricultural production per farm, 12/ Source: own elaboration based on data from Central Control and Testing Institute in Agriculture

Rozdelenie pôdneho fondu, počet registrovaných farmárov a priemerná výmera pôdy v EPV na farmu v oboch regiónoch je uvedená v tabuľke č. 7.

Výmera poľ. pôdy registrovanej v systéme EPV u skúmaných subjektov v rámci riadeného rozhovoru v Trenčianskom kraji je 4 562,84 ha a v Žilinskom kraji 12 286,28 ha. Reprezentatívnosť zúčastnených subjektov na výskume v Trenčianskom kraji je na úrovni 46,75 % a v Žilinskom kraji 33,84 %. Údaje o výmere poľnohospodárskej pôdy v systéme EPV skúmaných subjektov sú uvedené v tabuľke č. 8.

Tab. 8 Výmera poľnohospodárskej pôdy skúmaných subjektov v EPV

Agricultural land area of researched legal persons farming in organic agricultural production

Kraj ¹	Subjekt ²	Právna forma ³	výmera pôdy v EPV v ha ⁴	z toho ⁵			Počet kat. území ⁹
				OP ⁶	TTP ⁷	Sady ⁸	
Trenčiansky kraj	1	s.r.o. ¹⁰	515,74	134,29	381,45	x	5
	2	s.r.o.	165,34	1,98	41,15	122,21	2
	3	PD ¹¹	595,57	206,81	388,76	x	2
	4	PD	1824,53	1215,31	576,27	32,95	6
	5	PD	1022,89	386,66	636,23	x	3
	6	s.r.o.	438,77	x	438,77	x	5
SPOLU TK ¹²			4562,84	1945,05	2462,63	155,16	
Žilinský kraj	7	PD	1067,15	107,2	959,95	x	4
	8	s.r.o.	1103,24	128,5	974,74	x	4
	9	PD	980,9	135,9	845,00	x	3
	10	PD	1 556,11	552,95	990,92	12,24	4
	11	PD	1997,20	472,4	1524,80	x	2
	12	PD	205,42	65,98	136,16	3,28	3
	13	PD	813,42	615,9	197,52	x	7
SPOLU ZK ¹³			7723,44	2078,83	5629,09	15,52	
Spolu TK a ZK ¹⁴			12286,28	4023,88	8091,72	170,68	50

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z riadeného rozhovoru¹⁵

1/ region, 2/ legal person, 3/ legal form, 4/ agricultural land in organic agricultural production (in hectares), 5/ of this, 6/ arable land, 7/ permanent grassland, 8/ orchards, 9/ number of cadastral areas, 10/ limited company, 11/ agricultural cooperative, 12/ total in Trenčín region, 13/ total in Žilina region, 14/ total Trenčín and Žilina regions, 15/ Source: own elaboration based on data of structured interviews

Každý jeden zo skúmaných poľnohospodárskych podnikov má svoje špecifiká. Výberová vzorka zahŕňa odlišné typy prevádzkovateľov EPV, pričom veľkostne podľa obhospodarovanej výmery poľ. pôdy v systéme EPV sa pohybujú v rozmedzí od 150 ha až po 2 000 ha p.p v EPV. V rámci prieskumu bolo zistené, že všetky sledované subjekty majú celú obhospodarovanú výmeru v systéme ekologickej poľnohospodárskej výroby, teda 100 % pôdneho fondu je v záväzku EPV a v súčasnosti sú všetky subjekty prijímateľmi finančnej podpory v rámci aktuálneho „Programu rozvoja vidieka na roky 2014 – 2020“.

Zo zistených poznatkov v rámci riadených rozhovorov vyplynulo, že ekologickí poľnohospodári majú sťaženejšie podmienky ako konvenční poľnohospodári. V prvom rade je to nedostatočný odbyt pre produkty vyrobené v systéme ekologickej poľnohospodárskej výroby v podmienkach Slovenskej republiky, keďže spotrebitelia uprednostňujú dovážané produkty z konvenčného poľnohospodárstva, ktoré sú pre nich cenovo prístupnejšie. Často predávajú svoje produkty s vyššou pridanou hodnotou „bio“ v cenách konvenčných produktov. V druhom rade sa prevádzkovatelia EPV stretávajú s administratívnymi prekážkami a enormnou administratívnou záťažou zo strany kontrolných orgánov. Ide predovšetkým o byrokráciu pri žiadaní o finančný príspevok, nesprávne fungujúci kontrolný mechanizmus. Subjekty sú zaťažované neustálymi kontrolami, pričom rôzne kontrolné orgány kontrolujú tie isté skutočnosti.

Dopad poskytovaných kompenzačných platieb pre ekologické poľnohospodárstvo sa potvrdil na základe výsledkov z riadených rozhovorov. Z celkového počtu 13 účastníkom odpovedalo 11 subjektov, že bez poskytovania finančných platieb pre ekologické poľnohospodárstvo by v tomto systéme hospodárenia nepokračovali. Z pohľadu vlastného presvedčenia produkovať zdravšie potraviny a aplikovať postupy šetrnejšie k životnému prostrediu by radi zotrvali v systéme EPV. Avšak z pohľadu ekonomického by uprednostnili ukončenie záväzku ekologického poľnohospodárstva. Bez poskytovania kompenzačných platieb by sa dostali do straty, nakoľko odbytové ceny za biokvalitu nezohľadňujú vyššie náklady a pridanú hodnotu produktov. Pri niektorých komoditách je cena bioproduktov na úrovni cien produktov z konvenčného poľnohospodárstva. Okrem ekonomického aspektu ich odrádzajú zotrvať v systéme EPV bez finančnej podpory aj obmedzenia vyplývajúce z toho systému hospodárenia. Uviedli, že by aplikovali niektoré zásady EPV, ktoré si vyžadujú prírodné podmienky, v ktorých hospodária (územia národného parku), ale nie v takej miere ako v súčasnosti. Na druhej strane medzi zúčastnenými boli dva subjekty, u ktorých je presvedčenie aplikovať ekologické poľnohospodárstvo silnejšie ako ekonomická výnosnosť. Ide o subjekty, ktorých súčasná pozícia a podmienky im umožňujú aj naďalej uplatňovať prísne pravidlá EPV. Pravdepodobne by došlo k určitým zmenám, ktoré by boli nevyhnutné, aby dokázali udržať chod spoločnosti aj naďalej.

Pôsobenie skúmaných ekologických poľ. subjektov na rozvoj vidieka

V rámci výskumu boli zisťované možnosti vplyvu skúmaných ekologických farmárov na rozvoj vidieka, pričom sa zisťovali informácie o náraste počtu zamestnancov po vstupe do EPV, o aktuálnom počte zamestnancov a ich zaradenie do jednotlivých vekových kategórii. Taktiež sme sa zaujímali o prepojenie ekologickej farmy s agroturistikou. Na základe vyjadrení zúčastnených subjektov bolo preukázané, že vstupom do ekologického poľnohospodárstva zaznamenali zvýšenie počtu zamestnancov. Hlavnou príčinou zvýšenej potreby zamestnancov bolo zavádzanie tradičných postupov do výroby, obrábania pôdy a chovu zvierat, zvýšenie prácnosti určitých výrobných postupov, keďže vo výrobe sa nepoužívajú chemické prostriedky a prevažnú časť prác je potrebné vykonávať mechanicky. S rozvojom a s rozširovaním ekologických fariem došlo u niektorých subjektov k nárastu počtu zamestnancov od 15 % do 30 %. Okrem nárastu počtu zamestnancov vo výrobnnej oblasti zaznamenali nárast aj v oblasti administratívy, nakoľko vstupom do ekologického

poľnohospodárstva sa zvýšila administratívna záťaž. Na druhej strane medzi zúčastnenými boli tri subjekty, ktoré sa vyjadrili, že vstupom do EPV nezaznamenali nárast počtu zamestnancov. Ide o subjekty, ktoré sú špecifické svojím výrobným zameraním. Obhospodarujú prevažne trvalo trávne porasty a zameriavajú sa na chov hovädzieho dobytku mäsového typu. Tento charakter výrobného zamerania v EPV si nevyžadoval zvýšenie počtu zamestnancov. Okrem jedného prevádzkovateľa EPV, všetci ostatní zamestnávajú prevažne obyvateľov obce alebo z blízkeho okolia, čím sa udržiava osídlenie aj v odľahlých oblastiach mimo urbanizačných centier. Všetci sa vyjadrili, že sa pri obsadzovaní voľných pracovných miest snažia získať zamestnancov z obce alebo blízkeho okolia, nakoľko zamestnávať miestnych obyvateľov predstavuje pre nich výhodu v flexibilitě zamestnancov.

Ekologická poľnohospodárska výroba v okolitých vyspelých európskych krajinách je veľmi často spätá s agroturistikou. Práve agroturistika umožňuje ekologickým farmárom diverzifikovať svoju činnosť. Otázky riadeného rozhovoru boli zamerané aj na túto oblasť, pričom bolo zistené, že traja prevádzkovatelia ekologického poľnohospodárstva sa venujú agroturistike, avšak každý z nich v inom rozsahu. K hlavným agroturistickým aktivitám skúmaných subjektov patrí poskytovanie reštauračných služieb, priamy predaj vlastných ekoproduktov na farmách, kultúrne a vzdelávacie aktivity a poskytovanie ubytovania (tzv. agropenzióny). V rámci aktivít organizovaných pre individuálnych návštevníkov a celé skupiny na farme si môžu návštevníci vyskúšať napríklad dojenie oviec, výrobu syra, odváranie žinčice, kosenie, kŕmenie zvierat a na záver ochutnať syrové výrobky. Na farmách majú vo výbehov voľne vypustené tradičné domáce zvieratá (kačky, husi, morky, teliatka, ovce, kozy, prasiatka, pávy), čím majú návštevníci možnosť priameho kontaktu so zvieratami a zároveň si na tabuľkách môžu prečítať informácie o jednotlivých druhoch hospodárskych zvierat. Taktiež ponúkajú prehliadky fariem zážitkovou formou, možnosť spoznávať krajinu na koňoch a pod.. U jedného zo skúmaných subjektov agroturistika predstavuje 35% činnosti poľnohospodárskeho podniku a 70 % vlastnej produkcie (mliečnych výrobkov) sa predá priamo na farme, keďže prostredníctvom agroturistiky sa výrazne zvýšil predaj vlastných produktov z farmy. Na základe uvedených skutočností je vidieť, ako je možné prepojiť ekologickú poľnohospodársku výrobu s rozvojom vidieka a využiť potenciál, ktorý ekologické poľnohospodárstvo ponúka. Je zjavné, že k nástrojom vplyvujúcim na vidiek a vidiecke spoločenstvo je prepojenie poľnohospodárskej výroby s agroturistikou, keďže v súčasnosti je trendom trávenie voľného času a prázdnin na vidieku. S týmto sa spája aj organizovanie dní otvorených dverí na ekologických farmách, sprístupnenie fariem pre školopovinné deti a širokú verejnosť. Popri tejto činnosti sa vytvárajú možnosti na prilákanie turistov a predaj svojich produktov.

Záver

Na základe zistení z dostupných štúdií a výskumov vyplýva, že rozmach ekologického poľnohospodárstva prináša so sebou okrem environmentálnych vplyvov aj mnoho ďalších výhod. Uplatňovanie ekologickej poľnohospodárskej výroby zabezpečuje trvalú životaschopnosť vidieka, vrátane krajiny tvorby v komplexe jeho ekonomických, environmentálnych, sídelných a rekreačných funkcií, vytvára udržateľný ekonomický potenciál vidieka a zachováva kultúrne a historické dedičstvo, historickú štruktúru osídlenia

a infraštruktúru. Prostredníctvom skúmaných subjektov, je viditeľné ako niektorí z nich dokážu túto nadstavbu ekologického poľnohospodárstva využiť a v konečnom dôsledku svojou činnosťou vplývať na vidiek a rozvoj vidieka. S rozvojom ekologického poľ. subjektu sa zvyšujú pracovné príležitosti, klesá nezamestnanosť na vidieku a zvyšuje sa zdravie obyvateľstva. Nakoľko prevádzkovatelia ekologického poľnohospodárstva sa nachádzajú prevažne na vidieku, svojou činnosťou napomáhajú k zlepšeniu života na vidieku a môžu predstavovať jeden z hlavných zdrojov pre rozvoj vidieka.

To či bude ekologické poľnohospodárstvo zohrávať významnú úlohu v rozvoji vidieka závisí od veľa faktorov. V prvom rade sú to východiskové podmienky prevádzkovateľa EPV, ďalej lokalita a prírodné podmienky, výrobné zameranie a v neposlednom rade je dôležitý postoj a presvedčenie samotného ekologického poľnohospodára využiť všetok potenciál, ktorý ekologické poľnohospodárstvo so sebou prináša. Prostredníctvom niektorých skúmaných subjektov sa preukázalo, že dokážu túto nadstavbu ekologického poľnohospodárstva využiť a v konečnom dôsledku ovplyvniť rozvoj vidieka.

Literatúra

- [1] LOBLEY, Matt – BUTLER, Alan – REED, Matt. 2009. The contribution of organic farming to rural development: An exploration of the socio-economics linkages of organic and non-organic farms in England. In *Land use policy* [online]. ScienceDirect : Elsevier Publisher, roč. 26, č. 3, s. 723-735. Dostupné na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026483770800118X>.
- [2] Łuczka-Bakuła, Władysława. 2007. Rynek żywności ekologicznej. Warszawa: PWE, 2007. 244 s. ISBN 978-83-208-1730-0.
- [3] KOZÁKOVÁ, Jana – PAŠKA, Ľubomír – LANČARIČ, Drahošlav – SAVOV, Radovan. 2012. *Manažment a ekonomika ekologickej poľnohospodárskej výroby*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska Univerzita v Nitre, 2012. 190 s. ISBN: 978-80-552-08800.
- [4] KRETTTER, Anton. 2005. Marketing ekologického poľnohospodárstva a ekoproduktov. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2005. 90s. ISBN 80-8069-620-9.
- [5] MORISON, Jame – HINE, Rachel – PRETTY, Jules,. 2005. Survey and analysis of labour on organic farms in the UK and Republic of Ireland. In *Intenational journal of agricultural sustainability* [online]. Vol. 3, Issue 1, s. 24 -43. Dostupné na: <<https://pdfs.semanticscholar.org/5705/b161db44674be16df875f3a221a76ee5c06a.pdf>>
- [6] NEMES, N. 2009. *Comparative analysis of organic and non-organic farming systems: A critical assessment of farm profitability* [online]. Rome : Food and Agriculture Organization of United Nation 2009 [cit. 2019.04.06]. Dostupné na: <https://pdfs.semanticscholar.org/ef02/8b1685941b84179c466b05de7fe6d8c8a746.pdf>
- [7] SCHLOSSEROVÁ, Juliana. 2012. *Hospodárenie v ekologickej poľnohospodárskej výrobe*. 1. vyd. Nitra: Agroinštitút, 2012. 253 s. ISBN 978-80-7139-154-8.

- [8] *Správa o činnosti ÚKSÚP za rok 2017*. 2018. [online] ÚKSÚP, aktualizované 2018. [cit. 2019.03.10]. Dostupné na: < <http://www.uksup.sk/vyročne-spravy/>>.
- [9] *Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve SR 2017 (Zelená správa)*. 2018 [online] MPRV SR, aktualizované 2018. [cit. 2019.03.09]. Dostupné na: < <http://mpsr.sk/index.php?navID=122&id=13741>>.
- [10] ŠVENKOVÁ, Jana – JURÁNKOVÁ, Martina. 2009. Ekologické poľnohospodárstvo v podmienkach Slovenskej republiky. In *Technika v podmienkach trvalo udržateľného rozvoja : zborník vedeckých prác vydaný pri príležitosti 40. výročia založenia Technickej fakulty SPU v Nitre, Plavnica* [Zborník na CD-ROM].Nitra : SPU Nitra, 2009, s. 125-134. ISBN 978-80-552-0215-0.

Došlo 15. 4. 2019

Ing. Emília Mäsiarová
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
e-mail: erajcova@gmail.com,
tel. č.: 0915 483455

Podpora agrárnej vedy a výskumu SR prostredníctvom OECD

Support of agricultural science and research in the Slovak Republic through OECD

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) podporuje agrárnu vedu a výskum. Na tento účel poskytuje spolufinancovanie z jedinečného programu s názvom „*Kooperatívny výskumný program OECD pre riadenie biologických zdrojov pre udržateľné poľnohospodárske systémy – CRP*“. Skrátené **Kooperatívny výskumný program OECD/CRP** koncom apríla zverejnil výzvu zameranú na sponzorovanie **individuálnych vedeckých štipendií a medzinárodných vedeckých konferencií** na rok 2020. Žiadosti OECD očakáva do 10. septembra 2019.

Na obdobie 2016-2020 sú schválené nasledovné vedecké témy pre obe formy podpory:

- 1) **Riadenie prírodného kapitálu pre budúcnosť,**
- 2) **Riadenie rizika v prepojenom svete,**
- 3) **Transformačné technológie a inovácie.**

Kooperatívny výskumný program OECD/CRP je v rámci OECD unikátny. Jeho účelom je podpora medzinárodnej spolupráce v oblasti základného a aplikovaného výskumu v oblastiach poľnohospodárstva, lesného hospodárstva, výživy, potravinárstva a rybného hospodárstva. Členské štáty, vrátane Slovenskej republiky, môžu z programu priamo finančne benefitovať, a to formou príspevku na zorganizovanie medzinárodnej vedeckej konferencie (seminára alebo vedeckého sympózia) na domácej pôde alebo podporou mobility etablovaných výskumných pracovníkov v inom štáte zapojenom do programu.

Vedecké štipendiá sú určené na riešenie výskumného projektu v inej členskej krajine programu. Ich zámerom je posilniť vedeckú mobilitu a výmenu už etablovaných špičkových vedeckých pracovníkov z akademickej obce alebo špecializovaných výskumných ústavov. Štipendium môže trvať 6 až 26 týždňov. O sponzorovanie **medzinárodných vedeckých konferencií** sa môžu uchádzať univerzity, výskumné ústavy alebo medzinárodné profesijné združenia. OECD hradí náklady na účasť rečníkov z krajín OECD/CRP. Cieľom takýchto konferencií by malo byť informovanie tvorcov politík, súkromného sektoru a akademickej obce o aktuálnych a budúcich projektoch v rámci relevantných tém a politických priorít OECD. Hlavnými kritériami výberu pri oboch formách podpory sú kvalita, vedecká excelentnosť, jasnosť témy, inovatívny prístup a dopad vedeckej práce na tvorbu politík.

Prvou medzinárodnou konferenciou v SR, ktorá získala spolufinancovanie z tohto nástroja OECD, bola konferencia „*Udržateľnosť vidieckych oblastí v praxi*“ zorganizovaná Fakultou európskych štúdií a regionálneho rozvoja Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre

v roku 2015. V roku 2018 bol zas v programe úspešný Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva Národného poľnohospodárskeho a potravinárskeho centra, ktorý zorganizoval medzinárodnú konferenciu „*Nástroje hodnotenia a riadenia rizík v agropotravinárskom sektore*“.

Dokumenty sú dostupné na www.oecd.org/agriculture/crp, kde je uvedený aj aktuálny zoznam členských štátov programu. Informácie možno získať aj na kristina.gendova@land.gov.sk.

Mgr. Kristína Gendová Ruzsíková
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR

Autorka je národnou korešpondentkou SR v programe OECD/CRP a delegátkou SR vo Výbore pre poľnohospodárstvo (COAG). Súčasne je študentkou doktorandského štúdia na FEŠRR SPU v Nitre.

Ekonomika poľnohospodárstva

vedecké periodikum k otázkam agrárnej ekonomiky a politiky

Economics of Agriculture

Scientific periodical on the issues of agricultural economics and policy

Vydalo:

Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum
Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva

National Agricultural and Food Centre
Research Institute of Agriculture and Food Economics